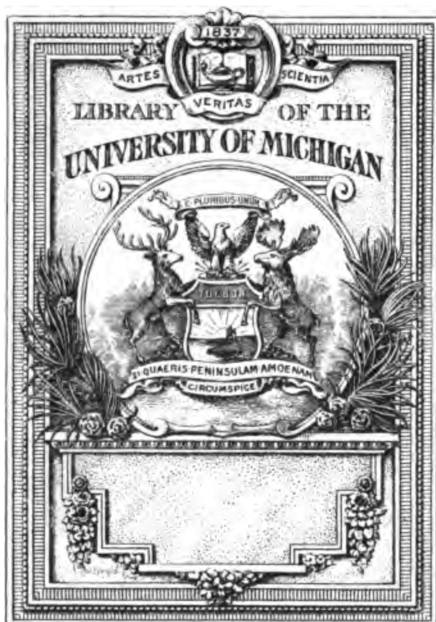
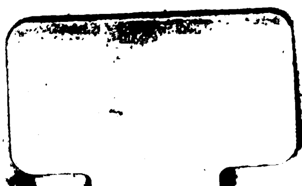

BOUND AT
Dr. Chase's Bindery,
Ann Arbor, Mich.

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

TITI LIVII
HISTORIARUM ROMANARUM
LIBRI QUI SUPERSUNT.

EX RECENSIONE

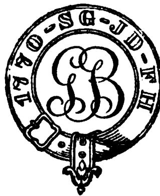
IO. NIC. MADVIGII.

EDIDERUNT

IO. NIC. MADVIGIUS ET IO. L. USSINGIUS.

VOL. IV PARS I.

LIBROS A QUADRAGESIMO PRIMO AD QUADRAGESIMUM QUINTUM CONTINENS.

HAUNIÆ MDCCCLXIV.
SUMPTIBUS LIBRARIÆ GYLDENDALIANÆ (F. HEGEL).
TYPIS SCHULTZIANIS.

PRÆFATIO

Io. Nicolai Madvigii.

Consilium et initium huius, quam aliquot iam annos in T. Livii libris pono, operæ magna ex parte mihi natum esse a postremis quinque, qui supersunt, libris codiceque, qui eos unus servat, sive Laurishamensem sive Vindobonensem appellare malumus, dixi iam in Emendationum Livianarum exordio (p. 2). Itaque quum ipsum Livii opus cum Ussingio edendum suscepissem, iucunditatis, ut in re non magna, fructus aliquis ex eo proponebatur, si, quod prope sperabam fore, quinque illos libros ad codicis fidem perpetua recensione exactos primus ita edidissem, ut, annotata omni codicis scriptura, ceteris de fide codicis et editionis iudicandi plena fieret copia. Atque etiam, quum æstate superioris anni Vindobonam excurrissem codiceque per aliquot dies studiose tractato, quantum enotatis mihi ab aliis eius scripturis confidere possem, ipse explorassem dubitationesque aliquas sustulissem, decrevimus extremos hos libros, quorum editio aliam atque ceterorum formam habitura esset, statim emittere, sepositis aliquantisper, qui voluminis tertii nostræ editionis parte altera continebuntur, libris a tricesimo sexto ad quadragesimum. Sed illam, quam speraveramus, novitatis gratiam, quum etiam tum in componenda et adornanda editione versabamur, præcepit Martinus Hertzius, V. Cl. Is enim, quum ab Io. Vahlen, professore Vindobonensi, omnem codicis scripturæ varietatem diligenter enotatam accepisset, hanc Liviani operis partem ad codicem exactam auctumno superioris anni apud Tauchnitzium edidit ipsamque varietatis annotationem integram adiunxit. Neque tamen ideo nostræ nobis editionis consilium mutandum visum est. Nam quum totam Livianæ orationis formam prorsus de integro constituissemus et talem effecissemus, qualis codicis vestigia

acriter, sed prudenter rimando, coniectura et aliorum et nostra et ratione adhibita effici optima posse visa esset, eaque forma ab Hertziana, quanquam is et de codicis fide æstimanda nobiscum consentiret et superiorum nostrorum inventorum perbona parte usus esset, partim propter iudicii diversitatem, partim propter maiorem quandam veritatis fiduciam, postremo propter nova inventa non paucis locis differret, et æquum et commodum videbatur, huius nostræ recensionis cum codice ipso perpetuo contendendæ in ipso nostro exemplo potestatem fieri facili brevique ratione, ipsa codicis scriptura et emendationum annotatione singulis paginis subiecta, non aliunde moleste peti, quum præsertim ne id quidem inutile futurum esset, Vahlenianæ collationis fidem edita altera universe confirmari, adiuncta in paucis locis sive correctione sive supplemento.

Nobis codex Vindobonensis non totus ab uno collatus est. Nam librum XLI et XLIII, tum XLIV partem maiorem ab initio ad c. 35 (cum hoc ipso) Io. Forchhammer, vir mihi amicissimus et meæ disciplinæ alumnus, nunc in schola Aalburgensi superioris ordinis magister, a. 1853 contulit cum exemplo Tauchnitziano (Kreyssigii) a. 1848, librum XLII et XLV, tum reliquam partem XLIV (a cap. 36) Forchhammeri rogatu vir doctus Germanus cum exemplo Drakenborchiano, cuius collationis quum pars aliqua, viginti unum prima capita libri XLII complectens, casu intercidisset, ea intercedente H. Bonitzio suppleta est a. 1859 a Guil. Faustkam. Ipse autem anno superiore, quum, ut dixi, Vindobonam profectus essem, totum librum XLI et libri XLII capita triginta prima iterum diligentissime cum exemplo Tauchnitziano contuli, reliquorum librorum experimenti causa parvas quasdam particulas. Ac Forchhammeri quidem diligentia omnia minima accuratissime (indicatis etiam versuum omnium finibus et ubi littera *m* aut *n* lineola notata esset) persecuta est, nihil ut desiderari possit, eique etiam dissentiente Hertzio (aut Vahlenio) fides fere ubique habenda est; nusquam omnino errorem aut oblivionem obrepsisse quis spondeat?[1]) Neque mihi is, qui

---

[1]) Exempli causa hæc ponam: XLI, 13, 6 codex non habet *postulati* (*H.*), sed *postulanti*, litteris *nt* in fine versus in unum conflatis, 20, 8 non *incoatum*, sed *incoatam*, XLIII, 14, 1 non *p. postumius*, sed *l. postumius*. Ex libri XLII capitibus primis, quæ post alios ipse contuli, hæc exempla sint: c. 1, 5 in cod. est *crassiper* (non *crassipen*), 1, 8 *soci in ulla* (non *socii ulla*), 3, 10 *iaculariaque*, *c* littera confossa, 4, 4 *q. cornelium* (non *p. cornelium*), 5, 7 *ea con-*

Forchhammero successit, non fidem et diligentiam perquam probavit, si universam rem spectes; nam perpauca et minima non animadvertisse videtur, quæ ego ab Hertzio (Vahlenio) sumpta inter parenthesis signa addidi, littera *H.* addita; interdum in comparatione superior est[1]); una in re minus fuit curiosus, quod litteras vitiose abundantes et ab ipso librario aut puncto superposito aut lineola transversa confossas nisi perpaucis locis (fere ubi pluribus litteris confossis res notabilior erat) omnino non curavit, nullo sane ad veræ scripturæ in singulis locis iudicium detrimento, ad cognoscendam codicis formam et librarii diligentiam non magno. Itaque harum litterarum notationes ab Hertzio sumptas interponere noluimus. (Mea culpa factum est, ut ad initium libri XLV annotaretur, tres primos versus rubro colore scriptos esse, in ceterorum librorum initiis, quæ exstant, idem non annotaretur.) Reliquam scripturæ varietatem, qualis consignata erat, diligentissime edendo repræsentavimus, nisi quod notissima et usu frequentata vocum quarundam scribendarum compendia (*cons.*, *cos.*, *coss.*, similia, leviter interdum variata) non sane annotanda putavimus, nisi quid singularis accederet causæ, nec *reb.* pro *rebus* (etiam medio versu) scriptum aut sæpe *q.* pro *que* (etiam *neq.*, *quoq.*, *quisq.*); si quid tamen erat in hoc genere non pervagatissimum, annotatum est. Omisimus etiam *que* pro *quæ* et *quæ* pro *que* scripta; nam hæc librarius per totum codicem prorsus promiscua habuit (ut XLII, 6, 8 *imperaretquæ sibi pr̄. que bono*). Verborum scribendorum rationem in ipsa Livii oratione accommodavimus proxime ad codicem, omissa ea, quam in superioribus voluminibus tenuimus, forma ipsaque in nonnullis constantia, ut et, quid in perantiquo et unico codice esset, sciretur neque tamen infinita esset annotandi necessitas. Itaque in præpositionis ultima littera ad primam verbi accommodanda, in quo longe progreditur librarius, aut inter-

---

tagione (— error apud ipsum Hértzium apparet —), 6, 1 *ætolicon-cilio* (non *ætolico concilio*). Cap. 19, 6 spatium vacuum est post *ædis instructas*, non post *prætor*.

[1]) Velut XLII, 26, 5 in cod. est *in rebusponso*, non *in reponso*, XLV, 8, 5 *responderet cumque*, non *responderet etcumque*. Quam conspiret utraque collatio, apparet vel in uno nomine Sycurii, quod in libro XLII novies positum multiplicem habet minutamque aberrationem, in qua notanda ne semel quidem discrepatur. Uno et altero loco cavendum est, ne discrepantia videatúr, quæ nulla est; ut XLII, 5, 4 ad verba *uxorem manu* apud Hertzium notatur *anu*, apud nos *uxoremanu*; utrobique significatur alteram litteram *m* deesse.

dum non accommodanda codicem secuti sumus, quantum potuimus, et in ceteris antiquiores formas, quæ quidem probæ viderentur, aut constanter, codicem secuti, tenuimus (ut in *obicere*, *adque* pro *atque*, aliis) aut sicubi oblatæ essent (ut *optinere*, *optumus*, *haut*, *reccido*, *redduco*, *derectus*, *clivom*, *æquom* et *æcum*, *anticus*, *captivos* nominativo casu)[1]), alia, quæ quanquam antiquissimorum codicum usu stabiliuntur, tamen vitiosa sunt (ut *præces*, *depræcor*, *quæror*), in annotationibus reliquimus. Genitivum nominum propriorum in *ius* et *ium* exeuntium quoniam codex constanter una littera *i* terminat, sic scripsimus; in ceteris nominibus quoniam ut non raro simplex *i*, ita sæpius duplex legitur, communem rationem tenuimus, antiquiore, ubi servata erat, notata.[2]) Accusativos quoque tertiæ declinationis *is* litteris terminatos in annotatione reliquimus, ne aut inconstantia et offenderet et errorem obiiceret aut constantia in illa forma restituenda multo maiorem annotandi molestiam haberet.[3]) De aliis non receptis (*ali* pro *alii*, *regis* pro *regiis* cett.) dicere nihil attinet. Numeros notis aut litteris scripsimus, ut in codice erat, nec tamen in libro XLII (a c. 31), XLIV (a c. 37), XLV nusquam in ea re a codice discessum præstamus; numeros distributivos semper litteris scripsimus; ubi millenarius numerus sic scriptus erat: *ū* aut *u*, *V milia* posuimus.[4]) Voces, quæ in codice desunt, in ipsa Livii oratione admonitionis causa inclinatis litteris scribendas curavimus, neque eo minus codicis scripturam in annotatione indicavinus.

De ipsius codicis sæculo sexto septimove scripti forma et condicione deque mendorum et errorum generibus nihil est, cur hic disputem post ea, quæ exposui in emendationibus Livianis in partis quartæ proœmio (p. 484—492), quæ diligenter considerari velim ab iis, qui hanc Livii librorum partem aut

---

1) Reperiuntur *cliuom*, *læuom*, *nouom*, *paruom*, *saluom*, *statiuom* (*statimuouerat* ex *statiuom erat* XLIV, 40, 6) et, præcedente *q*, *æquom* (XLII, 29, 3; XLV, 13, 16 *æquo* pro *æquom*), *reliquom* (XLII, 13, 1), sed multo sæpius *æcum*, *propincum*, *relicum* (*relicuum* XLIV, 8, 7) *captiuos* XLV, 41, 10, *inicos* XLIV, 33, 4, quod debebat aut *iniquos* aut *inicus* esse, *anticus* XLIII, 13, 2.

2) In libro XLII hæc animadverti in nominibus appellativis brevioris formæ exempla: 1, 7 *sacrifici*, 17, 2 *indici*, 20, 2 *prodigi*, 29, 7 *arbitri*, 30, 3 *imperi*, 38, 8 *hospiti*, 43, 5 *consili*, 49, 3 *offici*.

3) Ex hac forma nata *congredientibus* et *cunctantibus* pro *congredientes* et *cunctantes* XLII, 39, 3 et 5.

4) Dativum *Persei*, quem Hertzius incuria neglexit XLII, 49, 7 (alibi enim restituit), restitui etiam XLII, 33, 4, ubi ex eo factum erat *perscio*.

ipsi emendando attingere volent aut de aliorum emendatione existimare.[1]) Unum addo, quod semel (ad XLII, 13, 1) errorem Hertzio obiectum video, in spatiis illis vacuis, quæ librarius non ita raro reliquit plurium litterarum in medio versu aut ad finem versus, sæpe in proximi versus initio maiore littera posita, sine ulla rasura, ne minimam quidem esse lacunæ suspicionem, sed ea aut mera libidine aut ob causam aliquam ex codice archetypo tractam temere posita esse. Id ita esse intelliget, qui hæc in libro XLI et XLII comparaverit: XLI, 9, 12; 10, 4; 18, 6; XLII, 2, 5; 13, 1; 19, 6; 24, 4 et 10; 40, 11; ceteros libros omitto.

Quoniam omnes ante Kreyssigium Livii editores in his libris pro ipso codice solum primæ editionis testimonium secuti sunt (Basileæ in officina Frobeniana a. MDXXXI) atque in eo suæ operæ fundamentum posuerunt, annotavimus, quidquid ea editio et a codice et a nostra editione discrepat, omissis tantum, quæ ad scribendarum vocum rationem pertinent (velut quod satis constanter, ubi in codice accusativus pluralis tertiæ in *is* exit, *eis* ponitur), Grynæique nomen adscripsimus. (Usi sumus exemplo edit. Basileensis, quod in bibliotheca regia Hauniensi est.) Itaque ubi sola codicis scriptura ponitur, neque Grynæi neque alius emendatoris nomine addito, ea iam a Grynæo ad eam formam emendata est, quam nos tenemus;

---

[1]) Imaginem scripturæ codicis æri incisam præter Walchium et Endlicherum dedit Pertzius (Archiv f. aelt. deutsche Geschichtskunde IV, 521). Errorum trium generum exempla aliquot addam. Primum positum est in anticipatione quadam, quum librarius oculo nimis properante litteras syllabasve aut verborum speciem ex iis, quæ sequuntur, intermiscet prioribus aut pro prioribus ponit, ut XLII, 54, 7, quum scribendum esset *ne temptata quidem oppugnatione*, scripsit *ne pugnata quidem*, obiecta verbi specie ex *oppugnatione*; eiusdem generis est XLII, 65, 10 *circumfundabantur funda* pro *circumdabantur* et XLIV, 33, 11 *ex statiua statione* pro *ex matutina* et 34, 1 *contione adnuntiata pronuntiasset* pro *aduocata*. Alterum genus est simile et cognatum in præcipienda terminatione et forma vocabuli sequentis, ut XLII, 49, 8 scribitur *cum his cogitationum omnium ordinum* pro *cogitationibus* et c. 60, 6 *in transitu fluminum hostium* pro *fluminis* et 65, 9 *hoc illo bellum nouum* pro *bello*. Tertium illud est genus, quo librarius obiectam animo ex litteris aliquot speciem verbi aut formæ licenter sequitur et explet (cfr. Em. p. 489 n. et de codice Puteaneo p. 207), ut XLII, 21, 8 *plebissciuitati iussitque* (ex litteris *ciuit*), 41, 6 *sumere accusaturus* pro *sum recusaturus* (expleto, quod post *sumere* restabat *cusaturus*), XLIII, 6, 10 *committere possum* pro *comiter responsum*; indidem orta *hos noris* pro *honoris* XLII, 24, 7 et *accipiat his* pro *accipiatis* 42, 7.

ubi alius nomen apponitur, Grynæus non nominatur, eum codicis scripturam tenuisse intelligitur; ubi codicis scripturam a Grynæo mutatam alius postea melius emendavit, Grynæi scriptura inter parenthesis notas subiicitur. Ceterum non omnino certum est, uni Grynæo deberi omnia, quæ in prima editione mutata sunt. Nam in Desiderii Erasmi præfatione toti Livii editioni præposita codicem „in bibliotheca monasterii Laurisseni aut, ut vulgo dicatur, Lorssensis repperisse“ scribitur „Simon Grynæus, vir ut in omni genere litterarum citra supercilium eruditus, ita provehendis liberalibus studiis natus“. Deinde interpositis paucis de hoc monasterio, hæc adduntur: „Archetypum erat admirandæ vetustatis, prisco more perpetua litterarum serie ita depictum, ut difficillimum fuerit verbum a verbo dirimere, nisi docto, attento et in hoc ipsum exercitato. Unde non parum negotii fuit in parando exemplari, quod typographicis operis traderetur utendum. Nec minore cura quam fide advigilatum est, ne usquam in describendo ab archetypo recederetur.“ Quæ postrema verba si Erasmus etiam de libris per typographos descriptis intelligi voluit, ne is aut verum mire occultavit aut, quod potius credo, totam rem ignoravit. Adhibitam enim apparet prope infinitam emendationem, sine qua nemo hos libros legere potuisset, eamque eiusmodi, quæ, quanquam et multa relicta sunt et sæpe erratum, etiam graviter et licenter, tamen sine doctrina et acumine egregio perfici non potuerit.

Orationem Livii, ut iam dixi, ad ipsum codicem sic recensuimus, quasi nunc primum hi libri ederentur, emendavimusque libere, caute, quantumque potuimus, prudenter, usi in ea re coniecturis et aliorum et nostris, quum quas antea feceramus, tum novis, quas perpetua codicis scripturæ pertractatio et vestigiorum perscrutatio suggessit. Quanquam fuit etiam, ubi vel post Hertzium simpliciter redeundum esset ad ipsam codicis scripturam non recte iam a Grynæo mutatam, ut XLI, 22, 1, ubi non minus rectum est *scierant*, hoc est, *cognoverant*, quam II, 11, 6 *et sciere perfugæ indicio* aut apud Cic. pro Rosc. Am. § 97 *Qui tam cito scivit?* et aliquotiens apud eundem *scitum est*, et XLIV, 40, 8, ubi Hertzius quoque sprevit *tenus* cum genitivo iunctum exemplo ipsius Livii (XXVI, 24, 11) et Cælii (in Ciceronis epist. ad Fam. VIII, 1 med.) et Quintiliani (XII, 2, 17), ut Plinium (Hist. N. XXXIV, 58) et poetas omittamus. Nam de forma genitivi nostro tempore non dubitatur. Eorum, quorum coniecturis vel in minimis rebus usi sumus, nomina ubique indicatæ codicis scripturæ subiecimus, addita in nostris, quas in emendationum volumine evulgavera-

mus, illius voluminis pagina. (De Vascosano, Curione aliisque veteribus editoribus emendationum fere exiguarum auctoribus nos plerumque Drakenborchio credidisse confitemur.) Quibus aliorum coniecturis utendum non iudicavimus, quæ sane plures sunt, eas ne indicandas quidem putavimus, quod nec omnino illo conquirendi et enumerandi genere delectamur et eis, qui, quid in quoque loco tentatum sit, cognoscere cupient, satisfactum ab Hertzio erat nec videbatur esse, cur ea enumeratio repeteretur. Subinde tamen indicavimus in annotatione suspiciones aliquot et aliorum et nostras, quas in ipsa oratione ponendas non putabamus, quod aut mendum non prorsus manifestum esset aut correctio non certa, sed quas tamen aut probabiles, nonnullas quidem valde, aut non improbabiles iudicabamus. Uno et altero loco, etsi omnem disputationem explicationemque rationum excluseramus, brevissimam admonitionem reive significationem interiecimus, velut ad XLII, 42, 1 poterat nihil aliud quam indicato Strabonis loco significari, prave et illo loco et c. 67, 9 pro ea nominis forma, quam codex bis habet (*Antrones*), a Grynæo substitutam et a ceteris, etiam Hertzio, retentam esse eam, quæ apud Homerum et antiquos reperitur (*Antron*), ad XLII, 53, 6 verbo caveri, ne temere retentum e codice a nobis primis videretur *Pythoum*. Ex iis, quæ in emendationum Livianarum volumine posueramus, perpauca aut aliorum monitu aut nostra sponte abiecimus et omisimus, quum aut dubitationem amoveremus aut, hærente dubitatione, corrigendi tamen conatum non probaremus aut meliora ab aliis nobismetve ipsis inventa essent. Cetera, quod recte et vere et considerate scripta iudicabamus, tenuimus, etiam nonnulla, contra quæ ab aliis nuper vel acriter disputatum novissemus. Nam quum complurium hominum nec tantum iuvenum studia ad Livii librorum emendationem tentandam his proximis annis commovisse videar, eorum nonnulli, ut fit, studiose eosdem locos, quos ego tractaveram primusque, quid haberent dubitationis difficultatisque, ostenderam, retractandos sibi sumpserunt, etiam in his quinque libris. Quod ut aliquoties bene aut egregie cessit, ita non raro, vere ut dicam, mihi videntur, quæ recte curata essent, deteriora fecisse. Itaque nostra simpliciter tenui neque nunc multis verbis expositurus sum, quid mihi non recte obiecerint, quid ipsi aut a sententiæ forma et inclinatione ac progressu aut a verborum recto usu et orationis conformatione (velut in verborum ordine) aut a vestigiis codicis vere coniectandis aberraverint; unum et alterum admonitionis causa in transcursu attingendum erit; neque cur alio-

rum locorum emendationes ab iisdem propositas non probaverim, explicabo. Perlibenter gratusque usus sum iis, quæ Hertzius quæque etiam notabilius in aliquot locis Vahlenius emendavit, (velut XLII, 23, 10 et 26, 9 et 47, 7 et 63, 4, XLIV, 3, 3), nonnulla etiam Kochius (XLI, 24, 15, quam coniecturam ipse Vindobonæ feci annotavique codicem volvens cum uno Tauchnitzii exemplo, et XLV, 39, 14.) Quod uni et alteri ex horum emendationibus meum quoque nomen adscripsi, quod post a. 1860 in idem incideram, confirmationis aliquid esse volui a duorum in invento consensu. A Seyfferto non memini in his libris quicquam inventum, quod in contextu ponerem.[1])

Ex iis, quibus præter locos in emendationum volumine tractatos meum unius nomen adscribitur, nunc demum a me correctis, pleraque et tam sunt exigua et ita apertam habent attendentibus emendationis causam et viam, ut de iis separatim dicere putidum sit, quum præsertim quædam eiusmodi sint, in quibus in aperto codicis mendo tantummodo paulo propius ad eius vestigia accedatur aut alio modo probabilius correctio absolvatur, quam a Grynæo factum sit. Quid est enim opus argumentari, XLI, 7, 2 non recte inter se referri *Ti. Gracchus — Albinus*, sed utroque loco in hominibus ante plenius significatis prænomen abesse debere, quod priore loco ex ultima syllaba vocis præcedentis ortum est (*argenti*)? aut XLII, 38, 2 ex *legati Acarnanis* potius faciendum fuisse *Acarnanes* quam *Acarnanum*? aut XLIII, 18, 9 de codicis scriptura *postquam — videntur* detrahendam fuisse syllabam *ur* in hoc codice sæpissime male additam (Emendd. Liv. p. 595 not.), ut fieret *vident*, non, quod Grynæus posuerat, *viderunt*? aut XLV, 9, 3 paulo propius ad *regnabat*, quod est in codice, accedere *regnarat* quam *regnavit*? aut XLII, 25, 11 ad *credere p.*, propius *credere e rep.* quam *credere reip.* (quum præsertim *consulendi reip.* significatio minus apta huic loco sit)? Aut qua defensione eget, quod XLV, 4, 3 (*oppugnasset et*) et 36, 1 (*esset et*) geminatis binis litteris prava asyndeta sustuli, ut fecerat Grynæus XLII, 21, 3? aut quod aliquoties omissum post participium *est* (vid. Opusc. Ac. I, 448) restitui,

---

[1]) Kochii Emendationum Livianarum partes duæ prodierunt Brandenburgi 1860 et 1861. Vahlenii emendationes et coniecturæ expositæ sunt in annalibus gymnasiorum Austriacorum vol. XII (1861) fasc. I et IV. M. Seyffertus quæ de locis Livianis scripsit, continentur novorum annalium philologicorum vol. LXXXIII p. 63 sqq. et p. 823. Aliorum annotamenta et libellos Hertzius indicat.

ubi abesse non poterat; quis enim ad hæc animadvertenda exercitatus non sentit XLI, 6, 4 in apodosi multorum verborum longæ protasi subiecta curtum esse *datus* pro *datus est*; idemque vitium tollendum fuisse XLII, 15, 8 et 64, 3 (*iubet atque ita — profectus*), XLIV, 24, 8, XLV, 22, 7? Neque explicandum arbitror, cur XLII, 12, 7 non tulerim hanc coniunctionem: *cuius merita — privatim an publice sint maiora, vix dici posset*, sed una littera mutata *possit* scripserim, aut cur XLI, 8, 7 post *permittatur* pro *possent* posuerim *possint*. Atque etiam in suspicionum earum, quas tantum in annotatione posuimus, longe plurimis satis per se perspicuum fore credo, quæ quoque loco causa suspicionem moverit. Velut statim XLI, 4, 3 (in ea parte, in qua solo Grynæi testimonio utimur) *consulem cum toto agmine* prave ultimo loco commemorari post adventum tribunorum tertiæ legionis et homines in iumenta impositos, apparet ex c. 3, 8; nec 10, 6 (ubi in codice præterea est *Manlio*) recte *iactare fugam alicuius* dicitur, qui severe reprehendit; et 21, 2 utrumque apparet, et M. Atilio præter legionem socios habuisse et sociorum potius numerum certum indicatum esse a Livio quam legionis. Ne c. 18, 8 quidem, etsi absolvi correctio non potest, comparatis, quæ e contrario de Valerio dicuntur, obscurum est, quid sententia postulet. Sed probabilius multo est lacunam esse, quam oporteret corrigendum esse. (Errore comma, quod post *lata* ponendum erat, post *foris* esse translatum apparet.) Itaque de his horumque similibus non sum plura h. l. dicturus, ne et otio, quod nullum est, abundare et lectoribus nimis diffidere videar. Alia sunt paulo notabiliora aut ipso mendi et corrigendi genere aut propter alia adiuncta, quæ ad rem et sententiam aut ad verborum usum et sermonis legem pertinent. Ex his libet hoc loco præcipua breviter ita persequi, ut unum et alterum etiam e minoribus, quod videri possit dubitationem habiturum, in transcursu attingatur.

Lib. XLI, 4, 4. Grynæus edidit *Histrorum pauci, qui modice vinosi erant.* Apparet, non significari homines ingenio et consuetudine minus vinosos et ebriosos, sed minus tum ebrios et qui minus se vino ingurgitassent, hoc est, *qui modice vino usi erant.* Nam neque usus neque forma vocabuli *vinosum* pro ebrio accipi sinit.[1])

---

[1]) Cap. 10, 7 Seyffertus, non contentus nostra correctione perfacili, scribi voluit: *quod cum illi tum consulis imperio dicto audientes*

Cap. 17, 5 quod in codice est, a nobis quoque retentum: *comitia deinde consulis unius subrogandi*, vix verum esse potest; nam neque genitivus usitate ponitur addito gerundivo et plane perverse additur *unius*, quasi, quum alter mortuus esset, duos subrogare in mentem venire potuerit; itaque ea forma restituenda est, qua c. 16, 5 eadem res significatur quaque alibi semper Livius utitur. Initium erroris ortum est ex geminatione primæ litteræ in *subrogando*.

Cap. 18, 4 revocandum erat *adfigunt*, pro quo nuper quoque Sigonium secuti *adfligunt* scripserunt. Non afflicta parietibus vasa Livius dicit (et solo tum potius Ligures adflixissent), sed stolide a barbaris hominibus affixa tanquam ornamenta; itaque addit, ad eam rem inepta fuisse vasa usui magis quam ornamento facta.

Lib. XLII, 11, 2 falsum esse, quod Grynæus, *existimant* in *existimaret* mutato, effecerat, intelligi debebat ex populi Romani nomine prave in ultimum locum reiecto (— debebat enim esse *exceptus a p. R. cum tanto honore* —) omninoque non recte posito; senatus enim et patrum hæ partes erant. A prætore Eumenes in senatum est introductus, quod consules irati re publica abstinebant (c. 10, 15).[1])

Cap. 11 extr. et 12, 1 corrigendi viam et codex monstrabat (*non*) et oratio; recte enim dicitur magna esse auctoritas regis apud civitates, pravissime omnes *apud civitates* (pro eo, quod est *in civitatibus*) *vereri maiestatem regis.* (In supplemento ponendum erat *sed etiam aput.*)

Eodem capite § 6 tribus locis fœdus Bœotorum cum Perseo litteris incisum exstare dicitur, *uno Thebis*, *altero ad*

---

facturos se dicerent, oblitus aut nesciens, nunquam sic per se dici *dicto audiens*, ut appositione adiungi possit, sed tantum cum verbo *sum*. 16, 2 frustra defenditur repetitio vocis in his: *quia non recte factæ Latinæ essent, instauratis Latinis placuit* exemplis alius generis (neque enim in iis nomen rei, de qua agitur, in protasi positum initio apodosis repetitur), ceteraque, quæ declaravi, incommoda manent, saltem quod obscuratur ipsum caput decreti pontificum, instaurandas esse Latinas. Verborum ordo in nostra emendatione prorsus rectus est, post alterum dativum priori contrarium (*pontificibus — Latinis*) communi verbo interposito.

[1]) Cap. 8, 8 quum sic emendassem, ut, expleta apertissimæ originis lacuna, littera nulla mutata rectissimam sententiam et orationem efficerem etiam in particula *quoque* ad progressionem novamque rem significandam necessaria, Hertzius maluit Kreyssigii coniecturam sequi, in qua unum *primo* additur, tum *fieri* sine ulla probabilitate in *referri* mutatur, hæc autem omnia (*arma primo quoque* cet.) vitiose superioribus adiunguntur.

sidenum, *augustissimo et celeberrimo in templo*, *tertio Delphis*. Sic enim est in codice. Quod Sigonius scripsit *ad Delum*, debebat *Deli* dici; neque id augustissimum esse templum addidisset Livius magis quam in Delphis; neque omnino probabile est, præter Delphos vicinos extra Bœotiam positum fuisse fœdus. Sed neque *Ismenium* subesse potest, quod Thebis erat, multoque minus incertum nescio quod Posideum sive Posidonium. Relinquitur, quod nomen e litteris *denum* facillime eruitur, *Delium*, nobilissimum non longe a finibus Atticæ ad Euripum Apollinis templum et oppidum. Templum Strabo et Pausanias sua quoque ætate stetisse ostendunt.

Cap. 14, 10 e codicis scriptura: *donaque cuiquam amplissima data* quin nihil aliud recte efficiatur, quam quod posui, geminatis litteris *que* (*quæ*): *quæ cuiquam amplissima* (unquam data sunt), *data*, non puto quemquam dubitaturum.[1])

Cap. 19, 6 ex eo, quod in codice est: *ubi — habitare rec possent*, effeci *habitare recte possent*. Significatur bona et commoda atque conveniens habitatio (ut quum ludi *recte facti* dicuntur, *recte vendere* et similia), quo pertinet ipsum verbum *posset*; alioquin Livius dixisset *habitarent*. Deinde in proxima sententia recte Weissenbornius, quod rem continet, intellexit in corruptis codicis vestigiis (*threcum legatis se discepnatisque et satis*) latere nomina trium populorum, quorum legati venissent; ex ipsis nominibus primum videtur recte restituisse (*Mædis* sive *Medis*), in duobus, dum ab ipso Livio (XXXVIII, 40, 7) sumit, a codice nimis discessisse. Mihi in *cepnatisque* Odomantæ significari visi sunt, in *satis* Sapæi, quos post Herodotum Strabo, Plinius, Pausanias nominant. Odomantica terra et apud Polybium et apud Livium nominatur.[2])

Cap. 29, 3 quum in codice esset: *prusias — statuerat abstinere armis equitum ẽuentum exspectare*, Grynæus *equitum* plane sustulit, addidit *que* post *eventum*. Quod codex monstrat *et quietus*, idem ad rem aptissimum est. Accedat igitur hoc exemplum corruptarum ab hoc librario vocum *quiesco* et *quietus* iis, quæ Emendd. Livv. p. 602 et p. 617 collegi, adiungaturque his XLIV, 3, 3, ubi ex *posuerint quieverintque* (neque enim est cur *re* præponamus) ortum erat *posuerint fuerimque*.

---

[1]) Cap. 14, 6 dubitari nullo modo potest, quin nomen principis legationis positum fuerit, de quo postea agitur. Eum *non fuisse falsa simulaturum*, tam perversa est oratio et toto genere et verbi forma, ut mirer placere Hertzio potuisse.

[2]) Cap. 21, 2 non intelligo, cur aliud quæratur quam quod in codice est *sex milia*, tantum puncto prave addito.

Addo etiam in cod. Puteaneo XXII, 14, 2 pro *quieverant* scribi *quidam fuerant.* (Alterius verbi, *nequeo*, a librario corrupti exemplum Vahlen egregia emendatione patefecit in libr. XLII, 63, 4.)[1])

Cap. 37, 6. Sero a Siesbyo admonitus sum, in his: *cui rescribi non placuit*, *nuntio ipsius*, *qui litteras attulerat*, *dici* cett. prave *ipsius* pro *eius* poni omninoque genitivum abundare, contra rectam orationem effici, si scribatur: *nuntio ipsi*, *qui litteras attulerat*, *dici* cet.

Cap. 43, 2. Quid sit *in gratiam petentis* (*alicuius*) aliquid concedere aut omnino facere, satis constat; adiectivum augendi minuendive causa *gratiæ* nomini additum in hoc loquendi genere nusquam memini (locis apud Schellerum et Freundium citatis addi potest Liv. XL, 17, 2, Senec. Rhet. p. 276 Bip.), neque magis in consimili formula, qua *in honorem alicuius* aliquid fieri dicitur (Opusc. Acad. I, 168). Itaque quum in codice sit *et iam magnam gratiam*, suspicatus sum Livium scripsisse *et tamquam in gratiam petentis.* Nam fictæ etiam speciei significatio perapta et prope necessaria est. (In annotatione excidit *in.*)[2])

Cap. 51, 6 quum sic ederetur: *præfecto Asclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintis tria milia Thracum* cet., in Asclepiodoto deerat patriæ significatio, quæ in ceteris præfectis omnibus additur, Thraces autem auxiliares omnes (nam nulli Thraces liberi præter hos nominantur, sed tantum Thraces incolæ Pæonibus et Agrianibus interspersi) dicebantur non solum ex Sintis fuisse, quorum regio ad occidentem Strymonis et Amphipolis posita sine dubio tum tota in Macedonum dicione erat, sed ex una urbe Græca ibi condita. Apparet ad Asclepiodotum hæc pertinere: *ab Heraclea ex Sintis.* Et *Asclepiodotus*

---

[1]) Cap. 30, 1 licentissime *gens* (præcedente *que*) in *plebis* mutatur, sublata significatione pauperis et infimæ turbæ, quæ est in *egens.* Etiam in proximorum verborum scriptura Hertziana verbum *erat* non recto loco ponitur. Cap. 34, 9 quam in annotatione posui coniecturam, ea quam habeat causam, declaratum est in Emendd. p. 529 n., videturque mihi emendatio ipsa perquam probabilis.

[2]) Cap. 47, 11 non recte pro *accensdere* Kreyssigius et Hertzius scripserunt *accersere.* Neque enim A. Atilius ipse præsens aut propinquus Thessaliæ milites aliunde accersere debebat, sed Roma proficiscens a Sicinio, qui Brundisii erat, in transitu accipere. Cap. 49, 5 prave hæc coniungebantur: *adversa*, *secunda*, *quæque*; recte primum universe coniunguntur: *adversa secundaque*, tum subiicitur ex æquo: *quæ — quæ.*

ab Heraclea quidem dicitur eodem modo, quo I, 50, 3 *Turnus Herdonius ab Aricia* et XLIII, 19, 13 *Adæus Macedo a Beræa*, ubi Cicero et Cæsar aliique ablativum solum ponunt, *ab Heraclea ex Sintis* pro *ab Heraclea Sintica* vel *ab H. in Sintis* (ἀφ' Ἡρακλείας τῆς ἐν Σίντοις) eo modo, quo *Magnetes a Sipylo* (Tac. Ann. II, 47), qui patriam habent Magnesiam *ad Sipylum* et inde alio venerunt (Emend. p. 431 n.).

Cap. 54, 6. Quemadmodum in libro XLIV, 2, 4 quum esset: *consul — profectus decumo post die*, *quam exercitum acceperat*, *castra movit*, iam in Emendd. p. 558 dixi tollendum esse *profectus*, quod prorsus perverse una verborum continuatione consul primum profectus diceretur, dein certo die castra movisse (aut primum profectus certo die, dein castra movisse), sic h. l. non dubito, quin perverse dicatur nec a Livio scriptum sit: *incenso oppido profectus ad Phalannam castra movit*; neque enim *castra movit*, quod et proprie et usu ipsum itineris initium et a priore loco discessum significat, participio *profectus* superaddi potest tanquam viæ tenorem indicans. Aut igitur in *movit* error est scripsitque Livius ad eandem formam, quam c. 61, 11 *postero die profectus inde ad Mopselum posuit castra*, aut hoc quoque loco prave additum est *profectus* ad declarandum, quid esset castra movere. § 10 apparet, necessario geminatis duabus litteris *is* addendum fuisse in transitu orationis ad novam rem proxime nominatam. § 5 a vero genitivi cum verbo *esse* coniuncti usu longe distare videtur, quod eruptio dicitur esse iræ inconsultæ aut veræ fiduciæ virium.

Cap. 56, 7 ex *halopetica capta* faciendum videtur *Alope Phthiotica capta;* nam et facile *Phthiotica* sic corrumpi potuit et recte hoc additur, quum altera esset in eadem vicinia, Chalcidi propior, Locrorum; et Thessalicam, hoc est Phthioticam, Alopen significari, patet ex Larisæ Cremastæ adiuncta mentione.

Cap. 59, 8 quum in codice esset *ad insidias eumeni regis usus erat*, aut addenda priori nomini littera *s* erat, quod Grynæus fecit, aut detrahenda alteri, quod ego feci. Nam *insidias alicuius* eas, quæ alicui fierent, qui dixerit, non reperio; *insidiæ alicui* præter notum Sallustii locum in Catil. 32 dicuntur apud ipsum Livium V, 28, 12 (*metum insidiarum effuse sequentibus sustulit*, hoc est, *metum sustulit*, *ne insidiæ eff. sequentibus fierent*), adiuvante toto verborum complexu, ut hoc loco præpositione *ad*; est enim *ad insidias regi faciendas*. (XXIII, 35, 7 *ne qua exprobratio cuiquam veteris fortunæ*; IX, 20, 5 *pro remedio ægris rebus*; XXVII, 37, 11 *ad aliud*

sacrificium eidem deæ — edicta dies; nam dies hominibus edicitur, ut sacrum fiat deæ).[1]) Itaque etiam apud Cicer. pro Sulla c. 5, 14 (*insidiæ reip.*) dativus, non genitivus est.

Cap. 62, 13 *moris* absolute dici nequit; Romani moris ignoratio efficiebat, ut Macedones pertinaciam eam, de qua Livius narrat, mirarentur. Et potuit non difficulter *Romani* post *ignaris* excidere. *Moris* ut non pauca alia librarius temere iterum scripsit. (Emendd. p. 492).[2])

Cap. 67, 12 apertum est, duplicem causam significari, quæ Licinium consulem in Bœotiam converterit, preces Bœotorum et, quæ cum precibus illis coniuncta non est, regionis ad hibernandum commoditas. Itaque quum in codice sit *et horum preces*, alterum addidi *et* (*et quia*), præpositione post prius *et* interposita. (*Ad* hic locum non habet.)

Lib XLIII, 2, 12 in his codicis litteris: *neve cogeret* (magistratus Romanus) *uicensumas uendere hispanonis quanti ipse uellent* apertissimum est latere primum *Hispanos nisi*; itaque non *vellent* in *vellet* mutandum erat, sed *ipse* in *ipsi*. Et ad Hispanos rectius refertur pronomen; alioquin Livius dixisset *quanti vellet*. § 6 vereor ne Vahlenius aberraverit traxeritque Hertzium. Nam *sumere recuperatores* (*iudicem*) *alicui* neque alibi reperitur neque video, quam rationem dativus apud hoc verbum habeat; *ferre alicui iudicem* usitatum est. Contra *cum aliquo recuperatores sumere*, quoniam hæc privati iudicii forma est, eodem modo dicitur, quo *agere cum aliquo*. Nec longe diiunctum est, quod bellum *cum* aliquo sumi dicitur aut quod odium alicui *cum* aliquo esse (Cic. de prov. cons. 10, 24). Significatur enim omnino, quis ex altera parte sit.

---

[1]) Cap. 58, 5 duarum litterarum sede permutata effeci nomen Græcæ formæ *Καλλίνικος*. Quod c. 61, 11 posui, ut sententia aliqua esset, ipse dixi incertum esse; quanquam *ante Tempe eminet* puto verum esse et *tempeste est eminet* ortum esse librarii in nomine Græco hærentis errore et instabili conatu. Videbatur mihi Livius Mopselum tumulum (quem cur eundem atque Mopsium oppidum velimus esse, nihil est causæ) dixisse Larisa medium abesse Gonnum eunti, hoc est, tantum abesse Larisa, ut Gonnum Larisa eunti media via esset. Durum hoc esse non nego. Ussingius scribendum putabat: *ante Tempe est, Philæ et Larisæ medius.*

[2]) Cap. 65, 8 nescio quid acciderit Hertzio, ut meam emendationem receptam (*propellere*) prorsus perverteret retento *propter*. Neque enim *propellere* absolute dici potest neque illi, qui tumulum ascendere conabantur (in tumulum connitebantur), impediebant propulsationem nescio quorum aliorum, sed ipsi propellendi erant, quod qui collem tenebant, conferti facere nequibant, sed quum facere vellent, ordines solvebant.

Cap. 5, 8 quod in codice mendose scribitur *munera mitti legatis ex binis milibus æris censuerunt duo fratres regulis hæc præcipua torques duo* cet., Grynæus *duobus fratribus regulis* scripsit, ipsum, ut videtur, Cincibili, a quo legati venerant, quem Livius § 1 regem, § 7 regulum appellavit, et fratrem, qui verba in senatu fecerat, intelligens, idque Hertzius secutus est; ego *reguli* posui. Nam nec, quum supra Livius regis regulive nomine de uno Cincibili usus esset, subito ad utrumque fratrem id nomen translatum credo, nec hanc præcipuorum *inter legatos* munerum mentionem etiam ad regem absentem pertinere, cui si munera senatus mittenda censuisset, ampliora sine dubio quam fratri legato misisset; neque legati Cincibili absentis comites appellari ullo modo poterant, ut in illa scriptura et enarratione fit (*comitibus eorum*). Itaque Cincibili inter legatos duos fratres miserat, quorum unus verba fecit, utrique præcipuus honor habitus est.

Cap. 12, 3 in codicis scriptura, quæ a ceteris retenta sine dubitatione est, vitiose duæ res in unum conflantur; primum enim senatus consultum factum est, ut prius, quam consules provincias sortirentur, supplementum in utramque provinciam decerneretur, deinde hæc ipsa supplementa decreta sunt; vitioseque narratur, placuisse decerni certum numerum; *is* enim decretus est (placuit), non placuit eum decerni. Vitium sententiæ et orationis sustuli suppleto verbo, quod bis positum a Livio diversa forma semel a librario scriptum est.[1])

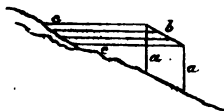
Cap. 21, 4 quum in codice esset *auxilia thoanum tesprotorumque*, Grynæus *Athamanum Thesprotorumque* scripsit. Sed Athamanes, quorum in Persei bello nulla omnino mentio est, et ab iis locis, in quibus Ap. Claudius rem gerebat, longius

---

[1]) Cap. 11, 3 Vahlen et Hertzius emendationem meam quum adiuvare vellent, corruperunt; nam ut Livius interdum voces easdem brevi spatio repetat, nusquam tamen ita ex abundanti in vitium ruit, ut scribat: *comitia ita edicere*, *ut comitia illo et illo die sint.* Itaque prave attrectatum est, quod in codice recte scribitur, *possent*, prave servatum, quod pro *confici* ex superiore versu propter primarum litterarum similitudinem subrepsit, *comitia.* Sed satis de huiusmodi rebus dixi; attingam tamen in c. 14, 6 mire, Dukero auctore, geminatam de futuro tempore interrogationem (*tu — prodibis et — prodibis*), quum et sententia et vestigia manifesta codicis (*proditi*, hoc est, *prodisti*) ostendant, priore loco perfectum a Livio positum esse. Censores post eum demum dilectum, qui nunc ipsum habebatur, censum acturi et interrogaturi ex edicto suo erant. Nihilo melius *hi censores* in *his censoribus* mutatum.

aberant nec eos codicis vestigia demonstrant, sed Chaones (*chaonum* pro *thoanum*). Confirmat emendationem, quod in fine narrationis de Claudii rebus scribitur c. 23, 6 *dimissis Chaonumque et si qui alii Epirotæ erant præsidiis*, nisi quod ibi ipsa particula *que* (nam *que-et* ibi minus aptum est) fortasse significat Thesprotorum nomen excidisse. Sed hoc incertum, alterum certum.[1])

Lib. XLIV, 5, 4 Grynæi error etiam Kreyssigium et Hertzium traxit, ut et a rei intellectu et a codice aberrarent. Defixis infra duobus longis asseribus et inter se tigno transverso iunctis (*in eos transverso incumbente tigno*, ut recte cum codice Bekkerus), ab eo loco, unde per proclive sumptum fastigium erat, in transversum illud tignum porrigebantur non asseres (neque enim asseres, hoc est *Stangen*, iuxta positi pontem efficiunt neque per eos incedere elephantus potest), sed tabulæ sive asses, per quos elephanti incederent, ad hanc formam:

ut *aa* sint asseres, *b* tignum transversum, *cc* tabulæ sive asses, pontem efficientes, tricenos pedes longi. Rarius paulo vocabulum *asses* sive *axes* (unde natum est Gallorum *ais*) a librario truncatum est, ut remaneret tantum *as*. Sed ipsa orationis forma admonere debebat, substantivum hic subesse. Nam si asseres hic iterum significarentur, necessario scribendum erat: *in eos alii asseres*. Sed præterea in duos illos defixos asseres transversum incumbere tignum poterat; in asseres quomodo asseres iniungi potuerint, nemo facile dixerit.[2])

---

[1]) Cap. 20, 2 nunc demum intellexi, *qui* detruncata syllaba ex *quidem* ortum. *Atqui* in tali sententiarum coniunctione (pro *sed* aut *ceterum*) prorsus vitiose dicitur; apud Livium in narratione omnino non ponitur. Cap. 22, 1 ex *agricolis* faciendum erat *agri Ætolici*, non *Ætoli*. Ager Ætolus in prosa oratione non magis dicitur quam Italus aut Gallus aut Britannus. Miro errore Gronovius XLIV, 32, 4 *bello Illyrio* et XLV, 43, 5 *Illyrii argenti* scripsit contra codicem probavitque Drakenborchius; Illyrios enim esse, non Illyricos.

[2]) De c. 4, 4 unum dicam breviter, nunquam supinum poni in significando consilio, quod differatur, et rei futuræ exspectatione, itaque Latinum non esse *abeo in posterum diem infestius concursum*, ut sit: eo animo, ut postero die infestius concurram.

Cap. 6, 17 eo magis me commovit codicis scriptura *nudatis omnibus præsidiis patefactisque bello factis*, ex qua Grynæus *factis* prorsus sustulit, quod præsidia recte nudari dicuntur, patefieri bello vix recte dicuntur. Itaque visum est sub *factis* alterum latere substantivum a librario, quum hæreret animo sonus et forma litterarum ex *patefactis*, corruptum. Id aut *claustris* esse potuit aut potius *portis*. Eæ bello patefiunt, ut irrumpat.

Cap. 11, 5 mira apud Livium inæqualitate scribebatur *ad eandem crassitudinem*, *qua veterem murum*; nam apud Tacitum ferenda fortasse esset; quanquam apud eum quoque suspicarer addito *m* notissimam orationis formam restituendam esse: *ad eandem crassitudinem quam*, de qua dixi post alios breviter ad Cic. Fin. I, 10, 32 et 15, 49. (Gr. Lat. § 323 n. 1.)

Cap. 18, 3 prorsus neque apud Livium neque apud quemquam ante Tacitum scriptorem ferri poterat (ac vix apud quemquam præter ipsum Tacitum, nisi quod de Plinio Maiore non affirmo) hæc verbi substantivi, coniunctivo modo, cum alio verbo *et* particula copulati omissio: *an — angustiæ exsuperatæ et in æqua loca pervenissent.* Tacitus quidem hanc duritiam studiose sectatur, ut Historiarum libro IV, qui nunc ipsum in manibus est, c. 13: *si redintegratum bellum et tot armatorum millia — Italiam irrupissent*, c. 18 med., c. 34 ante med. Itaque restitui, quod exciderat, *essent.* (§ 1 recte Forchhammer ex *quod aliis vir* effecit *quod talis vir*, hoc est, a quo non segnis belli administratio exspectari posset. Quod Hertzius *alias vir* posuit, voluit sine dubio *alioquin* intelligi; sed ita *alias* neque apud Livium neque hac ætate dictum reperitur; nec ita Paulum Livius laudavit, ut superiores consules viros fuisse negaret. Kochio *agilis* placuit, quam virtutem Romanus imperator in se laudari miratus esset; neque enim gnavam et fortem industriam id verbum significat. Seyffertus ex *aliis* facit *probatus*, non sane litterarum similitudinem sectans; vellem tamen quæsisset, diceretурne illa ætate absolute *probatus vir*; nam hoc ex eo non sequitur, quod Cicero *ætatis spatio probatos* nominavit et *homines spectatos et probatos.* Quam præstitisset bene invento uti.)

Cap. 22, 15. Qui homines loquaces quasi consolans et materiam loquacitati defuturam negans *sermonum satis ipsam præbere urbem* dicit, non recte quasi fructu fabulandi interdicens adiungit: *loquacitatem suam contineat*; sed rectissime iubet ea materia, quam satis amplam urbs præbeat, loquacitatem contineri. Itaque ex *urbis* feci *urbs; iis* (sermonibus) cet.

Cap. 34, 5 recte Kochius intellexit, quum in codice esset: *illos* (milites) *nihil quodid futurum sit quærere ubi datum signum sit tum militarem operam* [navare debere], sub illo *quodid* latere vocem interrogationis de tempore indicem; significatur enim milites semper ad navandam operam paratos esse debere, temporis delectum imperatori permittere. Sed quod *quando* scripsit, poterat propius ad codicem accedi, ut esset *nihil quo die*, una littera correcta, quæ depravata est, quum *d* librarius ad priorem vocem traxisset (*quod ie*); et acrius hoc est quam *quando*. Eodem capite § 9 omissi alterius verbi (*cerneret* pro *cerneret, sciret*) tenue superest in codice indicium (*qui*, non *quis*), sed quod satis sit, quoniam in primaria sententia h. l. non recte diceretur *cerneret* pro *intelligeret* aut *sciret*, de coniectura ex rebus visis capta.[1])

Lib. XLV, 7, 2 non scribendum fuisse *tanta multitudo*, sed, quod reapse in codice est, *tantum* (*tantu* littera *m* semel scripta), manifestum est quum ex re (— nam et alii non minores excercitus concurrerant ad spectacula et multo maior in urbe multitudo —), tum ex eo, quod, quæ Livius subiicit, omnia pertinent ad spectaculi magnitudinem declarandam. § 4 quid unum sententia postularet, vidit homo rarissime in coniectando felix, Douiatius. Omnes alii comites evasuri erant Persei solitudinem et calamitatem; filius, quem solum comitem habuit, simul in eandem calamitatem delapsus miserabiliorem patrem faciebat.

Cap. 10, 15 in hac codicis scriptura: *nec eo segnius iudicia ex decreto coram his*, (C. Popilio et C. Decimio) *facti rhodii exercebantur quam perseuerabant tam in exequenda re tam decimæ lenitas quam hæc gererentur*, primum etiam Vahlen vidit ex *exercebantur* faciendum esse, ut sæpissime in hoc codice, *exercebant*. Dein, separatis iis, quæ ad proxima perti-

---

[1]) Cap. 30, 5 *fratre* ortum est ex *fratris* inter *dempto* et *metu*. Cap. 31, 3 barbari nominis forma restituta (*Clausal*) æqualia efficit orationis membra bis posito *a*. Cap. 33, 3 non ausus sum oblatam in codice antiquiorem vocis formam (*scaturiges*) oblitterare, etsi, Varro quo genere posuerit, non certum est. Cap. 37, 13, ubi in codice est: *tamen consul orationem habuit*, quum Gronovius *hanc consul* suspicatus esset, ego et, quod non animadverteram, ante Roellius *talem*, Seyffertus dubitat, utrum præferendum sit, at magis credit *hanc* scribendum. Hunc in re perpusilla, quod poteram in maioribus, admonitum volo (nam paulo interdum scripsit iactantius), ut, inspectis duobus Livii locis, V, 3, 1 et XLIV, 22, 1, simul, quid sit in re critica probabile, paulo diligentius consideret.

nent (*Cum hæc gererentur*) et animadversa lacuna, quod iam Grynæus fecerat, facile patet illud *nec eo segnius* referri ad superiora hac sententia: „quanquam discesserant legati“; itaque *quam*, ut alibi, prave additum est propter præcedentem comparativum. Tum non de re nescio qua exsequenda agitur, sed de urgenda et ad finem perducenda spe a Decimio facta, posse auctoribus Perseo favendi sublatis Romanorum gratiam reconciliari. Itaque reposui: *perseverabant iam in exsequenda spe, quam Decimi lenitas ostenderat.* (§ 2 vellem *adventiciis* in textu posuissem.)[1])

Cap. 17, 2 quoniam in codice, detracta littera, quam librarius deleri iussit, scribitur: *in macedoniam culmi nominati* cet., non sum ausus spernere, quod omnino significari videtur *culmina* (*na* ex *no* retracto). Significatur autem legationis ipsius, quæ nominabatur, culmina et principes tres consulares fuisse; alioquin enim sane genitivus addendus fuerat (*culmina reip.* similiterve). Saltem hoc tenere præstat quam licentissime pro *culmi* substituere *consulares quattuor*. *Lumina curiæ* hos tres consulares fuisse, nulla est apud Livium in horum annorum rebus narrandis significatio.[2])

Cap. 24, 9 quum in codice sit: *una aut dubia est ut grauior sit*, quumque in proximis verbis (*illi de nobis iudicarent*) manifesto desideretur *si*, primum intellegi debet id latere in *sit*; deinde in iis, quæ restant, unius litteræ adiectione absolvitur emendatio *aut dubia est aut gravior*. Eiusdem capitis § 1, præterquam quod verba *offensione aurium* ablativo casu posita omnino abundant, ipse positus negationis indicio est, contraria inter se referri *offensionem aurium* (accusativo casu) et *perni-*

---

[1]) 13, 16 quod in Emendatt. 597 conieci: *quæ sibi conveniant*, in eo *convenire alicui* non Latine ponitur. Videtur Livius *quæ proveniant* dixisse de ipsis illis, quæ terra ferat, *fructus* de reditu universo, discrimine sane exiguo.

[2]) Cap. 18, 3 tantum dicam, frustra adhiberi interpungendi artificium, ut *metalli Macedonici* pendeat a *vectigal.* Neque enim tam contorto verborum ordine Livius usus esset, scripsissetque: *Metalli quoque Macedonici vectigal, quod ingens erat.* Et remanet omnis difficultas in sublatis locationibus prædiorum rusticorum, quæ neque quæ sint (quum sic a metallo separantur) neque cur tollantur, intelligitur, et de uno agi metallo sive metalli vectigali sublato manifestissimum est ex verbis § 5 positis *id exercere.* Cap. 19, 15 (in Stratii oratione) miror sane iniurias *populi Romani* (hoc enim litteræ significant) commemorari; nam de vicinorum regum populorumque iniuriis potius cogitandum fuisse videtur. Sed *probra* (verborum) ex regni viribus distractis non timebantur.

ciem civitatis. Itaque hanc ipsam contrariorum relationem captans Livius paulo durius scripsit hac sententia: verba tumidiora legati aurium offensionem et odium movere, non perniciem civitati afferre debuerunt. Nam *offensio* etiam habitus eius dicitur, qui offensus est. Extremo capite ex his *Romani iudicare possunt teste*, quoniam sequitur *vestros hostes*, emergere videtur *potestis*, pro quo primum librarius *possunt* scripsit. (Cap. 25, 5 secutus sum Gronovii coniecturam indiciumque codicis (*partim*). *Pars legatorum substitit* Livianum est; *pars substitit, quæ sciret et suos certiores faceret* non Livianum.)

Cap. 28, 10 in codice sic scribitur *referrique tegulas et referriettecta sicut fuerant iussit.* Ex *referri* altero loco Kreyssigius recte eruit *refici*, sed quod, ut Grynæus fecerat, *et* omisso, *tecta* tenuit, non recte factum est; neque enim tectis detractæ tegulæ fuerant, sed muris (*nudare tegulis muros*); itaque ex *ettecta* restitui *detecta*, hoc est, partes murorum detectas et tegulis nudatas.[1])

Cap. 30, 4 codicis scripturam ab aliis non bene correctam esse, recte in Emendd. p. 611 disputavi, emendandi via ipse aberravi, etsi intellexi, ante *alii insulamque Eubœam* deesse aliquid, quod cum Eubœa coniungeretur. Sed et Acanthum sine testimonio idoneo huic portuum mentioni interposui et cum inæqualitate ingrata (*ad Toronen — ad montem Athon et Acanthum*) et ad lacunam frustra confugi, quum ipsa illa inæqualitas admonere potuisset, sub illis litteris, ex quibus *et Acanthum* effeci, id latere, quod quærebam. Ex *athoeneaeuo* fit *Atho in fauo;* quod deest huic voci, *nium*, ex eo librarius, capto initio ex syllaba *uo* et hac adhibita, effecit *uocant hunc.* Id ne cui incredibile videatur, attendi velim (præter ea, quæ supra posui p. VII not.) primum c. 34, 10 ex *fin-iendum* factum esse *finem dum*, deinde, quod notabilius est et huius loci errori simile, c. 39, 13 ex *auctore seruio*

[1]) Eodem capite § 2 *arx inter mœnia* (quod debebat esse *intra mœnia*) *in immanem altitudinem edita* nihil habet memorabile (nisi quod exaggeratur altitudo adiectivo). Una ad rem pertinet admiratio arcis subito ex planitie undique circumiecta exsurgens. Hic quoque præstitisset simpliciter verum accipere a me e codicis scriptura *inter omnia* erutum. Dixi nuper alibi, quod apud Plutarchum in vita Arati c. 16 Acrocorinthus appellatur *ὑψηλὸν ὄρος ἐκ μέσης ἀναπεφυκὼς τῆς Ἑλλάδος*, scribendum esse *ἐκ μέσης ἀναπεφυκὸς τῆς πεδιάδος*. Eodem capite § 9 quod nuper scriptum est *nimis solutis vinculis custodiæ*, neque *vincula custodiæ* probari possunt neque *vincula nimis soluta*. Nimis laxam aut nimis negligentem custodiam non reprehenderem.

galba effectum *auctore serunt ulo galba.* Atque ex eodem genere est illud in c. 39, 15 ex *ho—die* natum *hoc dicere.* Scripserat igitur Livius: *in Favonium insulamque Eubœam,* estque id ad rem aptissimum. (§ 7 de *ritibus* non agitur; subsitne aliud, atque posui, *mores suos,* nescio.)

Cur c. 36, 1 suspicionem posuerim, patet ex *ferrent* in codice scripto et coniuncta per totam narrationem omnium tribunorum mentione. C. 37, 6 quod *obicere* pro *dicere* scribi malui, non eram oblitus, apud Ovidium legi *probrum dicere*; sed in prosa oratione id inusitatum putavi, adiuncto præsertim *criminis* nomine. C. 38, 7 prorsus non intelligo, quid in Africani exemplo cum Camilli coniungendo agat *insuper*; neque enim ea accessio aliqua eiusdem actionis fuit; *maiorum* peccato recte contrarium ponitur *nuper a vobis.*[1])

Cap. 41, 12 rectissime codex *Paulus in domo præter me* (cod. *sed) nemo superest*, pro quo *Pauli* substitutum est. Supererant enim et, quod vel e Polybii narratione intelligi potest, in domo patris, quanquam in adoptionem dati, vivebant duo filii, verum nomine Cornelius Scipio alter, alter Fabius Maximus, neuter Paulus. Hoc nomen in hac saltem domo exstinctum præter patrem erat. (§ 3 tenendum est, Æmilium Paulum pro se exercituque sacrificasse, non pro se lustrando; neque lustralia sacrificia Apollini Delphico fiebant.)

Cap. 44, 11 quod in Emendatt. p. 627 dixi residere scrupulum, ne in hac codicis scriptura: *si autem antioci non peruissent eo ne populi quidem romani factum* aliud quid lateret præter *Antiochi non fuisse et eo*, occurrit postea posse scriptum a Livio esse: *Antiocho non paruisse et eo* cet. Retentat assensum et *antioci* in codice scriptum et quod per se ager hoc loco aptius videtur Antiochi fuisse dici quam Antiocho paruisse.

Satis verborum de pusillis rebus tristissimo tempore.

---

[1]) Cap. 39, 15 satis est monuisse, nullos *a senatu* centurionibus militibusque decretos esse *honores.* Donis donabatur ab imperatore miles Romanus in ipsis castris. Quo tempore lex de triumpho ferebatur, nulla iam erat occasio militibus Macedonicis decreta honorifica audiendi. Apertissimum est, comparari diversa tempora, pravissimum, duas sententias exire in idem *audi.*

Errores ante usum libri emendandi.

	Scriptum est:	Scriptum oportuit:
P. 20 v. 6	lata foris,	lata, foris
- 85 in not. v. 2	tamquam gratiam	tamquam in gratiam

Liber XLI.

** a patre in pace habitam armasse eoque iuventuti prædandi cupidæ pergratus esse dicebatur.

Consilium de Histrico bello cum haberet consul, alii 1
gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes pos-
sent, alii consulendum prius senatum censebant. Vicit sen- 2
tentia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia
consul castra ad lacum Timavi posuit; (imminet mari is lacus;)
eodem decem navibus C. Furius duumvir navalis venit. Ad- 3
versus Illyriorum classem creati duumviri navales erant, qui
tuendæ viginti navibus maris superi oræ Anconam velut car-
dinem haberent; inde L. Cornelius dextra litora usque ad
Tarentum, C. Furius læva usque ad Aquileiam tueretur. Eæ 4
naves ad proximum portum in Histriæ fines cum onerariis et
magno commeatu missæ; secutusque cum legionibus consul
quinque ferme milia a mari posuit castra. In portu empo- 5
rium brevi perfrequens factum, omniaque hinc in castra sub-
portabantur. Et, quo id tutius fieret, stationes ab omnibus
castrorum partibus circumdatæ sunt. In Histriam versum 6
præsidium stativum repentina cohors Placentina opposita inter
mare et castra; et, ut item aquatoribus ad fluvium esset præ-
sidium, M. Æbutius, tribunus militum secundæ legionis, duos
manipulos militum eo ducere iussus est. T. et C. Ælii tri- 7
buni militum legionem tertiam, quæ pabulatores et lignatores

Interciderat iam, cum codex Laurishami repertus est, quaternio primus, in quo præter alia scriptæ erant res a Ti. Graccho proconsule in Hispania gestæ, deinde narrationis belli Histrici initium. In cap. I—IX, amisso post Grynæi ætatem quaternione altero codicis, pro codice est edit. Frob. 1.
3, 3 tuendam vig. nav. mari superiore Anconam *Florebellus.* 6, 1 in Histriamque suum præs. *Gronov.* 3 et ut idem aquat. *Mg. Em. 493.* 5 militum adiicere *Mg. Em. ibid.* (*Similiter coniecit Weiss.*)

8 tueretur, via, quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem re-
gione mille ferme passuum castra erant Gallorum; Catmelus
regulus præerat tribus haud amplius milibus armatorum.

2 Histri, ut primum ad lacum Timavi castra sunt Ro-
2 mana mota, ipsi post collem occulto loco consederunt, et inde
obliquis itineribus agmen sequebantur, in omnem occasionem
intenti; nec quicquam eos, quæ terra marique agerentur, fallebat.
3 Postquam stationes invalidas esse pro castris, forum turba in-
ermi frequens inter castra et mare commeantium, sine ullo ter-
restri aut maritimo munimento, viderunt, duo simul præsidia,
Placentinæ cohortis et manipulorum secundæ legionis, adgre-
4 diuntur. Nebula matutina texerat inceptum; qua dilabente ad
primum teporem solis, perlucens iam aliquid, incerta tamen,
ut solet, lux, speciem omnium multiplicem intuenti reddens,
tum quoque frustrata Romanos, multo maiorem iis, quam erat,
5 hostium aciem ostendit. Qua territi utriusque stationis milites
ingenti tumultu cum in castra confugissent, haud paulo ibi
6 plus, quam quod secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. Nam
neque dicere, quid fugissent, nec percontantibus reddere re-
sponsum poterant, et clamor in portis, ut ubi nulla esset statio,
quæ sustineret impetum, audiebatur, et concursatio in obscuro
incidentium aliorum in alios incertum fecerat, an hostis intra
7 vallum esset. Una vox audiebatur ad mare vocantium; id
forte temere ab uno exclamatum totis passim personabat ca-
8 stris. Itaque primo, velut iussi id facere, pauci, maior pars
inermes, ad mare decurrunt, dein plures, postremo prope omnes
et ipse consul, cum, frustra revocare fugientes conatus, nec
imperio nec auctoritate nec precibus ad extremum valuisset.
9 Unus remansit M. Licinius Strabo, tribunus militum tertiæ
legionis, cum tribus signis e legione sua relictus. Hunc, in

8, 2 Catmelus pro regulo erat *Mg. Em. 494.* 3 aut amplius *Floreb.* II, 2, 3 *Drakenb.* quicquam eorum, quæ 3, 1 eorum turba inermis frequens *Scaliger* (forum) *et Gron.* 2 mercantium *Gron.* 8, 1 pauci armati, maior *Mg. Em. 494.* 9, 2 ab legione *Mg. Em. 495.*

vacua castra impetu facto, Histri, cum alius armatus iis nemo
obviam isset, in prætorio instruentem atque adhortantem suos
oppresserunt. Prœlium atrocius quam pro paucitate resisten- 10
tium fuit, nec ante finitum est, quam tribunus militum quique
circa eum constiterant, interfecti sunt. Prætorio deiecto direp- 11
tis*que*, quæ ibi fuerunt, ad quæstorium quintanamque hostes
pervenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expositamque 12
copiam et stratos lectos in quæstorio invenissent, regulus accu-
bans epulari cœpit. Mox idem ceteri omnes, armorum hostium- 13
que obliti, faciunt, et, ut quibus insuetus liberalior victus esset,
avidius vino ciboque corpora onerant.

Nequaquam eadem est tum rei forma apud Romanos; 3
terra, mari trepidatur; nautici tabernacula detendunt comme-
atumque in litore expositum in naves rapiunt; milites in scaphas 2
et mare territi ruunt; nautæ metu, ne compleantur navigia,
alii turbæ obsistunt, alii ab litore naves in altum expellunt.
Inde certamen, mox etiam pugna cum volneribus et cæde in 3
vicem militum nautarumque oritur, donec iussu consulis procul
a terra classis submota est. Secernere inde inermes ab ar- 4
matis cœpit. Vix MCC ex tanta multitudine, qui arma
haberent, perpauci equites, qui equos secum eduxissent, inventi
sunt; cetera deformis turba, velut lixarum calonumque, præda
fere futura, si belli hostes meminissent. Tunc demum nuntius 5
ad tertiam legionem revocandam et Gallorum præsidium *missus*,
et simul ex omnibus locis ad castra recipienda demendamque
ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertiæ legio- 6
nis pabulum lignaque proicere iubent; centurionibus imperant,
ut graviores ætate milites binos in ea iumenta, ex quibus onera
deiecta erant, imponant; equitibus, ut singulos e iuvenibus pe-

---

11, 1 direptis quæ *Drak.* 2 quæstorium forum quintanamque *Duker.* III, 1, 1 *Pro* tum rei *fortasse scribendum* rerum *cum Iacobsio.* 4, 4 præda vere *Mg. Em. 495.* 5, 2 præsidium: et simul *Weissenb.*, *etsi alio loco*; *fort fuit*: arcessendum missus. 6, 1 *Fort.* Tribuni milites *Em. 495.* 4 imponant: equites ut *anonymus*

7 dites secum in equos tollant. Egregiam gloriam legionis fore,
si castra, metu secundanorum amissa, sua virtute recipiant;
et recipi facile esse, si in præda occupati barbari subito op-
8 primantur; sicut ceperint, posse capi. Summa militum alacri-
tate adhortatio audita est; ferunt citati signa, nec signiferos
armati morantur. Priores tamen consul copiæque, quæ a mari
9 reducebantur, ad vallum accesserunt. L. Atius, tribunus pri-
mus secundæ legionis, non hortabatur modo milites, sed docebat
10 etiam, si victores Histri, quibus armis cepissent castra, iisdem
capta retinere in animo haberent, primum exutum castris hostem
ad mare persecuturos fuisse, deinde stationes certe pro vallo
habituros; vino somnoque veri simile esse mersos iacere.

4 Sub hæc A. Bæculonium, signiferum suum, notæ for-
2 titudinis virum, inferre signum iussit. Ille, signum si seque-
rentur, quo celerius fieret, facturum dixit; connixusque, cum
trans vallum signum traiecisset, primus omnium portam intravit.
3 Et parte alia T. et C. Ælii, tribuni militum tertiæ legionis,
cum equitatu adveniunt. Confestim et, quos binos oneraria
in iumenta imposuerant, secuti, et consul cum toto agmine.
4 At Histrorum pauci, qui modice vino usi erant, memores fue-
runt fugæ; aliis somno mors continuata est; integraque sua
omnia Romani, præterquam quod vini cibique absumptum erat,
5 receperunt. Ægri quoque milites, qui in castris relicti fuerant,
postquam intra vallum suos senserunt, armis arreptis cædem
6 ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popili
equitis; Sabello cognomen erat. Is, pede saucio relictus, longe
7 plurimos hostium occidit. Ad octo milia Histrorum sunt cæsa,
captus nemo, quia ira et indignatio immemores prædæ fecit.
Rex tamen Histrorum temulentus ex convivio, raptim a suis
8 in equum impositus, fugit. Ex victoribus CCXXXVII milites
perierunt, plures in matutina fuga quam in recipiendis castris.

IV, 2, 1 Ille, si unum se sequer. *Iacobsius.* 3, 3 *Verba* et consul . . agmine *corrupta videntur* (et relicum agmen?) 4, 1 vinosi erant *Mg.* | fuerant *Modius.*

Forte ita evenit, ut Cn. et L. Gavillii Novelli Aqui- 5
leienses, cum commeatu venientes, ignari prope in capta castra
ab Histris inciderent. Ii cum Aquileiam, relictis impedimentis, 2
refugissent, omnia terrore ac tumultu non Aquileiæ modo, sed
Romæ quoque post paucos dies impleverunt, quo non capta 3
tantum castra ab hostibus nec fuga, quæ vera erant, sed, per-
ditas res deletumque exercitum omnem, adlatum est. Itaque, 4
quod in tumultu fieri solet, dilectus extra ordinem non in urbe
tantum, sed tota Italia indicti. Duæ legiones civium Roma-
norum conscriptæ et X millia peditum cum equitibus D
sociis nominis Latini imperata. M. Iunius consul transire 5
in Galliam et ab civitatibus provinciæ eius, quantum quæque
posset, militum exigere iussus. Simul decretum, ut Ti. Clau- 6
dius prætor militibus legionis quartæ et socium Latini nominis
V milibus, equitibus CCL, Pisas ut convenirent, ediceret, eamque
provinciam, dum consul inde abesset, tutaretur; M. Titinius 7
prætor legionem primam, parem numerum sociorum peditum
equitumque Ariminum convenire iuberet. Nero paludatus Pisas 8
in provinciam est profectus; Titinius, C. Cassio tribuno militum
Ariminum, qui præesset legioni, misso, dilectum Romæ habuit.
M. Iunius consul, ex Liguribus in provinciam Galliam trans- 9
gressus, auxiliis protinus per civitates Galliæ militibusque
coloniis imperatis, Aquileiam pervenit. Ibi certior factus, 10
exercitum incolumem esse, scriptis litteris Romam, ne tumultu-
arentur, ipse, remissis auxiliis, quæ Gallis imperaverat, ad
collegam est profectus. Romæ magna ex necopinato lætitia 11
fuit; dilectus omissus est, exauctorati, qui sacramento dixerant,
et exercitus, qui Arimini pestilentia affectus erat, domum di-
missus. Histri, magnis copiis cum castra haud procul consulis 12
castris haberent, postquam alterum consulem cum exercitu
novo advenisse audierunt, passim in civitates dilapsi sunt. Con-
sules Aquileiam in hiberna legiones reduxerunt.

V, 1, 1 Gavillii, novelli *Niebuhr Hist. Rom. II n. 595.* 3, 2 erat *Gron.*
6, 1 T. *Sigon.* 3 equitum *Gron.* 9, 3 colonis *Douiat.*

6 Sedato tandem Histrico tumultu, senatus consultum factum est, ut consules inter se compararent, uter eorum ad
2 comitia habenda Romam rediret. Cum absentem Manlium tribuni plebis A. Licinius Nerva et C. Papirius Turdus in contionibus lacerarent rogationemque promulgarent, ne Manlius post idus Martias (prorogatæ namque consulibus iam in annum provinciæ erant) imperium retineret, uti causam extemplo di-
3 cere, cum abisset magistratu, posset, huic rogationi Q. Ælius collega intercessit, magnisque contentionibus obtinuit, ne per-
4 ferretur. Per eos dies Ti. Sempronius Gracchus et L. Postumius Albinus ex Hispania Romam cum revertissent, senatus iis a M. Titinio prætore datus *est* in æde Bellonæ ad disserendas res, quas gessissent, postulandumque, honos meritus ut diis
5 immortalibus haberetur. Eodem tempore et in Sardinia magnum tumultum esse, litteris T. Æbuti prætoris cognitum est,
6 quas filius eius ad senatum attulerat. Ilienses, adiunctis Balarorum auxiliis, pacatam provinciam invaserant, nec eis invalido exercitu et magna parte pestilentia absumpto resisti poterat.
7 Eadem et Sardorum legati nuntiabant, orantes, ut urbibus saltem (iam enim agros deploratos esse) opem senatus ferret. Hæc legatio totumque, quod ad Sardiniam pertinebat, ad novos
8 magistratus reiectum est. Æque miserabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione
9 attributi erant, querebantur: Fuisse *se* sub dicione Antiochi; eam regiam servitutem, collatam cum præsenti statu, præclaram libertatem visam. Non publice tantum se premi imperio, sed
10 singulos iustum pati servitium. Ipsos, coniuges liberosque vexari; in corpus, in tergum sæviri; famam, quod indignum sit, maculari dehonestarique, et palam res odiosas fieri, iuris

---

VI, 2, 2 Tr. pl. Licinius *Sig.* 4, 1 T. *Frob. II.* 3 datus in *Mg.* 4 *et* 5 postulandosque honores meritos, ut . . . haberetur honos. *Mg. Em. 496.* 5, 2 T. Ebutii. 9, 1 Fuisse sub *Drakenb.* 3 publico *Duker.* 4 iustum *corruptum videtur, nisi excidit vox aliqua* (velut iustum). 10, 1 servitium: iustos coniuges *Weiss.*

etiam usurpandi causa, ne pro dubio habeant, nihil inter se
et argento parata mancipia interesse. Motus his senatus lit- 11
teras Lyciis ad Rhodios dedit, nec Lycios Rhodiis nec ullos
alii cuiquam, qui nati liberi sint, in servitutem dari placere.
Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio et tutela esse, ut in 12
dicione populi Romani civitates sociæ sint.

Triumphi deinde ex Hispania duo continui acti. Prior 7
Sempronius Gracchus de Celtiberis sociisque eorum, postero 2
die L. Postumius de Lusitanis aliisque eiusdem regionis Hi-
spanis triumphavit. XL milia pondo argenti Gracchus
transtulit, XX milia Albinus. Militibus denarios quinos 3
vicenos, duplex centurioni, triplex equiti ambo diviserunt, sociis
tantundem, quantum Romanis. Per eosdem forte dies M. Iunius 4
consul ex Histria comitiorum causa Romam venit. Eum cum 5
in senatu fatigassent interrogationibus tribuni plebis Papirius
et Licinius de iis, quæ in Histria essent acta, in contionem
quoque produxerunt. Ad quæ cum consul, se dies non plus 6
XI in ea provincia fuisse, responderet; quæ se absente
acta essent, se quoque, ut illos, fama comperta habere, exeque- 7
bantur deinde quærentes, quid ita non potius A. Manlius Ro-
mam venisset, ut rationem redderet populo Romano, cur ex
Gallia provincia, quam sortitus esset, in Histriam transisset?
quando id bellum senatus decrevisset, quando populus Roma- 8
nus iussisset? At, hercule, privato quidem consilio bellum
susceptum esse, sed gestum prudenter fortiterque. Immo, utrum 9
susceptum sit nequius an inconsultius gestum, dici non posse.
Stationes duas necopinantes ab Histris oppressas, castra Ro-
mana capta; quod peditum, quod equitum in castris fuerit,
cæsum; ceteros inermes effusosque, ante omnes consulem 10
ipsum, ad mare ac naves fugisse. Privatum rationem reddi-
turum earum rerum esse, quoniam consul noluisset.

11, 3 alicuiquam *Heraldus*. VII, 2, 3 argenti T. Gracchus. *Mg*. 5, 3 de his *Kreyss*. 8, 1 decreuisset, quando id bellum populus *Gron*. 9, 4 fuerit. cæteros *Creverius*. 10, 1 fusosque *Perizonius*.

8 Comitia deinde habita. Consules creati C. Claudius
A.u.c.577. Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus, et postero die prætores
A.Chr.177. facti P. Ælius Tubero iterum, C. Quinctius Flamininus, C. Numisius, L. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius
2 Lævinus. Tuberoni urbana iurisdictio, Quinctio peregrina evenit, Numisio Sicilia, Mummio Sardinia; sed ea propter
3 belli magnitudinem provincia consularis facta; [Gracchus eam sortitur, Histriam Claudius;] Scipio et Lævinus Galliam, in
4 duas divisam provincias, sortiti sunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusque consulatum inierunt, mentio tantum de provinciis Sardinia Histriaque et utriusque hostibus fuit,
5 qui in his provinciis bellum concivissent. Postero die legati Sardorum, qui ad novos magistratus dilati erant, *et* L. Minucius Thermus, qui legatus Manli consulis in Histria fuerat, in senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eæ
6 provinciæ haberent. Moverunt senatum et legationes socium nominis Latini, quæ et censores et priores consules fatigave-
7 rant, tandem in senatum introductæ. Summa querelarum erat, cives suos Romæ censos plerosque Romam commigrasse; quod si permittatur, perpaucis lustris futurum, ut deserta oppida,
8 deserti agri nullum militem dare possint. Fregellas quoque milia IV familiarum transisse ab se, Samnites Pelignique querebantur, neque eo minus aut hos aut illos in dilectu
9 militum dare. Genera autem fraudis duo mutandæ viritim civitatis inducta erant. Lex sociis [ac] nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent. Ea lege male utendo alii sociis, alii populo Romano
10 iniuriam faciebant. Nam et, ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam condicionem, ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique cives essent, et, quibus stirpes deesset, quam relinquerent, ut * * cives Ro-

---

VIII, 1, 2 T. *Frob. II* 3 Flaminius *Frob. II.* 4 C. Mummius *Sigon.* 3, 1 *Verba uncis inclusa damnavit Drak.* 5, 2 erant, L. Min. *Clericus* 6, 2 fatigaverunt *Gron.* 7, 4 possent *Mg.* 8, 3 in delectum *Duk.* 9, 2 ac *notavit Drak.* 10, 4 ut cives *Lacunam indicavit Crev.*

mani fiebant. Postea, his quoque imaginibus iuris spretis, 11
promiscue sine lege, sine stirpe, in civitatem Romanam per
migrationem et censum transibant. Hæc ne postea fierent, 12
petebant legati, et ut redire in civitates iuberent socios; deinde
ut lege caverent, ne quis quem civitatis mutandæ causa suum
faceret neve alienaret, et, si quis ita civis Romanus factus
esset, * *. Hæc impetrata ab senatu.

Provinciæ deinde, quæ in bello erant, Sardinia at- 9
que Histria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi iussæ, 2
quina milia in singulas et duceni pedites, treceni equites, et
duodecim milia peditum sociorum ac Latini nominis et
DC equites, et X quinqueremes naves, si deducere ex
navalibus vellet. Tantundem peditum equitumque in Histriam, 3
quantum in Sardiniam, decretum. Et legionem unam cum
equitibus CCC, et V milia peditum sociorum et CCL mittere
equites in Hispaniam consules ad M. Titinium iussi.
Priusquam consules provincias sortirentur, prodigia nuntiata 4
sunt: lapidem in agro Crustumino in lucum Martis de
cælo cecidisse; puerum trunci corporis in agro Romano 5
natum, et quadrupedem anguem visum; et Capuæ multa
in foro ædificia de cælo tacta; et Puteolis duas naves fulminis
ictu concrematas esse. Inter hæc, quæ nuntiabantur, 6
lupus etiam Romæ interdiu agitatus, cum Collina porta intrasset,
per Esquilinam magno consectantium tumultu evasit.
Eorum prodigiorum causa consules maiores hostias immo- 7
larunt, et diem unum circa omnia pulvinaria supplicatio fuit.
Sacrificiis rite perfectis, provincias sortiti sunt; Claudio Hi- 8
stria, Sempronio Sardinia obvenit. Legem dein de sociis C. 9
Claudius tulit *ex* senatus consulto, et edixit, qui socii ac no-

---

11, 3 transiebant *Curio.* 12, 5 factus esset. Hæc *Lacunam indicavit Sigon. Idem et Douiat. suppleverunt* civis ne esset. IX, 1, 1 *Videtur excidisse* consulibus (deinde coss., quæ) *Periz.* 2, 4 *Iac. Gron.* naves deduceret ex navalibus, quibus vellet *probabiliter* 3, 3 *Cur non* equites mittere? *Mg.* 4, 2 lacum *Cluverius.* 9, 2 tulit S. C. *Gron.*

minis Latini, ipsi maioresve eorum, M. Claudio, T. Quinctio censoribus postve ea apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisque civitatem ante Cal. Novembres
10 redirent. Quæstio, qui ita non redissent, L. Mummio prætori decreta est. Ad legem et edictum consulis senatus consultum
11 adiectum est, ut, dictator, consul, interrex, censor, prætor qui tunc esset *quive posthac futurus esset*, aput eorum quem *qui* manumitteretur, in libertatem vindicaretur, ut ius iurandum daret, qui eum manumitteret, civitatis mutandæ causa manu non mittere; in quo id non iuraret, eum manumittendum non
12 censuerunt. Hæc in posterum cauta iussique edicto C. Claudi cons. * * Claudio decreta est.

10 Dum hæc Romæ geruntur, M. Iunius et A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, cum Aquileiæ hibernassent, prin-
2 cipio veris in fines Histrorum exercitum introduxerunt. Ubi cum effuse popularentur, dolor magis et indignatio diripi res suas cernentes Histros, quam certa spes, satis sibi virium
3 adversus duos exercitus *esse*, excivit. Concursu ex omnibus populis iuventutis facto, repentinus et tumultuarius exercitus

---

4 postque ea *Mg.* 10, 2 *A syllaba* tum *in verbo* edictum *nunc incipit codex Vindob., cuius varietas posthac notatur.*| cons. sc. 11, 1 cons. | pr. 2 nunc *Sig. Lacunam notavit et supplevit Mg. Em. 497.* | aput eorum quem manumitteretur *Creverius* (*Gryn.* apud forum quem) 4 manumittere | muttandæ *aut* muitandæ 5 non mitterenquid non iurare eum *Mg. Em. 497 et Heerwagen* (*Gryn.* mittere qui id non iuraret, eum) 12, 1 causa *Mg. Em. 498.* | c. claudi cons. claudio decreta est. *Lacunam indicavit Mg. ibd.* (*Grynæus:* causa iurisque dictio C. Claudio Cos. decreta est.) *Post* decreta est *vacuo spatio 13 aut 14 litterarum versus terminatur.* X, 1, 2 FUERAnt *In hac voce et aliquot aliis in prima codicis pagina, maxime initio versuum, litteræ aliquot pæne evanidæ difficulter leguntur; eæ hic maiusculæ scribuntur.* | qui aquileiæ | hibernASSENT 3 veri | fiuis hisTRorum 2, 2 effuso 3 SIBI 4 *Ex verbis* duos exercitus excivit *tantum duæ primæ litteræ, quæ versum claudunt, nunc certo legi possunt, nec videntur ductus obscuri id monstrare, quod Grynæus legit, nisi quod litterarum numero spatium convenit excluditque, si cetera recta sunt, quod oratione postulante post Kreyssigium addidi* (*Em.* 43) esse. *Extremæ litteræ videntur esse* uid. *Versus terminatur in* omni|bus. 3, 1 omniBUS POPulis

acrius primo impetu quam perseverantius pugnavit. Ad IV 4
milia eorum in acie cæsa; ceteri, omisso bello, in civitates
passim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam
in castra Romana, deinde opsides imperatos miserunt. Hæc 5
cum Romæ cognita litteris proconsulum essent, C. Claudius
consul, veritus, ne forte ea res provinciam exercitum*que* sibi
adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, uno
omnium certiore facto collega, nocte profectus, præceps in
provinciam abiit; ubi inconsultius, quam venerat, se gessit.
Nam cum contione advocata fugam e castris A. Manli ad- 6
versis auribus militum, quippe qui primi ipsi fugissent, iac-
tasset *et* ingessisset probra M. Iunio, quod se dedecoris so-
cium collegæ fecisset, ad extremum utrumque decedere pro-
vincia iussit. Cumque illi tum consulis imperio dicto audientes 7
futuros esse dicerent, cum is more maiorum secundum vota
in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis, profectus ab urbe
esset, furens ira, vocatum, qui pro quæstore Manlio erat, 8
catenas poposcit, vinctos se Iunium Manliumque minitans
Romam missurum. Ab eo quoque spretum consulis imperium 9
est; et circumfusus exercitus, favens imperatorum causæ et
consuli infestus, animos ad non parendum addebat. Postremo 10
fatigatus consul et contumeliis singulorum et multitudinis (nam
insuper inridebant) ludibriis, nave eadem, qua venerat, Aqui-
leiam rediit. Inde collegæ scripsit, ut militum novorum ei 11
parti, quæ scripta in Histriam provinciam esset, ediceret,

3, 3 ACRIUS | perseuERRANTIUS PUGnauit 4, 2 EORUM IN ACIE | OMISSO BELlo 3 diffugERUNT 4 *Post* miserunt *spatium fere 6 litterarum vacuum est in medio versu.* 5, 2 cognitis 3 exercitum sibi adimerent; *Vahlen mavult* eæ res provinciam et exercitum sibi adimerent 4 pabulatis (*Gron.* non paludatus, sine lict.) 6, 1 manlio *Fort.* A. Manlio ... obiectasset 2 adversus | iactasset ingessit sed probra *Kreyss.* (*Gryn.* ingessissetque) 7, 1 quod cum illitum *Mg. Em. 498.* (*Gryn.* Quod cum milites) 2 cum his 8, 1 manli *Mg. Em. 498.* 2 catena | vinctosque se | manliumquæ misnistrans 9, 2 fabens 3 ad nos 10, 2 contumelis 3 inluridebant 4 redit

Aquileiam ut conveniret, ne quid se Romæ teneret, quo minus,
12 votis nuncupatis, paludatus ab urbe exiret. Hæc a collega obsequenter facta, brevisque dies ad conveniendum edicta est.
13 Claudius prope consecutus est litteras suas. Contione adveniens de Manlio et Iunio habita, non ultra triduum moratus Romæ, paludatis lictoribus votisque in Capitolio nuncupatis, in provinciam æque ac prius præcipiti celeritate abit.

11 Paucis ante diebus Iunius Manliusque oppidum Nesactium, quo se principes Histrorum et regulus ipse Æpulo
2 receperat, summa vi oppugnarant. Eo Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit et vineis oppugnare intendit;
3 amnemque præterfluentem mœnia, qui et inpedimento oppugnantibus erat et aquationem Histris præbebat, multorum
4 dierum opere exceptum novo alveo avertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscisæ aquæ; et ne tum quidem memores pacis, in cædem coniugum ac liberorum versi, etiam ut spectaculo hostibus tam fœdum facinus esset, palam in muris
5 trucidatos præcipitabant. Inter simul complorationem feminarum puerorumque, simul nefandam cædem milites trans-
6 gressi murum oppidum intrarunt. Cuius capti *interi*tum ubi ex pavido clamore fugientium accepit rex, traiecit ferro pectus,
7 ne vivus caperetur; ceteri capti aut occisi. Duo deinde oppida, Mutila et Faveria, vi capta et deleta. Præda, ut in gente inopi, spe maior fuit, et omnis militibus concessa
8 est. V milia capitum ᐠ DCXXXII sub corona venierunt;
9 auctores belli virgis cæsi et securi percussi. Histria tota

---

12, 1 a collegæ *Mg. Em. 499.* (*Gryn.* Hæc collegæ) 2 brevisquæ 13, 2 moratis 4 æque amplius *Florebellus.* XI, 1, 1 manliusquæ | oppidum et mattius *Cluverius* (*Gryn.* Nesattium) 3 oppugnant *Mg.* (*Gron.* oppugnarunt) 2, 1 legionibus du novis 2 dimissos 3 interditā *in fine vers.* 3, 2 erant 3 nova 4, 2 abscisaquæ | meores in pacis 4 facinoresse palam 5, 2 puerorumquæ 6. 1 capti tumuli ex *Mg.* (*Gryn.* capti tumultum ut) 7, 2 ut incendi inopi 8, 1 u. capitum

trium oppidorum excidio et morte regis pacata est, omnesque
undique populi, obsididibus datis, in dicionem venerunt. Sub 10
Histrici finem belli aput Ligures concilia de bello haberi
cœpta.

Ti. Claudius proconsul, qui prætor priore anno fue- **12**
rat, cum præsidio legionis unius Pisis præerat. Cuius 2
litteris senatus certior factus, eas ipsas litteras ad C. Clau-
dium (nam alter consul iam in Sardiniam traiecerat) deferen-
das censet; et adicit decretum, quoniam Histria provincia 3
confecta esset, si ei videretur, exercitum traduceret in Ligures.
Simul ex litteris consulis, quas de rebus in Histria gestis 4
scripserat, in biduum supplicatio decreta. Et *ab* altero consule
Ti. Sempronio in Sardinia prospere res gesta. Exercitum in 5
agrum Sardorum Iliensium induxit. Balarorum magna auxilia
Iliensibus venerant. Cum utraque gente signis conlatis con-
flixit. Fusi fugatique hostes castrisque exuti; XII milia
armatorum cæsa. Postero die arma lecta conici in acervum 6
iussit consul sacrumque id Vulcano cremavit. Victorem exer-
citum in hiberna sociarum urbium reduxit. Et C. Claudius, 7
litteris Ti. Claudi et senatus consulto accepto, ex Histria le-
giones in Ligures transduxit. Ad Scultennam flumen in cam- 8
pos progressi castra habebant hostes. Ibi cum iis acie di-
micatum. XV milia cæsa, plus DCC aut in prœlio
aut in castris (nam ea quoque expugnata sunt) capti, et signa
militaria unum et L capta. Ligures, reliquiæ cædis, in mon- 9
tes refugerunt, passimque populanti campestres agros consuli
nulla usquam apparuerunt arma. Claudius, duarum gentium 10
uno anno victor, duabus, quod raro alius, in consulatu paca-
tis provinciis, Romam revertit.

9, 2 omnesquæ 3 populis XII, 1, 1 .t. claudius *Sigon.* | fuerant 2, 2 factust 3, 2 consecta 4, 2 suplicatio | et altero 2 cons. iis sempronio 3 sardiniam | gestia (*Gryn.* gestæ) 5, 2 illiensium 3 illiensium 8, 1 cultennam *et iterum 18, 1*; *vid. Cluv. Ital. Ant. I, 36 p. 417.* 2 his *Kreyss.* 3 xu cæsa plus dct 4 capiti 9, 2 passim populantiquæ *Mg. Em. 499.* | campestris 10, 2 pacatisque 3 evertit

13 Prodigia eo anno nuntiata: In Crustumino avem sangualem quam vocant, sacrum lapidem rostro cecidisse;
2 bovem in Campania locutam; vaccam aeneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, initam ac semine asper-
3 sam. In Crustumino diem unum in ipso loco supplicatio fuit, et in Campania bos alenda publice data; Syracusanumque prodigium expiatum, editis ab aruspicibus dis, quibus suppli-
4 caretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorque fuerat. In eius locum suffectus est pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lunam colonia
5 eodem anno MM civium Romanorum sunt deducta. Triumviri deduxerunt P. Ælius, *M. Æmilius* Lepidus, Cn. Sicinius. Quinquagena et singula iugera et semisses agri in singulos dati sunt. De Ligure captus ager erat; Etruscorum ante
6 quam Ligurum fuerat. C. Claudius consul ad urbem venit; cui, cum in senatu de rebus in Histria Liguribusque prospere gestis *disseruisset*, postulanti triumphus est decretus. Trium-
7 phavit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho denarium CCCVII milia, et victoriatum LXXXV milia DCCII. Militibus in singulos quini deni denarii dati;
8 duplex centurioni, triplex equiti. Sociis dimidio minus quam civibus datum; itaque taciti, ut iratos esse sentires, secuti sunt currum.

14 *Cum is* triumphus de Liguribus agebatur, Ligures, postquam senserunt, non consularem tantum exercitum Romam
2 abductum, sed legionem ab Ti. Claudio Pisis dimissam, so-

XIII, 1, 1 aven 3 in campaniam | locutum *Iac. Gron.* 2, 1 æne 2 pecora 3, 1 ipsos | suplicatio 2 publicæ | syracusanumquæ 3 suplicarentur 4, 1 pontusex | mortus 3 et una colonia (*Cfr. Mg. Opusc. 1, 287 n. XLV, 13, 10*) 4 ∞ ∞ civium 5, 2 p. ælius legibus cn. sicinius *Kreyss.* (*Gryn.* L. Egilius) 4 ligures | *Gryn.* is ager *probabiliter.* 6, 1 ab urbe 2 histra | prospere estis postulanti 7, 2 denaria cccun· et | lxxxii. dccii 3 suingulos | denari 8, 2 civitabus | itaquæ | iratus 3 currus XIV, 1, 1 triumphus *Drak.* (*Gryn.* Dum is) 3 adductum *Gron.* 2, 1 ab ·t· | solut

luti metu, clam exercitu indicto, per transversos limites su-
peratis montibus, in campos degressi, agrum Mutinensem po-
pulati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id ubi 3
Romam adlatum est, senatus C. Claudium consulem comitia
primo quoque tempore habere iussit, creatisque in annum
magistratibus in provinciam redire et coloniam ex hostibus
eripere. Ita, uti censuit senatus, comitia habita. Consules 4
creati Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petilius Spurinus.
Prætores inde facti M. Popilius Lænas, P. Licinius Crassus, 5
M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aqui-
lius Gallus. C. Claudio consuli prorogatum in annum impe- 6
rium et Gallia provincia; et ne Histri idem, quod et Ligures,
facerent, socios nominis Latini in Histriam mitteret, quos
triumphi causa de provincia deduxisset. Cn. Cornelio et Q. 7
Petilio consulibus, quo die magistratum inierunt, immolantibus A. u. c. 578.
Iovi singulis bubus, uti solet, in ea hostia, qua Q. Petilius A. Chr. 176.
sacrificavit, in iocinere caput non inventum. Id cum ad se-
natum rettulisset, bove perlitare iussus. De provinciis deinde 8
consultus senatus Pisas et Ligures provincias consulibus de-
crevit. Cui Pisæ provincia obvenisset, cum magistratuum 9
creandorum tempus esset, ad comitia reverti iussit. Additum 10
decreto, ut binas legiones novas scriberent et trecenos equites;
et dena milia peditum sociis nominique Latino et sexcenos
imperarent equites. Ti. Claudio prorogatum est imperium in 11
id tempus, quo in provinciam consul venisset.

Dum de his rebus *in* senatu agitur, Cn. Cornelius, 15
evocatus a viatore, cum templo egressus esset, paulo post

---

2 transversos (*prius* s *supra additum*) | milites 3 digressi 3, 2 est, sc̄. claudium 3 haberi | creatisquæ 4 provincia 5 *Kreyss.* recipere 4, 1 censis senatus. *Fuitne* censuerat? 2 que petilius spuriunus 6, 2 histri quidem *Kreyss.* (*Gryn.* quoque idem) | *Malim* quod Ligures 7, 3 quæ q. 4 sacrificabit | *Gryn.* iocinore 8, 2 consultum | ipsas ed ligures 9, 1 pise | magistratum 10, 2 utuinas | cc̄c. (*Creverio placebat:* scriberent, quina milia in singulas et ducenos pedites, trecenos) 3 dc̄. 11, 1 c. claudio XV, 1, 1 iis rebus senatu 2 camplo (te *supra*)

rediit confuso vultu et exposuit patribus conscriptis, bovis
2 sescenarii, quem inmolavisset, iecur defluxisse. Id se victi-
mario nuntianti parum credentem, ipsum aquam effundi ex
olla, ubi exta coquerentur, iussisse, et vidisse ceteram integram
partem extorum, iecur omne inenarrabili tabe absumptum.
3 Territis eo prodigio patribus, et alter consul curam adiecit,
qui se, quod caput iocineri defuisset, tribus bubus perlitasse
4 negavit. Senatus maioribus hostiis usque ad litationem sacri-
ficari iussit. Ceteris diis perlitatum ferunt; Saluti Petilium
perlitasse negant. Inde consules prætoresque provincias sor-
5 titi. Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obvenerunt. Præ-
tores L. Papirius Maso urbanam, M. Aburius inter pere-
grinos sortiti sunt. M. Cornelius Scipio Maluginensis Hi-
6 spaniam ulteriorem, L. Aquilius Gallus Siciliam habuit. Duo
deprecati sunt, ne in provincias irent, M. Popilius in Sardi-
niam: Gracchum eam provinciam pacare; ei T. Æbutium
7 prætorem adiutorem ab senatu datum esse. Interrumpi teno-
rem rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima
8 esset, minime convenire. Inter traditionem imperii novita-
temque successoris, quæ noscendis prius quam agendis rebus
inbuenda sit, sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidere.
9 Probata Popili excusatio est. P. Licinius Crassus sacrificiis
se impediri sollemnibus excusabat, ne in provinciam iret.
10 Citerior Hispania obvenerat. Ceterum aut ire iussus aut
iurare pro contione, sollemni sacrificio se prohiberi. Id ubi
in P. Licinio ita statutum est, et ab se uti ius iurandum ac-
ciperent, M. Cornelius postulavit, ne in Hispaniam ulteriorem

---

3 redit | uouissescenaris *Grævius.* 4 iocur (*Perizon.* diffluxisse) 2, 2 aquæfundi 3 iusse et uidisse et uid ceteram 4 inenarrabilitate *Kreyss.* (*Gryn.* inenarrabiliter) 3, 1 territus ea prodigia 3 negabit 4, 1 hostis 3 prætoresquæ 5, 1 pisa | pætilio 2 l. pætilius maso | preregrinos 3 *In* maluginensis *litt.* g *supra versum adscripta.* 6, 2 depræcati 3 gracçum | pacare et c. ebutium *Gryn.* (T.) *et Gron.* 7, 2 ipsi 8, 1 imperi 2 q. noscendis 3 inpuenda | occansiones intercedere 9, 1 sacrificis 10, 1 aut iure 3 iureiurando

iret. Prætores ambo in eadem verba iurarunt. M. Titinius 11
et *T.* Fonteius proconsules manere cum eodem imperii iure in Hispania iussi; et ut in supplementum iis tria milia civium Romanorum cum equitibus CC, V milia socium Latini nominis et CCC equites mitterentur.

Latinæ feriæ fuere ante diem III nonas Maias, in 16
quibus quia in una hostia magistratus Lanuvinus precatus
non erat POPULO ROMANO QUIRITIUM, religioni fuit. Id cum 2
ad senatum relatum esset senatusque ad pontificum collegium reiecisset, pontificibus, quia non recte factæ Latinæ essent, instaurari, Latinis placuit, Lanuvinos, quorum opera instauraturi
essent, hostias præbere. Accesserat ad religionem, 3
quod Cn. Cornelius consul ex monte Albano rediens concidit et, parte membrorum captus, ad aquas Cumanas profectus,
ingravescente morbo, Cumis decessit. Sed inde mortuus Ro- 4
mam adlatus et funere magnifico elatus sepultusque est.
Pontifex idem fuerat. Consul Q. Petilius, cum primum per 5
auspicia posset, collegæ subrogando comitia habere iussus et Latinas edicere. Comitia in *ante* diem III nonas Sextiles,
Latinas in ante diem III idus Sextiles edixit. Plenis reli- 6
gionum animis, prodigia insuper nuntiata: Tusculi facem in cælo visam, Gabiis ædem Apollinis et privata ædificia conplura, Graviscis murum portamque de cælo tacta. Ea patres pro-
curari, uti pontifices censuissent, iusserunt. Dum consules pri- 7
mum religiones, deinde alterum alterius mors et comitia et Latinarum instauratio inpediunt, interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, ad-

---

11, 1 iure·iurarunt *Crev.* 2 et fonteius | imperi 3 hi *Mg.* (*Gryn.* his) 4 cēu· milium socium XVI, 1, 1 non. mai. 2 ianinus præcatus 3 pr. | legioni 2, 2 estset 3 seiecisset | rectæ facte 4 instauratis *Mg. Em. 500.* (*Gryn.* instauratis Latinis, pl.) | lanuinos | instaurati *Seyffert.* (*Gryn.* instauratæ). 3, 1 ad legionem cn. 4 ingrabescente 4, 1 mortus 2 sepultusq. 5, 3 in diem ·III· *Sigon.* | sextiles in ad diem ·III· idus *Gryn.* (Latinas) *ct Sigon.* (in a. d., *cum Gryn.* in *omisisset.*) 6, 3 gab ganis (gab *in fine versus*) 4 tactæpatres 5 utin 7, 3 instauratione *Kreyss.* (*Gryn.* instaurationes)

8 movit. Intra triduum, quam oppugnare cœperat, receptam
ex hostibus colonis restituit. VIII milia ibi Ligurum intra
9 muros cæsa; litteræque Romam extemplo scriptæ, quibus non
modo rem exponeret, sed etiam gloriaretur, sua virtute ac feli-
citate neminem iam cis Alpes hostem populi Romani *esse*,
agrique aliquantum captum, qui multis milibus hominum di-
vidi viritim posset.

17 Et Ti. Sempronius eodem tempore in Sardinia mul-
tis secundis prœliis Sardos perdomuit. XV milia hostium
2 sunt cæsa. Omnes Sardorum populi, qui defecerant, in di-
cionem redacti. Stipendiariis veteribus duplex vectigal im-
3 peratum exactumque; ceteri frumentum contulerunt. Pacata
provincia opsidibusque ex tota insula CCXXX acceptis, legati
Romam, qui ea nuntiarent, missi, quique ab senatu peterent,
ut ob eas res, ductu auspicioque Ti. Semproni prospere ge-
stas diis inmortalibus honos haberetur, ipsique decedenti de
4 provincia exercitum secum deportare liceret. Senatus, in æde
Apollinis legatorum verbis auditis, supplicationem in biduum
decrevit et XL maioribus hostiis consules sacrificare iussit;
Ti. Sempronium proconsulem exercitumque eo anno in pro-
5 vincia manere. Comitia deinde consulis unius subrogandi,
quæ in ante diem III nonas Sextiles edicta erant, eo ipso
6 die sunt confecta. Q. Petilius consul collegam, qui extemplo
magistratum occiperet, creavit C. Valerium Lævinum. Ipse,
iam diu cupidus provinciæ, cum opportunæ cupiditati eius
litteræ adlatæ essent, Ligures rebellasse, nonis Sextilibus pa-

---

8, 1 ante triduum *Perizon.* | recepta 2 uııı ibi 9, 1 litteræquæ 3 sic alpis | hostem pro agrique (*Mg.* esse *add. Em. 500.*) XVII, 1, 1 .c. sempronins 2 xū hostium 2, 2 stipendiaris | iumperatum 3 ceteris 3, 2 cota 3 quoque 4 .c. sempronius prospere 5 decedent 6 secundæ portare 4, 2 aditis | suplicationem 4 .t. sempronium 5, 1 subrogandi ante diem .III. *Sig.* (*Gryn.* quæ ante). *Sed scribendum* deinde consuli subrogando, quæ in a. d. | 2 erat 3 consecta 6, 1 t. petilius 2 magistratuum | m. ualerium levinum *Sigon.* | iiset iam diu *Mg. Em. 502* (*Gryn.* is iam diu) 4 paludatus litteris auditis a tumultus *Lacunam Dukerus animadvertit;* senatus *add. Heusinger, Mg. Em. 501.*

ludatus * * *Senatus*, litteris auditis, tumultus eius causa legio-
nem tertiam ad C. Claudium proconsulem in Galliam proficisci
iussit, et duumviros navales cum classe Pisas ire, qui Ligu- 7
rum oram, maritumum quoque terrorem admoventes, circum-
vectarentur. Eodem Pisas et Q. Petilius consul ad conve- 8
niendum exercitui *diem* edixerat. Et C. Claudius proconsul, 9
audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas secum
Parmæ habebat, subitariis collectis militibus, exercitum ad
fines Ligurum admovit.

Hostes sub adventum C. Claudi, a quo duce se me- **18**
minerant nuper ad Scultennam flumen victos fugatosque, lo-
corum magis præsidio adversus infeliciter expertam vim quam
armis se defensuri, duos montes, Letum et Ballistam, ceperunt,
muro *fossa*que insuper amplexi. Tardius ex agris demigrantes 2
oppressi ad M et D perierunt. Ceteri montibus se tenebant, 3
et ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, sæviunt in præ-
dam, quæ Mutinæ parta erat. Captivos cum fœda laceratione
interficiunt; pecora in fanis trucidant verius passim quam rite
sacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant, 4
parietibus adfigunt, vasa omnis generis, usui magis quam or-
namento in speciem facta. Q. Petilius consul, ne absente se 5
debellaretur, litteras ad C. Claudium misit, ut cum exercitu
ad se in Galliam veniret; campis Macris se eum expectatu-
rum. Litteris acceptis, Claudius ex Liguribus castra movit 6
exercitumque ad campos Macros consuli tradidit. Eodem
paucis post diebus C. Valerius consul alter venit. Ibi, divisis 7

8, 1 eodemipsased q. pætilius *Kreyss.* (*Gryn.* Eodem et Q. P.) 2 exercitum edixerat 9, 3 parme | subitaris XVIII, 1, 2 cultennam 4 defensurus | lætum 5 murosque insuper *Mg. Em. 502.* (*Gryn.* muroque ins.) 2, 2 ad ∞ et d. 3, 3 que 4, 1 que 2 adufigunt 3 factam 5, 1 pætilius 6, 2 *Post* tradidit *spatium vacuum usque ad finem versus fere 15 litterarum. Proximus versus* (Eodem) *a littera maiuscula incipit.* | Eodem tempore paucis *Frob. II* (*Cfr. Em. 492 et de cod. Moguntino 362.*)

copiis, *prius*quam congrederentur, communiter ambo exercitus
lustraverunt. Tum sortiti, quia non ab eadem utrumque
8 parte adgredi hostem placebat, regiones, quas peterent. Va-
lerium auspicato sortitum constabat, quod in templo fuisset;
in Petilio id vitii factum, postea augures responderunt, quod,
[extra templum] sorte in sitella in templum lata foris, ipse * *
9 oporteret. Profecti inde in diversas regiones. Petilius ad-
versus Ballistæ et Leti iugum, quod eos montes perpetuo
10 dorso inter se iungit, castra habuit. Ibi adhortantem eum
pro contione milites, inmemorem ambiguitatis verbi, ominatum
11 ferunt, se eo die Letum capturum esse. Duabus simul par-
tibus subire in adversos montes cœpit. Ea pars, in qua ipse
erat, inpigre succedebat. Alteram hostes cum propulissent,
ut restitueret rem inclinatam, consul equo advectus, suos qui-
dem a fuga revocavit; ipse, dum incautius ante signa ob-
12 versatur, missili traiectus cecidit. Nec hostes ducem occisum
senserunt, et suorum pauci, qui viderant, haud neglegenter,
13 ut qui in eo victoriam verti scirent, corpus occultavere. Alia
multitudo peditum equitumque, deturbatis hostibus, montes
sine duce cepere. Ad V milia Ligurum occisa; ex Ro-
14 mano exercitu duo et quinquaginta ceciderunt. Super tam
evidentem tristis ominis eventum, etiam ex pullario auditum

7, 2 copiis quam congrederentur *Probabilius est fuisse* priusquam cum hoste congrederentur *quam, ut Frob. II,* priusquam digred. 3 utrimque 8, 3 uitio *Mg. Em. 502 n.* 4 *Uncos add. Mg. Em. 502 n.* | sortem in sitellam | latam *Mg. ibd., qui post Weiss. lacunam notavit. Videntur excidisse huiusmodi quædam:* mansisset, cum templum ingredi et ipsum, *nisi Livius scripsit:* foris ipse oppertus esset. (*Gryn.* sortem in sitellam in t. latam foris ipse posuerit. Profecti) 9, 1 profecti in in diversas 2 ballistasetlæti | quod *obscuratum* | eo 10, 2 somniatum 3 seseo | lætum facturum 11, 2 ipsae 4 quidem etiam fuga. *Num* media in fuga? 6 cæcidit 12, 2 neclegenter 13, 2 montis 4 cæciderunt 14, 2 hominis | auditumse uitium

est, vitium in auspicio fuisse, nec id consulem ignorasse. C. 15
Valerius, audita * *

Periti religionum iurisque publici, quando duo ordinarii consules eius anni, alter morbo, alter ferro periisset, suffectum consulem negabant recte comitia habere posse. * *

deduxit.

Cis Apenninum Garuli et Lapicini et Hercates, trans 19
Apenninum Briniates fuerant, intra Audenam amnem. P.
Mucius cum iis, qui Lunam Pisasque depopulati erant,
bellum gessit, omnibusque in dicionem redactis arma ademit.
Ob eas res in Gallia Liguribusque gestas duorum consulum 2
ductu auspicioque senatus in triduum supplicationes decrevit
et XL hostiis sacrificari iussit. Et tumultus quidem Gallicus 3
et Ligustinus, qui principio eius anni exortus fuerat, haut
magno conatu brevi oppressus erat; belli Macedonici subibat 4
iam cura, miscente Perseo inter Dardanos Bastarnasque certamina;
et legati, qui missi ad res visendas in Macedoniam
erant, iam reverterant Romam renuntiaverantque, bellum in
Dardania esse. Simul venerant et ab rege Perseo oratores, 5
qui purgarent, nec accitos ab eo Bastarnas nec auctore eo
quidquam facere. Senatus nec liberavit eius culpæ regem 6
neque arguit; moneri eum tantummodo iussit, ut etiam adque etiam curaret, ut sanctum habere fœdus, quod ei cum

A. u. c. 579. A. Chr. 175. (P. Mucio Scævola, M. Æmilio Lepido II coss.)

---

15 *Intercidit quaternio quartus codicis, excepto folio uno (nunc nono), in quo est vox* deduxit *et cap. 19. Fragmentum, quod interponitur, e Livii libro XLI ab urbe condita citat Priscianus lib. XVII p. 1050 P. et 1097; posteriore loco om.* recte. XIX, 1, 1 cis apennum | hergates 2 inter audenam *Crev. Interpunctionem mutavi Em. 502; erat:* fuerant. Inter (intra) Aud. | cl. mucius *Sigon. (Gryn.* Q.) 2, 1 ligureibusq. 2 suplicationes 3, 3 magnus conatus 4, 1 subibant 2 perseeo | barbaros bastarnasque 4 insdardania 6, 1 ne liberare | culpe 3 haberet *Iac. Gron.*

7 Romanis esset, videri posset. Dardani, cum Bastarnas non
modo non excedere finibus suis, quod speraverant, sed gra-
viores fieri in dies cernerent, subnixos Thracum accolarum et
Scordiscorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati, om-
nes undique armati ad oppidum, quod proximum castris Ba-
8 starnarum erat, conveniunt. Hiems erat, et id anni tempus
elegerant, ut Thraces Scordiscique in fines suos abirent.
Quod ubi ita factum et solos iam esse Bastarnas audierunt,
bifariam dividunt copias, pars ut recto itinere ad lacessendum
ex aperto iret, pars, devio saltu circumducta, ab tergo ad-
9 grederetur. Ceterum, priusquam circumire castra hostium
possent, pugnatum est; victique Dardani compelluntur in ur-
10 bem, quæ fere XII milia ab castris Bastarnarum aberat. Vic-
tores confestim secuti circumsidunt urbem, haud dubie postero
11 die aut metu dedituris se hostibus aut vi expugnaturi. In-
terim Dardanorum altera manus, quæ circumducta erat, ignara
cladis suorum, castra Bastarnarum sine præsidio relicta * *

20 more, sella eburnea posita, ius dicebat disceptabatque con-
2 troversias minimarum rerum; adeoque nulli fortunæ adhære-
bat animus, per omnia genera vitæ errans, uti nec sibi nec
3 aliis, quinam homo esset, satis constaret. Non adloqui ami-
cos, vix notis familiariter arridere; munificentia inæquali sese
aliosque ludificari; quibusdam honoratis magnoque æstimanti-
bus se puerilia, ut escæ aut lusus, munera dare, alios nihil

---

3 esse *Iac. Gron.* 7, 2 suisquod 3 tracum 4 aliquod | temerarerati 6 erant conuenienst 8, 1 hiemps | amni 2 elerant *litt.* ge *supra scriptis* | traces | adiberent 3 colos 4 bifarias | itinere et lacessendum 9, 2 urbe que fert 3 aberant 10, 2 confestim uti *Vahlen* (*Gryn.* confestim) | cuircumsidunt 3 expugnari 11, 3 bartarnarum *supra scripto* s | prædio relic *Apparet sententiam verbo* cepit *similiterve terminatam esse.*

Ex quaternione quinto codicis unum superest folium (*nunc decimum*), *in quo est cap. 20. Agitur de Antiocho Epiphane Syriæ rege.* XX, 2, 1 adherebat 3, 2 sede aliosqueac ludificari quibus honoratis 4 æsce

expectantes ditare. Itaque nescire, quid sibi vellet, quibus- 4
dam videri. Quidam ludere eum simpliciter, quidam
haud dubie insanire aiebant. In duabus tamen magnis ho- 5
nestisque rebus vere regius erat animus, in urbium donis et
deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circum- 6
daturum urbi est pollicitus, maioremque partem pecuniæ dedit.
Tegeæ theatrum magnificum e marmore facere instituit.
Cyzici *in* Prytaneo (id est penetrale urbis, ubi publice, qui- 7
bus is honos datus est, vescuntur) vasa aurea mensæ unius
posuit. Rhodiis, *ut* nihil unum insigne, ita omnis generis,
ut quæque usus eorum postulaverunt, dona dedit. Magni- 8
ficentiæ vero in deos vel Iovis Olympii templum Athenis,
unum in terris inchoatum pro magnitudine dei, potest *testi-
monio* esse. Sed et Delon aris insignibus statuarumque copia 9
exornavit, et Antiochiæ Iovis Capitolini magnificum templum,
non laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina in-
auratum, et alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreve
tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque 10
omnis generis magnificentia superiores reges vicit; reliquorum
sui moris et copia Græcorum artificum; gladiatorum munus, 11
Romanæ consuetudinis, primo maiore cum terrore hominum,
insuetorum ad tale spectaculum, quam voluptate dedit; deinde 12
sæpius dando, et modo volneribus tenus, modo sine missione,
etiam familiare oculis gratumque id spectaculum fecit, et ar-
morum studium plerisque iuvenum accendit. Itaque, qui 13

4, 1 quid siuidbi uellet 2 uiderire quidam 3 dubiæ inscanebant in duabus 5, 3 corum cultum 6, 2 dedit thegetea magnificum 7, 1 cyzici prytaneum *Duker.* (*Gryn.* C. in prytaneum) | urbis urbi publicæ 2 in honos 3 rodis nihil *Freinsh.* 4 ut quaquæ usus eorum ut qua postulauerunt. *Num* postulaverant? 8, 2 uere | olympi 3 incoatam | potest esse sed et *Mg.* (*Gryn.* potest testis esse) 9, 1 delomaris *Gerh. Vossius* (*Gryn.* Delon maris) 2 anthiociæ | capitoli 3 lammina 11, 2 maiores (*Cfr. de h. l. Em. 503.*) 3 uoluntate 12, 2 tenuis | etiam et familiarie *Mg. Em. l. c.* 4 studiorum | iuiuenum 13, 1 itaque primo qui 2 prædis *Kreyss.* (*Gryn.* præmiis) | accessgere

primo ab Roma magnis pretiis paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo * *

21 2 *Sci*pio inter peregrinos. M. Atilio prætori provincia Sardinia obvenerat; sed cum legione nova, quam consules conscripserant, V milibus peditum, CCC equitibus in Corsicam iussus est transire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, uti optineret Sardiniam. Cn. Servilio

A.u.c.580 A.Chr.174 (Sp.Postumio Albino, Q. Mucio Scævola Coss.)

3 Cæpioni in Hispaniam ulteriorem et P. Furio Philo in citeriorem tria milia peditum Romanorum, equites CL et socium Latini nominis V milia peditum, CCC equites, Sicilia L.
4 Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones consules scribere iussi cum iusto numero peditum equitumque,
5 et X milia peditum sociis imperare et DC equites. Dilectus consulibus eo difficilior erat, quod pestilentia, quæ priore anno in boves ingruerat, eo verterat in hominum morbos. Qui inciderant, haud facile septimum diem superabant; qui superaverant, longinquo, maxime quartanæ, inplicabantur morbo.
6 Servitia maxime moriebantur; eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus Libitina
7 sufficiebat. Cadavera, intacta a canibus ac volturibus, tabes

XXI, 1, 1 *Quaternionis sexti folium primum, nunc undecimum, incipit a verbis* pio inter peregrinos. *Agitur de magistratibus a. 174 a. Chr.* 2, 3 *Aut excidit tota sociorum Atilio datorum mentio aut potius ad eos pertinent hi numeri scripseratque Livius*: conscripserant, et socium Latini nominis V mil. *cet.* 3, 2 cepioni | philoni citeriore 3 peditum romanorum peditum equites 4 lucio cladio suine 4, 2 cum *suspectum Dukero, aliis.* | numero e peditum 5, 3 ingrueret | uerteret *Sigon.* | honum morbosq. inciderant 5 inpli . . bantur *In codicis folio undecimo, cuius pars adversa desinit 7, 2 in* absu|mebat, *aversa 12, 3 in* super, *imo parte aliqua chartæ exesa, desunt in tribus versibus (non continuis) litteræ binæ aut ternæ, in adversa parte extremæ, in aversa primæ. Litteras, quæ desunt, punctis notavi.* | morbos 6, 1 omnis 2 neq|quibusdem 7, 1 cadaue . . | uolneribus

absumebat; satisque constabat, nec illo nec priore anno, in
tanta strage boum hominumque, volturium usquam visum.
Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt Cn. Servilius 8
Cæpio pontifex, pater prætoris, et Ti. Sempronius Ti. filius
Longus decemvir sacrorum et P. Ælius Pætus augur et Ti.
Sempronius Gracchus et C. Atellus Mamilius curio maximus
et M. Sempronius Tuditanus *pontifex*. Pontifices suffecti sunt 9
C. Sulpicius Galba * * in locum Tuditani. Augures suffecti
sunt, in Gracchi locum T. Veturius Gracchus Sempronianus,
in P. Æli Q. Ælius Pætus; decemvir sacrorum C. Sempro-
nius Longus, curio maximus C. Scribonius Curio sufficitur.
Cum pestilentiæ finis non fieret, senatus decrevit, uti decem- 10
viri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem unum
supplicatio fuit et, Q. Marcio Philippo verba præeunte, populus 11
in foro votum concepit, si morbus pestilentiaque ex agro
Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habi-
turum. In Veienti agro biceps natus puer, et Sinuessæ uni- 12
manus, et Auximi puella cum dentibus, et arcus interdiu se-
reno cælo super ædem Saturni in foro Romano intentus, et
tres simul soles effulserunt et faces eadem nocte plures per 13
cælum lapsæ sunt in Lanuvino, Cæritesque anguem in oppido
suo iubatum, aureis maculis sparsum apparuisse adfirmabant,
et in agro Campano bovem locutum esse, satis constabat.

Legati nonis Iuniis ex Africa redierunt, qui, con- 22

---

2 ab . . mebat | illos | prioreianno 3 taicta straige 8, 2 cepio | et t. *Frob. II.* | titi filius *Perizon.* 3 xuir | et t. 4 et c. atfelliusæmilius *Weiss.* (*Gryn.* et C. Attelius Æmilius. *Sig.* C. Mamilius Vitulus) | maximus m. sempronius *Frob. II.* 8, 5 *et* 9, 1 tuditanus pontifices suffecti 9, 2 galba in locum *Lacunam Gryn. asterisco in margine posito notavit.* 3 gracci 4 in pelli | pætus e xuir 10, 1 xuiri 2 sybyllinos 3 suplicatio 11, 1 popu| . . s 2 uotus 3 furias 12, 1 innenienti | sinuesse unima|nus . . oximi 2 dentibus| . . rcus 13, 2 labsæ sunt et in lanuinoceritesque 3 iunatum auis *Frob. II.* (*Weiss.* flavis) 4 b . uem | consta . . . XXII, 1, 1 . .|gati *Folii 12, cuius pagina adversa incipit c. XXI, 12, 3 ab* ædem, *desinit c. XXII, 5, 1 in* mō| . es, *aversa desinit c. XXIII, 2 in* receptaculum|,

vento prius Masinissa rege, Carthaginem ierant; ceterum certius aliquanto, quæ Carthagine acta essent, ab rege scierant
2 quam ab ipsis Carthaginiensibus. Conpertum tamen adfirmaverunt, legatos ab rege Perseo venisse, iisque noctu senatum in æde Æsculapi datum esse. Ab Carthagine legatos in Macedoniam missos, et rex adfirmaverat et ipsi parum con-
3 stanter negaverant. In Macedoniam quoque mittendos legatos senatus censuit. Tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius
4 Messalla, Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, et, de quibus ambigebatur rebus, disceptationem ab rege ad Romanos revocabant, cum exercitu profectus, sub ius iudiciumque suum totam coegit gentem.
5 Inde per Œtæos montes transgressus, religionibus quibusdam animo obiectis, oraclum aditurus Delphos escendit. Cum in media repente Græcia apparuisset, magnum non finitumis modo urbibus terrorem præbuit, sed in Asiam quoque ad regem
6 Eumenen nuntii tumultuosi missi. Triduum non plus Delphis moratus, per Phthiotidem Achaiam Thessaliamque sine damno iniuriaque ullorum, per quorum *fines* iter fecit, in regnum rediit.
7 Nec earum tantum civitatum, per quas iturus erat, satis habuit animos sibi conciliare; aut legatos aut litteras dimisit, petens, ne diutius simultatum, quæ cum patre suo fuissent, meminis-

---

pars aliqua exterior abscisa et adesa est, ut desint litteræ in pag. adversa in fine, in aversa in initio versuum. | ɪx. mil· ex africa *Sigon.* (*Gryn.* non. Iul.) | redierunt ...|conuento 2 ... thaginem | ceterum cer.... 3 q. cartagine acta e.... ..|rege | *Gryn.* rescierant 4 ab ipsi......|giniensibus 2, 1 conpert | tanen a........|runt 2 perseo.....|se iisquo 3 æde ...|culari | cartagin ...|gatos 4 et re. |et ipsi parentum cō|tanter 4, 2 et ne quibus 4 iusdiudiciumque | ingentem 5, 1 etæos mō|.es 2 oracium | *Gryn.* ascendit 4 præbuisset in | re|... 5 nuntios tumultuo|... misit *Weiss.* (*Gryn.* nuntius tumultus eius venit) 6, 2 . oratus | thiotidem | tes.....mque 3 .....um per quorum iter *Mg.* (*Gryn.* agrorum, per quos iter. *Cfr. Em. 503*) | reg|....edit 7, 1 ciuita|....er quas | habu|.....mos 2 legatos|..t litteras *Ante* aut legatos *aliquid excidisse, recte Gron. et Crever. iudicarunt.* 3 diuti|... mutatum que | fuis·.ent

sent; nec enim tam atroces fuisse eas, ut non cum ipso potuerint ac debuerint finiri. Secum quidem omnia illis integra 8
esse *ad* instituendam fideliter amicitiam. Cum Achæorum maxime gente reconciliandæ gratiæ viam quærebat.

Hæc una ex omni Græcia gens et Atheniensium 23
civitas eo processerat irarum, ut finibus interdiceret Macedonibus. Itaque servitiis ex Achaia fugientibus receptaculum 2
Macedonia erat, quia, cum finibus suis *iis* interdixissent, intrare regni terminos ipsi non audebant. Id cum Perseus 3
animadvertisset, conprensis omnibus, litteræ * * *. Ceterum, ne similis fuga servorum postea fieret, cogitandum et illis esse.
Recitatis his litteris per Xenarchum prætorem, qui privatæ 4
gratiæ aditum aput regem quærebat, et plerisque moderate et benigne scriptas esse censentibus litteras, adque iis maxume, qui præter spem recepturi essent amissa mancipia, Callicrates 5
ex iis, qui in eo verti salutem gentis crederent, si cum Romanis inviolatum fœdus servaretur, „Parva“ inquit „aut medio- 6
cris res, Achæi, quibusdam videtur agi; ego maxumam gravissimamque omnium non agi tantum arbitror, sed quodam modo actam esse. Nam qui regibus Macedonum Macedonibusque ipsis finibus interdixissemus, caventes per id decretum scilicet, 7
ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi sollicitarentur, ii contionantem quodam modo absentem audimus regem, et, si dis placet, orationem eius probamus. Et, cum feræ bestiæ cibum ad fraudem suam po- 8
situm plerumque aspernentur et refugiant, nos cæci specie

8, 1 integresse instituendam 2 accorum 3 quærebant XXIII, 1, 1 ateniensium 2 . rarum | interdicerete macedonibus 2, 2 iis *addidit Perizon.* 3, 2 animaduertissent | litteræ ceterum (*Gryn.* litteras, *qui lacunam asterisco notavit.*) 4, 1 recitantis 2 moderatæ 3 his *Kreyss.* 4 amissa pmancipia 5, 1 galligrates 2 quineo | crederet 3 uiolatum 6, 1 inquid 2 achei | maxume grauissimam omniumquenon *Rupertius.* (*Gryn.* maxime gravissimam omnium non agique) 3 quodammodao 7, 1 interdixissemus manereque id decretum *Mg. Em. 504.* 3 conthionantem 5 probatmus 8, 1 fere 2 cæcis

parvi beneficii inescamur et servolorum minimi pretii recipien-
dorum spe nostram ipsorum libertatem subrui et temptari
9 patimur. Quis enim non videt, viam regiæ societatis quæri,
qua Romanum fœdus, quo nostra omnia continentur, violetur?
Nisi hoc dubium alicui est, bellandum Romanis cum Perseo
esse et. quod vivo Philippo expectatum, morte eius interpellatum
10 est, id post mortem Philippi futurum. Duos, ut scitis, habuit
filios Philippus, Demetrium et Persea. Genere materno, vir-
tute, ingenio, favore Macedonum longe præstitit Demetrius.
11 Sed quia in Romanos odii regnum posuerat præmium, Deme-
trium nullo alio crimine quam Romanæ amicitiæ initæ occidit;
Persea, quem *belli cum* populo Romano prius pæne quam
12 regni heredem futurum sciebat, regem fecit. Itaque quid hic
post mortem patris egit aliud quam bellum paravit? Bastarnas
primum ad terrorem omnium *in* Dardaniam inmisit: qui si
sedem eam tenuissent, graviores eos accolas Græcia habuisset,
13 quam Asia Gallos habebat. Ea spe depulsus, non tamen
belli consilia omisit; immo, si vere volumus dicere, iam inchoavit
bellum. Dolopiam armis subegit nec provocantes de contro-
versiis ad disceptationem populi Romani audivit. Inde, trans-
gressus Œtam, ut repente in medio umbilico Græciæ conspi-
14 ceretur, Delphos escendit. Hæc usurpatio itineris insoliti quo
vobis spectare videtur? Thessaliam deinde peragravit. Quod
sine ullius eorum, quos oderat, noxa, hoc magis temptationem
15 metuo. Inde litteras ad nos cum muneris specie misit, et

---

3 inæscamur | prætii recipiendum 4 temptare 9, 2 omniam 5 futuram 10, 2 philippum dctrium et 3 prætitit *supra scripto* s 11, 1 demetrio 3 quem populo romano prius pænæ *Mg. post Ruben.* (quem belli in p. R.; *Gryn.* quem p. R. prius pœnæ) 12, 2 parabit 3 in *om.* 4 sædem | grecia 5 habeat *Weiss.* 13, 1 debepulsus | tam 2 consiliomisit | immousi | *Gryn.* vera 3 dolopiams armis | nec prouinciis de controuersis ad disceptationem pr. audiuit *Gron.* (*Gryn.* nec provinciis de controversis — P. R. adivit) 4 transsgressus 5 græcia 6 *Gryn.* ascendit 14, 1 quo uis spectare 2 tessaliam 3 *Roëllius* adierat | noxia *Dukerus* 15, 1 mist (*N.* mittit?)

cogitare iubet, quomodo in reliquum hoc munere non egeamus,
hoc est, ut decretum, quo arceantur Peloponneso Macedones,
tollamus, rursus legatos regios et hospitia cum principibus et 16
mox Macedonum exercitus, ipsum quoque a Delphis (quantum
enim interfluit fretum?) traicientem in Peloponnesum videamus,
inmisceamur Macedonibus armantibus se adversus Romanos.
Ego nihil novi censeo decernendum servandaque omnia integra, 17
donec ad certum redigatur, vanusne hic timor noster an verus
fuerit. Si pax inviolata inter Macedonas Romanosque manebit, 18
nobis quoque amicitia et commercium sit; nunc de eo *agere*
periculosum et inmaturum videtur."

Post hunc Archo, frater Xenarchi prætoris, ita dis- 24
seruit: „Difficilem orationem Callicrates et mihi et omnibus,
qui ab eo dissentimus, fecit; agendo enim Romanæ societatis 2
causam ipse temptarique et oppugnari dicendo, quam nemo
neque temptat neque oppugnat, effecit, ut, qui ab se dissen-
tiret, adversus Romanos dicere videretur. Ac primum omnium, 3
tanquam non hic nobiscum fuisset, sed aut ex curia populi
Romani veniret aut regum arcanis interesset, omnia scit et
nuntiat, quæ occulte facta sunt. Divinat etiam, quæ futura 4
fuerint, si Philippus vixisset, quid ita Perseus regni heres sit,
quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, 5
qui nec, ob quam causam, nec, quemadmodum perierit Deme-
trius, scimus, nec, quid Philippus, si vixisset, facturus fuerit,
ad hæc, quæ palam geruntur, consilia nostra accommodare
oportet. Ac scimus, Persea, regno accepto, regem a populo 6

---

2 relicuum 3 poeloponneso 16, 2 delpis 3 interfuit fretus (interfl. *Kreyss.*, *Gryn.* interluit) | poloponnensum 4 inmiscemur *Sigon.* 17, 2 ad certum dirigantur *Gron.* 18, 1 macedonos 2 eo periculosum *Mg.* (*Gryn.* eo cogitare peric.) XXIV, 1, 1 arco *Duker.* | senarchi 2, 2 temtarique 3 efficit 3. 3 uenire aut curiam regum arcanis interesse 4 occultæ 4, 1 futuræ fuerant *Gron.* 5, 3 fuerat *Sigon.* 4 accommodari 6, 1 accepto a (*Gryn.* ad) legatos romanos uenisse ad (*Gryn.* ac) regem persea ad (*Gryn.* a) pr̄. appellatum *Kreyss.* (*Cfr. Em. 506 n. Scripseritne Livius* ad regem Persea, *incertum est.*)

Romano appellatum; audimus, legatos Romanos venisse ad
7 regem et eos benigne exceptos. Hæc omnia pacis equidem signa esse iudico, non belli, nec Romanos offendi posse, si, ut bellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoque pacis auctores sequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium soli bellum adversus regnum Macedonum geramus, non video.
8 Opportuni propinquitate ipsa Macedoniæ sumus? an infirmissimi omnium tamquam, quos nuper subegit, Dolopes? immo contra ea vel viribus nostris, deum benignitate, vel regionis
9 intervallo tuti. Sed simus æque subiecti ac Thessali Ætolique; nihilo plus fidei auctoritatisque habemus adversus Romanos, qui semper socii adque amici fuimus, quam Ætoli, qui
10 paulo ante hostes fuerunt? Quod Ætolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni denique Græciæ cum Macedonibus iuris est, idem et nobis sit. Cur exsecrabilis ista nobis solis velut
11 discerptio iuris humani est? Fecerit aliquid Philippus, cur adversus eum armatum et bellum gerentem hoc decerneremus; quid Perseus, novus rex, omnis iniuriæ insons, suo beneficio paternas simultates oblitterans, meruit, cur soli omnium hostes
12 ei simus? Quamquam et illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuisse, ut Philippi unius iniurias, si quæ forte fuerunt, utique post mortem *obscurent.*
13 *Meministis*, cum classis Romana Cenchreis staret, consul cum exercitu Elatiæ esset, triduum nos in concilio fuisse, consul-

---

7, 3 pancis autores 4 inexpiabiles 8, 1 opportunitate propinquitate | macedonia 2 subiecit *Kreyss.* (*Cfr. Em. 210*) | dolopessimo 3 unostris | relgionis 9, 1 sumus *Walchius* | thæssali 2 fidei *littera extrema macula chartæ obscurata.* 10, 1 tessalis 3 et nobis sit cum exsécrabilis ista nobis sit cur exsecrabilis ista nobis solis 4 dissertio *Mg. Em. 505* (*Gryn.* desertio) 11, 1 filippus 2 eam 3 inguriæ 4 simustates 5 ei sumus *Gron.* (*Gryn.* meruit? — sumus?) 12, 1 quaquam | tantæ 3 iniuriamsiqua | post mortem cum classis *Mg. Em. 505* (*Gryn. asteriscum apposuit.*) 13, 1 cencristaberet (*Gryn.* Cenchris) | uelatiæ *Sigon.* 2 *Gryn.* triduum in concilio fuimus | consultantis

tantes, utrum Romanos an Philippum sequeremur. Nihil metus 14
præsens ab Romanis sententias nostras inclinarit; fuit certe
tamen aliquid, quod tam longam deliberationem faceret. Id
quid erat? Vetusta coniunctio cum Macedonibus, vetera et
magna in nos regum merita. Valeant nunc eadem illa, non 15
ut præcipue amici, sed ne præcipue inimici simus. Ne id,
quod non agitur, Callicrates, simulaverimus agi. Nemo novæ
societatis aut novi fœderis, quo nos temere inligemus, con-
scribendi est auctor; sed commercium tantum iuris præbendi 16
repetendique sit, ne interdictione finium *nostrorum* nostros quo-
que † et nos regno arceamus. Ne servis nostris aliquo fugere
liceat, quid hoc adversus Romana fœdera est? Quid rem 17
parvam et apertam magnam et suspectam facimus? Quid
vanos tumultus ciemus? Quid, ut ipsi locum adsentandi Ro- 18
manis habeamus, suspectos alios invisosque efficimus? Si
bellum erit, ne Perseus quidem dubitat, quin Romanos secuturi
simus; in pace, etiamsi non finiuntur odia, intermittantur." Cum 19
iidem huic orationi, qui litteris regis adsensi erant, adsenti-
rentur, indignatione principum, quod, quam rem ne legatione
quidem dignam iudicasset Perseus, litteris paucorum versuum
impetraret, decretum differtur. Legati deinde postea missi ab 20

---

3 sequemur 14, 1 *Gryn.* Nonnihil 3 fecerat *Vascosanus* | id, quod erat uetustate (*Gryn.* vetusta) *Mg. Em. 506.* 5 rerum 15, 1 ualeant acnunc *Mg.* (*Gryn.* Valeant et nunc) 2 setne præcipuæ inimicis 3 simulauerimus ac nemo *Koch* (*Gryn.* simulaverimus. Nemo) | noui 16, 2 derependique | finium nostros *Mg.* | et nossegni arceamus *Fortasse scrib.* nostros quoque cives regno arceamus *aut* n. q. cives finibus regni arc. (*Gryn.* finium nostrorum et nos quoque regno) 3 *Interpunctionem mutavi*; *nam erat*: arceamus, ne — liceat. Quid hoc adversus —? 4 quod hoc 17, 2 parbamapertametmagnam 3 sciemus 18, 1 aut ipsi | romani 2 habemus | *alios* inuisos ufficimus *Alsch Fort.* invisosque facimus. (*Gryn.* alios ac inv. eff.) 3 erat 4 sumus | pacem | non odio (*Gryn.* odia) finiuntur *Baumgarten-Crusius.* 19, 2 idem | adsenti *Freinsh.* (*Gryn.* adsenserant) 3 legationie 5 imperaret *Gron.*

rege, cum Megalopoli concilium esset; dataque opera est ab iis, qui offensionem aput Romanos timebant, ne admitterentur.

25 Per hæc tempora Ætolorum in semet ipsos versus furor mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur
2 gentem. Fessi deinde et Romam utraque pars miserunt legatos et inter se ipsi de reconcilianda concordia agebant; quæ novo facinore discussa res veteres etiam iras excitavit.
3 Exsulibus Hypatæis, qui factionis Proxeni erant, cum reditus in patriam promissus esset fidesque data per principem civi-
4 tatis Eupolemum, LXXX inlustres homines, quibus redeuntibus inter ceteram multitudinem Eupolemus etiam obvius exierat, cum salutatione benigna excepti essent dextræque datæ, ingredientes portam, fidem datam deosque testes nequicquam
5 invocantes, interfecti sunt. Inde gravius de integro bellum exarsit. C. Valerius Lævinus et Ap. Claudius Pulcher et C. Memmius et M. Popilius et L. Canuleius missi ab senatu vene-
6 rant. Aput eos cum Delphis utriusque partis legati magno certamine agerent, Proxenus maxime cum causa, tum eloquentia præstare visus est; qui paucos post dies ab Orthobula uxore veneno est sublatus; damnataque eo crimine, in exsilium abiit.
7 Idem furor et Cretenses lacerabat. Adventu deinde Q. Minuci legati, qui cum X navibus missus ad sedanda eorum certamina erat, *in* spem pacis venerant. Ceterum indutiæ tantum
8 sex mensum fuerunt; inde multo gravius bellum exarsit. Lycii quoque per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externorum inter se bella quo quæque modo gesta sint, persequi non operæ est satis superque oneris sustinenti res a populo Romano gestas scribere.

20, 2 megalopolim (*Cfr. XLV, 28, 4.*) XXV, 1, 1 semetuipsos 2 furorumutuis edibus 2, 3 que | ueteras 3, 1 hypateis | proximi 2 fidesquæ datæ 4, 1 hominibus *[illegible]* benigne *Crev.* 4 testis nequiquam uocantes 5, 2 o. ualerius, *sed videtur fuisse* Q. | lenius | pulcer 6, 2 egerunt *Curio* (*Gryn.* egerint) 3 ortobula 4 et sublatus | abit 7, 3 erat spem paucis | *Gryn.* induciæ et antea sex mensium 8, 2 - - 3 queque | sunt *Wesenberg* 4 opere 5 gestas res scribere

Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se Ti. Graccho 26
dediderant, pacati manserant M. Titinio prætore optinente
provinciam. Rebellarunt sub adventum Ap. Claudi, orsique
bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum.
Prima lux ferme erat, cum vigiles in vallo, quique in porta- 2
rum stationibus erant, cum vidissent procul venientem hostem,
ad arma conclamaverunt. Ap. Claudius, signo proposito 3
pugnæ, paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit.
Obsistentibus ad exitum Celtiberis, primo par utrimque prœ-
lium fuit, quia propter angustias non omnes in faucibus pug-
nare poterant Romani; urguentes deinde alii alios ubi eva- 4
serunt extra vallum, ut pandere aciem et exæquari cornibus
hostium, quibus circumibantur, possent, ita repente irruperunt,
ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam 5
secundam pulsi sunt; ad XV milia *cæsa*, * capta; signa adempta
duo et XXX. Castra etiam eo die expugnata debellatumque.
Nam, qui superfuere prœlio, in oppida sua dilapsi sunt. Quieti
deinde paruerunt imperio.

Censores eo anno creati Q. Fulvius Flaccus et A. 27
Postumius Albinus legerunt senatum; princeps lectus M. Æmi-
lius Lepidus pontifex maximus. De senatu novem eiecerunt. 2
Insignes notæ fuerunt M. Corneli Maluginensis, qui biennio
ante prætor in Hispania fuerat, et L. Corneli Scipionis præ-
toris, cuius tum inter cives et peregrinos iurisdictio erat, et
L. Fulvi, qui frater germanus et, ut Valerius Antias tradit,

XXVI, 1, 1 celti|berceltiberi | se t. t. graccho *Frob. II.* 2 oppugnante prouinciam 3 osique 4 classetrorum 2, 1 inpballo quinquepin 3, 2 pugnæ ad paucis adhortatis *Kreyss.* (*Gryn.* ac paucis) | edixit 4 præter | omens 4, 1 ali | secuti euaserunt *Büttnerus* 2 exequari cirenibus (*supra* i *scripto* o) 3 hostibus *Gron.* | possent ut extra uallum ut pandere aciem et exequari cornibus h*ostibus* circumibantur possent ita | ruperunt *Walch.* (*Gryn.* erup.) 4 sustineri 5, 2 milia capta *Mg. Em. 508* (*Gryn.* cæsa aut capta) | ademipti 3 dbellatumque 4 naqui XXVII, 1, 3 pontufex 2, 2 insignis | magulinensis | quisibiennio 4 ciuis | ·l· iurisdictio 5 (*Fulvium Vell. 1, 10 Cn. appellat, Livius XL, 41, 7 M.*)

3 consors etiam censoris erat. Consules, votis in Capitolio nun-
cupatis, in provincias profecti sunt. Ex iis M. Æmilio senatus
negotium dedit, ut Patavinorum in Venetia seditionem conpri-
meret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exar-
4 sisse, ipsorum legati adtulerant. Legati, qui in Ætoliam ad
similes motus conprimendos ierant, renuntiarunt, coerceri ra-
biem gentis non posse. Patavinis saluti fuit adventus consu-
lis; neque aliud, quod ageret in provincia, cum habuisset,
5 Romam rediit. Censores vias sternendas silice in urbe, glarea
extra urbem substruendas marginandasque primi omnium loca-
verunt, pontesque multis locis faciendos et scænam ædilibus
6 prætoribusque præbendam, et carceres in circo, et ova adno . . .
curriculis numeran . . . . dam, et metas trans . . . .
et caveas ferreas . . . . intromittere . . . .
7 feriis in monte Albano consulibus, et clivom Capitolinum si-
lice sternendum curaverunt, et porticum ab æde Saturni in
8 Capitolium ad senaculum ac super id curiam; et extra portam
Trigeminam emporium lapide straverunt stipitibusque sæpse-
runt; et porticum Æmiliam reficiendam curarunt, gradibusque
9 ascensum ab Tiberi in emporium fecerunt. Et extra eandem
portam in Aventinum † porticum silice straverunt, et eo publico

---

6 etiam consortis erat 3, 1 consulis uotis etiam|etiam in 2 senatus c. (*De errore in M. Æmilio cfr. Em. 508.*) 3 cnegotium | benetia 4 factionem | exarsisseetipsorum *Crever.* 4, 2 similis 3 salutiafuit 4 agere 5 redit 5, 1 glaria 2 substruendams 3 etæscenam 4 præbend . . . . | carceres *Folii 18 parte ima ab exteriore latere adesa et abscisa, desunt in pagina adversa extremæ litteræ aliquot versuum, in aversa, quæ incipit 6, 3 a* ferreis, *desinit 12, 2 in* porticibus, *primæ; quot deesse videantur, punctis significavi, sed possunt una duabusve plures paucioresve fuisse. Grynæus spatiis vacuis brevibus usus est.* (*Gryn.* præbendam et carc. *Et potuerunt pauciores litteræ eius ætate deesse.*) 6, 1 *Gryn.* ad notas curric. *sine spatio. Num:* adnotandis curr. numerandisque? 3 cabeas (*Gryn.* ferreas pe intro mitterentur) 4 ferreis *Sigon.* 7, 1 silices 3 *Crever.* et senaculum 8, 2 emptorium lapidem | stipitibusquæ sepserunt 9, 1 *Perizonius* Et intra 2 porticum silices *Kreyss. suspicatur scribendum:* portam viam in Avent. sil. strav. et porticum clivo Publicio (*sic Perizon.*) ad ædem V. fec.

ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ et Auximi muros 10
faciendos locaverunt, venditisque ibi publicis locis, pecuniam,
quæ redacta erat, tabernis utrique foro circumdandis consump-
serunt. Et alter ex iis Fulvius Flaccus (nam Postumius nihil 11
nisi senatus Romani populive iussu se locaturum *edixit*) ipsorum
pecunia Iovis ædem Pisauri, et Fundis et Potentiæ etiam aquam
adducendam, et Pisauri viam silice sternendam, et Sinuessam
aca . . . . aviariæ; in his et clo . . . . um circum- 12
ducend . . . . et forum porticibus tabernisque clauden-
dum et ianos tres faciendos. Hæc ab uno censore opera 13
locata cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regen-
dis diligens et severa censura fuit. Multis equi adempti.

Exitu prope anni diem unum supplicatio fuit ob res 28
prospere gestas in Hispania ductu auspicioque Ap. Claudi
proconsulis, et maioribus hostiis XX sacrificatum. Et alterum 2
diem supplicatio ad Cereris, Liberi Liberæque fuit, quod ex
Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis
nuntiatus erat. Cum Ap. Claudius ex Hispania Romam red- 3
isset, decrevit senatus, ut ovans urbem iniret. Iam consu- 4
laria comitia adpetebant; quibus magna contentione habitis
propter multitudinem petentium, creati L. Postumius Albinus
et M. Popilius Lænas. Prætores inde facti N. Fabius Buteo, 5
M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Crassipes iterum, A.
Atilius Serranus iterum, C. Cluvius Saxula iterum. Comitiis 6
perfectis, Ap. Claudius Cento ex Celtiberis ovans cum in

10, 1 idem | oximi *Pigh.* 2 pecunia 3 reducta 11, 1 exaliis fluuius faccus *supra a scripto* l | positumius 2 populibe | locaturum ipsarum (*Gryn.* ipsorum); *lacunam explevi fere ut Sigon.* (dicebat) 3 po . entiæ (*Gryn.* Pollentiæ) *Sigon.* 4 adducen|.am | silicem ster| . . . . . am 12, 2 et forum et porticus 3 etiamnostris 13, 3 multi XXVIII, 1, 2 gestas p in | aputclaudi 3 hostis 2, 2 suplicatio | libereque 3 terre 4 nuntiatum 3, 1 redissett 4, 3 multitudine | p. postumius 4 lænasesprætores 5, 1 cn. fabius *Sigon.* 2 c. matienus sc. cicereius cl. furius crassuspars 3 c. . . . . ius saxula (*folium pertusum, Gryn. omnia plena dat. In parte aversa subscriptio et pars vacua est*) 6, 1 comitisper-l. . . . . s ap

urbem iniret, X milia pondo argenti, V milia auri in æra-
7 rium tulit. Flamen Dialis inauguratus est Cn. Cornelius.
8 Eodem anno tabula in æde Matris Matutæ cum indice hoc posita est: „Ti. Semproni Gracchi consulis imperio auspicioque legio exercitusque populi Romani Sardiniam subegit. In ea
9 provincia hostium cæsa aut capta supra LXXX milia. Re publica felicissume gesta adque liberatis *sociis*, vectigalibus restitutis, exercitum salvom adque incolumem plenissimum præda domum reportavit. Iterum triumphans in urbem Romam rediit.
10 Cuius rei ergo hanc tabulam donum Iovi dedit." Sardiniæ insulæ forma erat, adque in ea simulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parva alia data; unum ante
11 cetera insigne fuit T. Flaminini, quod mortis causa patris sui cum visceratione epuloque et ludis scænicis quadriduum dedit. Magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quattuor et septuaginta homines pugnarint.

---

3 urbe | . . . enti | u. millib . s 7, 1 tul . . . . . men | cor . . lius 8, 1 tabulam | in ædem *Sigon.* 2 t. sempronigracci *Frob. II.* 3 exercitusique 9, 1 rep. 2 felicissimume | liberatis uectigalibus *Sigon.* 3 saluomq. atq. 4 redit *Inscriptionem hanc in versus Saturnios redigere conatus est Ritschelius in programmate Bonnensi a. 1852 (inscript. col. rostr. Duell. I) p. 19 sqq.* 10, 2 autque 3 aliquod | data munera gladiatorumunum 4 *Gryn.* Flaminii.

Subscriptio admodum evanida, folio etiam pertuso, huiusmodi:

TITI L AB URBE CONDITA

LIB XLI EXP INC. LIB. XLII.

FELICI R

Liber XLII.

L. Postumius Albinus, M. Popilius Lænas cum omnium 1
primum de provinciis *et* exercitibus ad senatum rettulissent, A. u. c. 581. A. Chr. 173.
Ligures utrique decreti sunt, ut novas ambo, quibus eam pro- 2
vinciam optinerent, legiones (binæ singulis decretæ) et socium
Latini nominis dena milia peditum et sexcenos equites, et
supplementum Hispaniæ III milia peditum Romanorum scri-
berent et CC equites. Ad hoc mille et D pedites Romani 3
cum centum equitibus scribi iussi, cum quibus prætor, cui
Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret;
interim M. Atilius, vetus prætor, provinciam optineret Sar- 4
diniam. Prætores deinde provincias sortiti sunt, A. Atilius
Serranus urbanam, C. Cluvius Saxula inter cives et peregrinos,
N. Fabius Buteo Hispaniam citeriorem, M. Matienus ulterio- 5
rem, M. Furius Crassipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam.
Priusquam in *provincias* magistratus proficiscerentur, senatui 6
placuit, L. Postumium consulem ad agrum publicum a privato
terminandum in Campaniam ire, cuius ingentem modum possi-
dere privatos paulatim proferendo fines constabat. Hic, ira- 7
tus Prænestinis, quod, cum eo privatus sacrificii in templo
Fortunæ faciundi causa profectus esset, nihil in se honorifice

---

I, 1, 1 popillius 2 prouincisexercitibus *Vahlen.* (*Gryn.* exercitibusque) | ab senatum 2, 3 dc equites *Drak.* 3, 1 et .a. pedites 2 centum equitibus cc scribi iussa 4, 1 prouincia 5, 1 cn. fabius *Sigon.* 2 crassiper 6, 1 priusquam in magistratus *Kreyss.* (*Gryn.* priusquam magistratus prof.) 4 contrabat 7, 2 cum eo priuatas paulatim, proferendo fines constabat hic iratus prænestinis quod cum eo priuatus sacrifici

neque publice neque privatim factum a Prænestinis esset, priusquam ab Roma proficisceretur, litteras Præneste misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publice pararet, ubi
8 deverteretur, iumentaque, cum exiret inde, præsto essent. Ante hunc consulem nemo umquam sociis in ulla re oneri aut sump-
9 tui fuit. Ideo magistratus mulis tabernaculisque et omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.
10 Privata hospitia habebant; ea benigne comiterque colebant, domusque eorum Romæ hospitibus patebant, aput quos ipsis
11 deverti mos esset. Legati, qui repente aliquo mitterentur, singula iumenta per oppida, iter qua faciundum erat, imperabant; aliam inpensam socii in magistratus Romanos non facie-
12 bant. Ira consulis, etiamsi iusta, non tamen in magistratu exercenda, et silentium nimis aut modestum aut timidum Prænestinorum ius, velut probato exemplo, magistratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.

2 Principio huius anni legati, qui in Ætoliam et Macedoniam missi erant, renuntiarunt, sibi conveniendi regis Persei, cum alii abesse eum, alii ægrum esse, falso utrumque, finge-
2 rent, potestatem non factam. Facile tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec ultra ad arma ire dilaturum. Item in Ætolia seditionem gliscere in dies, neque discordiarum prin-
3 cipes auctoritate sua coerceri potuisse. Cum bellum Macedonicum in expectatione esset, priusquam id susciperetur, prodigia expiari pacemque deum peti precationibus, qui editi ex fata-
4 libus libris essent, placuit. Lanuvi classis magnæ species in cælo visæ dicebantur et Priverni lana pulla terra enata, et

---

4 publicæ 6 *Hertzius* exirent *et* pararent, *probabiliter* | publicæ 7 esset 8, 2 soci 9, 2 strumento 11, 1 aliquod 2 quæ faciunidum 3 romano 12, 1 iniuria cons. *Schelius* 2 minis | tumidum penestinorum iussuuelut II, 1, 1 macædoniam 2 conuenendi 3 abesse cum alii 2, 1 sibi non bellum 2 necaultra | iret | in ætoliam 3 discère 3, 3 præcationibusque editi *Gron.* (*Gryn.* quæ editæ) 4, 1 lanui 2 *Gron.* visa dicebatur | terrena et in (*H.* terrenatetin)

in Veienti aput Rementem lapidatum; Pomptinum omne velut 5
nubibus lucustarum coopertum esse; in Gallico agro, qua in-
duceretur aratrum, sub existentibus glebis pisces emersisse.
Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumque ab decem- 6
viris est, et quibus diis quibusque hostiis sacrificaretur, et ut
supplicatio prodigiis expiandis fieret, alteraque, *quæ* priore anno 7
valetudinis populi causa vota esset, ea uti *fieret* feriæque essent.
Itaque sacrificatum est, ut decemviri scriptum ediderant.

Eodem anno ædis Iunonis Laciniæ detecta. Q. Fulvius 3
Flaccus censor ædem Fortunæ Equestris, quam in Hispania
prætor bello Celtiberico voverat, faciebat enixo studio, ne
ullum Romæ amplius aut magnificentius templum esset. Mag- 2
num ornatum ei templo ratus adiecturum, si tegulæ marmo-
reæ essent, profectus in Bruttios, ædem Iunonis Laciniæ ad
partem dimidiam detegit, id satis fore ratus ad tegendum,
quod ædificaretur. Naves paratæ fuerunt, quæ tollerent adque 3
asportarent, auctoritate censoria sociis deterritis id sacrilegium
prohibere. Postquam censor rediit, tegulæ expositæ de navi- 4
bus ad templum portabantur. Quamquam, unde essent, sile-
batur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus 5
est; ex omnibus partibus postulabatur, ut consules eam rem
ad senatum referrent. Ut vero accersitus in curiam censor
venit, multo infestius singuli universique præsentem lacerare:
Templum augustissimum regionis eius, quod non Pyrrhus, non 6

5, 1 pomtinum 2 nouibus | *Gryn.* locustarum 3 *Dukerus* exstantibus | *Post* emersisse *spatium vacuum 5 litterarum in fine versus est.* 6, 1 edictumquem | decemuiris et ex quibus 2 (hosteiis *H.*) 3 supplicatioque 7, 1 anltera que priore *Mg. Em. 509.* | an 2 uota et esse | uti fieriæque *Hertzius* (*Gryn.* uti feriæque) 3 ita sacrificatumque est | decemuiris | ediderunt *Mg.* III, 1, 1 eodem eoanno 2 hispaniam 3 studio nullum 4 autamagnificentius | essett 2, 2 ornā|tum *Mg. Em. 509.* (*Gryn.* ornamentum) | et templo *Kreyss.* (*Gryn.* se templo) | iratus 3 brittiosedem | liciniæ 3, 1 adquæ esportarent 4, 1 redit tegule exposite 2 esset 5, 1 fremitus eius igitur 6, 1 eius eius quod

Hannibal violassent, violare parum habuisse, nisi detexisset
7 fœde ac prope diruisset. Detractum culmen templo, nudatum
tectum patere imbribus putrefaciendum. Censorem, moribus re-
gendis creatum, cui sarta tecta exigere sacris publicis et locare
8 tuenda more maiorum traditum esset, eum per sociorum urbes
diruentem templa nudantemque tecta ædium sacrarum vagari,
et quod, si in privatis sociorum ædificiis faceret, indignum
videri posset, id deum immortalium *templa* demolientem facere,
9 et obstringere religione populum Romanum, ruinis templorum
templa ædificantem, tamquam non iidem ubique di immortales
10 sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique. Cum,
priusquam referretur, appareret, quid sentirent patres, relatione
facta, in unam omnes sententiam ierunt, ut eæ tegulæ repor-
11 tandæ in templum *locarentur* piaculariaque Iunoni fierent. Quæ
ad religionem pertinent, cum cura facta; tegulas relictas in
area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem
potuerit, redemptores nuntiarunt.

4 Ex prætoribus, qui in provincias ierant, N. Fabius Mas-
2 siliæ moritur, cum in citeriorem Hispaniam iret. Itaque, cum
id nuntiatum *a* Massiliensibus legatis esset, senatus decrevit,
ut P. Furius et Cn. Servilius, quibus succedebatur, inter se
sortirentur, uter citeriorem Hispaniam prorogato imperio op-
3 tineret. Sors opportuna fuit, *ut* P. Furius idem, cuius ea
provincia fuerat, remaneret. Eodem anno, cum agri Ligu-
stini et Gallici, quod bello captum erat, aliquantum vacaret,
senatus consultum est factum, ut is ager viritim divideretur.

---

2 annibal | habuisse si detexisset 3 diriiuisset 7, 1 detrectatum columen 2 *Dukerus* nudatum tecto | parere | id censorem | gerendis 3 loca tuenda *Mg. Em. 510.* 4 traditum *bis script.* 8, 4 posset idem (*Gryn.* id deum) immortalium demolientem *Curio* 9, 2 idem 3 ali | exornā|tique 10, 2 apparerent | legatione 3 ierant 4 templum iaculariaque 11, 2 regionem 4 potuerint IV, 1, 1 cn. fabius *Sigon.* 2 ire 2, 2 a *om.* 3 seruilius quibus in hispaniam iret itaque cum id nuntiatum massiliensibus legatis essetsuccedebatur 4 (sortirentiur *H*) 3, 1 fuit p. furius *Pigh.* | eo 3 bellum 4 sc. sit factum *Kreyss.* (*Gryn.* sit *om.*)

Decemviros in eam *rem* ex senatus consulto creavit A. Atilius 4
prætor urbanus M. Æmilium Lepidum, C. Cassium, T. Æbutium Carum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. et
L. Apuleios, M. Cæcilium, C. Salonium, C. Munatium. Di- 5
viserunt dena iugera in singulos, sociis nominis Latini terna. Per idem tempus, quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romam venerunt de discordiis seditionibusque suis, et Thessali legati nuntiantes, quæ in Macedonia gererentur.

Perseus, bellum iam vivo patre cogitatum in animo vol- 5
vens, omnes non gentes modo Græciæ, sed civitates etiam legationibus mittendis, pollicendo plura quam præstando, sibi
conciliabat. Erant tamen magnæ partis hominum ad favorem 2
eius inclinati animi et aliquanto quam in Eumenem propen-
siores, cum Eumenis beneficiis muneribusque omnes Græciæ 3
civitates et plerique principum obligati essent, et ita se in regno suo gereret, ut, quæ sub dicione eius urbes *essent*, nul-
lius liberæ civitatis fortunam secum mutatam vellent. Contra 4
Persea fama erat post patris mortem uxorem manu sua occidisse; Apellem, ministrum quondam fraudis in fratre tollendo adque ob id [et] quæsitum a Philippo ad supplicium, exulantem, accersitum post patris mortem ingentibus promissis ad
præmia tantæ perpetratæ rei, clam interfecisse. Intestinis ex- 5
ternisque præterea multis cædibus infamem nec ullo commendabilem merito præferebant vulgo civitates tam pio erga propinquos, tam iusto in cives, tam munifico erga omnes homi-
nes regi, seu fama et maiestate Macedonum regum præoc- 6
cupati ad spernendam originem novi regni, seu mutationis

4, 1 in eam ex 2 t. ebutium parrum *Pigh.* 3 q. cornelium cethegumque et l. apuleios 4 salinium 5, 4 seditionibus suisque | thessalis 5 gereruentur V, 1, 1 iam bellum *Mg. Em. 510.* 2 omnis 2, 1 (*Num* Erant autem ?) | partiter *Kreyss.* (*Gryn.* magna ex parte) | faborem 2 aniti et aliquantoo 3, 3 urbes nullus *Curio* (nullius *Gryn.*) 4, 2 persean famam | patriss | uxoremanu 3 apellemmeministrum 4 id et quesitum *Kreyss.* (*Gryn.* ob id requisitum) | exultantem 6 tanta 5, 2 præea multis 3 propisquos 4 ciuis 6, 2 spernendum *Gron.*

rerum cupidi, seu quia non abiecti esse Romanis volebant.
7 Erant autem non Ætoli modo in seditionibus propter ingentem vim æris alieni, sed Thessali etiam; ex contagione velut tabes
8 in Perrhæbiam quoque id pervaserat malum. Cum Thessalos in armis esse nuntiatum esset, Ap. Claudium legatum ad eas
9 res aspiciendas conponendasque senatus misit. Qui, utriusque partis principibus castigatis, cum iniusto fenore gravatum æs alienum, ipsis magna ex parte concedentibus, qui onerarant, levasset, iusti crediti solutionem in X annorum pensiones
10 distribuit. Per eundem Appium eodemque modo conpositæ in Perrhæbia res. Ætolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus˙ *non minus* hostilibus actas animis, *quam* quos
11 intestino gesserant bello, cognovit. Cum certatum utrimque temeritate adque audacia cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut levare aut onerare voluit; communiter ab utrisque petiit, abstinerent bello et oblivione præteritorum
12 discordias finirent. Huius reconciliationis inter ipsos fides obsidibus ultro citroque datis firmata est. Corinthus, ubi deponerentur obsides, convenit.

6 A Delphis et Ætolico concilio Marcellus in Peloponne-
2 sum traiecit, quo Achæis edixerat conventum. Ubi, conlaudata gente, quod constanter vetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuissent, insigne adversus Persea
3 odium Romanorum fecit; quod ut maturius erumperet, Eu-

3 obiecta *Mg. Em. 510 coniectura incerta* (*Gryn.* quia eum obiectum. *Fort.* quia omnia obiecta esse. *Improbabiliora alii nuper.*) 7, 2 tessali | ea contagione *Dœring.* (*Gronov.* et cont.) 3 perregiam 8, 1 tessalos 2 nuntiatum est *Gron.*, *Mg. Em. 511.* 9, 3 onerant 4 in z ann. *Weiss.* (*Gryn.* in annorum *spatio interiecto*) 10, 1 in eodemque 2 interrebia | (*Num* M. Marcellus? *Videtur significari, qui a. 183 consul fuerat.*) | delpis 3 tempus hostilibus actas animis quas intestino *Mg. Em. 511.* 11, 4 utriusque petit abstinerent in bello | prætorum 12, 2 corynthus ut ubi —conuenitur *Kreyss.* (convenit) *et Mg. Em. ibd.* (Corinthus ubi) (*Gryn.* Corinthum, ut ibi — —, convenitur) VI, 1, 1 delpis et ætoliconcilio | peloponnensium *Fort.* in Peloponnesum Ægium 2 aceis 2, 3 persedonum 3, 1 quo ut

menes rex, commentarium ferens secum, quod de apparatibus
belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tem- 4
pus quinque legati ad regem missi, qui res in Macedonia
aspicerent. Alexandriam iidem ad Ptolemæum renovandæ
amicitiæ causa proficisci iussi. Legati erant hi: C. Valerius, 5
Cn. Lutatius Cerco, Q. Bæbius Sulca, M. Cornelius Mammula,
M. Cæcilius Denter. Et *ab* Antiocho rege sub idem tempus 6
legati venerunt; quorum princeps Apollonius, in senatum intro-
ductus, multis iustisque causis regem excusavit, quod stipen- 7
dium serius quam ad diem præstaret. Id se omne advexisse,
ne cuius nisi temporis gratia regi fieret. Donum præterea
adferre, vasa aurea quingentum pondo. Petere regem, ut, 8
quæ cum patre suo societas adque amicitia fuisset, ea secum
renovaretur, imperaretque sibi populus Romanus, quæ bono
fidelique socio regi essent imperanda; se nullo usquam cessa-
turum officio. Ea merita in *se* senatus fuisse, cum Romæ 9
esset, eam comitatem iuventutis, ut pro rege, non pro obside
omnibus ordinibus fuerit. Legatis benigne responsum, et so- 10
cietatem renovare cum Antiocho, quæ cum patre eius fuerat,
A. Atilius prætor urbanus iussus. Quæstores urbani stipen- 11
dium, vasa aurea censores acceperunt, eisque negotium datum
est, ut ponerent ea, in quibus templis videretur; legatoque
centum millium æris munus missum et ædes liberæ hospitio
datæ, sumptusque decretus, donec in Italia esset. Legati, qui 12
in Syria fuerant, renuntiaverant, in maximo eum honore aput
regem esse amicissimumque populo Romano.

In provinciis eo anno hæc *acta*. C. Cicereius prætor in 7
Corsica signis conlatis pugnavit; VII milia Corsorum cæsa,

---

2 conmentarium | quodc apparitoribus 4, 2 ab regem 3 idem | ptolemeum 5, 1 hii 2 *Sigon.* C. Lutatius | cercoque bebius | marcus 6, 1 et anthioco 3 excusabitquo stipendium 7, 2 quoad diem *Dukerus* | pretaret 4 aferre 9, 1 in senatus 10, 2 antioco 3 urb. (*Etiam Gryn.*) 11, 2 eique 3 uidereturque legato *Fort.* eique legato 4 libere 5 essent legatique in 12, 2 renuntiauerunt *Crev.* (*Em. 509.*) | maxime VII, 1, 1 hæc c. cereius (*Gryn.* Cicereius) *Kreyss.* | in scorsica

2 capti amplius M et DCC. Voverat in ea pugna prætor ædem
Iunoni Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, et ex-
acta ceræ ducenta milia pondo. Ex Corsica subacta Cice-
3 reius in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Sta-
tellati pugnatum ad oppidum Carystum. Eo se magnus exer-
4 citus Ligurum contulerat. Primo sub adventum M. Popili
consulis mœnibus sese continebant; deinde, postquam oppi-
dum oppugnaturum Romanum cernebant, progressi ante por-
5 tas aciem struxerunt. Nec consul, ut qui id ipsum oppugna-
tione comminanda quæsisset, moram certamini fecit. Pugnatum
6 amplius tres est horas ita, ut neutro inclinaret spes. Quod
ubi consul vidit nulla parte moveri Ligurum signa, imperat
equitibus, ut equos conscendant ac tribus simul partibus in
7 hostes, quanto maximo possent tumultu, incurrant. Pars
magna equitum mediam traiecit aciem et ad terga pugnan-
8 tium pervasit. Inde terror iniectus Liguribus. Diversi in
omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidum, quia inde
se maxime obiecerat eques. Et pugna tam pervicax multos
9 absumpserat Ligurum, et in fuga passim cæsi sunt. X milia
hominum cæsa traduntur, amplius DCC capti, signa militaria
10 relata LXXXII. *Nec* incruenta victoria fuit. Amplius tria
milia militum amissa, cum, cedentibus neutris, ex parte utra-
que primores caderent.

8 Post hanc pugnam ex diversa fuga in unum collecti Li-
gures, cum maiorem multo partem civium amissam quam
superesse cernerent (nec enim plus X milia hominum erant),
2 dediderunt sese, nihil quidem illi pacti; speraverant tamen,
non atrocius quam superiores imperatores consulem in se sæ-

2, 1 uouerant 2 iunonis *Sigon.* 3 cere | ducena *Crev.* | milia puto | subacta sicereius 3, 1 statellaci (*Cluv.* Statiellati) 3 liguram 4, 1 popilio 3 oppugnaturam | cernebat 5, 2 quesisse 3 tris (*Gryn.* pugnatum est ampl. treis h.) 6, 3 æquitibus ut eoquos 4 hostis | possent itumultu 7, 2 media 3 inectus 9, 2 amplius dcc passim capti *Mg. Em. 511.* 10, 1 *om.* nec 2 cædentibus VIII, 1, 1 hac pugnam 4 diderunt 2, 1 tamen atrocius 2 conss. | seuiturum

viturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipsos 3
bonaque eorum vendidit, litterasque senatui de rebus ab se
gestis misit. Quas cum A. Atilius prætor in curia recitasset 4
(nam consul alter Postumius, agris recognoscendis in Campania occupatus, aberat), atrox res visa senatui, Statellates, 5
qui uni ex Ligurum gente non tulissent arma adversus Romanos, tum quoque oppugnatos, non ultro inferentes bellum,
deditos in fidem populi Romani omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos esse; tot milia capitum innoxiorum, 6
fidem implorantia populi Romani, ne quis umquam se postea dedere auderet, pessumo exemplo venisse, et distractos passim iustis
quondam hostibus populi Romani *nuper* pacatis servire. Quas 7
ob res placere senatui, M. Popilium consulem Ligures, pretio
emptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem, bonaque ut
iis, quicquid eius reciperari possit, reddantur, curare; arma 8
quoque reddi, eaque primo quoque tempore fieri, nec ante consulem de provincia decedere, quam deditos in sedem suam
Ligures restituisset. Claram victoriam vincendo pugnantes,
non sæviendo in adflictos fieri.

Consul, qua ferocia animi usus erat in Liguribus, eandem 9
ad non parendum senatui habuit. Legionibus extemplo Pi- 2
sas in hibernacula missis, iratus patribus, infestus prætori Romam rediit; senatuque extemplo ad ædem Bellonæ vocato,
multis verbis invectus *est* in prætorem, qui, cum ob rem 3
bello bene gestam, uti diis immortalibus honos haberetur, re-

---

3, 1 ad ille | ruit 2 uendit 4, 2 ecognoscendis 3 atrox rex 5, 1 satellites 3 inferentis 6, 1 innoxorum 3 possumo (*Gryn.* pessimo) 4 romani pacatos *Mg. Em. 512* (*Heusing.* vix pacatis. *Gryn.* pacatis) 7, 2 popilium consules leigures prætio 3 utisquiquod 8, 1 arma quoque tempore fieri *Mg. Em. 512* (*Gryn.* arma q. t. fieri in ea gente consulem — cum deditos) 4 oppugnantis *Clericus* IX, 1, 1 conss. 2 parendum fuit senatui habuit 2, 1 exemplo 2 missi | infectus prætorib *Sigon.* (*Gryn.* prætoribus) 3 redit 4 multisque | invectus in plætorem, r *eadem manu supra scripto post* l 3, 1 cum orbem bellona bene

ferre ad senatum debuisset, adversus se pro hostibus senatus consultum fecisset, quo victoriam suam ad Ligures transferret
4 dedique iis prope consulem prætor iuberet. Itaque multam ei se dicere; a patribus postulare, ut senatus consultum in se
5 factum tolli iuberent supplicationemque, quam absente se ex litteris de bene gesta re publica missis decernere debuerint, præsente se honoris deorum primum causa, deinde et sui ali-
6 quo tamen respectu decernerent. Nihilo lenioribus, quam absens, senatorum aliquot orationibus increpitus, neutra im-
7 petrata re, in provinciam rediit. Alter consul Postumius, consumpta æstate in recognoscendis agris, ne visa quidem
8 provincia sua, comitiorum causa Romam rediit. Consules C. Popilium Lænatem, P. Ælium Ligurem creavit. Prætores exinde facti C. Licinius Crassus, M. Iunius Pennus, Sp. Lucretius, Sp. Cluvius, Cn. Sicinius, *C. Memmius* iterum.

10 Eo anno lustrum conditum est. Censores erant Q. Fulvius *Flaccus*, *A. Postumius* Albinus. Postumius condidit.
2 Censa sunt civium Romanorum capita CCLXVIIII milia et
3 XV, minor aliquanto numerus, quia L. Postumius consul pro contione edixerat, qui socium Latini nominis ex edicto C. Claudi consulis redire in civitates suas debuissent, ne quis
4 eorum Romæ, et omnes in suis civitatibus censerentur. Concors et e re publica censura fuit. Omnes, quos senatu moverunt quibusque equos ademerunt, ærarios fecerunt et tribu
5 moverunt; neque ab altero notatum alter probavit. Fulvius ædem Fortunæ Equestris, quam proconsul in Hispania, dimicans cum Celtiberorum legionibus, voverat, annis sex post,

---

3 debuisse | histibus, *supra scr.* o 5 iuberet ditaque multa 5, 1 suplicationemque | absentes ex *Pithœus* 3 præsentes honores *Mg.* (honoris *Gryn.* præsente honoris *Pith.*) 6, 2 aliquod 3 redit *Gron.* 7, 2 estate incognoscendis | neua quidem 8, 2 lenatem | æmilium 3 *Gryn.* Pœnus 4 p. cluuius cn-siciniussicterum X, 1, 1 q. fulus albinus postumius condidit (*Gryn.* L. Postumius; *corr. Sigon.*) 2, 1 cclxuiiii et xu 3, 4 insus | conserentur 4, 2 etserep. | omnis 3 quibusquequos demerunt 5, 2 æquestris 3 uoxuerat | annos *Lentzius, Mg. Em. 513.* | posquam

quam voverat, dedicavit, et scænicos ludos per quadriduum,
unum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus, decemvir 6
sacrorum, eo anno mortuus est. In locum eius suffectus A.
Postumius Albinus. Lucustarum tantæ nubes a mari repente 7
in Apuliam inlatæ sunt, ut examinibus suis agros late operi-
rent. Ad quam pestem frugum tollendam Cn. Sicinius, præ- 8
tor designatus, cum imperio *in* Apuliam missus, ingenti ag-
mine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis
absumpsit. Principium insequentis anni, quo C. Popilius et 9
P. Ælius fuerunt consules, residuas contentiones ex priore A.u.c.582. A.Chr.172.
anno habuit. Patres referri de Liguribus renovarique senatus 10
consultum volebant, et consul Ælius referebat. Popilius et
collegam et senatum pro fratre deprecabatur, præ se ferens,
si quid decernerent, intercessurum. Collegam deterruit; patres 11
eo magis, utrique pariter consuli infensi, in incepto perstabant.
Itaque, cum de provinciis ageretur et Macedonia, iam in-
minente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus
decernunt; Macedoniam decreturos negant, *ni* de M. Popilio 12
referretur. Postulantibus deinde, ut novos exercitus scribere
aut supplementum veteribus liceret, utrumque negatum est.
Prætoribus quoque in Hispaniam supplementum petentibus 13
negatum, M. Iunio *in* citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem.
C. Licinius Crassus urbanam iurisdictionem, Cn. Sicinius inter 14
peregrinos erat sortitus, C. Memmius Siciliam, Sp. Cluvius
Sardiniam. Consules, ob ea irati senatui, Latinis feriis in pri- 15
mam quamque diem indictis, in provinciam abituros esse de-
nuntiarunt, nec quicquam rei publicæ acturos, præterquam
quod ad provinciarum administrationem adtineret.

---

4 ut scænicos 6, 1 xuir 7, 1 tante | amant repente (*Gryn.* a mari vento repente) 2 operirentur 8, 1 quem 2 *om.* in 4 absū|sit 9, 1 quo q. c. popilius 10, 2 conss. ælius 3 *Prave vulgo interpung.* deprecabatur; præ se — intercessurum, collegam *Em. 513.* 11, 2 *Gryn.* coss. *pro* cons., *inde alii* consulum | *Gryn.* in cœpto 4 bellum 5 decernuntur *Bekkerus.* 12, 1 negant de 2 nouus 13, 1 *Kreyss.* in Hispanias 2 m. iunio citeriorem 15, 1 feris 2 habituros 3 rep.

11 Attalum, regis Eumenis fratrem, legatum venisse Romam
Valerius Antias his consulibus scribit ad deferenda de Perseo
crimina indicandosque apparatus belli; plurium annales, et
quibus credidisse malis, ipsum Eumenem venisse tradunt.
2 Eumenes igitur, ut Romam venit, exceptus cum tanto honore,
quantum non meritis tantum eius, sed beneficiis etiam suis,
ingentia quæ in eum congesta erant, existimabant deberi, a
3 prætore in senatum est introductus. Causam veniendi sibi
Romam fuisse dixit, præter cupiditatem videndi deos hominesque,
quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne
optare quidem auderet, etiam ut coram moneret senatum, ut
4 Persei conatis obviam iret. Orsus inde a Philippi consiliis,
necem Demetri filii rettulit, adversantis Romano bello; Bastarnarum
gentem excitam sedibus suis, quorum auxiliis fretus
5 in Italiam transiret. Hæc eum volutantem in animo, oppressum
fato, regnum ei reliquisse, quem infestissimum esse sensisset
Romanis. Itaque Persea hereditarium *a* patre relictum
bellum et simul cum imperio traditum iamiam primum alere
6 ac fovere omnibus consiliis. Florere præterea iuventute, quam
stirpem longa pax ediderit, florere opibus regni, florere etiam
ætate; quæ cum corporis robore ac viribus vigeat, animum
7 esse inveteratum diutina arte adque usu belli. Iam inde a
puero patris contubernio Romanis quoque bellis, non finitumis
tantum, adsuetum; missum a patre in expeditiones multas
8 variasque. Iam ex quo ipse accepisset regnum, multa, quæ
non vi, non dolo Philippus, omnia expertus, potuisset moliri,
9 admirando rerum successu tenuisse. Adcessisse ad vires eam,

---

XI, 1, 1 uidisse romam 2 de persona 2, 2 eius et beneficiis 3 ingentiaq. in eum | existimant deberi pr̄. in senatum *My.* (*Gryn.* existimaret deberi p. R., in senatum) 3, 2 *Gryn.* visendi (uiuendi *H.*) 3 quorum|q. beneficio 4 ut coronammoneret 4, 1 philippi consulis 2 romani 5, 1 hæc cum uoluntatem | animopressum 3 *om.* a 4 *Verba* iamiam primum *mendi suspecta* (*Em. 513 n.*). *Kochius*: iam pridem. *Vahlen* iam annum septimum (ann. iam sept. *malim*) 6, 1 iubentute 7, 2 non in finitumis 8, 2 philippos 3 successum

quæ longo tempore, multis magnisque meritis pareretur,
auctoritatem non aput *Macedonas tantum*, *sed aput* Græciæ 12
adque Asiæ civitates. Vereri maiestatem eius omnes;
nec, pro quibus meritis, pro qua munificentia tantum ei 2
tribuatur, cernere, nec dicere pro certo posse, utrum fe-
licitate id quadam eius accidat, an, quod ipse vereatur
dicere, invidia adversus Romanos favorem illi conciliet.
Inter ipsos quoque reges ingentem auctoritate, Seleuci filiam 3
duxisse eum, non petentem, sed petitum ultro; sororem de-
disse Prusiæ precanti adque oranti; celebratas esse utrasque 4
nuptias gratulatione *et* donis innumerabilium legationum et
velut auspicibus nobilissumis populis deductas esse. Bœoto- 5
rum gentem, captatam Philippo, numquam ad scribendum
amicitiæ fœdus adduci potuisse; tribus nunc locis cum Perseo
fœdus incisum litteris esse, uno Thebis, altero ad Delium, au- 6
gustissimo et celeberrumo in templo, tertio Delphis. In
Achaico concilio vero, nisi discussa res per paucos Romanum
imperium intentantes esset, eo rem prope adductam, ut aditus
ei in Achaiam daretur. At hercule suos honores, cuius me- 7
rita in eam gentem privatim an publice sint maiora, vix dici
possit, partim desertos per incultum ac neglegentiam, partim
hostiliter sublatos esse. Iam Ætolos quem ignorare in se-
ditionibus suis non ab Romanis, sed a Perseo præsidium pe-
tisse? His eum fultum societatibus adque amicitiis eos dome- 8
sticos apparatus belli habere, ut externis non egeat; XXX
milibus peditum, V milibus equitum in decem annos frumen-

9, 2 *Kreyss.* paretur XII, 1, 1 non aput græciæ *Mg.* (*Gryn.* auctoritatem. Nam apud—vereri—omnes. Nec) 2 ciues *Frob. II.* 2, 1 pro quam | et tribuatur 2 pro certum esse 3 quodam 4 faborem 3, 1 *Fort.* ingentem auctoritatem esse; Sel. *Hertz.* ingentem auctoritate esse; Sel. 3 phrysiæ præcanti | adoranti *Kreyss.* (*Gryn.* ac oranti) 4, 1 celebratar | utransque 2 gratulatione donis *Hertz* (*Gryn.* donisque) 3 uelaut 5, 1 boctoerum 2 aptatam 6, 1 alter ad sidenum *Mg.* (*Sigon.* ad Delum) 2 tertio i delphis 3 acaico 4 intentantis | æorum prope | *Gryn.* aditus et 7, 1 ad 2 priuatisnam publicæ 3 posset *Mg.* 8, 1 hiis 2 habere non ut expertis non | xxx milia *Vahlen* 3 u milia *Vahlen* (*Gryn.* equitum; in decem)

tum præparare, ut abstinere et suo et hostium agro frumen-
9 tandi causa possit. Iam pecuniam tantam habere, ut decem milibus mercenariorum militum, præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum habeat, præter an-
10 nuum, quod ex metallis regiis capiat, vectigal. Arma vel tribus tantis exercitibus in armamentaria congessisse. Iuventutem, ut iam Macedonia deficiat, velut ex perenni fonte unde hauriat, Threciam subiectam esse."

13 Reliquom orationis adhortatio fuit. „Non ego hæc" inquit, „incertis iactata rumoribus et cupidius credita, quia vera esse de inimico crimina volebam, adfero ad vos, patres conscripti, sed comperta et explorata, haud secus quam si speculator
2 missus a vobis subiecta oculis referrem. Neque, relicto regno meo, quod amplum et egregium vos fecistis, mare tantum traiecissem, ut vana ad vos adferendo fidem abrogarem mihi.
3 Cernebam nobilissimas Asiæ et Græciæ civitates in dies magis denudantes iudicia sua, mox, si permitteretur, eo processuras,
4 unde receptum ad pænitendum non haberent. Cernebam Persea non continentem se Macedoniæ regno, alia armis occupantem, alia, quæ vi subigi non possent, favore ac benivolentia con-
5 plectentem. Videbam, quam inpar esset sors, cum ille vobis bellum *pararet*, vos ei securam pacem præstaretis; quamquam mihi quidem non parare, sed gerere pæne bellum videbatur.
6 Abrupolim, socium adque amicum vestrum, regno expulit. Arthetaurum Illyrium, quia scripta ab eo quædam vobis con-

---

4 *Vahlen* præparatum habere; *Hertz* præparasse. 9, 1 decem milia mercennariorum *Gron.* 3 annum 4 regis 10, 2 tribus tantum *Sigon.* | armamentariam 4 theriam (*ap. Hertz* therciam; *Gryn.* Thraciam) XIII, 1, 1 inquid 3 adduos pc̄. 4 haud secum quam *Inter* explorata *et* haud *in medio versu spatium vacuum 7 litterarum est sine ulla rasura aut damno chartæ.* 2, 3 ad uos fecistis adferendo | adrogarem 3, 1 nouilissimas | græcie 2 denudatis 3 penitendum non haberem 4, 3 suuigi | possunt *Rupertius et Mg.* | *Gryn.* benevol. 5, 2 bellum uos *Gron.* 3 parere 6, 2 arthetarum *Kreyss.* (*Gryn.* Artetarum)

perit, socium item adque amicum vestrum, interfecit. Euersam 7
et Callicritum Thebanos, principes civitatis, quia liberius adversus eum in concilio Bœotorum locuti fuerant delaturosque ad vos, quæ agerentur, professi erant, tollendos curavit.
Auxilium Byzantiis adversus fœdus tulit, Dolopiæ bellum in- 8
tulit, Thessaliam et Doridem cum exercitu pervasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem adfligeret. Confudit 9
et miscuit omnia in Thessalia Perrhæbiaque spe novarum tabularum, ut manu debitorum obnoxia sibi optumates opprimeret. Hæc cum vobis quiescentibus et patientibus fecerit, et 10
concessam sibi Græciam esse a vobis videat, pro certo habet, neminem sibi, antequam in Italiam traiecerit, armatum occursurum. Hoc quam vobis tutum aut honestum sit, vos vide- 11
ritis; ego certe mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quam me socium ad prædicendum, ut caveretis, venire in Italiam. Functus necessario mihi officio et quodam 12
modo liberata adque exonerata fide mea, quid ultra facere possum, quam uti deos deasque precer, ut vos et vestræ rei publicæ et nobis sociis adque amicis, qui ex vobis pendemus, consulatis?"

14 Hæc oratio movit patres conscriptos. Ceterum in præsentia nihil, præterquam fuisse in curia regem, scire quisquam potuit; eo silentio clausa curia erat. Bello denique perfecto, quæque dicta ab rege quæque responsa essent, emanavere.

Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus 2
est. Ceterum præoccupatis non auribus magis quam animis ab Eumene rege, omnis et defensio et deprecatio legatorum respuebatur; et exasperavit animos ferocia nimia Harpali, qui 3
princeps legationis erat. Is velle quidem et laborare dixit

---

3 idem 7, 1 Euersam *et infra 40, 7* Eruam *prava sunt; sed incerta vera nominis forma.* 3 boetorum 8, 1 byzantis | bella *Gron.* 9, 1 cō|dit 2 tessalia perthebiaque 3 optumatis 10, 3 occursumrum 11, 1 uobistumhaut honestum 3 quamescium ad prædicendis aut caueretis 12, 3 utei | deasque præter 4 et nouis XIV, 1, 2 turia 2, 3 et defensio et defensio et depræcatio | erespuebatur 3, 1 ferocia animal *Gron.* (*Gryn.* animi) 2 principes

regem, ut purganti, se nihil hostile dixisse aut fecisse, fides
4 habeatur; ceterum, si pervicacius causam belli quæri videat,
forti animo defensurum se. Martem communem esse et eventum incertum belli.

5 Omnibus civitatibus Græciæ adque Asiæ curæ erat,
quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset; et propter adventum eius, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleræque civitates alia in speciem præferentes legatos.
6 E legatis Rhodiorum erat Athanodorus princeps, haud dubius,
quin Eumenes civitatis quoque suæ *insectationem* Persei crimi-
7 nibus iunxisset. Itaque omni modo per patronos hospitesque
8 disceptandi cum rege locum in senatu quærebat. Quod cum
non contigisset, libertate intemperanti invectus in regem, quod
Lyciorum gentem adversus Rhodios concitasset graviorque
9 Asiæ esset, quam Antiochus fuisset, popularibus quidem gratam
(nam eo quoque iam favor Persei venerat) orationem habuit,
10 ceterum invisam senatui inutilemque sibi et civitati suæ. Eumeni vero conspiratio adversus eum favorem aput Romanos fecit. Ita omnes ei honores habiti donaque, quæ cuiquam amplissima, data cum sella curuli adque eburneo scipione.

15 Legationibus dimissis, cum Harpalus, quanta maxima
celeritate poterat, regressus in Macedoniam, nuntiasset regi,
nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed
2 ita infestos, ut facile appareret, non dilaturos, et ipse, præter-

---

4, 1 causam uel causam belli (*Cœperat librarius scribere* uelli; *dein se correxit.*) | quari 2 forte | conmunem 5, 1 omnibus ciuitatium | curaerat 4 præferentis 6, 1 et legatio | erat hac falsaiturus princeps *Mg. Em. 514* (*Gryn.* Et legatio Rhod. erat ac Satyrus princeps) | dubius quem 2 ciuitatis quoque sua persei *Mg.* (*Gryn.* civitatem quoque suam) 7, 2 in senatus querebat 8, 1 cum|contigisset *Duk.* 2 intemperantius *Gron.* 4 anthiocus 9, 1 popularem quidem quidem ingratam populis nam *Mg. Em. 514* (*Gryn.* popularem quidem ac gratam populis Asiæ (nam —) 10, 3 fecito | donaque cuiquam *Mg.* (*Gryn.* donaque quam amplissima) XV, 1, 1 quan exima *Muretus* (*Gryn.* quanta eximia) 3 parantis 2, 1 ipsæ

quam quod et ita credebat futurum, iam etiam volebat, in flore
virium se credens esse. Eumeni ante omnes infestus erat; a 3
cuius sanguine ordiens bellum, Euandrum Cretensem, ducem
auxiliorum, et Macedonas tres, adsuetos ministeriis talium fa-
cinorum, ad cædem regis subornat, litterasque eis dat ad Praxo
hospitam, principem auctoritate et opibus Delphorum. Satis 4
constabat, Eumenem, ut sacrificaret Apollini, Delphos escen-
surum. Prægressi cum Euandro insidiatores nihil aliud ad
peragendum inceptum quam loci opportunitatem, omnia circum-
euntes, quærebant. Escendentibus ad templum a Cirrha, 5
priusquam perveniretur ad frequentia ædificiis loca, maceria
erat ab læva ad semitam paulum extantem a fundamento,
qua singuli transirent; dextra pars labe terræ in aliquantum
altitudinis derupta erat. Post maceriam se abdiderunt, gradi- 6
bus adstructis, ut ex ea velut e muro tela in prætereuntem
coicerent. Primo a mari circumfusa turba amicorum ac sa- 7
tellitum procedebat; deinde extenuabant paullatim angustiæ
agmen. Ubi ad eum locum ventum est, qua singulis eundum 8
erat, primus semitam ingressus *est* Pantaleon, Ætoliæ princeps,
cum quo institutus regi sermo erat. Tum insidiatores exorti 9
saxa duo ingentia devolvunt, quorum altero caput ictum est
regi, altero humerus; sopitusque ex semita proclivi ruit in
declive, multis super prolapsum iam saxis congestis. Et ceteri 10
quidem etiam amicorum et satellitum, postquam cadentem vi-
dere, diffugiunt; Pantaleon constanter inpavidus mansit ad
protegendum regem.

3, 1 omnis 2 oriens 3 ministris | facinerum 4 cedem 4, 2 eumem|ut | apolline delpos | enscensurum *Drak.* (*Gryn.* ascens.) 3 progrcssi *Gron.* | eandro 5 quarebat 5, 1 *Gryn.* Ascend. | cirra primusquam 2 imacerierat ab leuiasemitam *Mg. Em. 515* (*Weissenb.* in semitam. *Gryn.* ab læva semitæ paulum extans) 5 diruta *Duker* 6, 1 post maceria 8, 1 eundeerat 2 ingressus pantaleon *Mg.* 3 regis *Vascosanus* 9, 1 exorta sua duo 2 deduonunt 3 umerus sopitusquiexemita procliuitindecliue *Kreyss.* (*Gryn.* humerus sopitus: ex semita proclivi in decl.) 4 congestum 10, 2 cedentem 3 constarinpauidus (*Fort.* contra inpavidus, *quod etiam Kreyssigio in mentem venit.*)

16 Latrones, cum brevi circuitu maceriæ decurrere ad con-
ficiendum saucium possent, velut perfecta re, in iugum Par-
nasi refugerunt eo cursu, ut, cum unus non facile sequendo
per invia adque ardua moraretur fugam eorum, *ne* ex con-
2 prenso indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus
regis primo amici, deinde satellites ac servi concurrerunt,
3 tollentes sopitum volnere ac nihil sentientem. Vivere tamen
ex calore et spiritu remanente in præcordiis senserunt; victu-
4 rum, exigua ac prope nulla spes erat. Quidam ex satellitibus
secuti latronum vestigia, cum usque ad iugum Parnasi nequic-
5 quam fatigati pervenissent, re infecta redierunt. Adgressi
facinus Macedones ut inconsulte, ita audacter, cœptum nec
6 consulte et timide reliquerunt. Conpotem iam sui regem amici
postero die deferunt ad navem; inde Corinthum, ab Corintho,
7 per Isthmi iugum navibus traductis, Æginam traiciunt. Ibi
adeo secreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama
8 mortuum in Asiam perferret. Attalus quoque celerius, quam
dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam et cum uxore
fratris et præfecto arci tamquam iam haud dubius regni heres
9 est locutus. Quæ postea non fefellere Eumenen; et quamquam
dissimulare et tacita haberi pati statuerat, tamen in primo
congressu non temperavit, quin uxoris petendæ præmaturam
festinationem fratri obiceret. Romam quoque fama de morte
Eumenis perlata est.

17 Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad
visendum statum regionis eius speculandaque consilia Persei

XVI, 1, 1 circumitu maceriem | add 4 eorum ex conprenso *Kreyss.* (*Gryn.* ne comprenso) 5 occiderunt 2, 3 tollentesoppidum 3, 2 remanentem | uictorum 3 ac pro nulla 4, 1 quidem ex 2 sicut latronum | nequiquam 3 infestiauenierunt 5, 2 neconsulte (*Cfr. Em. 516 n.*) 6, 1 iamasui 2 adcorinthio 3 sthmi i *supra scripto* 7, 2 adeossecreta 3 asia 8, 1 ceterium 2 uxore fratri 3 audtdubius 9, 1 *Gryn.* Eumenem 2 tacite habere id pati *Mg. Em. 515* (*Gryn.* tacite habere id patique stat.) 3 congressu unotemperauit | maturam 4 famam XVII, 1, 1 græcia legatus qui ad 2 concilia

regis missus erat, rediit, congruentiaque omnia criminibus ab
Eumene adlatis referebat. Simul et adduxerat secum Praxo 2
a Delphis, cuius domus receptaculum latronum fuerat, et L.
Rammium Brundisinum, qui talis indicii delator erat. Princeps 3
Brundisi Rammius fuit, hospitioque et duces Romanos omnes
et legatos, exterarum quoque gentium insignes, præcipue regios,
accipiebat. Ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat, lit- 4
terisque spem amicitiæ interioris magnæque inde fortunæ fa-
cientibus, ad regem profectus, brevi perfamiliaris haberi tra-
hique magis, quam vellet, in arcanos sermones est cœptus.
Promissis enim ingentibus præmiis, petere instituit ab eo rex, 5
quoniam duces omnes legatique Romani hospitio eius uti ad-
suessent, quibus eorum ipse scripsisset, ut venenum dandum
curaret. Cuius scire se conparationem plurimum difficultatis 6
et periculi habere; pluribus consciis conparari; eventu præ- 7
terea incerto esse, ut aut satis efficacia ad rem peragendam
aut tuta ad [rem] celandam dentur. Se daturum, quod nec
in dando nec datum ullo signo deprendi posset. Rammius, 8
veritus ne, si abnuisset, primus ipse veneni experimentum esset,
facturum pollicitus proficiscitur; nec Brundisium ante redire,
quam convento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem esse
dicebatur, voluit. Ad eum primum indicio delato, iussu eius 9
Romam simul venit. Introductus in curiam, quæ acta erant,
exposuit.

Hæc ad ea, quæ ab Eumene delata erant, accessere, quo 18
maturius hostis Perseus iudicaretur, quippe quem non iustum
modo apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina
grassari scelera latrociniorum ac veneficiorum cernebant. Belli 2

---

3 regis eius erat redit 2, 3 rammum | indici 3, 2 hospitio quoque *Weiss.*, *Mg. Em. 516.* 3 insignis quoque præcipue 4, 3 per familiam haberi 4 sermones et cœptum 6, 2 *Fort.* habere pluribus consciis; eventu *cet. Em. 516.* 7, 2 peragendam ad tuta 3 rem *notavit Gron.* | quenec 4 defendi 8, 2 ueritus nisi abnuisset 4 circaalcidem 9, 1 iussa eiussuromam 2 q. acta XVIII, 1, 1 eaq. ab 3 appellare bellum | clamdestina 4 scelere | beneficiorum

administratio ad novos consules reiecta est; in præsentia tamen Cn. Sicinium prætorem, cuius inter cives et peregrinos iuris-
3 dictio erat, scribere milites placuit, qui Brundisium ducti, primo quoque tempore Apolloniam in Epirum traicerentur ad occupandas maritimas urbes, ubi consul, cui provincia Macedonia obvenisset, classem appellere tuto et copias per commodum
4 exponere posset. Eumenes, aliquamdiu Æginæ retentus periculosa et difficili curatione, cum primum tuto potuit, profectus Pergamum, præter pristinum odium recenti etiam scelere Persei
5 stimulante *summa* vi parabat bellum. Legati eo ab Roma,
6 gratulantes, quod e tanto periculo evasisset, venerunt. Cum Macedonicum bellum in annum dilatum esset, ceteris prætoribus iam in provincias profectis, M. Iunius et Sp. Lucretius, quibus Hispaniæ provinciæ obvenerant, fatigantes sæpe idem petendo senatum, tandem pervicerunt, ut supplementum sibi ad exercitum daretur tria milia peditum, centum et quinquaginta equi-
7 tes in Romanas legiones; in socialem exercitum V milia peditum et CCC equites imperare sociis iussi. Hoc copiarum in Hispanias cum prætoribus novis portatum est.

19 Eodem anno, quia per recognitionem Postumi consulis magna pars agri Campani, quam privati sine discrimine passim possederant, recuperata in publicum erat, M. Lucretius tribunus plebis promulgavit, ut agrum Campanum censores
2 fruendum locarent; quod factum tot annis post captam Capuam non fuerat, ut in vacuo vagaretur cupiditas privatorum.
3 Cum *in* expectatione senatus esset, bello etsi non indicto, tamen iam decreto, qui regum suam, Persei qui secuturi amicitiam essent, legati Ariarathis puerum filium regis secum adducentes

---

2, 3 c. sicinium 3, 1 ducit 2 traiceretur 4, 1 ægine 4 stimulante ui 5, 1 ab roma stimulantes quod 6, 2 maconcum bellum | dilatum est 3 in prouincia 4 fatigatis *Kreyss.* (*Gryn.* fatigato . . . senatu) | sepe 7, 1 ūpeditum 3 cum pr̄. nouis XIX, 1, 1 persecognitionem 2 *Gryn.* quem 3 consederant lucruperata 2, 1 tot annis non post 3, 1 cum expectatione 2 regnum (*Cur non*: qui Persei?) 3 ariatis

Romam venerunt. Quorum oratio fuit, regem educendum 4
filium Romam misisse, ut iam inde a puero adsuesceret moribus Romanis hominibusque. Petere, ut eum non sub hospitum 5
modo privatorum custodia, sed publicæ etiam curæ ac velut tutelæ vellent esse. Egregie ea legatio grata senatui fuit. 6
Decreverunt, ut Cn. Sicinius prætor ædes instructas locaret, ubi filius regis comitesque eius habitare recte possent. Et Threcum legatis, Mædis, Odomantisque et Sapæis, societatem amicitiamque petentibus et, quod petebant, datum est, et munera *binum* milium æris summæ in singulos missa. Hos utique 7
populos, quod ab tergo Macedoniæ Threcia esset, adsumptos in societatem gaudebant. Sed ut in Asia quoque et insulis explorata omnia essent, Ti. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt. Adire eos Cretam et Rhodum iusserunt, 8
simul renovare amicitiam, simul speculari, num sollicitati animi sociorum ab rege Perseo essent.

In suspensa civitate ad expectationem novi belli, nocturna 20
tempestate columna rostrata in Capitolio bello Punico * * cons., cui collega Ser. Fulvius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res, prodigii loco habita, ad senatum relata est. Pa- 2
tres et *ad* haruspices referri et decemviros adire libros iusserunt. Decemviri lustrandum oppidum, supplicationem obse- 3
crationemque habendam, victimis maioribus sacrificandum et

4, 1 *Gryn.* educandum 5, 3 tutele 6, 1 et regem et legatio *Mg. Em. 517.* (*Gryn.* Ea regis leg.) 2 ædis *Post* ædis instructas *spatium vacuum est 13 litterarum ad finem versus sine ulla rasura.* 3 habitare rec possent *Mg.* (*Gryn.* habitare possent) | trecum (*Gryn.* Thracum) 4 legatis sediscepnatisque et satis societatem *Weiss.* (Mædis Cænisque et Astiis) *et Mg.* (*Gryn.* legatis apud se disceptantibus et societatem) 5. munera militum æris (summæ *contra consuetudinem Livii addi Duk. animadvertit.*) 7, 2 træciæ (*Gryn.* Thracia) 4 t. claudium *Sigon.* 8, 1 et rhodium XX, 1, 2 tempestatei columna prostrata | punico cons. cui (*Scripta fuerant fere hæc*: bello Punico priore posita ob victoriam M. Æmili consulis, cui collega) 2, 1 prodigi 2 et haruspices referre *Mg.* (*Cfr. c. 23, 3 et 24, 5 et 25, 4.* *Gryn.* patres ad h. referre) 3, 2 uictissimus oppidis maioribus

in Capitolio Romæ et in Campania ad Minervæ promuntorium
renuntiarunt; ludos per X dies Iovi optimo maximo primo
4 quoque die faciendos. Ea omnia cum cura facta. Haruspices
in bonum versurum id prodigium prolationemque finium et
interitum perduellium portendi responderunt, quod ex hostibus
5 spolia fuissent ea rostra, quæ tempestas diiecisset. Accesse-
runt, quæ cumularent religiones animis: Saturniæ, nuntiatum
erat, sanguine per triduum in oppido pluvisse; Calatiæ asinum
tripedem natum, et taurum cum quinque vaccis uno ictu ful-
6 minis exanimatos; Auximi terra pluvisse. Horum quoque
prodigiorum causa res divinæ factæ et supplicatio unum diem
feriæque habitæ.

21 Consules ad id tempus in provinciam non exierant, quia
neque, uti de M. Popilio referrent, senatui obsequebantur, et
2 nihil aliud decernere prius statutum patribus erat. Aucta
etiam invidia est Popili litteris eius, quibus iterum cum Sta-
tellis Liguribus procons. pugnasse se scripsit ac sex milia
eorum occidisse. Propter cuius iniuriam belli ceteri quoque
3 Ligurum populi ad arma ierunt. Tum vero non absens modo
Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intulisset *et*
pacatos ad rebellandum incitasset, sed consules, quod non
4 exirent in provinciam, in senatu increpiti. Hoc consensu pa-
trum accensi M. Marcius Sermo et Q. Marcius Scylla, tribuni
plebis, et consulibus multam se dicturos, nisi in provinciam
exirent, denuntiarunt et rogationem, quam de Liguribus deditis
5 promulgare in animo haberent, in senatu recitarunt. Sancie-
batur, ut, qui ex Statellis deditis in libertatem restitutus ante
calendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in ser-

---

4 iovis ō m̄. 4, 3 puerduellium 5, 2 saturnie 3 *Gryn.* pluisse (*et* 5, 5) | caleteiaea 4 tripidem | uacchis | fluminis examinatos oximi 6, 1 quique 2 supplicationum diem XXI, 1, 1 prouincias *Rupertius* 2 (referre *H.*) | ut nihil 2, 2 populi | quibussiiterum | satellatis *Bekkerus* (*Gryn.* Statellatibus) 3 ac se x. milia (*Gryn.* ac se decem m.) 4 queque 3, 2 ius ac tam bellum intulisset pacatos 3 ad rebellium *ed. Grut.* (*Cfr. Em. 517 n.*) 4, 3 et consul multam 5, 2 satellis

vitutem venisset, ut iuratus senatus decerneret, qui eam rem quæreret animadverteretque. Ex auctoritate deinde senatus eam rogationem promulgarunt. Priusquam proficiscerentur 6 consules, C. Cicereio, *prætori* prioris anni, ad ædem Bellonæ senatus datus est. Is, expositis, quas in Corsica res gessisset, 7 postulatoque frustra triumpho, in monte Albano, quod iam in morem venerat ut sine publica auctoritate fieret, triumphavit. Rogationem Marciam de Liguribus magno consensu plebes 8 scivit iussitque. Ex eo plebiscito C. Licinius prætor consuluit senatum, quem quærere ea rogatione vellet. Patres ipsum eum quærere iusserunt.

Tum demum consules in provinciam profecti sunt exercitumque a M. Popilio acceperunt. Neque tamen M. Popilius 2 reverti Romam audebat, ne causam diceret adverso senatu, infestiore populo, aput prætorem, qui de quæstione in se posita senatum consuluisset. Huic detrectationi eius tribuni plebis 3 alterius rogationis denuntiatione occurrerunt, ut, si non ante idus Novembres in urbem Romam introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac iudicaret. Hoc tractus vinculo cum 4 redisset, ingenti cum invidia in senatum venit. Ibi cum lace- 5 ratus iurgiis multorum esset, senatus consultum factum est, ut, qui Ligurum post Q. Fulvium, L. Manlium consules hostes non fuissent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius prætores in libertatem restituendos curarent, agrumque iis trans Padum consul C. Popilius daret. Multa milia hominum hoc senatus consulto 6 restituta in libertatem, transductisque Padum ager est adsignatus. M. Popilius rogatione Marcia bis aput C. Licinium 7 causam dixit; tertio prætor, gratia consulis absentis et Popiliæ

22

6 promulgarent 6, 2 c. cicereio prioris 3 datus extis expositis 7, 2 frustriumpho 3 triumfauit 8, 1 plebissciuitati iussiti que 2 c. licinius proconsuluit 3 (*et* 4) querere | ex rogatione *Drakenb.* 4 iusserant XXII, 1, 2 ceperunt *Gron.* 2, 2 reuserti 3 positam *Drak.* *malebat* proposita 3, 1 detractioni 2 rogationi 5, 3 postquam fluuium 5 agrumque is 6, 2 ager et adsignatus 7, 1 rogationem m. arcia uis 2 popillio familiæ præcibus uictulaudibus martis

familiæ precibus victus, idibus Martiis adesse reum iussit, quo
die novi magistratus udituri erant honorem, ne diceret ius, qui
8 privatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci
elusa est.

23 Legati Carthaginienses eo tempore Romæ erant et
Gulussa, filius Masinissæ. Inter eos magnæ contentiones in
2 senatu fuere. Carthaginienses querebantur, præter agrum, de
quo ante legati ab Roma, qui *in* re præsenti cognoscerent,
missi essent, amplius LXX oppida castellaque agri Cartha-
giniensis biennio proxumo Masinissam vi adque armis posse-
3 disse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile esse; Carthaginienses
fœdere inligatos silere; prohiberi enim extra fines efferre
4 arma; quamquam sciant, in suis finibus, si inde Numidas pel-
lerent, se gesturos bellum; illo haud ambiguo capite fœderis
deterreri, quo diserte vetentur cum sociis populi Romani bel-
5 lum gerere. Sed iam ultra superbiam crudelitatemque et
avaritiam eius non pati posse Carthaginienses. Missos se,
qui orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se im-
6 petrari sinerent, ut vel ex æquo in*ter regem* socium populum-
que, quid cuiusque esset, disceptarent, vel permitterent Car-
thaginiensibus, ut adversus iniusta arma pio iustoque se tuta-
rentur bello, vel ad extremum, si gratia plus quam veritas
aput eos valeret, semel statuerent, quid donatum ex alieno
7 Masinissæ vellent. Modestius certe daturos eos, et scituros,
quid dedissent; ipsum nullum, præterquam suæ libidinis ar-
8 bitrio, *finem* facturum. Horum si nihil impetrarent, et ali-
quod suum post datam a P. Scipione pacem delictum esset,

3 rerum 4 honorem ediceretis qui 8, 1 fallacia XXIII, 1, 1 et tempore 2 massilisæ | contiones 2, 1 cartaginienses | ægrum 2 qui re *Sigon.* 4 masinissamque ui 3, 2 prohibere | extra fines *bis scripta* 4, 1 pellent 2 aut (*Fort.* ambigue *Mg. Em. 518*) 3 quod deserte 5, 1 set | superuiam credulitatemque 2 cartaginienses | missos esse *Gron.* (sese) 3 triumpharum rerum | imperari 6, 1 uet vel ex equoin socium populumque *Mg. Em. 518. Gryn.* ut vel ex æquo apud socium populum 2 essent 7, 2 quid dedissent quid ipsum | nullam | arbitrio futurum 8, 1 aliquam suum 2 datum | dilectum

ipsi potius animadverterent in se. Tutam servitutem se sub 9
dominis Romanis quam libertatem expositam ad iniurias Masi-
nissæ malle. Perirè denique semel ipsis satius esse quam 10
sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere. Sub hæc
dicta lacrimantes procubuerunt, stratique humi, non sibi magis
misericordiam quam regi * *

Interrogari Gulussam placuit, quid ad eas *res* responderet, 24
aut, si prius mallet, expromere, super qua re ipse Romam
venisset. Gulussa neque sibi facile esse dixit, de iis rebus 2
agere, de quibus nihil mandati a patre haberet, neque patri
facile fuisse mandare, cum Carthaginienses nec, de qua re
acturi essent, nec omnino, ituros se Romam, indicaverint. In 3
æde Æsculapi clandestinum eos per aliquot noctes consilium
principum habuisse, unde * * præterea legatos occultis cum
mandatis Romam mitti. Eam causam fuisse patri mittendi se 4
Romam, qui deprecaretur senatum, ne quid communibus ini-
micis criminantibus se *crederent*, quem ob nullam aliam causam
nisi propter constantem fidem erga populum Romanum odis-
sent. His utrimque auditis senatus, de postulatis Carthagi- 5
niensium consultus, responderi ita iussit: Gulussam placere 6
extemplo in Numidiam proficisci et nuntiare patri, ut de iis,
de quibus Carthaginienses querantur, legatos quam primum
ad senatum mittat denuntietque Carthaginiensibus, ut ad dis-
ceptandum veniant. Si aliquid possent Masinissæ honoris 7

9, 1 tutam iuuentutem et sub 10, 1 perire neque *Vahlen* (*Gryn.* Perire namque) | ipse satius ipse esse 2 acerbissimo 3 lacrimantis 4 misericordiamque reis interrogari (*Excidisse fere* invidiam concitarunt *adnotavit Sigon.*) XXIV, 1, 1 ad eas responderet *Vahlen* (*Gryn.* ad ea) 2 expromeret *Mg. Em. 519.* | re præ romam *Mg. ibd.*; *Gryn.* re Romam 2, 1 deis rebus 3 cartaginienses 4 iturus 3, 1 nec in æde 2 clamdestinum | aliquod 3 principium | unde præterea *Lacunam notavit Cleric. Fuit fere*: unde nihil emanasse, præterquam 4, 2 quiidepræcaretur | inimicitis criminantuibus seromamquem 4 constanten | terga p. r. o|odissent *Inter* odissent *et* his *spat. vac. 9 litterarum sine ulla rasura.* 5, 1 utrumq. | cartaginiensium consultis 2 respondere *Douiat.* (*Cfr. c. 20, 2*) 6, 3 cartaginienses 7, 1 (se *H*) | aliquem | masisse hosnoris causa

causa, et fecisse et facturos esse; ius gratiæ non dare.
8 Agrum, qua cuiusque sit, possideri velle, nec novos statuere
9 fines, sed veteres observare in animo habere. Carthaginien-
sibus victis se et urbem et agros concessisse, non ut in pace
10 eriperent per iniuriam, quæ iure belli non ademissent. Ita
regulus Carthaginiensesque dimissi. Munera ex instituto data
utrisque, aliaque hospitalia comiter conservata.

25 Sub idem tempus Cn. Servilius Cæpio, Ap. Claudius
Cento, T. Annius Luscus, legati ad res repetendas in Mace-
2 doniam renuntiandamque amicitiam regi missi, redierunt; qui
iam sua sponte infestum Persei senatum insuper accenderunt,
3 relatis ordine, quæ vidissent quæque audissent: Vidisse se
per omnes urbes Macedonum summa vi parari bellum. Cum
ad regem pervenissent, per multos dies conveniendi eius po-
testatem non factam; postremo, cum desperato iam conloquio
profecti essent, tum demum se ex itinere revocatos et ad eum
4 introductos esse. Suæ orationis summam fuisse: Fœdus cum
Philippo ictum esse, cum ipso eo post mortem patris reno-
vatum, in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre,
5 prohiberi socios populi Romani lacessere bello. Exposita
deinde ab se ordine, quæ ipsi nuper in senatu Eumenen vera
6 omnia et conperta referentem audissent. Samothracæ præterea
per multos dies occultum consilium cum legationibus civitatium
7 Asiæ regem habuisse. Pro his iniuriis satisfieri, senatum
æcum censere, reddique sibi res sociisque suis, quas contra
8 ius fœderis habeat. Regem ad ea primo accensum ira in-
clementer locutum, avaritiam superbiamque Romanis obicien-

8, 1 statuerent 2 obseruari *Gron.* (*Em. 519*) 9, 2 *Gryn.* urbes | concisisse 3 iniuriamq. | admisissent 10, 2 cartaginiensesque 3 *Inter* conseruata *et* sub *vacuum spatium est 9 vel 10 litterarum sine rasura* XXV, 1, 3 regis 2, 1 quia iam 2 infestus | *Gryn.* Persi 3 audent 3, 2 summi ui 5 uocatos 4, 2 ictum se cum *Mg. Em. 519* (*Gryn.* ictum, cum) 3 *et* 4 prohibere (*utroque loco*) 6, 1 famotrace 7, 1 satisfaiieri | 2 censeri 3 habebat 8, 2 auaritiam superque | obicientem frequentem quod *Mg. Em. 520* (*Gryn.* obiicientem frequenter: quod)

tem querentemque, quod alii super alios legati venirent speculaturi dicta factaque sua, quod se ad nutum imperiumque eorum omnia dicere ac facere secum censerent. Postremo, 9
multum ac diu vociferatum, reverti postero die iussisse; scriptum se responsum dare velle. Tum ita sibi scriptum traditum 10
esse: Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere. Id se renovari, non quia probaret, sed quia in nova possessione regni patienda omnia essent, passum. Novom fœdus si secum 11
facere vellent, convenire prius de condicionibus debere; si in animum inducerent, ut ex æquo fœdus fieret, et se visurum, quid sibi faciundum esset, et illos credere e re publica consulturos. Adque ita se proripuisse et summoveri e regia omnes 12
cœptos. Tum se amicitiam et societatem renuntiasse. Qua voce eum accensum restitisse adque voce clara denuntiasse sibi, ut triduo regni sui decederent finibus. Ita se profectos, 13
nec sibi aut manentibus *aut abeuntibus* quidquam hospitaliter aut benigne factum. Thessali deinde Ætolique legati auditi. 14
Senatui, ut scirent quam primum, quibus ducibus usura res publica esset, litteras mitti consulibus placuit, ut, uter eorum posset, Romam ad magistratus creandos veniret.

Nihil magnopere, quod memorari adtineat, rei publicæ 26
eo anno consules gesserant. Magis e re publica visum erat, conprimi ac sedari exasperatos Ligures, cum Macedonicum 2

---

3 alisuperatiosilegati | speculati *Rupertius*, *Mg. l. c.* (*Gryn.* speculari, *Kreyss.* speculatum) 10, 1 cum ita 2 ab se 3 renouare | probare 4 passurum 11, 1 nouo *Kreyss.* | sei (*Gryn.* Si nov. f. secum) 2 deberet si *Mg. Em. 520* (*Gryn.* debere; et si) 3 inducere ut ex equo fidus 4 credere p. consulturos *Mg.* (*Gryn.* credere reipub. cons.) 12, 1 summoueri egregia omnis cuoeptus cum se amicitiaamesocietatem se nuntiasse 4 triduos 13, 1 profectus 2 aut manent|ibi quidquam *Mg.* (*Gryn.* sibi aut venientibus aut manentibus qu.) 14, 1 tessali 2 senatum | usura rep esse 3 eorum esset *Gron.* (*Cfr. Em. 520*) 4 uenisset u XXVI, 1, 1 adtinead 2 consulis 3 exasperathos ac liguris (*Non reperio, quod nomen ante* ac *excidere potuerit, quum Statelli Ligures sint.*) 2, 1 macedonicum in bellum

bellum expectaretur. Gentium quoque, Illyriorum regem, su-
spectum Issæi legati fecerunt, simul questi, fines suos eum de-
populatum, simul nuntiantes, uno animo vivere Macedonum
adque Illyriorum regem; communi consilio parare Romanis
3 bellum; et specie legatorum Illyrios speculatores Romæ esse,
4 Perse auctore missos, ut, quid ageretur, scirent. Illyrii vocati
in senatum. Qui cum legatos se esse missos ab rege dice-
rent ad purganda crimina, si qua de rege Issæi deferrent,
5 quæsitum est, quid ita non adissent magistratum, ut ex in-
stituto loca, lautia acciperent, sciretur denique, venisse eos,
et super qua re venissent? Hæsitantibus in responso, ut curia
6 excederent, dictum. Responsum tamquam legatis, qui, ut
adirent senatum, non postulassent, dari non placuit; mitten-
dosque ad regem legatos censuerunt, qui nuntiarent, quid socii
quererentur; senatum existumare, non æcum eum facere,
7 qui ab sociis suis non abstineret iniuriam. In hanc legatio-
nem missi A. Terentius Varro, C. Plætorius, C. Cicereius.
Ex Asia, qui circa socios reges missi erant, redierunt legati,
qui renuntiarunt, Eumenen in ea, Antiochum in Syria, Ptole-
8 mæum Alexandriæ sese convenisse. Omnes sollicitatos lega-
tionibus Persei, sed egregie *in* fide permanere, pollicitosque

---

2 i regem susceptum esse legati *Mg. Em. 521* (*Gryn.* Issenses) 3 quæstionesuosecundo populatum *Mg. Em. 521* (*cfr.* secundique *ex* se undique *in M. II, 23, 8,* secundæportare *XLI, 17, 3. Gryn.* fines suos secundo pop.) 3, 1 speciem 4, 1 illyri 2 a dicerent 3 de regessisse differrent (Issæi *Mg.*, *Gryn.* Issenses) 4 quesitum et quid *Mg. Em. 521* (*Ed. Vascos.* quæsitum, ecquid) 5, 2 acceperet 3 super de re uenisse hesitantibus in rebusponso 6, 1 legatis ut qui *Mg. Em. 521* (*Gryn.* legatis, ut qui adire senatum) 3 ad rem | quis socii quererentur senatum exustumare non æcum *Mg. Em. 521* (*Gryn.* qui soc. quererentur apud senatum exustum a rege agrum. non æquum) 7, 2 c̄ p̄ letorius *supra scripto* a *post* l 3 regem | redierunt legati qui redierunt eumenen (*Fort.* erant, legati redierunt: Eumenen *cet. Em. 522.*) 4 eumenen ineanthiocum | ptolemeum in alexandria *Gron.* (*Cfr. Em. 522 n.*) 8, 2 sed e græciæ fide

omnia, quæ populus Romanus imperasset, præstaturos. Et
civitates socias adisse; ceteras satis fidas, Rhodios fluctuantes
et inbutos Persei consiliis invenisse. Venerant Rhodii legati 9
ad purganda ea, quæ volgo iactari de civitate sciebant; ce-
terum senatum iis non *prius dari*, *quam novi* consules magi-
stratum inissent, placuit.

Belli apparatum non differendum censuerunt. C. Licinio præ- 27
tori negotium datur, ut ex veteribus quinqueremibus in navalibus
Romæ subductis, quæ possent usui esse, reficeret, pararetque
naves quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum dees- 2
set, C. Memmio collegæ in Siciliam scriberet, ut eas, quæ in Si-
cilia naves essent, reficeret adque expediret, ut Brundisium
primo quoque tempore mitti possent. Socios navales libertini 3
ordinis in viginti et quinque naves ex civibus Romanis C. Licinius
prætor scribere iussus; in quinque et viginti parem numerum Cn.
Sicinius sociis imperaret; idem prætor peditum VIII milia,
CCCC *equites* ab sociis Latini nominis exigeret. Hunc mili- 4
tem qui Brundisi acciperet adque in Macedoniam mitteret, A.
Atilius Serranus, qui priore anno prætor fuerat, deligitur. Cn. 5
Sicinius prætor ut exercitum paratum ad traiiciendum haberet,
C. Popilio consuli ex auctoritate senatus C. Licinius prætor
scribit, ut et legionem secundam, quæ maxume veterana in
Liguribus erat, et e sociis Latini nominis IV milia peditum,
CC equites idibus Februariis Brundisi adesse iuberet. Hac 6
classe et hoc exercitu Cn. Sicinius provinciam Macedoniam
optinere, donec successor veniret, iussus, prorogato in annum

---

4 fidas socios *Mg. Em. 522.* (*Gryn.* fidas, solos Rhodios) | fluctuatis 5 consilis 9, 1 rodi 3 iis non ui consules *Mg.*, *Vahlen* (*Gryn.* iis dari, quum novi consules) XXVII, 1, 2 quinqueremicbus 3 subditis 2, 2 in siciliam naues essem 3, 1 liberti (*Koch.* navales ex civibus Romanis libertini ordinis — naves C. Licinius, *coll. XLIII, 12, 9*) 2 licinio 4 peditum viii cccc̄. ac sociis (*Gryn.* a soc.) 4, 2 acceperet 3 seranus 5, 2 pr̄. qui ut exercitum *Kreyss.*; *Gryn. om.* ut (*Non recte de h. l. iudicavi Em. 523*) | parandum 5 et socis *Mg. Em. 523* (*Gryn.* et socios) | ·iiii· peditum .cc̄. equites 6 idib. feb. | adesse hac classe iuberet et hoc

imperio. Ea omnia, quæ senatus censuit, inpigre facta sunt.
7 Duodequadraginta quinqueremes ex navalibus deductæ; qui de-
duceret eas Brundisium, L. Porcius Licinus præpositus; duo-
8 decim ex Sicilia missæ. Ad frumentum classi exercituique coe-
mendum in Apuliam Calabriamque tres legati missi, Sex. Di-
gitius, T. Iuventius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn.
Sicinius prætor, paludatus ex urbe profectus, Brundisium venit.

28 Exitu prope anni C. Popilius consul Romam rediit ali-
quanto serius, quam *senatus* censuerat, cui primo quoque tem-
pore magistratus creari, cum tantum bellum immineret, e re
2 publica visum erat. Itaque non secundis auribus patrum
auditus est consul, cum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus
3 gestis dissereret. Succlamationes frequentes erant interroga-
tionesque, cur scelere fratris oppressos Ligures in libertatem
4 non restituisset. Comitia consularia, in quam edicta erant
5 diem, ante diem XII Kal. Mart. sunt habita. Creati consu-
les *P.* Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Postero die
prætores facti C. Sulpicius Galba, L. Furius Philus, L. Ca-
nuleius Dives, C. Lucretius *Gallus*, C. Caninius Rebilus, L.
6 Villius Annalis. His prætoribus provinciæ decretæ, duæ iure
Romæ dicendo, Hispania et Sicilia et Sardinia, ut uni sors
7 integra esset, quo senatus censuisset. Consulibus designatis
imperavit senatus, ut, qua die magistratum inissent, hostiis
maioribus rite mactatis, precarentur, ut, quod bellum populus
Romanus in animo haberet gerere, ut id prosperum eveniret.
8 Eodem die decrevit senatus, C. Popilius consul ludos per dies
decem Iovi optumo maxumo voveret donaque circa omnia pul-

6, 4 inpigro 7, 1 deducta 2 eos | licinius *Sig.* 8, 2 missisedicitius 3 t. iubentius XXVIII, 1, 1 redit 2 quam censuerat 3 imminere repulsum erat *Bekker.* (*Gryn.* immineret, iussum erat) 2, 2 auditum | ædem 3, 2 oppressus 4, 1 inquamdeuicta 2 diemad xii. 5, 1 cons. licinius crassus 2 cassinius longinus 4 c. lucretius c. caninius reuilus | l. iunius annalis *Sig.* (*Gryn.* Iulius) 6, 2 romaie 7, 1 designatis enimperauit 2 hostibus 3 præcarentur 8, 2 puluinaria dari r. p. x *Mg. Em. 523.* (*Gryn.* pulvinaria dari si r. p. X)

vinaria, si res publica X annos in eodem statu fuisset. Ita, ut 9
censuerant, in Capitolio vovit consul, ludos fieri donaque dari, quanta ex pecunia decresset senatus, cum centum et quinquaginta non minus adessent. Præeunte verba Lepido pontifice maxumo id votum susceptum est Eo anno sacerdotes publici 10
mortui L. Æmilius Papus decemvir sacrorum et Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat censor. Hic fœda 11
morte periit. Ex duobus filiis eius, qui tum in Illyrico militabant, nuntiatum, *alterum decessisse*, alterum gravi et periculoso morbo ægrum esse. Obruit animum simul luctus metus- 12
que; mane ingressi cubiculum servi laqueo dependentem invenere. Erat opinio, post censuram minus conpotem fuisse sui; vulgo Iunonis Laciniæ iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant. Suffectus in Æmili locum decemvir 13
M. Valerius Messalla; in Fulvi pontifex Cn. Domitius Ahenobarbus, oppido adulescens sacerdos, est lectus.

P. Licinio, C. Cassio consulibus non urbs tantum Roma nec 29
terra Italia, sed omnes reges civitatesque, quæ in Europa A. u. c. 583. A. Chr. 171.
quæque in Asia erant, converterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen cum vetus odium stimu- 2
labat, tum recens ira, quod scelere Persei prope ut victuma mactatus Delphis esset. Prusias, Bithyniæ rex, statuerat abs- 3
tinere armis et quietus eventum expectare; nam neque Romanos posse æquom censere, adversus fratrem uxoris *se* arma ferre, et aput Persea victorem veniam per sororem impetrabilem fore. Ariarathes, Cappadocum rex, præterquam quod 4

---

3 eode 9, 2 donarique dari *Mg. l. c.* (*Gryn.* donariaque dari) 4 præunde 11, 2 perit | in lyrico 3 nuntiatum alterum graui 4 morte ægrum 12, 2 dependdentem 3 conpetem 13, 1 insemiliocum xuir 3 oppida | *Gryn. om.* est XXIX, 1, 1 p. licinius c. cassius cons. 2, 2 cum recens | quo | scelere eius *Drak.*, *Mg. Em. 524 n.* | uictummactatum 3, 1 bytiniæ 2 armis equitum euentum *Mg.* (*Gryn.* armis eventumque) | expectaret 3 uxoris arma *Weiss.* (*Gryn.* nam neque pro Romanis se æquum censere — uxoris arma ferre) 4, 1 *Gryn.* Ariarates

Romanis suo nomine auxilia pollicitus erat, ex quo est iunctus Eumeni adfinitate, in omnia belli pacisque se consociaverat
5 consilia. Antiochus inminebat quidem Ægypti regno, et pue-
6 ritiam regis et inertiam tutorum spernens; et ambigendo de Cœle Syria causam belli se habiturum existumabat, gesturumque sine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello; quæ vellent tamen omnia et per suos legatos senatui
7 et ipse legatis eorum enixe pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrii erat. Tutores et bellum adversus Antiochum parabant, quo vindicarent Cœlen Syriam,
8 et Romanis omnia pollicebantur ad Macedonicum bellum. Masinissa et frumento iuvabat Romanos et auxilia cum elephantis
9 Misagenenque filium mittere ad bellum parabat. Consilia autem in omnem fortunam ita disposita habebat: si penes Romanos victoria esset, sua quoque in eodem statu mansura esse, neque ultra quidquam movendum; non enim passuros
10 Romanos, vim Carthaginiensibus adferri; si fractæ essent opes Romanorum, quæ tum protegerent Carthaginienses, suam om-
11 nem Africam fore. Gentius, rex Illyriorum, fecerat potius, cur suspectus esset Romanis, quam satis statuerat, utram foveret partem, impetuque magis quam consilio his aut illis se
12 adiuncturus videbatur. Cotys Thrax, Odrysarum rex, [*et ad] Macedonum partis erat.

30 Hæc sententia regibus cum esset de bello, in liberis gen-

---

* 5, 1 anthiocus 6, 2 gesturumque in nullo (*Vahlen* id nullo) 3 int macedonico 4 bello quod bellum tamen *Mg. Em. 524* (*Gryn.* bello id bellum; tamen —. *Vahlen* bello. Quod ad bellum tamen) 5 exine *Mg. l. c. et ante Kreyss.* (*Gryn.* eximie) 7, 1 ptolemeus 2 arbitri erant 3 anthiocum | cœlem 8, 2 e auxilia | elepantis misacenenque 9, 3 suas quoque mansuras se neque *Mg.* (*Gryn.* suas — mansuras res) 10, 1 si freta essent 2 cartaginienses 11, 1 illyorum 2 foret partem impetumque 3 iis aut illius 12, 1 cothysstraxodysarum *Notavi et separavi verba corrupta, ut cetera legi possent; videtur aliquid excidisse.* (*Gryn.* rex evidenter Maced. *Kreyss.* rex, Persei adque Maced. *parum probabiliter.*)

tibus populisque egens ubique *multitudo* omnis ferme, ut
solet, deteriorum erat, ad regem Macedonasque inclinata;
principum diversa cerneres studia. Pars ita in Romanos effusi 2
erant, ut auctoritatem inmodico favore corrumperent, pauci 3
ex iis iustitia imperii Romani capti, plures ita, si præcipuam
operam navassent, potentes sese in civitatibus suis futuros
rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienum et 4
desperatio rerum suarum, eodem manente statu, præcipites ad
novanda omnia agebat; quosdam ventosum ingenium, quia ad
Persea magis aura popularis ierat. Tertia pars, optuma ea- 5
dem et prudentissima, si utique optio domini potioris daretur,
sub Romanis quam sub rege malebat esse; si liberum inde 6
arbitrium fortunæ esset, neutram partem volebant potentiorem
altera oppressa fieri, sed, inlibatis potius viribus utriusque
partis, pacem ex æquo manere; ita inter utrosque optimam 7
condicionem civitatum fore, protegente altero semper inopem
ab alterius iniuria. Hæc sentientes certamina fautorum utrius-
que partis taciti ex tuto spectabant.

Consules, quo die magistratum inierunt, ex senatus con- 8
sulto cum circa omnia fana, in quibus lectisternium maiorem
partem anni esse solet, maioribus hostiis immolassent, inde
preces suas acceptas ab diis inmortalibus ominati, senatui
rite sacrificatum precationemque de bello factam renuntiarunt.
Haruspices ita responderunt: Si quid rei novæ inciperetur, id 9

XXX, 1, 2 populisque gens ubique omnis *Mg. Em. 525* (*Gryn.* populisque plebs ubique omnis) 3 deterioribus erat ob regem *Mg. et ex parte Gron. et Duk. Possis etiam:* deterioribus favebat, ad 4 aduersa cernere 3, 2 ex is | imperi romano 3 fùturos rapi 4, 1 (*Aptius foret* erat, quorum alios — quosdam. *Sed vix quicquam mutandum.*) 2 præcipientes 3 nouandae | uentorum | quia persea magis auræ popularis erat *Mg. Em. 525* (*Gryn.* quia Perseus m. auræ p. erat) 5, 2 optimo domini 3 mallebat 6, 1 inde *Crev. tolli volebat*; *Vahlen* in ea re, *hoc quidem prave.* 2 esse neutram 3 alteram oppressam | sed inliuatam | utrisque 4 ex eo manere *Gron.* 7, 1 utrasq. 3 sentientis 8, 3 hostis 4 præces suas quo acceptas *Fuitne* populi R. preces suasque? 5 præcationemque

maturandum esse; victoriam, triumphum, propagati*onem imperii*
10 *portendi*. *Patres*, *quod faustum* felixque populo Romano esset,
centuriatis comitiis primo *quoque* die ferre ad populum con-
sules iusserunt, ut, quod Perseus, Philippi filius, Macedonum
rex, adversus fœdus cum patre Philippo ictum et secum post
mortem eius renovatum, sociis populi Romani arma intulisset,
11 agros vastasset urbesque occupasset, quodque belli parandi
adversus populum Romanum consilia inisset, arma, milites,
classem eius rei causa conparasset, ut, nisi de iis rebus satis-
fecisset, bellum cum eo iniretur. Hæc rogatio ad populum
lata est.

31 Senatus consultum inde factum est, ut consules inter se
provincias Italiam et Macedoniam compararent sortirenturve;
cui Macedonia obvenisset, ut is regem Persea, quique eius
sectam secuti essent, nisi populo Romano satisfecissent, bello
2 persequeretur. Legiones quattuor novas scribi placuit, binas
singulis consulibus. Id præcipui provinciæ Macedoniæ datum,
quod, cum alterius consulis legionibus quina milia et duceni
pedites ex vetere instituto darentur in singulas legiones, in
Macedoniam sena milia peditum scribi iussa; equites treceni
3 æqualiter in singulas legiones. Et in sociali exercitu consuli
alteri auctus numerus; sedecim milia peditum, DCCC equites,
præter eos, quos Cn. Sicinius duxisset, DC equites, in Mace-
4 doniam traiceret. Italiæ satis visa XII milia sociorum pe-
ditum, DC equites. Illud quoque præcipuum datum sorti
Macedoniæ, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos
5 vellet, consul usque ad quinquaginta annos. In tribunis militum
novatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod consules

9, 2 *et* 10, 1 triumphum prorogatio felixque p̄. r̄. esset. *Suppl. Gryn.* *sed* prorogationem imperii; *corr. Perizon.* (*Num* Patres, quæ fausta rogatio felixque?) 2 comitis | primo differre 4 et secus 6 uastaret 11, 2 aduersus prætorem consilia inissent 3 claussem XXXI, 1, 2 sortirenturque 4 satisfecissem 5 persequerebur 2, 1 legationes 2 præcipue *Lips.* 3 *Gryn.* duceni equites 5 macedonia | æquites 3, 1 et e in | consul alter 2 numerus de ccc equites LM. LM. peditum odccc equites 4, 1 milium 5, 1 in tr̄. mil. 2 macædonicum

ex senatus consulto ad populum tulerunt, ne tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed consulum prætorumque in iis faciendis iudicium arbitriumque esset. Inter prætores ita 6
partita imperia. Prætorem, cuius sors fuisset, ut iret, quo senatus censuisset, Brundisium ad classem ire placuit, adque 7
ibi recognoscere socios navales, dimissisque, si qui parum idonei essent, supplementum legere ex libertinis et dare operam, ut duæ partes civium Romanorum, tertia sociorum esset. Commeatus classi legionibusque ut ex Sicilia Sardinia*que* sub- 8
veherentur, prætoribus, *qui* eas provincias sortiti essent, mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisque imperarent, quod frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus 9
Sardiniam, *L. Canuleius Hispaniam*, C. Sulpicius Galba urbanam iurisdictionem, L. Villius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quo senatus censuisset, sors obvenit.

Inter consules magis cavillatio quam magna contentio de 32
provincia fuit. Cassius sine sorte se Macedoniam optaturum dicebat, nec posse collegam, salvo iure iurando, secum sortiri. Prætorem eum, ne in provinciam iret, in contione iurasse, se 2
stato loco statisque diebus sacrificia habere, quæ absente se recte fieri non possent; quæ non magis consule quam prætore absente recte fieri posse, nisi senatus, quid velit in con- 3
sulatu, potius quam, quid in prætura iuraverit P. Licinius, animadvertendum esse censeat. Se tamen futurum in senatus

---

4 suffragis 5 in is 6, 2 prætor cuius | quod senatus 7, 2 recognosceret *Bekkerus* (*Gryn.* utque ibi) 3 *Gryn.* legeret | et daret *Bekkerus* 8, 1 que *omiss.* 2 prætoribus eas 3 alceras 4 ut quod frumentum *Vahlen.* (*Gryn.* utque id frum.) 9, 1 m. caninius regilius 2 sardiniam c. sulpicius 3 iurisdicionem c. iulius | peregrinos sc̄. lucretio 4 *Gryn.* evenit. XXXII, 1, 2 sine forte | oppugnaturum *Rubenius* 2, 1 pr. eumenien in prouinciam | contionem 2 statuisque 3 conss. 4 *et* 3, 1 possent si senatus non quid *Mg. Em. 526* | uellet *Mg. ibd.* (*Gryn.* possent. Si senatus non — censeat: se tamen —) 2 iurauerint 3 futurus

4 potestate. Consulti patres, cui consulatum populus Romanus
non negasset, ab se provinciam negari, superbum rati, sortiri
5 consules iusserunt. P. Licinio Macedonia, *C.* Cassio Italia
obvenit. Legiones inde sortiti sunt; prima et tertia in Mace-
doniam traiicerentur, secunda et quarta ut in Italia remane-
rent. Dilectum consules multo intentiore, quam alias, cura
6 habebant. Licinius veteres quoque scribebat milites centurio-
nesque; et multi voluntate nomina dabant, quia locupletes
videbant, qui priore Macedonico bello aut adversus Antiochum
7 in Asia stipendia fecerant. Cum tribuni militum, qui centu-
riones essent, primum quemque citarent, tres et viginti centu-
riones, qui primos pilos duxerant, citati tribunos plebis appel-
larunt. Duo ex collegio, M. Fulvius Nobilior et M. Claudius
8 Marcellus, ad consules reiiciebant; eorum cognitionem esse
debere, quibus dilectus quibusque bellum mandatum esset.
Ceteri cognituros se, de quo appellati essent, aiebant et, si
iniuria fieret, auxilium civibus laturos.

33 Ad subsellia tribunorum res agebatur. Eo [M. Popilius
2 consularis advocatus] centuriones et consul venerunt. Con-
sule inde postulante, ut in contione ea res ageretur, populus
in contionem advocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui
3 biennio ante consul fuerat, ita verba fecit: Militares homines
et stipendia iusta et corpora et ætate et adsiduis laboribus
confecta habere; nihil recusare tamen, quo minus operam
rei publicæ dent; id tantum deprecari, ne inferiores iis ordines,
4 quam quos, *cum* militassent, habuissent, adtribuerentur. P.

5, 1 macedonia cassio 2 primae tertia 3 italiam 4 intentiorem — curam *Kreyss. Mg. Em. 527 n.* (*Gryn.* Delectus — intentiorem — curam) 6, 3 macedoniaco | anthiocum 4 ferebant 7, 1 tr. mil. qui centuriones sed primum *Mg. Em. 528.* (*Gryn.* militum centuriones sed primum) 3 primoms | deduxerant 4 m. fuluius nouiliore m. fuluius nouilior et m. claudius 8, 4 staturos XXXIII, 1, 1 tribus res | *Uncos addidi; Em. 528 cum addend., ubi similis adnotatio demonstratur in XL V, 41, 1.* 2, 2 postulantis (*Gryn.* postulanti) 3, 2 corporc 3 habent | recusarent 4 dent intantum depræcari | is (*Debebat esse* sibi) 5 quam quos militassent habuisset adtribuerunt

Licinius consul senatus consulta recitari iussit, primum, quo bellum senatus Persei iussisset, deinde, quo veteres centuriones quam plurimos ad id bellum scribi censuisset nec ulli, qui non maior annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse. Deprecatus est deinde, ne novo bello, tam propinquo Italiæ, 5
adversus regem potentissimum, aut tribunos militum dilectum habentes inpedirent, aut prohiberent consulem, quem cuique 6
ordinem adsignari e re publica esset, eum adsignare. Si quid in ea re dubium esset, ad senatum reicerent.

Postquam consul, quæ voluerat, dixit, Sp. Ligustinus ex 34
eo numero, qui tribunos plebis appellaverant, a consule et ab tribunis petiit, ut sibi paucis ad populum agere liceret. Permissu omnium ita locutus fertur: „Sp. Ligustinus tribus Cru- 2
stuminæ ex Sabinis sum oriundus, Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit et parvom tugurium, in quo natus educatusque sum; hodieque ibi habito. Cum primum in ætatem 3
veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit, quæ secum nihil adtulit præter libertatem pudicitiamque et cum his fecunditatem, quanta vel in diti domo satis esset. Sex filii 4
nobis, duæ filiæ sunt, utræque iam nuptæ; filii quattuor togas viriles habent, duo prætextati sunt. Miles sum factus P. Sul- 5
picio, C. Aurelio consulibus; in eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui adversus Philippum regem; tertio anno virtutis causa mihi T. Quinctius Flamininus decumum ordinem hastatum adsignavit. Devicto 6
Philippo Macedonibusque, cum in Italiam reportati ac dimissi essemus, continuo miles voluntarius cum M. Porcio consule in

---

4, 2 consul sc. | primum quod — deinde quod *P. Burmannus* 3 perscio (*Gryn.* Perseo) 4 plurimum *Gron.* 5, 1 depræcatus | deindeinnouo 2 potentissimaut 3 habentis 6, 1 cuiquem 2 eum adsignarei si quid e in ea 3 reiecerunt XXXIV, 1, 1 ligustinis 2 qui tr. p. pellauerant 3 tribuno petit 2, 1 crustumina ex o sabinus 2 iugerium 3 reliquid 4 hodiecumque 4, 1 fili 2 fili 3 uirilis 5, 2 madcædoniam 3 græsgarius 4 mihi mihi t. 5 *Gryn.* Flaminius 6, 2 portati *Perizon.* 3 uolumtarius

7 Hispaniam sum profectus. Neminem omnium imperatorum,
qui vivant, acriorem virtutis spectatorem ac iudicem fuisse
sciunt, qui et illum et alios duces longa militia experti sunt.
Hic me imperator dignum iudicavit, cui primum hastatum
8 prioris centuriæ adsignaret. Tertio iterum voluntarius miles
factus sum in eum exercitum, qui adversus Ætolos et Antio-
chum regem est missus. A M'. Acilio mihi primus princeps
9 prioris centuriæ est adsignatus. Expulso rege Antiocho, sub-
actis Ætolis, reportati sumus in Italiam; et deinceps bis, quæ
annua merebant legiones, stipendia feci. Bis deinde in Hi-
spania militavi, semel Q. Fulvio Flacco, iterum Ti. Sempronio
10 Gracco prætore. A Flacco inter ceteros, quos virtutis causa
secum ex provincia ad triumphum deducebat, deductus sum.
11 A Ti. Graccho rogatus in provinciam ii. Quater intra pau-
cos annos primum pilum duxi; quater et tricies virtutis causa
donatus ab imperatoribus sum; sex civicas coronas accepi.
Viginti duo stipendia annua in exercitu emerita habeo et
12 maior annis sum quinquaginta. Quod si mihi nec stipendia
omnia emerita essent necdum ætas vacationem daret, tamen,
cum quattuor milites pro me uno vobis dare, P. Licini, pos-
13 sem, æcum erat me dimitti. Sed hæc pro causa mea dicta
accipiatis velim; ipse me, quoad quisquam, qui exercitus
scribit, idoneum militem iudicabit, numquam sum excusaturus.
14 Ordine quo me dignum iudicent tribuni militum, ipsorum est
potestatis; ne quis me virtute in exercitu præstet, dabo ope-
ram; et semper ita fecisse me et imperatores mei et, qui una
15 stipendia fecerunt, testes sunt. Vos quoque æcum est, com-

---

7, 2 acrioris 5 adsignare 8, 1 uolumtarius 2 factum sum | anthiocum 3 a m. caelio *Sigon.* 9, 1 anthioco subactolis aetolis 2 italia *Videndum ne scribi debeat:* bis in iis, quæ annuæ merebant 4 *Gryn.* T. Sempronius 10, 2 ex triumphum 11, 1 a tito gracco *Frob. II.* | prouincia 2 quater et tries 4 emeritabeo 12, 1 ne stipendia 2 uocationem 3 pro meo uobis daret | possem 4 dimittis 13, 2 quod ad quisquam 3 iudicauit nusquam suum 14, 1 *Gryn.* ordinem | iudicaent | ipsorum et 3 ut semper *Gron.* | fecissemut imperatores

militones, etsi appellatione vestrum usurpatis ius, cum adulescentes nihil adversus magistratuum senatusque auctoritatem usquam feceritis, nunc quoque in potestate senatus ac consulum esse, et omnia honesta loca ducere, quibus rem publicam defensuri sitis."

Hæc ubi dixit, conlaudatum multis verbis consul ex contione in senatum duxit. 35
Ibi quoque ei ex auctoritate senatus 2
gratiæ actæ, tribunique militares in legione prima primum pilum virtutis causa ei adsignarunt. Ceteri centuriones, remissa appellatione, ad dilectum obedienter responderunt. Quo 3
maturius in provincias magistratus proficiscerentur, Latinæ Kalendis Iuniis fuere, eoque sollemni perfecto, C. Lucretius prætor, omnibus, quæ ad classem opus erant, præmissis, Brundisium est profectus. Præter eos exercitus, quos consules 4
conparabant, C. Sulpicio Galbæ prætori negotium datum, ut quattuor legiones scriberet urbanas, iusto numero peditum equitumque, iisque quattuor tribunos militum ex senatu legeret, qui præessent; sociis Latini nominis imperaret XV milia pe- 5
ditum, mille et ducentos equites. Is exercitus uti paratus esset, quo senatus censuisset. P. Licinio consuli ad exerci- 6
tum civilem socialemque petenti addita auxilia Ligurum duo milia, Cretenses sagittarii, incertus numerus, quantum rogati auxilia Cretenses misissent, Numidæ item equites elephantique. In eam rem legati ad Masinissam Carthaginiensesque missi L. 7
Postumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretam

---

15, 2 appellationem uos usurpatis *Mg. Em. 529. Gryn.* appellationis vobis usurpatis 3 magistratum 4 *et* 5 isquam feceritais nunc quoque in potestate ac senatusque auctoritatem usque feceritis nunc quoque in potestate ac senatusconsultum esse et omnia XXXV, 1, 1 ubi sitis conlaudatum | uerbis p. conisul (*Kreyss.* P. Licinius consul) 2, 2 græciæ actæ 3 adsignarent | præmissa *Kreyss.* (*Gryn.* omissa) 4 oboedienter 3, 2 magis proficiscerentur 3 iuniæ 4, 1 prætor eos 3 scriberent uruanas 4 isque 5, 1 socii | imperarent xu peditum 2 is exercitus is uti 6, 2 societatemque 3 sagittari 4 numida 7, 2 in cretamitterent legatos

item legatos tres ire placuit, A. Postumium Albinum, C. Decimium, A. Licinium Nervam.

36 Per idem tempus legati ab rege Perseo venerunt. Eos in oppidum intromitti non placuit, cum iam bellum regi eorum
2 et Macedonibus et senatus decresset et populus iussisset. In ædem Bellonæ in senatum introducti ita verba fecerunt: Mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati
3 essent. Si impetrari a senatu posset, ut ii revocentur, regem de iniuriis, si quas sociis factas quererentur, arbitratu senatus
4 satisfacturum esse. Sp. Carvilius, ad eam ipsam rem ex Græcia remissus ab Cn. Sicinio, in senatu erat. Is Perrhæbiam expugnatam armis, Thessaliæ aliquot urbes captas, cetera, quæ aut ageret aut pararet rex, cum argueret, respondere
5 ad ea legati iussi. Postquam hæsitabant, negantes sibi ultra
6 quidquam mandatum esse, iussi renuntiare regi, consulem P. Licinium brevi cum exercitu futurum in Macedonia esse; ad eum, si satisfacere in animo esset, mitteret legatos; Romam quod præterea mitteret, non esse; neminem eorum per Italiam
7 ire liciturum. Ita dimissis, P. Licinio consuli mandatum, intra XI diem iuberet eos Italia excedere, et Sp. Carvilium
8 mitteret, qui, donec navem conscendissent, custodiret. Hæc Romæ acta, nondum profectis in provinciam consulibus. Iam Cn. Sicinius, qui, priusquam magistratu abiret, Brundisium ad classem et ad exercitum præmissus erat, traiectis in Epirum V milibus peditum, trecentis equitibus, ad Nymphæum *in agro*
9 Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cum II milibus militum ad occupanda Dassaretiorum et Illyriorum castella,

---

3 c. decium *Sig.* XXXVI, 1, 1 legatoi 3, 1 impetrari a senatu esset 2 arbitratur 4, 1 caluirilius | ex græciam 2 in senatu erat uerat is perrebiam 3 tessaliæ aliquod 4 parraret | responderi 5, 1 hesitabant 6, 2 licinius 3 mitteroe 4 quo preterea | esset (*Illud* neminem — liciturum *merito suspectum. Probabiliter Dukerus* nemini enim eorum) 7, 2 ettra xi diem 3 nabem | custodirent 8, 5 u peditum | nymfæumapolloniati 9, 1 cum ii milia 2 occupandassaratiorum

ipsis accersentibus præsidia, ut tutiores a finitimorum impetu Macedonum essent, misit.

Paucis post diebus Q. Marcius, A. Atilius et P. et Ser. 37
Cornelii Lentuli et L. Decimius, legati in Græciam missi,
Corcyram peditum mille secum advexerunt. Ibi inter se et re-
giones, quas obirent, et milites diviserunt. Decimius missus 2
est ad Gentium, regem Illyriorum, [quem] si aliquem respec-
tum amicitiæ eum habere cerneret, retentare aut etiam ad belli
societatem perlicere iussus. Lentuli in Cephalleniam missi, 3
ut in Peloponnesum traicerent oramque maris in occidentem
versi ante hiemem circumirent. Marcio et Atilio Epirus, 4
Ætolia, Thessalia circumeundæ adsignantur. Inde Bœotiam
adque Eubœam adspicere iussi, tum in Peloponnesum traicere.
Ibi congressuros se cum Lentulis constituunt. Priusquam di- 5
grederentur a Corcyra, litteræ a Perseo adlatæ sunt, quibus
quærebat, quæ causa Romanis aut in Græciam traiciendi co-
pias aut urbes occupandi esset. Cui rescribi non placuit, 6
nuntio ipsius, qui litteras adtulerat, dici, præsidii causa ipsa-
rum urbium Romanos facere. Lentuli, circumeuntes Pelo- 7
ponnesi oppida, cum sine discrimine omnes civitates adhor-
tarentur, ut, quo animo, qua fide adiuvissent Romanos Phi-
lippi primum, deinde Antiochi bello, eodem adversus Persea
iuvarent, fremitum in contionibus sentiebant, Achæis indignan- 8
tibus, eodem se loco esse, qui omnia a principiis Macedonici
belli præstitissent Romanis, *quo* Messenii adque Elii, *qui et*

---

3 tuitiores | impetum XXXVII, 1, 1 marcibus | seruius corneli 4 obirem 2, 1 (*H.* p. decimius) 2 quem *inclusit Mg. Em. 529* 3 amicitiæ cum *teste Vahlen.* | cerneret temptaret (temptare *Gryn.*) *Mg. l. c.* (*Fortasse excidit* Romanæ *post* amicitiæ) | ut etiam 4 perliceret 3, 1 cepallaniam 2 peloponnensum 4, 2 ætolietthessalia *Mg. Em. 530.* (*Gryn.* Ætolia et Th.) | circumeundem adsignanteur | boetiam 3 peloponnensum 4 lentuli 5, 3 querebat 6, 1 *Gryn.* rescribi nihil pl. 3 romanas 7, 1 peloponnensi 3 adiuuassent *Ed. Lugd.* 4 anthioci 5 in contionibus fremebant *Vahlen.* (*Gryn.* audiebant. *Res incerta.*) 8, 1 acheis 3 romanis et macedonis philippo bello hostes fuissent messeni adque æli pro anthioco hostes roma aduersus *Mg. Em. 531* (*nisi quod ibi*, *quum* bello hostes *in*

[Macedonis] Philippi bello hostes fuissent et pro Antiocho
9 postea arma adversus populum Romanum tulissent ac, nuper
in Achaicum contributi concilium, velut præmium belli se
victoribus Achæis tradi quererentur.

38 Marcius et Atilius ad Gitanas, Epiri oppidum, X milia
a mari cum escenderent, concilio Epirotarum habito, cum
magno omnium adsensu auditi sunt, et quadringentos iuventutis
eorum in Orestas, ut præsidio essent liberatis ab Macedonibus,
2 miserunt. Inde in Ætoliam progressi ac paucos ibi morati
dies, dum in prætoris mortui locum alius sufficeretur, [et]
Lycisco prætore facto, quem Romanorum favere rebus satis
conpertum erat, transierunt in Thessaliam. Eo legati Acar-
3 nanes et Bœotorum exules venerunt. Acarnanes nuntiare
iussi, quæ Philippi primum, Antiochi deinde bello, decepti
pollicitationibus regiis, adversus populum Romanum commisis-
4 sent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si male meriti
clementiam populi Romani experti essent, bene merendo liberali-
5 tatem experirentur. Bœotis exprobratum, societatem eos
cum Perseo iunxisse. Cum culpam in Ismeniam, principem
alterius partis, conferrent et quasdam civitates dissentientes in
causam deductas *dicerent*, apparituram id esse, Marcius re-
spondit; singulis enim civitatibus de se ipsis consulendi pote-
6 statem facturos. Thessalorum Larisæ fuit concilium. Ibi et
Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis pro liber-

---

codice non esse crederem, ex fuissent *faciendum putavi* favissent. *Utrum* Macedonis *tollendum sit an scribendum* Macedonico bello, *incertum est. Vahlen ipsum* postea *in cod. esse scribit.*) XXXVIII, 1, 1 m. et atilius ad gitanae eripi *In* adgitanæ *nomen oppidi sine præpositione latere recte iudicat Iac. Gron.* | x mari 2 *Gryn.* ascenderent (*Cur non* escendissent?) 3 e quadringentos 4 ab se macedonibus *Drakenb.* (*Em. 532 n.*) 2, 1 paucos sibi 2 et lycisco *Mg. Em. 532.* 3 fauore rebus datis 4 tessaliam | acarnanis *Mg.* (*Gryn.* Acarnanum) 3, 2 anthioci 3 regis *Duker.* 5, 1 exprobramtum 2 iunxisse eos cum culpam *Kreyss.* (*Gryn.* iunxisse. iis cum) 3 conferent | dissentientis 4 deductas aperiturum *Mg. Em. 532.* (appariturum *Gryn.*) 6, 1 tessalorum | *Gryn.* Larissæ | ibi tessalis 2 libertatibus

tatis munere fuit, et legatis, quod et Philippi prius et post Antiochi bello enixe adiuti a gente Thessalorum essent. Hac 7
mutua commemoratione meritorum accensi animi multitudinis ad omnia decernenda, quæ Romani vellent. Secundum hoc 8
concilium legati a Perseo rege venerunt, privati maxime hospitii fiducia, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab huius necessitudinis commemoratione orsi, petierunt legati, in conloquium veniendi regi potestatem faceret. Marcius et se ita a 9
patre suo accepisse dixit, amicitiam hospitiumque cum Philippo fuisse, *et* minime immemorem necessitudinis eius legationem eam suscepisse. Conloquium, si satis commode valeret, non 10
fuisse se dilaturum; nunc, ubi primum posset, ad Peneum flumen, qua transitus ab Homolio Dium esset, præmissis, qui nuntiarent regi, venturos.

Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recepit 39
se, levi aura spei obiecta, quod Marcius ipsius causa suscepisse se legationem dixisset; post dies paucos ad constitutum locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, cum 2
amicorum tum satellitum turba stipante. Non minore agmine legati venerunt, et ab Larisa multis prosequentibus et legationibus civitatium, quæ convenerant Larisam et renuntiare domum certa, quæ audissent, volebant. Inerat cura insita 3
mortalibus videndi congredientes nobilem regem et populi principis terrarum omnium legatos. *Ut* in conspectu steterunt, 4
dirimente amni, paulisper internuntiando cunctatio fuit, utri transgrederentur. Aliquid illi regiæ maiestati, aliquid *hi* populi Romani nomini, cum præsertim Perseus petisset conloquium, existumabant deberi. Ioco etiam Marcius cunctantes movit. 5

---

4 antioci | a gèntessalorum 7, 1 aut mutua 8, 2 priuatum | hospiti 3 quod et paternum 9, 3 fuisse minimum memorem *Weiss.* et *add.* 10, 1 *Gryn.* non fuisse dilaturum 3 abomonodium XXXIX, 1, 1 recipit *Anonym.* 2, 1 cogitatus 2 turbas 3 *Gryn.* Larissa *et sic ubique* 3, 1 inerant 2 uiuendi congredientibus 3 legatos in conspectu *Mg.* (*Gryn.* Postquam in consp.) 4, 2 dirimene | *Gryn.* amne | fuit uti 3 aliquid p.r. 5, 1 loco | cunctantibus

„Minor“ inquit „ad maiorem et“ (quod Philippo ipsi cognomen erat) „filius ad patrem transeat.“ Facile persuasum id regi est.
6 Aliud deinde ambigebatur, cum quam multis transiret. Rex cum omni comitatu transire secum censebat; legati vel cum tribus venire iubebant vel, si tantum agmen traduceret, obsides
7 dare, nihil fraudis fore in conloquio. Hippian et Pantauchum, quos et legatos miserat, principes amicorum, obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quam ut appareret sociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regem
8 cum legatis. Salutatio non tamquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit; positisque sedibus consederunt.

40 Cum paulisper silentium fuisset, „Expectari [nos,]“ inquit Marcius, „arbitror, ut respondeamus litteris tuis, quas Corcyram misisti, in quibus quæris, quid ita legati cum militibus veneri-
2 mus et præsidia in singulas urbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuam et non respondere, vereor, ne superbum sit, et vera respondere ne nimis acerbum audienti tibi videatur.
3 Sed cum aut verbis castigandus aut armis sit, qui fœdus rumpit, sicut bellum adversus te alii quam mihi mandatum malim, ita orationis acerbitatem adversus hospitem, utcumque est, subibo, sicut medici, cum salutis causa tristiora remedia ad-
4 hibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te, quæ facienda fuerit, senatus fecisse censet, quod legatos Romam ad renovandum *fœdus miseris, quod tamen ipsum tibi non fuisse renovandum* iudicat potius quam, cum renovatum esset, violandum.
5 Abrupolim, socium adque amicum populi Romani, regno expulisti. Arthetauri interfectores, ut cæde, ne quid ultra dicam,

---

2 inquid | maiores | pilippo (*H.* ipso) 3 phfilius | fa|le persuasum 6, 1 ambigebatur sum quam 2 comitiatu 3 iuuebant 4 daret *Gron.* (*Cfr. Em. 519, 628 etc.*) 7, 1 hippanian et pantacum 8, 1 salutatis | ospitalis XL, 1, 1 nos *damnavit A. Periz.*; *potest fuisse* a nobis (*Em. 533*) | inquid 3 misistis | quidsitallegatis 2, 2 superuum 3 aceruum 3, 2 ali 3 aceruitatem 4 cum *suspectum Creverio* | adhibens aex 4, 1 adeptus est 2 ad renouandum iudicat *Supplevit Sigon.* (*Gryn. asteriscum apposuit.*) 5, 1 abrypolim 2 artetauri | cede

lætatum appareret, recepisti, qui omnium Illyriorum fidissimum
Romano nomini regulum occiderant. Per Thessaliam et Ma- 6
liensem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos isti; By-
zantiis item contra fœdus misisti auxilia. Cum Bœotis, sociis
nostris, secretam tibi ipsi societatem, quam non licebat, iure
iurando pepigisti. Thebanos legatos, Euersam et Callicritum, 7
venientes ad nos, quærere malo, quis interfecerit, quam ar-
guere. In Ætolia bellum intestinum et cædes principum per
quos, nisi per tuos, factæ videri possunt? Dolopes a te ipso
evastati sunt. Eumenes rex, ab Roma cum in regnum rediret, 8
prope ut victuma Delphis in sacrato loco ante aras mactatus,
quem insimulet, piget referre. Quæ hospes Brundisinus occulta 9
facinora indicet, certum habeo et scripta tibi omnia ab Roma
esse et legatos renuntiasse tuos. Hæc ne dicerentur a me, 10
uno modo vitare potuisti, non quærendo, quam ob causam
exercitus in Macedoniam traicerentur aut præsidia in sociorum
urbes mitteremus. Quærenti tibi superbius tacuissemus, quam
vera respondimus. Equidem pro paterno nostro hospitio faveo 11
orationi tuæ et opto, ut aliquam mihi materiem præbeas agendæ
tuæ aput senatum causæ."

Ad ea rex: „Bonam causam, si aput iudices æquos age- 41
retur, aput eosdem et accusatores et iudices agam. Eorum 2
autem, quæ obiecta sunt mihi, partim ea sunt, quibus nescio
an gloriari debeam, partim, quæ fateri *non* erubescam, partim,
quæ verbo obiecta verbo negare *satis* sit. Quid enim, si le- 3
gibus vestris hodie reus sim, aut index Brundisinus aut Eu-

---

3 qui ut omnium 4 romanumii regulum occiderat 6, 2 byzantis 3 fœdus delphos misisti | boetiis sociis socinostris 7, 1 eruam et calcicritum *cfr. ad c. 13, 7.* 2 a nos *Mg. Em. 532* (*Gryn.* a nobis) 3 in æto 4 dolopers 8, 2 oras 9, 3 et legatos renuntiasse et legatos tuos hæc (*Gryn.* et leg. tuos renuntiasse) 10, 2 uidere potuisti 3 aput præsidia 11, 1 *Post* paterno nostro *spatium est vacuum ad finem versus 15 aut 16 litterarum sine rasura damnove chartæ; proximus versus incipit a maiori littera in voce* hospitio 2 aliquid | *Gryn.* materiam (*Hertz* aliquid mihi materiæ) XLI, 1, 1 lex 2 agant 2, 3 fateri erubescam 4 negare sit *Hearnius* (*Em. 533*)

menes mihi obiciat, ut accusare potius vere quam conviciari
4 videantur? Scilicet nec Eumenes, cum tam multis gravis pub-
lice ac privatim sit, alium quam me inimicum habuit; neque
ego potiorem quemquam ad ministeria facinorum quam Ram-
mium, quem neque umquam ante videram nec eram postea
5 visurus, invenire potui; et Thebanorum, quos naufragio perisse
constat, et Arthetauri cædis mihi reddenda ratio est; in qua
tamen nihil ultra obicitur, quam interfectores eius in regno
6 exsulasse meo. Cuius condicionis iniquitatem ita non sum
recusaturus, si vos quoque accipitis, ut, quicumque exules in
Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ
7 damnati sunt, auctores vos fuisse fateamini. Si hoc et vos
recusabitis et omnes aliæ gentes, ego quoque inter ceteros ero.
Et, hercule, quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam
8 exuli *locus est?* Ego tamen istos, ut primum in Macedonia
esse admonitus a vobis conperi, requisitos abire ex regno
9 iussi et in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem
mihi tamquam causam dicenti reo obiecta sunt; illa tamquam
regi, quæ de fœdere, quod mihi est vobiscum, disceptationem
10 habebant. Nam si est in fœdere ita scriptum, ut ne si bellum
quidem quis inferat, tueri me regnumque meum liceat, mihi
fatendum est, quod me armis adversus Abrupolim, socium
11 populi Romani, defenderim, fœdus violatum esse. Sin autem
hoc et ex fœdere licuit et iure gentium ita conparatum est,
ut arma armis propulsentur, quid tandem me facere decuit,
cum Abrupolis fines mei regni usque ad Amphipolim perva-
stasset, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa
12 milia pecorum abegisset? Quiescerem et paterer, donec Pellam

---

3, 3 conuiciantur (*cfr. Em. 534*) 4, 1 grauidæ publicæ 3 rammum 5, 1 thabanorum 2 arcetauri 4 exsolasse 6, 1 sumere accusaturus 3 facinerum 7, 2 gentis (*H.* omnes et aliæ g., *unde is* omn. Italiæ g.) 4 exuli ego tam in isto ut (*Gryn.* exuli futurus locus est?) 8, 1 macedoniam 9, 3 regi et quæ *Mg. Em. 533* 4 habeant *Mg. l. c.* 10, 3 abrypolim 11, 2 hoc est ex fœdere 3 propulsantur 4 abrypolim finis | amphypolim 12, 1 paterem

et in regiam meam armatus pervenisset? At enim bello qui-
dem iusto sum persecutus, sed vinci non oportuit eum neque
ea, quæ victis accidunt, pati; quorum casum cum ego subie-
rim, qui sum armis lacessitus, quid potest queri sibi accidisse,
qui causa belli fuit? Non sum eodem modo defensurus, Ro- 13
mani, quod Dolopas armis coercuerim; quia, etsi non merito
eorum, iure feci meo, cum mei regni, meæ dicionis essent,
vestro decreto patri adtributi meo. Nec, si causa reddenda 14
sit, non vobis nec fœderatis, sed iis, qui *ne* in servos quidem
sæva adque iniusta imperia probant, plus æquo et bono sæ-
visse in eos videri possum. Quippe Euphranorem, præfectum
a me inpositum, ita occiderunt, ut mors pœnarum eius levissima
fuerit. At, cum processissem inde ad visendas Larisam et An- **42**
tronas et Pteleon, quia in propinquo *eram*, sacrificandi causa,
ut multo ante debita vota persolverem, Delphos escendi. Et 2
his, criminis augendi causa, cum exercitu me isse, adicitur.
Scilicet, ut, quod nunc vos facere queror, urbes occuparem,
arcibus imponerem præsidia. Vocate in concilium Græciæ ci- 3
vitates, per quas iter feci; queratur unus quilibet militis mei
iniuriam; non recusabo, quin, simulato sacrificio, aliud petisse
videar. Ætolis et Byzantiis præsidia misimus, et cum Bœotis 4
amicitiam fecimus. Hæc, qualiacumque sunt, per legatos meos
non solum indicata, sed etiam excusata sunt sæpe in senatu
vestro, ubi aliquos ego disceptatores non tam æquos quam te,

---

2 ad enim 3 iusto sumpserecuius sed | neque liquæ uictis 5 qui sub armis | quæri 13, 3 iusrefeci meo 14, 2 non nouis nec fœderi sed iis | qui in seruos 4 eupanorum 5 ut mores XLII, 1, 1 ac cum *Mod.* | *Gryn.* Antrona *hic et c. 67, 9*; *sed vid. Strab. IX, 432.* 2 et pycleon *Turnebus* (*cfr. 67, 9*) 2 *sqq.* qua in propinquo delphis sacrificandai causa multo —— persoluerem delphos escendi *Mg. Em. 534* (*Gryn.* quo in propinquo multo — persolverem, Delphos sacrificandi causa ascendi) 2, 1 *Gryn.* Et hic 2 cum exercitumesse adicitur *Kreyss.* (*Gryn.* c. exerc. me fuisse) 3 num uos | quæror | occupare 4 opponere præsidia 3, 2 quæratur 3 simulatos 4, 1 byzantis | boetis

5 Q. Marci, paternum amicum et hospitem, habebam. Sed non-
dum Romam accusator Eumenes venerat, qui calumniando om-
nia detorquendoque suspecta et invisa efficeret et persuadere
vobis conaretur, non posse Græciam in libertate esse et vestro
6 munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume esset. Cir-
cumagetur hic orbis; erit mox, qui arguat, nequidquam An-
tiochum ultra iuga Tauri emotum; graviorem multo Asiæ,
quam Antiochus fuerit, Eumenen esse; conquiescere socios ve-
stros non posse, quoad regia Pergami sit; eam arcem supra
7 capita finitimarum civitatium impositam. Ego hæc, Q. Marci
et A. Atili, quæ aut a vobis obiecta aut purgata a me sunt,
talia esse scio, ut aures, ut animi audientium sint, nec tam
referre, quid ego aut qua mente fecerim, quam quomodo id
8 vos factum accipiatis. Conscius mihi sum, nihil me scientem
deliquisse, et, si quid fecerim inprudentia lapsus, corrigi me
9 et emendari castigatione hac posse. Nihil certe insanabile
nec quod bello et armis persequendum esse censeatis, commisi;
aut frustra clementiæ gravitatisque vestræ fama volgata per
gentes est, si talibus de causis, quæ vix querela et expostu-
latione dignæ sunt, arma capitis et regibus sociis bella infertis."

43 Et dicentem cum adsensu Marcius *audire visus est et, cum finem fecisset dicendi*, auctor fuit mittendi Romam *legatos. Amici quoque regis secreto interrogati*, *mittendine* legati essent, cum experienda omnia ad ultimum nec prætermittendam spem

---

5 que marci 5, 2 calumnia in omnia retorquendoque suscepta 4 libertaste 5 quo regnum | incolumes *Post* esset *H. scribit spatium vacuum esse.* 6, 2 anthiocum 3 ultra legat an remotum (emotum *Gron.*, *Gryn.* remotum) | grauiore | asiæque quam antiocus 4 *Gryn.* nec-conquiescere — vestros posse (*Vahlen tradit in cod. esse*: eumenenecesse conquiescere) 7, 1 hæc quæ m. et a. atili 5 accipiathis 9, 2 ne quod 4 quærella et postulatione digna XLIII, 1, 1 et dicentem et cum adsensum marcius auctor fuit mittendi romam legati essent cum *Mg. Em. 535*, *nisi quod nunc propter* essent *addidi* mittendine legati. *Gryn.* Hæc dicenti tum assensus Marcius autor fuit mittendi Romam legati, cum exp. — censuisset. Reliqua cons. *Hearnius* legatos 4 prætermittendum *Grut.*

ullam censuissent, reliqua consultatio erat, quonam modo tu- 2
tum iter legatis esset. Ad id necessaria petitio indutiarum
cum videretur, cuperetque Marcius neque aliud conloquio pe-
tisset, gravate et in magnam gratiam petentis concessit. Nihil 3
enim satis paratum ad bellum in præsentia habebant Romani,
non exercitum, non ducem, cum Perseus, ni spes vana pacis
occæcasset consilia, omnia præparata adque instructa *haberet*,
et suo maxime tempore adque alieno hostibus incipere bellum
posset. Ab hoc conloquio, fide indutiarum interposita, legati 4
Romani in Bœotiam † conparati sunt. Ibi iam motus cœperat 5
esse discedentibus a societate communis consilii Bœotorum
quibusdam populis, ex quo renuntiatum erat, respondisse le-
gatos, apparituram, quibus populis proprie societatem cum
regi iungi displicuisset. Primi a Chæronea legati, deinde a 6
Thebis in ipso itinere occurrerunt, affirmantes non interfuisse
se, quo societas ea decreta esset, concilio; quos legati, nullo
in præsentia responso dato, Chalcidem se sequi iusserunt. The- 7
bis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis
prætoriis Bœotorum victa pars, iniuriam persequens, coacta
multitudine decretum *fecit* Thebis, ne Bœotarchæ urbibus re-
ciperentur. Exules Thespias universi concesserunt; inde (re- 8
cepti enim sine cunctatione erant) Thebas, iam mutatis animis,
revocati decretum faciunt, ut duodecim, qui privati cœtum et
concilium habuissent, exilio multarentur. Novus deinde prætor 9
(Ismenias is erat, vir nobilis ac potens) capitalis pœnæ ab-
sentes eos decreto damnat. Chalcidem fugerant; inde ad Ro-

2, 2 indutiarum uideretur *Mg.* (*Gryn.* ad id cum necessaria) 4 grauatæ et iam magnam (*Num* et tamquam gratiam?) 3, 3 nos exercitum 4 occecasset | instructa et suo 4, 1 ad hoc 2 boetiam | conparati sunt *corruptum est nec probabilis correctio inventa, quoniam ex* profecti s. *aut* conversi s. *ortum esse nequit. Fortasse aliquid excidit.* 5, 2 descendentibus in societatem (*Fuitne* deserentibus societatem?) | consili (*Gryn.* concilii) | boetorum 4 societate 6, 1 ceronia | deinde athenis 2 itineri 3 quis legati *Gron.* 4 calchidem 7, 2 comitia prætoris boetarum 3 persequens eo acta 4 decretum thebis sine belloetarce urbibus 8, 1 tespias 2 tebas 3 priuatis 9, 2 absentis 3 calchidem

manos Larisam profecti, causam cum Perseo societatis in Is-
10 meniam contulerant. Ex *ea* contentione ortum certamen.
Utriusque tamen partis legati ad Romanos venerunt, et exules
accusatoresque Ismeniæ et Ismenias ipse.

44 Chalcidem ut ventum est, aliarum civitatium principes, id
quod maxume gratum erat Romanis, suo quique proprie de-
creto regiam societatem aspernati, Romanis se adiungebant;
Ismenias gentem Bœotorum in fidem Romanorum permitti
2 æcum censebat. Inde certamine orto, nisi in tribunal lega-
torum perfugisset, haud multum afuit, quin ab exulibus fau-
3 toribusque eorum interficeretur. Thebæ quoque ipsæ, quod
Bœotiæ caput est, in magno motu erant, aliis ad regem tra-
4 hentibus civitatem, aliis ad Romanos. Et turba Coronæorum
Haliartiorumque convenerat ad defendendum decretum regiæ
societatis. Sed constantia principum, docentium cladibus Phi-
lippi Antiochique, quanta esset vis et fortuna imperii Romani,
victa tandem multitudo et, ut tolleretur regia societas, decrevit
et eos, qui auctores paciscendæ amicitiæ fuerant, ad satis-
faciendum legatis Chalcidem misit, fideique legatorum commen-
5 dari civitatem iussit. Thebanos Marcius et Atilius læti au-
dierunt, auctoresque et his *et* separatim singulis fuerunt ad
6 renovandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia
exules restitui iusserunt et auctores regiæ societatis decreto
suo damnarunt. Ita, quod maxume volebant, discusso Bœotico
concilio, *in* Peloponnesum proficiscuntur, Ser. Cornelio Chal-

---

4 hismeniam 10, 1 ex contentione *Mg.* 2 (Tamen *quo pertineat, nescio.*) 3 iísmeniæ XLIV, 1, 1 calcidem | alarum 2 suo quoque proprio *Vahlen*; *Gryn.* suo quique proprio (*Kreyss. tolli* proprio *volebat.*) 3 propriam societatem *Kreyss.* (*Gryn.* Persei societatem) | aspernata | diungebant 4 boctorum 3, 1 ipse 2 boetiæ | in magnotu erant *Kreyss.* (*Gryn.* in magno tumultu erant) | alii 3 alis 4, 2 aliatiorumque (*Kreyss.* eo convenerat) | defendum 3 constantiæ 4 anthiocique | imperi 5 uicta eadem multitudo *Mg. Em. 535* 7 calcidem 5, 1 leti | et his separatim *Gron.* 6, 3 boeticonciliuponnensum (*Gryn.* Bœotico consilio Peloponn. *Præpositionem ego addidi.*) 4 serg. cornelio calchidem arcersito

cidem accersito. Argis præbitum est iis concilium; ubi nihil 7
aliud a gente Achæorum petierunt, quam ut mille milites da-
rent. Id præsidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus 8
exercitus in Græciam traiceretur, missum est. Marcius et
Atilius, peractis, quæ agenda in Græcia erant, principio hiemis
Romam redierunt.

Inde legatio sub idem tempus in Asiam *et* circum insulas **45**
missa. Tres erant legati, Ti. Claudius, Sp. Postumius, M. 2
Iunius. Ii circumeuntes hortabantur socios ad suscipiendum
adversus Persea *pro* Romanis bellum, et, quo quæque opulen-
tior civitas erat, eo accuratius agebant, quia minores secuturæ
maiorum auctoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia mo- 3
menti habebantur, quia non fovere tantum, sed adiuvare etiam
viribus suis bellum poterant, quadraginta navibus auctore Hege-
silocho præparatis. Qui, cum in summo magistratu esset 4
(prytanin ipsi vocant), multis orationibus perduxerat Rhodios,
ut omissa, quam sæpe vanam experti essent, regum fovendo-
rum spe, Romanam societatem, unam tum in terris vel viribus
vel fide stabilem, retinerent: Bellum imminere cum Perseo; 5
desideraturos Romanos eundem navalem apparatum, quem
nuper Antiochi, quem Philippi ante bello vidissent. Trepida- 6
turos tum repente paranda classe, cum mittenda esset, nisi
reficere naves, nisi instruere navalibus sociis cœpissent. *Id*
eo magis enixe faciundum esse, ut crimina delata ab Eumene
fide rerum refellerent. His incitati quadraginta navium classem 7

7, 1 argi | ii | ubi res aliud *Vereor* (*ut H.*), *ne inter* res *et* aliud *plura interciderint.* 2 aceorum 8, 1 calcidem XLV, 1, 1 in asiam circum *Duk.* 2, 1 t. claudius *Sigon.* | p. postumius *Drak.* 3 aduerus persea romanis 4 ciuitates | agebant in qua minores 3, 1 rodi maximum | monimenti 2 fauere *Kreyss.* | adiuuarent uiribus 3 hegesiloco *Ursinus; Gryn.* Hegesilo 4 *Gryn.* comparatis 4, 1 magistratum 2 multiorationibus *Kreyss.* (*Gryn.* multis rationibus) | peruicerat rodios *Mg. Em. 536* (*Scriptum etiam fuisse potest* pervicerat aput Rhodios) 3 sæpe una experti 4 societationem una 5 stabiles 5, 1 imminerentumperseo 3 anthioci 6, 2 esse 3 reuicere | cœpissenteoagirenixæ faciundum est se ut

instructam ornatamque legatis Romanis advenientibus, ut non
8 expectatam adhortationem esse appareret, ostenderunt. Et hæc
legatio magnum ad conciliandos animos civitatium Asiæ momentum fuit. Decimius unus sine ullo effectu, captarum etiam
pecuniarum ab regibus Illyriorum suspicione infamis, Romam
rediit.

46 Perseus, cum ab conloquio Romanorum in Macedoniam
recepisset sese, legatos Romam de incohatis cum Marcio
condicionibus pacis misit; et Byzantium et Rhodum *litteras*
2 * * legatis ferendas dedit. In litteris eadem sententia ad omnes
erat, conlocutum se cum Romanorum legatis. Quæ audisset
quæque dixisset, ita disposita, ut superior fuisse in discepta-
3 tione videri posset. Aput Rhodios legati addiderunt, confidere
pacem futuram; auctoribus enim Marcio adque Atilio missòs Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus movere bellum,
tum omni gratia, omni ope enitendum fore Rhodiis, ut reconcilient
4 pacem. Si nihil deprecando proficiant, id agendum, ne omnium
rerum ius ac potestas ad unum populum perveniat. Cum ceterorum id interesse, tum præcipue Rhodiorum, quo plus inter
alias civitates dignitate adque opibus excellant; quæ serva
adque obnoxia fore, si nullus alio sit quam ad Romanos
5 respectus. Magis et litteræ et verba legatorum benigne sunt
audita quam momentum ad mutandos animos habuerunt; potentior esse partis melioris auctoritas cœperat. Responsum ex
6 decreto est, optare pacem Rhodios; si bellum esset, ne quid

---

7, 2 instructamortanamque legatis a romanis 3 adornationem 8, 2 *Scribendum videtur* momentum habuit. *Em. 536* 5 redit XLVI, 1, 1 ad conloquio 2 de incohortis cum 3 et rhodum et legati ferendas *Sed excidisse quœdam Creverius vidit, quorum hœc fere sententia fuit:* et Byzantium et Rhodum et in alias civitates litteras de eadem re dimisit; *tum subiiciebatur*: Rhodum etiam legatis ferendas dedit. (*Polyb. XXVII, 4.*) 2, 1 omnis 2 audissent 3, 1 assederunt 2 missos romanos si 4 ope penitendum | rhodis 4, 1 depræcantdo 3 præcipuæ | qui plus *Crev.* 5 fores nullus 5, 2 potentiorisse partis

ab Rhodiis speraret aut peteret rex, quod veterem amicitiam,
multis magnisque meritis pace belloque partam, diiungeret sibi
ac Romanis. Ab Rhodo redeuntes Bœotiæ quoque civitates, 7
Thebas et Coroneam et Haliartum, adierunt, quibus expressum
invitis existimabatur, ut, relicta regia societate, Romanis ad-
iungerentur. Thebani nihil moti sunt, quamquam nonnihil et 8
damnatis principibus et restitutis exulibus succensebant Roma-
nis. Coronæi et Haliartii, favore quodam insito in reges, le- 9
gatos in Macedoniam miserunt, præsidium petentes, quo se
adversus inpotentem superbiam Thebanorum tueri possint.
Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se propter 10
indutias cum Romanis factas mittere non posse; tamen ita
suadere ab Thebanorum iniuriis, qua possent, ut se vindicarent,
ne Romanis præberent causam in se sæviendi.

Marcius et Atilius Romam cum venissent, legationem in 47
Capitolio ita renuntiarunt, ut nulla re magis gloriarentur quam
decepto per indutias et spem pacis rege. Adeo enim appa- 2
ratibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, ut omnia
opportuna loca præoccupari ante ab eo potuerint, quam exerci-
tus in Græciam traiceretur. Spatio autem indutiarum sumpto, 3
æcum venturum; illum nihilo paratiorem, Romanos omnibus
instructiores rebus cœpturos bellum. Bœotorum quoque se
concilium arte distraxisse, ne coniungi amplius ullo consensu
Macedonibus possent. Hæc ut summa ratione acta magna 4
pars senatus adprobabat; veteres et moris antiqui memores
negabant se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Non 5
per insidias et nocturna prœlia nec simulatam fugam inprovi-

6, 2 separaret | quid 4 ab romanis *Mg. Em. 536* 7, 1 boetiæ | ciuitates et thebas *Mg. l. c.* 2 coroneam metaliaromam adierunt 3 inuitiis | adiungeretur 8, 1 sunt et quamquam nihil et 9, 1 haliarte 10, 1 ad rege 2 *Gryn.* tamen suadere ita 3 adtebanorum XLVII, 1, 2 quem 2, 1 ab eo enim 3, 1 sumpto hæcum uenturum *Mg. Em. 537*; *sed fortasse fuit* in æquum venturos. *Seyffertus* rem in æquum venturam 3 boetorum 4 distraxissent | coniugi 4, 2 adprobat | et mores 3 arces 5, 2 nocturnas | ne simulatam | inprobieosque

sosque ad incautum hostem reditus, nec ut astu magis quam
vera virtute gloriarentur, bella maiores gessisse. Indicere prius
quam gerere solitos bella; denuntiare etiam interdum *pugnam*
6 *et locum* finire, in quo dimicaturi essent. Eadem fide indi-
catum Pyrrho regi medicum vitæ eius insidiantem; eadem
7 Faliscis vinctum traditum proditorem liberorum. Religionis
hæc Romanæ esse, non versutiarum Punicarum neque calliditatis
tatis Græcæ, aput *quos* fallere hostem quam vi superare
8 gloriosius fuerit. Interdum in præsens tempus plus profici
dolo quam virtute; sed eius demum animum in perpetuum
vinci, cui confessio expressa sit, se neque arte neque casu,
sed, collatis comminus viribus, iusto ac pio esse bello superatum.
9 Hæc seniores, quibus nova hæc minus placebat sapientia.
Vicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis quam honesti
cura erat, ut conprobaretur prior legatio Marci, et eodem
rursus in Græciam cum * quinqueremibus remitteretur iube-
returque cetera, uti e re publica maxime visum esset, agere.
10 A. quoque Atilium miserunt ad occupandam Larisam in Thes-
salia, timentes, ne, si indutiarum dies exisset, *Perseus*, præsi-
11 dio eo misso, caput Thessaliæ in potestate haberet. Duo
milia peditum Atilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem
12 agendam iussus; et P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC
milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in
potestate Bœotia esset.

48 His præparatis, quamquam ad bellum consilia erant de-
2 stinata, senatum tamen præberi legatis placuit. Eadem fere,

---

4 bella magisquam maiores | indice prius 5 interdum finire *Kreyss.* (*Gryn.* etiam, interdum locum finire) 6, 2 pyrromegi medicum 7, 1 regis hæc romana esse *Vahlen* (*Gryn.* liberorum regis. Hæc Romana esse —.) 2 publicarum 3 græciæ aput fallere 8, 3 neque parte neque casus 4 bellum (*Frob. II* bello esse super.) 9, 1 noua ac nimis placebat 2 tanen | cui potiori utilius 3 marcii (?) *Tum A. Perizonius* et idem 4 cum quinqueremibus *Excidisse numerum Dukerus vidit.* 10, 2 exisset præsidio 11, 1 ·II· duo peditum 2 atillius ab cos. sicinio accendere ad 12, 1 ccce milites 3 boetiae

quæ in conloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. In-
sidiarum Eumeni factarum crimen et maxima cura et minime
tamen probabiliter (manifesta enim res erat) defensum. Cetera 3
deprecatio erat; sed non eis animis audiebantur, qui aut doceri
aut flecti possent. Denuntiatum, extemplo mœnibus urbis
Romæ, Italia intra XXX diem excederent. P. Licinio deinde 4
consuli, cui Macedonia provincia obvenerat, denuntiatum, ut
exercitui diem primam quamque diceret ad conveniendum.
C. Lucretius prætor, cui classis provincia erat, cum XL 5
quinqueremibus ab urbe profectus; nam ex refectis navibus
alias in alium usum retineri ad urbem placuit. Præmissus a 6
prætore est frater *M.* Lucretius cum quinquereme una, ius-
susque, ab sociis ex fœdere acceptis navibus, ad Cephalleniam
classi occurrere, ab Reginis triremi una, ab Locris duabus, 7
ab † Uritibus quattuor. Præter oram Italiæ supervectus Cala-
briæ extremum promuntorium Ionio mari Dyrrachium traicit.
Ibi decem ipsorum Dyrrachinorum, duodecim Issæorum, 8
LIIII quattuor Genti regis lembos nanctus, simulans se
credere eos in usum Romanorum conparatos esse, omnibus
abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephalleniam
traicit. C. Lucretius prætor ab Neapoli profectus, superato 9
freto, die quinto in Cephalleniam transmisit. Ibi stetit classis, 10
simul opperiens, ut terrestres copiæ traicerentur, simul ut
onerariæ ex agmine suo per altum dissipatæ consequerentur.

XLVIII, 2, 4 manisestenim res 3, 2 depræcatio | quia aut 4 romæ ita intra 5, 2 u remibus | nam rex refectis 6, 2 frater lucretius *Gron.* | quinqueremest una 3 cepaliam 7, 1 *Gryn. interpunxit*: occurrere: ab Rheginis — quattuor, præter *cet. Em. 537.* (*Weiss. malebat:* occurrere. Ab R. tr. una sumpta *aut* data, *et probabile est illo modo interpungendum esse et participium et fortasse plura, urbium nomina et navium numeros, excidisse.*) 2 Uritibus *corruptum* | oram superuectus italiæ calabriæ (*Weiss.* Italiæ *tolli volebat, vix recte.*) 3 (*H.* promunturium) | in ionio mari *Mg. Em. 537* | dyrracium 8, 1 dyrracinorum | isseorum 3 conparatus 4 adductis | cepaliam 9, 1 pr. ne ab neapoli 2 quinto per cepallaniam (*Num* quinto per mare Ionium in Cephalleniam?) 10, 2 ut terres ut terrestris copiæ 3 onerariæ et agmine

49 Per hos forte dies P. Licinius consul, votis in Capitolio
2 nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est. Semper quidem
ea res cum magna dignitate ac maiestate geritur; præcipue
tamen convertit oculos animosque, cum ad magnum nobilemque
aut virtute aut fortuna hostem euntem consulem prosecuntur.
3 Contrahit enim non officii modo cura, sed etiam studium
spectaculi, ut videant ducem suum, cuius imperio consilioque
4 summam rem publicam tuendam permiserunt. Subit deinde
cogitatio animum, qui belli casus, quam incertus fortunæ even-
5 tus communisque Mars belli sit; adversa secundaque, quæ
inscitia et temeritate ducum clades sæpe acciderint, quæ contra
6 bona prudentia et virtus attulerit. Quem scire mortalium,
utrius mentis, utrius fortunæ consulem ad bellum mittant?
triumphantemne mox cum exercitu victore scandentem in Ca-
pitolium ad eosdem deos, a quibus proficiscatur, visuri an
7 hostibus eam præbituri lætitiam sint? Persei autem regi, ad-
versus quem ibatur, famam et bello clara Macedonum gens
et Philippus pater, inter multa prospere gesta Romano etiam
nobilitatus bello, præbebat; tum ipsius Persei numquam, ex
quo regnum accepisset, desitum belli expectatione celebrari
8 nomen. Cum his cogitationibus omnium ordinum homines
9 proficiscentem consulem prosecuti sunt. Duo consulares tri-
buni militum cum eo missi, C. Claudius, Q. Mucius, et tres
inlustres iuvenes, P. Lentulus et duo Manlii Acidini; alter M.
10 Manli, alter L. Manli filius erat. Cum iis consul Brundisium
ad exercitum * adque inde cum omnibus copiis transvectus, ad
Nymphæum in Apolloniati agro posuit castra.

XLIX, 2, 2 quæritur | præcipuæ conuertit *Ed. Lugd. 1553* (*Potest etiam fuisse:* sed præcipue) 4 conss. 3, 1 offici | curam 4, 2 animi (animos?) 5, 1 aduersa secunda quæque inscitia *Mg.* 2 cladis 6, 3 uictorem stantem in capitolium (*Gryn.* scandentem Capit.) 7, 1 *Gryn.* Persi | regis 2 fama | claram 8, 1 cogitationum 9, 3 manli acili (*Drak.* duo L. Manlii; *mox* M. *prænomen corruptum videtur.*) 4 l. man filius 10, 1 cum is 2 *Post* exercitum *excidit* profectus *aut* (*Drak.*) venit. 3 nympheum in appolonio. m. agro (*Kreyss.* in Apolloniatium agro)

Paucos ante dies Perseus, postquam legati ab Roma regressi præciderant spem pacis, consilium habuit. Ibi aliquamdiu 50
diversis sententiis certatum est. Erant, quibus vel stipendium 2
pendendum, si iniungeretur, vel agri parte cedendum, si multarent, quidquid denique aliud pacis causa patiendum esset, non recusandum videretur, nec committendum, ut in aleam
tanti casus se regnumque daret. Si possessio haud ambigua 3
regni maneret, multa diem tempusque adferre posse, quibus non amissa modo reciperare, sed timendus ultro iis esse, quos nunc
timeret, posset. Ceterum multo maior pars ferocioris sententiæ 4
erat. Quidquid cessisset, cum eo simul regno protinus cedendum esse, adfirmabant. Neque enim Romanos pecunia aut 5
agro egere, sed hoc scire, cum omnia humana, tum maxima
quæque et regna et imperia sub casibus multis esse. Cartha- 6
giniensium opes fregisse sese et cervicibus eorum præpotentem finitimum regem inposuisse; Antiochum progeniemque eius
ultra iuga Tauri emotum. Unum esse Macedoniæ regnum et 7
regione propincum et quod, sicubi populo Romano sua fortuna labet, antiquos animos regibus suis videatur posse facere.
Dum integræ *res sint*, *statuere* aput animum suum Persea debere, 8
utrum singula concedendo nudatus ad extremum opibus extorrisque regno Samothraciam aliamve quam insulam petere ab Romanis, ubi privatus superstes regno suo in contemptu
adque inopia consenescat, malit, an armatus vindex fortunæ 9
dignitatisque suæ aut, *ut* viro forti dignum sit, patiatur, quod-

---

L, 1, 1 ab roma prægressi præciderint spe paucis 2 aliquam diuersis *Sigon.* 2, 1 erat | stipendium si iniungeretur 3 den·que ad aliud paucis causa 4 ut in alia tanti 3, 1 si possessi aut ambigua 3 ultro isset quos 5, 2 agros | maxime (*Cfr. Em. 538 n.*) 6, 2 ceruibus 3 antiocum 4 iuga turiermotum *Gron.* (*Gryn.* Tauri remotum) 7, 1 macædoniæ 2 regionem | et quod quia sictibi p. r. sua (*F.* et quod opibus, sicubi) 3 uidebatur 8, 1 dum integræ aput (*Gryn.* integræ res apud *apposito asterisco. Supplerunt Sigon. et Drakenb.*) | sum 3 samotraciam 4 supertes | contentu 9, 1 consenescat militaria armatus 2 aut uiro forti *Kreyss.* (*Gryn.* suæ, ita ut uiro)

cunque casus belli tulerit, aut victor liberet orbem terrarum
10 ab imperio Romano. Non esse admirabilius Romanos Græcia pelli, quam Hannibalem Italia pulsum esse; neque hercule videre, qui conveniat, fratri adfectanti per iniuriam regnum
11 summa vi restitisse, alienigenis bene parto eo cedere. Postremo ita *de* bello et pace quæri, ut inter omnes conveniat, nec turpius quicquam esse quam sine certamine cessisse regno, nec præclarius quicquam *quam* pro dignitate ac maiestate omnem fortunam expertum esse.

51 Pellæ, in vetere regia Macedonum, hoc consilium erat. „Geramus ergo" inquit, „dis bene iuvantibus, quando ita videtur, bellum." Litterisque circa præfectos dimissis, Citium (Mace-
2 doniæ oppidum est) copias omnes contrahit. Ipse, centum hostiis sacrificio regaliter Minervæ, quam vocant Alcidemon, facto, cum purpuratorum et satellitum manu profectus Citium est. Eo iam omnes Macedonum *et* externorum auxiliorum
3 convenerant copiæ. Castra ante urbem ponit, omnesque armatos in campo instruxit. Summa omnium quadraginta *tria* milia armata fuere, quorum pars ferme dimidia phalangitæ
4 erant. Hippias Berœæus præerat. Delecta deinde et viribus et robore ætatis ex omni cetratorum numero duo *milia* erant; agema hanc ipsi legionem vocabant; præfectos habebat Leon-
5 natum et Thrasippum Eulyestas. Ceterorum cetratorum, trium ferme milium hominum, dux erat Antiphilus Edessæus. Pæones et ex Parorea et Parastrymonia (sunt autem ea loca subiecta

3 liberart 10, 4 restituisse 11, 2 ita bello *Mg. Em. 538* 4 quicquam pro dignitate ad maiestate LI, 1, 1 pelle 2 inquid 3 titium 4 omnis contra ipsa centum hostis 2, 2 uocantalcidemconfacto *Turnebus*; *Gryn.* vocant Alcidem confecto 3 manus 4 macedeonum externorum auxiliorum *Vahlen* (*Gryn.* externorumque) 3, 1 poni omnis armatosque 2 struxit *Gron.* | quadraginta milia *Gron.* 4 bereus 4, 1 ut uiribus 2 cetratiorum | duo erant hagema hanc *Kreyss.* (*Gryn.* duo erant agemata, hanc ipsi) 3 *Gryn.* habebant *et* Leonatum 4 trasippum (Eulyestas *corruptum*; *Gron.* Lyncestas *probabiliter.*) 5, 2 millium | anthipilus ædissæus 3 ex parona *Sigon.* (*Gryn.* paroria) | parstrymonia *Mg. Em. 538*

Thraciæ) et Agrianes, admixtis etiam Threcibus incolis, trium milium ferme et ipsi expleverant numerum. Armaverat con- 6
traxeratque eos Didas Pæon, qui adulescentem Demetrium occiderat. Et armatorum duo milia Gallorum erant, præfecto Asclepiodoto ab Heraclea ex Sintis. Tria milia Threcum 7
liberorum suum ducem habebant. Cretensium par pæne numerus suos duces sequebatur, Susum Phalasarneum et Syllum Gnosium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex 8
Græcia, mixto generi hominum, præerat. Regii is generis ferebatur, exul, damnatus frequenti concilio Achæorum, litteris ad Persea deprensis. Ætolorum et Bœotorum, qui non ex- 9
plebant plus quam quingentorum omnes numerum, Lyco Achæus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorum, tot gentium auxiliis duodecim milia armatorum ferme efficiebantur. Equitum 10
ex tota Macedonia contraxerat *tria* milia. Venerat eodem Cotys, Seuthis filius, rex gentis Odrysarum, cum mille delectis equitibus, pari ferme peditum numero. Ita summa totius 11
exercitus XXXVIIII milia peditum erant, IV equitum. Satis constabat, secundum eum exercitum, quem magnus Alexander in Asiam traiecit, numquam ullius Macedonum regis copias tantas fuisse.

Sextus et vicesimus annus agebatur, ex quo petenti Phi- 52
lippo data pax erat. Per id omne tempus quieta Macedonia 2
et progeniem ediderat, cuius magna pars matura militiæ esset, et levibus bellis Thracum accolarum, quæ exercerent magis quam fatigarent, sub adsidua tamen militia fuerat; et diu me- 3
ditatum Philippo primo, deinde et Persei Romanum bellum,

4 traciæ et acriones | trecibus (*Gryn.* Thracibus) 5 millium | expleuerunt *Mg. l. c.* 6, 1 armauerant 2 pheon 3 præfectus 4 (*Prave inde a Gryn. interpungebatur* Asclepiodoto. Ab Heraclea ex S.t.) | ex intris *Drakenb.* (*Gryn.* ex Sintiis) 7, 1 trecum (*Gryn.* Thracum) 2 parmene numerus 8, 1 lacædemonius | ex græciam misso genere 2 regis generis ferebat 3 acheorum 4 depressis 9, 1 ætolum et boetorum 2 aceus 10, 2 contraxerat milia 3 cothes euthis filius (*Gryn.* Seuthæ) 11, 1 *Gryn. om.* ita 2 xxxuııı peditum | ııı equitum LII, 2, 2 cuius macedonia magna 3 tracum 3, 2 *Gryn.* Persi

4 omnia ut instructa parataque essent, effecerat. Mota parum-
per acies, non iusto decursu tamen, ne stetisse tantum in ar-
mis viderentur; armatosque, sicut erant, ad contionem vocavit.
5 Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos, cuius
paris Philippus natura frater, adoptione filius, minor, quem
6 Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites
ad bellum; iniurias populi Romani in patrem seque comme-
7 moravit: Illum omnibus indignitatibus conpulsum ad rebellan-
dum, inter apparatum belli fato oppressum; ad se simul le-
gatos, simul milites ad occupandas Græciæ urbes missos.
8 Fallaci deinde conloquio per speciem reconciliandæ pacis ex-
tractam hiemem, ut tempus ad conparandum haberent. Con-
sulem nunc venire cum duabus legionibus Romanis, quæ * *
trecenos equites habeant, et pari ferme numero sociorum pe-
9 ditum equitumque. Eo ut accedant regum auxilia, Eumenis
et Masinissæ, non plus † septem milia peditum, duo equitum
10 futura. Auditis hostium copiis, respicerent suum ipsi exer-
citum, quantum numero, quantum genere militum præstarent
tironibus raptim ad id bellum conscriptis ipsi, a pueris eru-
11 diti artibus militiæ, tot subacti adque durati bellis. Auxilia
Romanis Lydos et Phrygas et Numidas esse, sibi Thracas
Gallosque, ferocissimas gentium. Arma illos habere, quæ sibi
quisque paraverit pauper miles, Macedonas prompta ex regio
apparatu, per tot annos patris sui cura et inpensa facta.
12 Commeatum illis cum procul, tum omnibus sub casibus mari-

---

3 effecerant 4, 1 motam 5, 1 filios duos cuius uel quorum pars philippus *Mg. Em. 539* (*Gryn.* duos, quorum maior Philippus) 6, 2 iniuriam *Crev.* | in patrem se omnem orauit 7, 1 omnibus dignitationibus 2 pato 8, 1 deinde in conloquio 2 haberet coss. nunc 3 que tricenos *Excidit numerus peditum*; trecenos *Sigon.* 4 habebant 9, 2 septem *corruptum esse, Dukerus vidit*; *fort.* XXVII (*legionariorum XII, sociorum totidem, auxiliarium III*) 10, 2 præstarent dei tironibus 4 belli auxilia 11, 2 phygos | tracas 3 armatplios habere eqque sibi (*Gryn.* ea, quæ) 4 macedona 12, 1 commeatu

timis fore; se et pecuniam et frumentum, præter reditus me-
tallorum, in decem annos seposuisse. Omnia, quæ deorum 13
indulgentia, quæ regia cura præparanda fuerint, plena cumu-
lataque habere Macedonas; animum habendum esse, quem 14
habuerint maiores eorum, qui, Europa omni domita, trans-
gressi in Asiam, incognitum famæ aperuerint armis orbem
terrarum, nec ante vincere desierint, quam Rubro mari inclusis,
quod vincerent, defuerit. At hercule nunc *non* de ultimis 15
Indiæ oris, sed de ipsius Macedoniæ possessione certamen
fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos
speciosum Græciæ liberandæ prætulisse titulum; nunc propa- 16
lam Macedoniam in servitutem petere, ne rex vicinus imperio
sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim
tradenda superbis dominis esse cum rege regnoque, *si* absi-
stere bello et facere imperata velint.

Cum per omnem orationem satis frequenti adsensu suc- 53
clamatum esset, tum vero *ad hæc extrema* ea vociferatio simul
indignantium minitantiumque, partim iubentium bonum animum
habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret, tantum 2
iussis ad iter parari; iam enim dici movere castra ab Nym-
phæo Romanos. *Contione* dimissa, ad audiendas legationes
civitatium Macedoniæ se contulit. Venerant autem ad pecu- 3
nias, pro facultatibus quæque suis, et frumentum pollicendum
ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remissum omnibus; satis 4
regios apparatus ad ea dictum sufficere; vehicula tantum im-
perata, ut tormenta telorumque missilium ingentem vim præ-
paratam bellicumque aliud instrumentum veherent. Profectus 5

---

2 preter 13, 2 fuerant *Duker.* 14, 1 animum hos habendum (*N.* iis?) 3 in italiam | *Sig.* fama, *fortasse recte.* | aperuerunt 4 inclusa 5 defuerint 15, 1 ad | nunc de 2 indicæ *Vascosanus.* 3 fortuna | gerentis 4 tulisse *Gron.* 16, 2 peterent rex 3 bello nobis | hæc in tradenda 4 regnoquæ absistere LIII, 1, 2 tum uero ea. uociferatio *Mg. Em. 539*; *supplementi verba incerta sunt.* 2, 2 ad iter parere *Sigon.* (parare *Drak.*) 2 nympheo 3 romanos dimissa 4, 1 satis regionibus apparatus 2 imperata aut 4 alium

inde toto exercitu, Eordæam petens, ad Begorritem, quem
vocant, lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Ha-
6 liacmona fluvium processit. Deinde saltu angusto superatis
montibus, quos Cambunios vocant, descendit ad Azorum, Py-
7 thoum, Dolichen; Tripolim vocant incolentes. Hæc tria op-
pida paulisper cunctata, quia obsides Larisæis dederant, victa
8 tamen præsenti metu in deditionem concesserunt. Benigne
his appellatis, haud dubius, Perrhæbos quoque idem *facturos*,
* * urbem, nihil cunctatis, qui incolebant, primo adventu re-
9 cipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri con-
cursu ad portas armatorum est repulsus; postero die omnibus
copiis adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit.

54 Mylæ, proximum oppidum, ita munitum, ut inexsupera-
bilis munimenti spes incolas ferociores faceret, non portas
claudere regi satis habuerunt, sed probris quoque in ipsum
2 Macedonasque procacibus iaculati sunt. Quæ res cum in-
festiorem hostem ad oppugnandum fecisset, ipsos desperatione
3 veniæ ad tuendos sese acrius accendit. Itaque per triduum
ingentibus utrimque animis et oppugnata est *urbs et* defensa.
Multitudo Macedonum ad subeundum in vicem prœlium haud
difficulter suppetebat; oppidanos, diem, noctem eosdem tuen-
tes mœnia, non vulnera modo, sed etiam vigiliæ et continens

5, 2 exercitus sordeam | begorritim 3 locum | helymeam ad halicamona 6, 2 motibus | descendit ad tripolim uocant adzouis pytolum et doscen incolentis *Gryn.* Azorum, Pythoum et Dolichen; *verba* tripolim vocant *transposuit Iacobsius* (*post* incolentes) *et rectius Weiss.*; et *sustulit Mg. Em. 70. Sigon.* Pythium *hic et XLIV, 2, 6 et 32, 9 et 35, 15. Sed potuit Πυθῷον esse*; *vid. Steph. Byz. v. Πυθώ, etsi ipse Stephanus et Plut. Æm. Paul. 15 Pythium appellant.* 7, 1 oppie paulisper 8, 2 perrebos | idem urbem *Excidisse præter* facturos, *quod Grynæus addidit, unius Perrhæborum urbis nomen*, *Creverius vidit.* 3 *Num* recepit? 9, 1 agri 2 est conrepulsus 3 adhortatus LIV, 1, 2 facere 3 clauderegi 4 *Gron.* ioculati; *Muretus* iocati; *alterumutrum verum videtur.* 2, 3 tuendos esse 3, 2 et oppugnata est defensa *Mg. et similiter Kreyss.* (*Gryn.* et oppugnatæ sunt et defensæ) 4 difficulter sedebat *Mg. Em. 539* (*Gryn.* succedebat) | tuentis (*De* diem noctem *vid. præf. vol. III p. 1 p. XXI ad XXXIII, 17, 10.*)

labor conficiebat. Quarto die, cum et scalæ undique ad mu- 4
ros erigerentur et porta vi maiore oppugnaretur, oppidani, depulso *impetu* muris, ad portam tuendam concurrunt eruptionemque repentinam in hostes faciunt. Quæ cum iræ magis 5
inconsultæ quam veræ fiduciæ virium esset, pauci et fessi ab integris pulsi terga *dederunt* fugientesque per patentem portam hostes acceperunt. Ita capta urbs ac direpta est; libera quo- 6
que corpora, quæ cædibus superfuerunt, venumdata. Diruto magna ex parte et incenso oppido profectus ad Phalannam castra movit; inde postero die Gyrtonem pervenit. Quo cum 7
T. Minucium Rufum et Hippiam, Thessalorum prætorem, cum præsidio intrasse accepisset, ne temptata quidem oppugnatione prætergressus, Elatiam et Gonnum, perculsis inopinato adventu oppidanis, recepit. Utraque oppida in faucibus sunt, qua 8
Tempe adeunt, magis Gonnus. Itaque et firmiore id præsidio tutum equitum peditumque, ad hoc fossa triplici ac vallo munitum reliquit. Ipse ad Sycurium progressus, opperiri ibi 9
hostium adventum statuit; simul et frumentari passim exercitum iubet in subiecto hostium agro. Namque Sycurium est 10
sub radicibus Ossæ montis. *Is* qua in meridiem vergit, subiectos habet Thessaliæ campos, ab tergo Macedoniam adque Magnesiam. Ad has opportunitates accedit summa salubritas 11
et copia, pluribus circumiectis fontibus, perennium aquarum.

Consul Romanus, per eosdem dies Thessaliam cum exer- 55
citu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit; deinde, 2

4, 1 cum et cum scalæ 2 uii 3 depulmoris ad *Mg. Em. 540*; *possis etiam*: depulsa vi muris. (*Gryn.* depulsi muris) 4 hostis 5, 1 *Videndum*, *ne Livius scripserit*: ira magis inconsulta quam vera fiducia virium esset. 2 pauci effusi ab 3 terga fugientemque 6, 2 subtperfuereunt 3 philinnam 4 *Scribendum* castra posuit *aut delendum* profectus. | (*H.* cyptonem) 7, 2 rufium et lippium 3 intrase | ne pugnata quidem 4 uelatias et connum *Sigon.* 8, 1 quæ tempestate adeunt *Gryn.* (Tempe) et *Gron.* (qua) *Sed Gron. præterea* adeuntur, *probabiliter.* 2 conustaque et 4 reliquid 9, 1 succurium 10, 1 succurium 2 ossæ mortis | Is *add. Mg.* 3 tessaliæ 11, 1 hos LV, 1, 1 tessaliam

postquam in Athamaniam est transgressus, asperi ac prope invii soli, cum ingenti difficultate parvis itineribus ægre Gom-
3 phos pervenit. Cui si, vexatis hominibus equisque, tironem exercitum ducenti, acie instructa et loco suo et tempore obstitisset rex, ne Romani quidem abnuunt, magna sua cum clade
4 fuisse pugnaturos. Postquam Gomphos sine certamine ventum est, præter gaudium periculosi saltus superati, contemptus quoque hostium, adeo ignorantium opportunitates suas, ac-
5 cessit. Sacrificio rite perfecto, consul, et frumento dato militibus, paucos ad requiem iumentorum hominumque moratus dies, cum audiret vagari Macedonas effusos per Thessaliam vastarique sociorum agros, satis iam refectum militem ad La-
6 risam ducit. Inde cum tria milia ferme abesset, ad Tripolim
7 (Scæam vocant) super Peneum amnem posuit castra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem navibus accessit cum Attalo adque Athenæo fratribus, Philetæro fratre relicto Pergami ad tutelam regni. Chalcide cum Attalo et quattuor
8 milibus peditum, mille equitum ad consulem venit; Chalcide relicta duo milia peditum, quibus Athenæus præpositus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus undique Græciæ populis convenerunt, quorum pleraque (adeo parva erant) in ob-
9 livionem adducta. Apolloniatæ trecentos equites, centum pedites miserunt. Ætolorum alæ unius instar, quantum ab tota
10 gente equitum venerat, et Thessalorum, *quorum* omnis equitatus speratus erat, non plus quam CCC erant equites in castris

---

2, 2 achamaniam | asperis 3 inuisolis | difficultatem | egre compos 3, 1 hominibus et quisque 2 et loca sua 4 uisse pugnaturos 4, 1 conpos 2 periculoso | contentus 3 hostium ad ego ignorantium 5, 3 effuso per thessalia 6, 1 adesse | ai tripoli *Gron.* (*Em. 540. Gryn.* Inde, cum — abesset a Tripoli) 2 sceam | pæneum 7, 2 calcidem
te ∴
3 adtalo | atheneo | philatero 4 adtulem | calchide (*Gryn.* Inde *Cfr. Em. 540 n.*) 8, 1 calchide 2 atheneus prætor præpositus alia et eodem 4 adeo paruerunt 9, 1 apolloniata 2 *sqq.* ætolorum male — quantum ad tota gente equitem erat uenerant et tessalorum omnis equitatus partus erat — ccc erant adque in castris romanos *Drak. et*

Romanis. Achæi iuventutis suæ, Cretico maxime armatu, ad mille D dederunt.

Sub idem tempus et C. Lucretius prætor, qui navibus 56
præerat ad Cephalleniam, M. Lucretio fratre cum classe super
Maleam Chalcidem iusso petere, ipse triremem conscendit,
sinum Corinthium petens ad præoccupandas in Bœotia
res. Tardior ei navigatio propter infirmitatem corporis fuit. 2
M. Lucretius, Chalcidem adveniens, cum a P. Lentulo Haliartum 3
oppugnari audisset, nuntium prætoris verbis, qui abscedere
eum inde iuberet, misit. Bœotorum iuventute, quæ pars cum 4
Romanis stabat, eam rem adgressus legatus, a mœnibus abs-
cessit. Hæc soluta obsidio locum alteri novæ obsidioni dedit. 5
Namque extemplo M. Lucretius cum exercitu navali, X
milibus armatorum, ad hoc duobus milibus regiorum, qui sub
Athenæo erant, Haliartum circumsedit; parantibusque iam
oppugnare supervenit a Creusa prætor. Ad idem fere tem- 6
pus et ab sociis naves Chalcidem convenerunt, duæ Punicæ
quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quattuor
Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiæ quadriremes.
Has prætor, quia nusquam erat maritimum bellum, remisit 7
sociis. Et Q. Marcius Chalcidem navibus venit, Alope capta,
Larisa, quæ Cremaste dicitur, oppugnata. Cum hic status in 8
Bœotia esset, Perseus, cum ad Sycurium, sicut ante dictum

Mg. Em. 540. Potuit etiam esse: alæ unius instar (tantum ab tota gente equitum venerat) et Thessalorum, quorum *cet.* (*Gryn. Æt.* al. u. instar, quantum in t. g. equitum erat, venerant. et Thessalorum omnis eq. separatus erat: non p. q. ccc erant equites in c. R.) 10, 4 ad millea dederunt *Kreyss.* (*Gryn.* ad mille ded.) LVI, 1, 2 cephallaniam 3 maleum calcidem | peteret 4 corintium | prooccupandas 2, 1 tardioreminauigatio 3, 1 calcidem 2 audisse | abscenderem inde 4, 1 boetorum iuuentutem 2 ea rem 5, 1 obsidio cuius locum 2 exemplo 4 atheneo | aliarum circumsedit 6, 1 idem facere tempus 2 calchidem 3 duo ab . 4 calcedone totidemamctum quinque 7, 1 phas pr. *Kreyss.* (*Gryn.* quadriremes. Prætor *etc.*) 2 calcidem | halopetica capta darisadque cremaste (*Gryn.* Halope, *Gron.* Alope. *Videtur fuisse* Alope Phthiotica capta) 8, 1 status in his in boetia 2 succurium

est, stativa haberet, frumento undique circa ex agris convecto,
9 ad vastandum Pheræorum *agrum* misit, ratus ad iuvandas
sociorum urbes longius a castris abstractos deprehendi Roma-
10 nos posse. Quos cum eo tumultu nihil motos animadver-
tisset, * *; prædam quidem, præterquam hominum (pecora
autem maxume omnis generis fuere), divisit ad epulandum
militibus.

57 Sub idem deinde tempus consilium et consul et rex ha-
2 buerunt, unde bellum ordirentur. Regiis creverant animi va-
statione concessa sibi ab hoste Pheræi agri. Itaque eundum
inde ad castra nec dandum ultra spatium cunctandi censebant.
3 Et Romani sentiebant, cunctationem suam infamem aput so-
cios esse, maxume indigne ferentes, non latam Pheræis opem.
4 Consultantibus, quid agerent (aderant autem Eumenes et At-
talus in consilio), trepidus nuntius adfert, hostem magno ag-
mine adesse. Consilio dimisso, signum extemplo datur, ut
5 arma capiant. Interim placet, ex regiis auxiliis centum equi-
6 tes et parem numerum iaculatorum peditum exire. Perseus
hora ferme diei quarta, cum paulo plus mille passus abesset
a castris Romanis, consistere signa peditum iussit, prægressus
ipse cum equitibus ac levi armatura; et Cotys cum eo duces-
7 que aliorum auxiliorum præcesserunt. Minus quingentos pas-
sus ab castris aberant, cum in conspectu fuere hostium equi-
tes; duæ alæ erant magna ex parte Gallorum (Cassignatus
præerat), et levis armaturæ centum fere et quinquaginta Mysi

9, 1 phereorum misit *Ed. Paris. 1573.* (agrum Pheræorum) 2 reprehendi 10, 2 *Exciderunt quædam in hanc sententiam*: suos in castra revocavit; *Mg. Em. 541.* (*Fort.* prædamque) 3 dimisit ad æpulandum LVII, 1, 2 bellum dirimerentur (*Em. 490 n.*) 2, 1 regis creuerunt *Mg. Em. 542*; creverant *iam Crev.* 2 perei agri 3 *Gryn.* censebat 3, 1 censebant *Mg. Em. l. c.* | cunctationem cunc|suam 2 maxumere *Mg.* (*Gryn.* maximopere) | ferentis | latum phereis 4, 2 trepidatus 3 exemplo 4 arma placeat interim placet 6, 1 perseus ferme *Sigon.* 5 *Fort.* processerunt 7, 3 aleæ 3 cassisignatus 4 missi (Mysi ac Cretenses *Dukerus probabiliter*)

aut Cretenses. Constitit rex, incertus, quanta esset *vis hostium.* 8
Duas inde ex agmine turmas Threcum, duas Macedonum cum
binis Cretensium cohortibus et Threcum misit. Prœlium, 9
cum pares numero essent neque ab hac aut illa parte nova
auxilia subvenirent, incerta victoria finitum est. Eumenis
ferme triginta interfecti; inter quos Cassignatus dux Gallorum
cecidit. Et tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit; 10
postero die circa eandem horam in eundem locum rex copias
admovit, plaustris cum aqua sequentibus. Nam duodecim milium
passuum via omnis sine aqua et plurimi pulveris erat,
adfectosque siti, si primo in conspectu dimicassent, pugnaturos
fuisse apparebat. Cum Romani quiessent, stationibus etiam 11
intra vallum reductis, regii quoque in castra redeunt. Hoc
per aliquot dies fecerunt, sperantes fore, ut Romani equites
abeuntium novissimum agmen adgrederentur; inde certamine 12
orto, cum longius a castris eos elicuissent, facile, ubiubi essent,
se, qui equitatu et levi armatura plus possent, conversuros
aciem.

Postquam inceptum non succedebat, castra propius hostem 58
movit rex et a quinque milibus passuum communiit.
Inde luce prima in eodem, quo solebat, loco peditum acie in- 2
structa, equitatum omnem levemque armaturam ad castra
hostium ducit. Visus et plurium et propior solito pulvis 3
trepidationem in castris Romanis fecit. Et primo vix creditum
nuntianti est, quia prioribus continuis diebus numquam
ante horam quartam hostis apparuerat; tum solis ortus erat.
Deinde ut plurium clamore et cursu a portis dubitatio ex- 4

8, 1 constituit | quanta esset duos esse duos inde *Mg.* (*Gryn.* quantum esset hostium. Duas) 2 *et* 3 trecum (*Gryn.* Thracum) 3 cretensibus in cohortibus 9, 1 prœlium esset cum pares 3 incertam uictoriam 4 quos signatus 10, 1 sycirium 3 plaustris qua cum sequentibus 4 omni 5 adfectusque 11, 2 regi 3 aliquod | romani quies 12, 3 plus posse conueros aciem LVIII, 1, 1 proprius 2 passum | communii 3, 1 et plurimum et proprior (*Kreyss.* plurimus) 3 nuntiatum 4, 1 a porcis

empta est, tumultus ingens oboritur. Tribuni præfectique et
centuriones in prætorium, miles ad sua quisque tentoria dis-
5 currit. Minus quingentos passus a vallo instruxerat Perseus
6 suos circa tumulum, quem Callinicum vocant. Lævo cornu
Cotys rex præerat cum omnibus suæ gentis; equitum ordines
7 levis armatura interposita distinguebat. In dextro cornu Mace-
dones erant equites; intermixti turmis eorum Cretenses. Levi
armaturæ Midon Berœæus, equitibus et summæ partis eius
8 Meno Antigonensis præerat. Proximi cornibus constiterant
regii equites et, mixtum genus, delecta plurium gentium aux-
ilia; Patrocles Antigonensis his et Pæoniæ præfectus Didas
9 erant præpositi. Medius omnium rex erat; circa eum agema
10 quod vocant, equitumque sacræ alæ. Ante se statuit fundi-
tores iaculatoresque; quadringentorum manus utraque nume-
rum expleverat; Ionem Thessalonicensem et Artemona Dolo-
11 pem iis præfecit. Sic regii constiterant. Consul, intra vallum
peditum acie instructa, et ipse equitatum omnem cum levi
12 armatura emisit; pro vallo instructi sunt. Dextro cornu præ-
positus C. Licinius Crassus, consulis frater, cum omni Italico
equitatu, velitibus intermixtis; sinistro M. Valerius Lævinus
sociorum ex Græcis populis equites habebat *et* eiusdem gentis
13 levem armaturam; mediam autem aciem cum delectis equiti-
bus extraordinariis tenebat Q. Mucius. Ducenti equites Galli
ante signa horum instructi et de auxiliis Eumenis Cyrtiorum
14 gentis trecenti. Thessali quadringenti equites parvo intervallo

---

3 discurrio 5, 2 quam callicinum *Mg.* (quem *Gryn.*) 6, 1 leuo 2 præferat . 7, 2 cretenses huic armaturæ *Mg. Em. 542* 3 uereeius 8, 1 cornicibus 2 regi 3 hic et *Sigon.* 9, 2 equitum sacræque ale 10, 1 ante set statuit 2 iaculatoresque equitum quæ equitum quadringentorum 3 explebat rationem tessalonicensem (*Grynæum nunc sequor ob XL V, 6, 9*) | èt certimanoptolopemum iis *Mg. Em. 543* (*Gryn.* et Timanora Dolopem) 11, 1 regi | consules 3 misit *Edit. Gruteri* 12, 2 omnitalico equitatu ut uelitis 3 sinixtro | leuinus 4 habebat eiusdem *Drakenb.* 13, 1 (delectis *suspectum erat Duk. et Crev.*) 2 quintus minucius 3 de auxilis 14, 1 *Aut hic* trecenti *aut c. 55, 10* cccc *scribendum.*

super lævum cornu locati. Eumenes rex Attalusque cum
omni manu sua ab tergo inter postremam aciem ac vallum
steterunt.

In hunc modum maxime instructæ acies, par ferme utrim- 59
que numerus equitum ac levis armaturæ, concurrunt, a fun-
ditoribus iaculatoribusque, qui præcesserant, prœlio orto.
Primi omnium Thraces, haud secus quam diu claustris re- 2
tentæ feræ, ita concitati cum ingenti clamore in dextrum
cornu, Italicos equites, incurrerunt, ut usu belli et ingenio
inpavida gens turbaretur .... gladiis hastas pedites 3
.... neque, nunc succidere crura *equis*, nunc ilia suffodere.
Perseus, in mediam invectus aciem, Græcos primo impetu 4
avertit. Quibus cum gravis ab tergo instaret hostis, Thessa-
lorum equitatus, *qui a lævo* cornu brevi spatio diiunctus in
subsidiis fuerat extra concursum, primo spectator certaminis,
deinde, inclinata re, maxumo usui fuit. Cedentes enim sen- 5
sim integris ordinibus, postquam se Eumenis auxiliis adiunxe-
runt, et cum eo tutum inter ordines suos receptum sociis fuga
dissipatis dabant et, cum minus conferti hostes instarent, pro-
gredi etiam ausi multos fugientium obvios exceperunt. Nec 6
regii, sparsi iam ipsi passim sequendo, cum ordinatis et certo
cedentibus gradu manus conserere audebant. Cum victor 7

---

2 cornum | eumenis LIX, 1, 1 pars ferme 2 læuis 3 præcesserunt *Mg. Em. 543* 2, 1 traces ut secus quidam diu 2 fere (*Gryn.* ita *omisit*; *Kreyss.* ira; *sine causa*; ita concitati — ut) 3 cornum | et usu 3, 1 turbaretur *Dein obscure legitur* ita; *deinde quinque litteræ evanidæ aut erasæ legi nequeunt*; *tum* gladis (*ego ne* gla *quidem legere potui*) hastas pedites (*hic desunt litteræ circiter decem*) mque i nunc succidere crura (*valde obscura hæc vox*; *tum desunt litteræ quinque aut quattuor*) is nunc (*Gryn.* turbaretur. gladiis hastas petere pedites, nunc *bis brevi spatio vacuo. Prima hæc fere fuerunt:* nunc gladiis hastas peditis petere ipsumque, nunc —.) 4, 1 in mediam *obscurum* 2 *Inter* quibus *et* cum *tres aut quattuor litteræ legi nequeunt* | tessalorum equitatus q (? *desunt septem vel octo litteræ*) cornu 5 maxumusui 5, 5 etiam autsi multos 6, 2 regi 3 cendentibus *Mg. Em. 543* (*Gryn.* incedentibus. *Vahlen affirmat in codice esse* incendentibus.)

equestri prœlio rex, parvo momento si adiuvissent, debellatum
esse *clamaret*, opportune adhortanti supervenit phalanx, quam
sua sponte, ne audaci cœpto deessent, Hippias et Leonnatus
raptim adduxerant, postquam prospere pugnasse equitem ac-
8 ceperunt. Fluctuante rege inter spem metumque tantæ rei
conandæ, Cretensis Euander, quo ministro Delphis ad insidias
Eumeni regi usus erat, postquam agmen peditum venientium
9 sub signis vidit, ad regem accurrit et monere instituit, ne ela-
tus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam
10 daret. Si contentus bene re gesta quiesset eo die, vel pacis
honestæ condicionem habiturum vel plurimos belli socios, qui
11 fortunam sequerentur, si bellare mallet. In hoc consilium
pronior erat animus regis. Itaque conlaudato Euandro, signa
referri peditumque agmen redire in castra iubet, equitibus
receptui canere.

60 Cecidere eo die ab Romanis ducenti equites, duo milia
haut minus peditum; capti DC ferme. Ex regiis autem vi-
2 ginti equites, quadraginta pedites interfecti. Postquam rediere
in castra victores, omnes quidem læti, ante alios Thracum
insolens lætitia eminebat; cum cantu enim superfixa *hastis* ca-
3 pita hostium portantes redierunt. Aput Romanos non mæstitia
tantum ex male gesta re, sed pavor etiam erat, ne extemplo
castra hostis adgrederetur. Eumenes suadere, ut trans Pe-
neum transferret castra, ut pro munimento amnem haberet,
4 dum perculsi milites animos colligerent. Consul moveri flagitio
timoris fatendi; victus tamen ratione, silentio noctis transductis

---

7, 2 adiuuisset *Walchius* | debellatum esse et (*Gryn.* deb. esset) opportune *Mg. Em. 544* 3 palanx 4 *Gryn.* deesset 5 adduxerat 8, 1 fluctuanti regi | metumque ac tantæ 3 eumeni regis *Mg.* (*Gryn.* Eumenis regis) | usus usus | agmen inpeditum *Perizon.* 10, 2 honestaet condicionem | plurimus 11, 2 prunior 4 caneretre LX, 1, 1 n haut 2 capti ac ferme cc equites *Mg. Em. 544* (*Gryn.* capti ferme cc equites) | regis 2, 2 lati 3 minabat | superfixa capita *Gron.* 3, 3 *Weiss.* Eumenes consuli suadere; *et aut sic scribendum aut* (*cum Roëllio?*) transferrent — haberent | pæneum 4 manem

copiis, castra in ulteriore ripa communivit. Rex postero die 5
ad lacessendos prœlio hostes progressus, postquam trans amnem in tuto posita castra animadvertit, fatebatur quidem peccatum, quod pridie non institisset victis; sed aliquanto maiorem culpam esse, quod nocte foret cessatum. Nam, ut neminem 6
alium suorum moveret, levi armatura inmissa, trepidantium in transitu fluminis hostium deleri magna ex parte copias potuisse. Romanis quidem præsens pavor demtus erat, in tuto 7
castra habentibus; damnum inter cetera præcipue famæ movebat. Et in consilio aput consulem pro se quisque in Ætolos 8
conferebant causam: ab iis fugæ terrorisque principium ortum; 9
secutos pavorem Ætolorum et ceteros socios Græcorum populorum. Quinque principes Ætolorum, qui primi terga vertentes conspecti dicebantur, *Romam missi*. Thessali pro con- 10
tione laudati, ducesque eorum etiam virtutis causa donati.

Ad regem spolia cæsorum hostium referebantur; ex 2 **61**
his aliis arma insignia, aliis equos, quibusdam captivos dono dabat. Scuta erant supra MD; loricæ thoracesque M amplius summam explebant; galearum gladiorumque et missilium omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc, per se 3
ampla præclaraque, multiplicata verbis regis, quæ ad contionem vocato exercitu habuit: „Præiudicatum eventum belli habetis. 4
Meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo invictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis principes iu- 5

4, 3 communiri *Mg.* (*Gryn.* communit) 5, 1 rex ex postero 4 *Quinque primæ litteræ vocis* pridie, *quæ primæ sunt folii 72 versi*, *evanidæ legi non possunt* | instituisset 6, 3 fluminum 7, 1 in toto 2 datnum | præcipuæ fame 8, 1 consules 2 causa 9, 1 ab is 2 secutus 4 dicebantur thessali *Lacunam expl. Kreyss. e Polyb. XXVII, 13, Appian. Maced. 10.* (*Gryn.* Ætolorum primi — dicebantur.) LXI, 1, 1 referebantur dona ex his *Drakenb.* (*Kreyss.* Donat ex his — equos; quibusdam) 2 arma insigilia aliquis quib.ndam 3 domo dabant | supra ·∞a· | ·∞·amplius 4 gladioq. 3, 1 per se ampleraquæ multiplicata (*Vahl.* ampletaque) *Mg. Em. 545* (*Gryn.* per se ampla, pleraque) 4, 3 locriabantur

ventutis, equites seminarium senatus; inde lectos in patres consules, inde imperatores creant. Horum spolia paulo ante di-
6 visimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis, quæ, nocturna fuga vobis subtractæ, naufragorum trepidatione passim natantium flumen conpleverunt.
7 Sed facilius nobis sequentibus victos Peneum superare erit, quam illis trepidantibus fuit; transgressique extemplo castra
8 oppugnabimus, quæ hodie cepissemus, ni fugissent. Aut, si acie decernere volent, eundem pugnæ pedestris eventum ex-
9 pectate, qui equitum certaminis fuit.“ Et qui vicerant, alacres, spolia cæsorum hostium humeris gerentes, facinora sua audi-
10 vere, ex eo, quod acciderat, spem futuri præcipientes, et pedites, aliena gloria accensi, præcipue qui Macedonum phalangis erant, sibi quoque et navandæ regi operæ et similem gloriam
11 ex hoste pariendi occasionem *optabant. Contione* dimissa, postero die profectus inde ad Mopselum posuit castra. Tumulus hic ante Tempe eminet et Larisa medius abest Gonnum *eunti.*

62 *Romani*, non abscedentes ab ripa Penei, transtulerunt in
2 locum tutiorem castra. Eo Misagenes Numida venit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus et
3 viginti. Per eos dies consilium habenti regi de summa *belli*, cum iam consedisset ferocia ab re bene gesta, ausi sunt quidam amicorum consilium dare, ut secunda fortuna in condi-

---

5, 2 feminarium | in patrum cons. *Mg. Em. l. c.* (*Gryn.* in patrum numerum) 3 inde p imp. creant | paulo anthie 6, 1 ne minorem 2 nocturnam 3 trepidationem 7, 1 pæneum 2 exemplo castram oppugnauimus 8, 3 equitum in certamine *Mg. Em. 545* | fuerit *Mg. ibd.* 9, 2 gerentes ante ora sua *Gron.* (*H. in cod. esse* facinora *scribit, Kr.* anora) | audiuere et ex quo eo acciderat 3 futuri præponentes 10, 2 præcipuæ que macedonum 3 navandæ rei 4 occasione dimissa 11, 2 (*Sic etiam c. 65 et 67 init.* Mopsium *Sigon.*) 2 *et* 3 *et* LXII, 1, 1 tumulus hyc ante tempeste est eminet larisæ medius abestonum non *Mg. coniectura incerta.* (*Gryn.* t. hic inter Tempe et Larissam medius est. Romani non) 1, 1 abscendentes ad ripa pænei 3, 1 regis | de summa cum *Drak.* 3 secundæ | condicione *Gron.*

cionem honestæ pacis uteretur potius, quam, spe vana evectus,
in casum irrevocabilem se daret. Modum imponere secundis 4
rebus nec nimis credere serenitati præsentis *fortunæ prudentis*
hominis et merito felicis esse. Mitteret ad consulem, qui fœdus 5
in easdem leges renovarent, quibus Philippus pater eius pacem
ab T. Quinctio victore accepisset. Neque finiri bellum magni- 6
ficentius quam ab tam memorabili pugna *posse*, *neque* spem
firmiorem pacis perpetuæ dari, quam quæ perculsos adverso
prœlio Romanos molliores factura sit ad paciscendum. Quod si 7
Romani tum quoque insita pertinacia æqua aspernarentur, deos
hominesque et moderationis Persei et illorum pervicacis su-
perbiæ futuros testes. Numquam ab talibus consiliis abhorre- 8
bat regis animus. Itaque plurium adsensu conprobata sen-
tentia, legati, ad consulem missi, adhibito frequenti consilio 9
auditi sunt. Pacem petiere, vectigal, quantum Philippus pac- 10
tus esset, daturum Persea Romanis pollicentes; urbibus, agris
locisque, quibus Philippus cessisset, cessurum et ipsum. Hæc 11
legati. Summotis his, cum consultarent, Romana constantia
vicit in consilio. Ita tum mos erat, in adversis voltum se-
cundæ fortunæ gerere, moderari animo in secundis. Respon- 12
deri placuit, ita pacem dari, si de summa rerum liberum se-
natui permittat rex de se deque universa Macedonia statuendi
ius. Hæc cum renuntiassent legati, miraculo ignaris *Romani* 13
moris pertinacia esse, et plerique vetare amplius mentionem

4, 1 īponeret 2 nec minus | serenitate præsentis hominis 3 esset 5, 2 spacem b t. quinctio 6, 1 neque sinere 2 quam apta memorabili | pugna spem *Crev. et Mg. Em. 546* (*Gryn.* a tam mem. (*Kr.* desinere) pugna: neque spem) 7, 2 romana 8, 2 *et* 9, 1 adsensum conprobata est sententia legati *Mg. Em. 546* 9, 1 conss. | *Voces* adhibito frequenti consilio *bis scriptæ.* 10, 1 petere *Perizon.* 2 pollicentibus 3 cessisset cæsarum (*Gryn.* cessurum) primum *Gron.* (*Periz.* quam primum) 11, 3 uidit in considio | in aduersus 3 moderari animos *Mg. Em. 546* 12, 3 permittit 13, 1 hæ cum | ignaris moris pertinacia moris esse *Mg.* (*Gryn.* ignaris moris pertinacia Romanorum esse) 2 uetari

pacis facere; ultro mox quæsituros, quod oblatum fastidiant.
14 Perseus hanc ipsam superbiam (quippe ex fiducia virium esse)
timere, et summam pecuniæ augens, si pretio pacem emere
15 posset, non destitit animum consulis temptare. Postquam
nihil ex eo, quod primo responderat, mutabat, desperata pace
ad Sycurium, unde profectus erat, rediit, belli casum de integro
temptaturus.

63 Fama equestris pugnæ vulgata per Græciam nudavit
voluntates hominum. Non enim solum qui partis Macedonum
erant, sed plerique ingentibus Romanorum obligati beneficiis,
quidam vim superbiamque *regiam* experti, læti eam famam
2 accepere, non ob aliam causam quam pravo studio, quo etiam
in certaminibus ludicris vulgus utitur, deteriori adque infirmiori
3 favendo. Eodem tempore in Bœotia summa vi Haliartum
Lucretius prætor oppugnabat; et quamquam nec habebant externa auxilia obsessi præter Coronæorum iuniores, qui prima
obsidione mœnia intraverant, neque sperabant, tamen ipsi ani-
4 mis magis quam viribus resistebant. Nam et eruptiones in
opera crebro faciebant, et arietem admotum nunc * * libramento plumbi gravatum ad terram urguebant, et si qua declinare nequiverant ictum, pro diruto muro novum tumultuario
opere, raptim ex ipsa ruinæ strage congestis saxis, extruebant.
5 Cum operibus lentior *oppugnatio* esset, scalas per manipulos
dividi prætor iussit, [ut] corona undique mœnia adgressurus,
eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quod, qua
parte palus urbem cingit, nec adtinebat oppugnari nec poterat.

---

3 quæsiturus 14, 2 prætio 3 animum contemptare 15, 2 responderant mutabant | pace assurium 3 redit LXIII, 1, 4 superbiamque experti *Mg. post Gronovium, qui* Macedonum *supplebat, Weiss.* regis. 2, 1 ab aliam 2 infirmiore 3, 1 in boetiam | aliarum lucretius 2 oppugnarat *Duk.* | externi 3 coronitæorum 4, 2 nunc libramento (*Kreyss.* nunc saxis ingentibus, nunc libramento. *Gryn. om.* nunc) 3 declinarent qui auguerant *Vahlen Philol. 1863 p. 156* (*Gryn.* declinarent qui agebant ictum) 5 opera 5, 1 operibus lentio esset (*Gryn.* operibus oppugnatio lentior esset) 2 ut *notavit Drak.*

Ipse ab ea parte, qua duæ turres quodque inter eas muri 6
erat, *corruerat*, duo milia militum delectorum admovit, *ut* eodem tempore, quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu adversus se oppidanorum facto, scalis vacua defensoribus mœnia
capi parte aliqua possent. Haud segniter oppidani vim eius 7
arcere parant. Nam super stratum ruinis locum fascibus aridis sarmentorum iniectis, stantes cum ardentibus facibus, accensuros eam se sæpem minabantur, ut, incendio intersæpti ab hoste,
spatium ad obiciendum interiorem murum haberent. Quod 8
inceptum eorum fors inpediit; nam tantus repente effusus est imber, ut nec accendi facile pateretur et extingueret accensa.
Itaque et transitus per distracta fumantia virgulta patuit, et 9
in unius loci præsidium omnibus versis, mœnia quoque pluribus
simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captæ urbis 10
seniores inpubesque, quos casus obvios optulit, passim cæsi; armati in arcem confugerunt, et postero die, cum spei nihil
superesset, deditione facta, sub corona venierunt. Fuerunt 11
autem MM ferme et quingenti. Ornamenta urbis, statuæ et tabulæ pictæ, et quidquid pretiosæ prædæ fuit, ad naves dela-
tum; urbs diruta a fundamentis. Inde Thebas ductus exer- 12
citus; quibus sine certamine receptis, urbem tradidit exulibus et qui Romanorum partis erant; adversæ factionis hominum fautorumque regis ac Macedonum familias sub corona vendidit. His gestis in Bœotia, ad mare ac naves rediit.

Cum hæc in Bœotia gererentur, Perseus ad Sycurium 64
stativa dierum aliquot habuit. Ubi cum audisset, raptim Ro- 2

6, 1 duæ ut tres quoque inter | muri fuerat duo *Mg. post Kreyss. Em. 547 n.* (*Gryn.* muri prorutum fuerat, duo) 2 admouit eodem 4 factio 7, 1 oppidani tum eius 3 fascibus 4 eam se sæpe *Mg. Em. 547* (*Gryn.* ea se sæpe) 8, 2 inpedit | repente est infusus est 3 accendendi 9, 2 omnibus uerbis 10, 2 obuius | passim caissi 11, 2 ∞ ∞ ferme et ⁙ ornamenta | statuæ tabulæ et pictæ 3 prætiose 4 urbis 12, 1 inttebanos ductus 2 recepti 3 aduersa 5 in boetiam | naves d redit LXIV, 1, 1 in boetia | perseusassyrium 2, 1 audissent

manos circa ex agris demessum frumentum convehere, deinde ante sua quemque tentoria spicas fascibus desecantem, quo purius frumentum tereret, ingentes acervos per tota castra
3 stramentorum fecisse, ratus incendio opportuna esse, faces tædamque et malleolos stuppæ inlitos pice parari iubet, adque ita media nocte profectus *est*, ut prima luce adgressus falleret.
4 Nequidquam primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo ceteros excitaverunt, signumque datum est arma extemplo capiendi; simulque in vallo, ad portas miles instructus erat, et
5 † in conste oppugnationis castrorum. Perseus [et] extemplo circumegit aciem et prima impedimenta ire, deinde peditum signa ferri iussit; ipse cum equitatu et levi armatura substitit ad agmen cogendum, ratus, id quod accidit, insecuturos ad ex-
6 trema ab tergo carpenda hostes. Breve certamen levis armaturæ maxime cum procursatoribus fuit; equites peditesque sine
7 tumultu in castra redierunt. Demessis circa segetibus, Romani ad Crannona, intactum agrum, castra movent. Ibi cum securi et propter longinquitatem et viæ inopis aquarum difficultatem,
8 quæ inter Sycurium et Crannona est, stativa haberent, repente prima luce *in* imminentibus tumulis equitatus regius cum levi armatura visus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant; peditum agmen sub lucem relique-
9 rant in proxuma planitie. Stetit paulisper in tumulis, elici

---

3 spicias | *Gron.* falcibus 4 terere et ingentis | tota castramentorum 3, 1 esse fastædamque 2 malleolus 3 profectus ut *Mg.* | fallere 4, 1 (*Vulgo interpungunt*: Nequicquam. Primæ *cet. Em. 547*) 2 *Gryn.* exciverunt 3 *Fort.* in vallo et ad portas 4 et inconste oppugnationis castrorum *Excidisse videtur, relictis litteris* incon, *extrema pars sententiæ et initium sequentis, cuius hæc videtur forma fuisse*: Omissa spe oppugnationis castrorum Perseus extemplo, *om.* et (*Gryn.* instructus erat et intentus propugnationi castrorum.) 5, 2 acie 5 hostis 7, 2 ad crannonam (*Gryn.* ad Ciannonium int.) | castra mouentibus ibi (*H. bis scribi* ibi cum *dicit.*) 3 propter cum longintate (*Gryn.* propter castrorum longinquitatem) 4 sicurium et cranniana 8, 2 luce imminentibus 4 sycirio | sub luce 5 planitiae 9, 1 *Probabiliter Heldius* paulisper Perseus

posse ratus ad equestre certamen Romanos. Qui postquam nihil movebant, equitem mittit, qui pedites referre ad Sycurium signa iuberet; ipse mox insecutus. Romani equites, modico intervallo sequentes, sicubi sparsos ac dissipatos invadere possent, postquam confertos abire, signa adque ordines servantes, viderunt, et ipsi in castra redeunt.

Inde, offensus longinquitate itineris, rex ad Mopselum ca- 65
stra movit; et Romani, demessis Crannonis segetibus, in Pha-
lannæum agrum transeunt. Ibi cum ex transfuga cognosset 2
rex, sine ullo armato præsidio passim vagantes per agros
Romanos metere, cum *M* equitibus, duobus milibus Thracum
et Cretensium profectus, cum, quantum adcelerare poterat,
effuso agmine isset, inproviso adgressus est Romanos. Iuncta 3
vehicula, pleraque onusta, mille admodum capiuntur, DC ferme
homines. Prædam custodiendam ducendamque in castra trecentis 4
Cretensium dedit. Ipse, revocato ab effusa cæde equite et re- 5
liquis peditum, ducit ad proximum præsidium, ratus haud
magno certamine opprimi posse. L. Pompeius tribunus mili- 6
tum præerat, qui perculsos milites repentino hostium adventu
in propinquom tumulum recepit, loci se præsidio, quia numero
et viribus impar erat, defensurus. Ibi cum in orbem milites 7
coegisset, ut densatis scutis ab ictu sagittarum et iaculorum
sese tuerentur, Perseus, circumdato armatis tumulo, alios ascen-
sum undique temptare iubet et comminus prœlium conserere,
alios eminus tela ingerere. Ingens Romanos terror circum- 8
stabat; nam neque conferti propellere eos, qui in tumulum
connitebantur, poterant et, ubi ordines procursando solvissent,

2 romanos quattuor postquam 3 equites | sycirium 4 insecuti LXV, 1, 1 itineri 2 grannonis | palanneum 2, 2 uagantis 3 cum equitibus | tracum 5 issent *Dœringius* 3, 2 pleraque honesta | capiuntur ac ferme 5, 2 aut magno 3 posset 6, 3 propinquam 4 uiribus imperat 7, 2 secutis abiectus sagittarum *Duk.* (*Gryn.* scutis ab iactu) 3 alio 5 *et* 8, 1 alios seminus | ingerere religes *Kreyss.* (*Gryn.* ingerere. Anceps) | romanus 2 conferti propter eos *Mg. Em. 548* (*Gryn.* conferti pugnare propter eos) | in tumulum conabantur *Weiss.* (*Gryn.* ascendere in tum. conabantur)

9 patebant iaculis sagittisque. Maxime cestrosphendonis vulnerabantur. Hoc illo bello novum genus teli inventum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine
10 digiti; huic abiegnæ breves pinnæ tres, velut sagittis solent, circumdabantur; funda media duo scutalia inparia habebat; cum maiori nisu libratum funditor habena rotaret, excussum
11 velut glans emicabat. Cum et hoc et alio omni genere telorum pars vulnerata militum esset, nec facile iam arma fessi sustinerent, instare rex, ut dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri; nec cuiusquam ad deditionem flectebatur animus, cum ex insperato iam opstinatis mori spes adfulsit.
12 Nam cum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra nuntiassent consuli, circumsideri præsidium, motus periculo tot civium (nam DCCC ferme, et omnes Romani erant) cum equitatu ac levi armatura (accesserant nova auxilia, Numidæ pedites equitesque et elephanti) castris egreditur, et tribunis mi-
13 litum imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse, velitibus ad firmanda levium armorum auxilia adiectis, ad tumulum
14 præcedit. Consulis latera tegunt Eumenes, Attalus et Misagenes, regulus Numidarum.

66 Cum in conspectu prima signa suorum circumsessis fuerunt, Romanis quidem ab ultuma desperatione recreatus est
2 animus; Perseus, cui primum omnium fuerat, ut, contentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisque, non
3 tereret tempus in obsidione præsidii, secundum, ea quoque temptata utcumque, cum sciret nihil roboris secum esse, dum

---

4 putabant iaculis | *Gryn.* sagittisve 9, 1 cestrospendonis 2 bellum | bipalmaie 3 astili semicuitali 10, 1 huic ablegebræue pinnæ *Kreyss. e Polyb. XXVII, 9* (*Gryn.* huic ad libramen pinnæ) 2 circumfundabantur | duo cum alia inpari *I. A. Ernestius* (*Gryn.* duo funalia) 3 maioris sinu *Kreyss.*; *Gryn.* maiori sinu | funditur 11, 2 armi 3 præmi 5 opstinatiü 12, 3 accc. 13, 3 præcedentis 14, 1 mysagenes (*F.* Attalusque. *Em. 70*) LXVI, 1, 1 cum inspectum prima 2 ab ultu 2, 2 capitis aliquod 3 terere 3, 2 utcumque secum sciret

liceret intacto, abire, et ipse hostium adventum, elatus successu,
mansit et, qui phalangem arcesserent, propere misit; quæ et 4
serius, quam res postulabat, et, raptim acta, turbata cursu
adversus instructos et præparatos erat adventura. Consul an-
teveniens extemplo prœlium conseruit. Primo resistere Mace- 5
dones; deinde, ut nulla re pares erant, amissis trecentis pedi-
tibus, viginti quattuor primoribus equitum ex ala, quam sacram
vocant, inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit,
abire conantur. Ceterum iter prope ipso prœlio tumultuosius 6
fuit. Phalanx, abs trepido nuntio accita, cum raptim duceretur,
primo in angustiis captivorum agmini oblata vehiculisque fru-
mento onustis hæsit; ingens ibi vexatio partis utriusque fuit, 7
nullo expectante, *ut* utcumque explicaretur agmen, sed armatis
deicientibus *per* præceps inpedimenta (neque enim aliter
via aperiri poterat), iumentis, cum stimularentur, in turba sæ-
vientibus. Vix ab incondito agmine captivorum expedierant 8
sese, cum regio agmini perculsisque equitibus occurrunt. Ibi
vero clamor iubentium referre signa ruinæ [quoque] prope si-
milem trepidationem fecit, ut, *si* hostes, intrare angustias ausi,
longius insecuti essent, magna clades accipi potuerit. Consul, 9
recepto ex tumulo præsidio, contentus modico successu in
castra copias reduxit. Sunt, qui eo die magno prœlio pug-
natum auctores sint; VIII milia hostium cæsa, in his Sopa-
trum et Antipatrum, regios duces; vivos captos circiter MMDCCC,

---

3 aduentu 4 phalange 4, 1 *sqq.* qua et — raptim aptaturturbati cursus — erant aduentura *Mg. Em. 548* (*Gryn.* Qua et serius — et raptim acta, turbati cursu — erant adventuri.) 3 antueniens exemplo 5, 3 peditum ex alia 4 aleæ 6, 2 phalans 4 onustiis cæsis ingens *Heusinger* (*Gryn.* onustis: iis cæsis ingens) 7, 2 expectante utrumque *Kreyss.* (*Gryn.* expectante utcunque) 3 deitinentib. præceps *Kreyss.* (*Gryn.* detrudentibus per præceps) | aliter a uia periri 4 iumentis neque enim cum stimularentur 8, 2 cum a regio agmine 3 quoque *not. Bekker.* 4 ut hostes | introre *Mg. Em. 549* (*Gryn.* introire) | auxi 9, 2 modico concessu 4 auctores sunt (sint *Sigon.*) qui viii hostium 5 ∞ ∞ accc

10 signa militaria capta viginti septem. Nec incruentam victoriam fuisse; supra quattuor milia et trecentos de exercitu consulis cecidisse; signa sinistræ alæ quinque amissa.

67 Hic dies et Romanis refecit animos et Persea perculit, ut, dies paucos ad Mopselum moratus, sepulturæ maxume militum amissorum cura, præsidio satis valido ad Gonnum
2 relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam,
3 iussum Magnetas ex propinquo temptare. Cum Pellam venisset, exercitu in hiberna dimisso, ipse cum Cotye Thessalonicam
4 est profectus. Eo fama adfertur, Atlesbim, regulum Thracum, et Corragum, Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum
5 fecisse et regionem, Marenen quam vocant, cepisse. Itaque dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur. Ducenta talenta, semestre stipendium, equi-
6 tatui numerat, cum primo annuum dare constituisset. Consul, postquam profectum Persea audivit, ad Gonnum castra movet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm Macedoniæ claustra tutissima præbet et in Thessaliam oppor-
7 tunum Macedonibus decursum. Cum et loco et præsidio valido inexpugnabilis urbs esset, abstitit incepto. In Perrhæbiam flexis itineribus, Mallœa primo impetu capta ac direpta, Tri-
8 poli aliaque Perrhæbia recepta, Larisam rediit. Inde Eumene adque Attalo domum remissis, Misageni Numidisque hiberna in proxumis Thessalis urbibus distribuit, et partem exercitus

---

10, 3 sinistra aleæ LXVII, 1, 3 amissorum curuam | connum 2, 1 moteum quendam 2 regis | relinquid 3 iussu | et propinquo *Kreyss.* s. (*Gryn.* et propinquos) 3, 2 tessalonicam 4, 1 atlembim (*H.* autlebim) | tracum corrachum eumenis pr. (et *add. Frob. II.*) 3 fecisset regionem | marenem 5, 4 numera | anum dare 6, 2 connum 3 si potiori | ipsam tempe 4 macædoniæ | tessaliam 7, 2 inexpugnabilis res esset *Gron.* | in perrebiam flexit 4 aliquæ perrebia | redit 8, 1 eumenen 2 romam remissis | misachin numidisque hiberna *Mg. Em. 549* (*Gryn.* Misagenem Numidasque in hiberna) 3 tessalis

ita per totam Thessaliam divisit, ut et hiberna commoda
omnes haberent et præsidio urbibus essent. Q. Mucium lega- 9
tum cum duobus milibus ad optinendam Ambraciam misit.
Græcarum civitatium socios omnes præter Achæos dimisit.
Cum exercitus parte profectus in Achaiam Phthiotim, Pteleum
desertum fuga oppidanorum diruit a fundamentis, Antronas
voluntate incolentium recepit. Ad Larisam deinde exercitum 10
admovit. Urbs deserta erat; in arcem omnis multitudo con-
cesserat; eam oppugnare adgreditur. Primi omnium Macedo- 11
nes, regium præsidium, metu excesserunt. A quibus relicti
oppidani in deditionem extemplo veniunt. Dubitare inde,
utrum Demetrias prius adgredienda foret an in Bœotia aspi-
ciendæ res. Thebani, vexantibus eos Coronæis, in Bœotiam 12
arcessebant. Et *ob* horum preces *et* quia hibernis aptior regio
quam Magnesia erat, in Bœotiam duxit.

---

4 tessaliam | hibernam commodam 5 habent 9, 3 sociis | acheos dimisit cos. cum 4 pthiotim etheleum 5 dirifuit | *Gryn.* Antrona; *vid. ad c. 42, 1.* 6 uoluntatem colentium *Mg. Em. 549* (*Gryn.* voluntate colentium) 11, 2 excesserat *Mg. Em. 549* (*Gryn.* excesserant) 3 dubitari *Duk.* (*Vahlen* Dubitantem inde — res, Thebani) 4 in boetiam 12, 1 tebani uexantibus eius coronæis | boetiam 2 et horum præces quia *Mg.* (*Gryn.* Ad horum preces, quia) 3 magnesiæ | boetiam.

Subscriptio (*p. 79 v.*) *hæc est:*

TITI LIUI AB URBE CONDITA
LIB. XLII EXP. INC.
LIB. XLIII FELICITER.

Liber XLIII.

1 Eadem æstate, qua in Thessalia *hæc gesta sunt*, * * legatus in Illyricum a consule missus opulenta duo oppida oppugnavit;
2 Ceremiam vi adque armis coegit in deditionem, omniaque iis sua concessit, ut opinione clementiæ eos, qui Carnuntem, mu-
3 nitam urbem, incolebant, adliceret. Postquam nec, ut dederent se, conpellere neque capere opsidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequicquam fatigatus miles esset, quam prius
4 intactam urbem reliquerat, diripuit. Alter consul C. Cassius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quicquam gessit et per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incepto
5 est conatus. Ingressum hoc iter consulem, senatus ex Aquileiensium legatis cognovit, qui, querentes coloniam suam novam et infirmam, necdum satis munitam inter infestas nationes
6 Histrorum et Illyriorum esse, cum peterent, ut senatus curæ haberet, quomodo ea colonia muniretur, interrogati, vellentne
7 eam rem C. Cassio consuli mandari, responderunt, Cassium, Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam esse. Ea res primo incredibilis visa, et pro se quis-

---

I, 1, 1 ætate | in thessalia legatus *Kr. Legati nomen intercidit nec, ut Sigon. putavit, Q. Mucius is esse potuit.* (*Gryn.* in Thessalia equestri pugna vicere Romani, legatus) 2 c̄ons omissus | oppugnajui ceremiam *Weiss.*, *Mg. Nomen urbis incertum est.* (*Gryn.* oppida vi atque) 2, 1 omniaquæ is 2 concessit in opinione | que carnuntem cap munitam 3, 2 conplere 3 nequiquam 4 reliq|rat 4, 3 inlyricum | ligiones | madoniam 5, 2 quiq.|rerentes 4 systrorum 7, 2 inlyricum | macedoniam se ea

que credere, Carnis forsitan aut Histris bellum inlatum. Tum 8
Aquileienses, nihil se ultra scire nec audere adfirmare, quam
XXX dierum frumentum militi datum et duces, qui ex Italia
itinera in Macedoniam nossent, conquisitos abductosque. Enim- 9
vero senatus indignari, tantum consulem ausum, ut suam pro-
vinciam relinqueret, in alienam transiret, exercitum novo pe-
riculoso*que* itinere inter exteras gentes duceret, viam tot na-
tionibus in Italiam aperiret. Decernunt frequentes, ut C. 10
Sulpicius prætor tres ex senatu nominet legatos, qui eo die
proficiscantur ex urbe et, quantum adcelerare possint, Cassium
consulem, ubicumque sit, persequantur; nuntient, ne bellum 11
cum ulla gente moveat, nisi cum qua senatus gerendum cen-
suerit. Legati hi profecti: M. Cornelius Cethegus, M. Fulvius,
P. Marcius Rex. Metus de consule adque exercitu distulit 12
eo tempore muniendæ Aquileiæ curam.

Hispaniæ deinde utriusque legati aliquot populorum in 2
senatum introducti. Ii, de magistratuum Romanorum avaritia 2
superbiaque conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se
socios fœdius spoliari vexarique quam hostes patiantur. Cum 3
et alia indigna quererentur, manifestum autem esset, pecunias
captas, L. Canuleio prætori, qui Hispaniam sortitus erat, ne-
gotium datum est, ut in singulos, a quibus Hispani pecunias
repeterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, pa-
tronosque, quos vellent, sumendi potestatem faceret. Vocatis 4
in curiam legatis recitatum est senatus consultum, iussique no-
minare patronos. Quattuor nominaverunt, M. Porcium Cato- 5
nem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Æmilium L. F.

9, 3 periculoso *Mg.* 4 inter ceteras | ducere *Gron.* 5 aperire *Gron.* 10, 2 tris 3 possent *Mg. Em. 550* 11, 1 nec bellum 2 cum quæ | censuerant *Perizon.* (*Gryn.* censuerat) 3 hii *Gron.* (*Gryn.* ii) | cetegus 4 p. m̄ rex 12, 1 metu II, 1, 1 aliquod 2 senatu *Sigon.* 2, 1 introducti idem magistratuum 2 superbiaque quæ conquesti 3 hostiis 3, 2 indigna q. | rererentur 3 cannuleio 5 *Gryn.* peterent | quinos recuperarent ex 4, 2 .sc̄ | nominare ṫ patronos 5, 2 scipio | l. æmilium f. m. (*Gryn.* M. F.) paulum *Pighius*

6 Paulum, C. Sulpicium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui
prætor A. Manlio, M. Iunio consulibus in citeriore Hispania
fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio abso-
7 lutus est reus. Dissensio inter duarum provinciarum legatos
est orta; citerioris Hispaniæ populi M. Catonem et Scipionem,
ulterioris L. Paulum et Gallum Sulpicium patronos sumpse-
8 runt. Ad reciperatores adducti a citerioribus populis P. Fu-
9 rius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Postumio,
Q. Mucio consulibus triennio ante, hic biennio prius, L. Po-
10 stumio, M. Popilio consulibus, prætor fuerat. Gravissimis
criminibus accusati ambo ampliatique; cum dicenda de integro
causa esset, excusati exilii causa solum vertisse. Furius Præ-
11 neste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat, prohi-
beri a patronis nobiles ac potentes conpellare, auxitque eam
suspicionem Canuleius prætor, quod, omissa ea re, dilectum
habere instituit. Dein repente in provinciam abiit, ne plures
12 ab Hispanis vexarentur. Ita, præteritis silentio oblitteratis,
in futurum tamen consultum ab senatu Hispanis, quod impe-
trarunt, ne frumenti æstimationem magistratus Romanus haberet,
neve cogeret vicesumas vendere Hispanos, nisi quanti ipsi vel-
lent; et ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas im-
ponerentur.

3 Et alia novi generis hominum ex Hispania legatio venit.
2 Ex militibus Romanis et ex Hispanis mulieribus, cum quibus
conubium non esset, natos se memorantes, supra quattuor
milia hominum orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent,
3 daretur. Senatus decrevit, uti nomina sua aput L. Canuleium
profiterentur eorumque, si quos manumisissent; eos Carteiam

6, 2 consule 3 sumserunt uis 7, 2 est ora | populiq. 4 sumserunt 9, 2 hinc uiennio prius 3 c. popilio 10, 3 excusatio exilii 11, 2 nobilis | auxiadquo 4 abitinereplures 12, 2 futurum consultamentum ab *Kreyss.* (*Gryn.* futurum consultum ab) 4 uicensumas | hispanonis quanti ipse uellent *Mg.* (*Gryn.* Hispanos quanti ipse vellet) III, 2, 3 hominum ex hispania orabant 3, 2 proficerentur | manumissent *Mg. Em. 551* (*Gryn.* profiterentur: eorumque si quos manumisisset, eos)

ad Oceanum deduci placere. Qui Carteiensium domi manere 4
vellent, potestatem fieri, uti numero colonorum essent, agro
adsignato. Latinam eam coloniam esse libertinorumque appel-
lari. Eodem tempore ex Africa et Gulussa regulus, Masi- 5
nissæ filius, legatus patris, et Carthaginienses venerunt. Gu- 6
lussa prior in senatum introductus, et *de iis, quæ* missa erant
ad bellum Macedonicum a patre suo, exposuit, et, si qua
præterea vellent imperare, præstaturum merito populi Romani
est pollicitus, et monuit patres conscriptos, ut a fraude Car-
thaginiensium caverent. Classis eos magnæ parandæ consilium 7
cepisse, specie pro Romanis et adversus Macedonas; ubi ea
parata instructaque esset, ipsorum fore potestatis, quem hostem
aut socium habeant. Hanc iniec * *

* * tis tantum pavorem ingressi castra, ostentantes ca- 2 4
pita, fecerunt, ut, si admotus extemplo exercitus foret, capi
castra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta est; et erant,
qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam censerent;
civitatesque complures, eo nuntio audito, in deditionem vene-
runt. Quibus purgantibus sese culpamque in duorum amen- 3
tiam conferentibus, qui se ultro ad pœnam ipsi optulissent,
cum veniam dedisset prætor, profectus extemplo ad alias civi- 4
tates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum

A. u. c. 584. A. Chr. 170. (A. Hostilio Mancino, A. Atilio Serrano coss.)

4, 2 potestatem fore, *sed verbo obscure scripto; Mg. Em. l. c.* (*Vahlen affirmat saltem* fi *et* ri *in codice apparere. Dobreus* ut in numero) | *H.* esset 3 coloniam fuisse *Gron.* 5, 1 gulussa matsinissæ regulus filius *Kreyss.* (*Gryn.* Gulussa Masinissæ regis filius) 6, 2 introductus et missa *Mg.* (*Gryn.* intr. et, quæ missa) 3 exptosuit 4 imperarent | merito pr 5 et monuit et patres consgripti 7, 1 consilium coepissusspecie, *sed litteræ* sus *tam obscuræ, ut legi vix possint.* 2 macedoniasubea parata 4 *In v.* iniec *desinit fol. 82 codicis, qualis nunc est. Deinde desunt quaterniones quattuor XV, XVI, XVII, XVIII, in quibus erat finis narrationis rerum P. Licinio et C. Cassio coss. actarum et maior pars narrationis rerum A. Hostilio et A. Atilio (a. 170 a. Chr.) actarum.* IV, 2, 1 tis tantum extitit pauor ingressi *Kreyss. suspicatur fuisse*: Tantum exinde pavorem 2 capita castra 3 fugadingens 4 præcibus

agrum, qui paulo ante ingenti tumultu arserat, peragravit.
5 Hæc lenitas prætoris, qua sine sanguine ferocissimam gentem
domuerat, eo gratior plebi patribusque fuit, quo crudelius
avariusque in Græcia bellatum et ab consule Licinio et ab
6 Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis absentem
contionibus adsiduis lacerabant, cum reipublicæ causa abesse
excusaretur; sed tum adeo vicina etiam inexplorata erant, ut
is eo tempore in agro suo Antiati esset aquamque ex manu-
7 biis Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum
triginta milibus æris locasse dicitur. Tabulis quoque pictis
8 ex præda fanum Æsculapi exornavit. Invidiam infamiamque
ab Lucretio averterunt in Hortensium, successorem eius, Ab-
deritæ legati, flentes ante curiam querentesque, oppidum suum
9 ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. Causam excidii
fuisse urbi, quod, cum centum milia denarium et tritici L
milia modium imperaret, spatium petierint, quo de ea re et
10 ad Hostilium consulem et Romam mitterent legatos. Vixdum
ad consulem se pervenisse, et audisse oppidum expugnatum,
11 principes securi percussos, sub corona ceteros venisse. Indigna
res senatui visa, decreveruntque eadem de Abderitis, quæ *de*
Coronæis decreverant priore anno, eademque pro contione
12 edicere Q. Mænium prætorem iusserunt. Et legati duo, C.
Sempronius Blæsus, Sex. Iulius Cæsar, ad restituendos in li-
13 bertatem Abderitas missi. Iisdem mandatum, ut et Hostilio
consuli et Hortensio prætori nuntiarent, senatum Abderitis
iniustum bellum inlatum, conquirique omnes, qui in servitute
sint, et restitui in libertatem, æcum censere.

4, 3 que 5, 1 sine sanguinem 6, 3 eranttut 4 *H.* in eo agro | esset quamque 7, 2 locoasse 8, 2 auerterent | abderite 3 quærentesque 9, 2 cum in centum milia 3 impetraret | *Gryn.* petierunt | quod ea re 10, 1 legatossiuixdum 3 percussos corona sub ceteros uenisse et audisse | indignesenatui *Gron.* (*Gryn.* Indigna senatui) 11, 2 que coroneis 3 eandemquæ 4 edicere quæ mænium 12, 2 blesius 3 abderitis 13, 1 isdem 2 nuntiarent senatu nuntiarent abderitis 3 conquæriquæ

Eodem tempore de C. Cassio, qui consul priore anno 5
fuerat, tum tribunus militum in Macedonia cum A. Hostilio
erat, querelæ ad senatum delatæ sunt, et legati regis Gallo-
rum Cincibili venerunt. Frater eius verba in senatu fecit, 2
questus, Alpinorum populorum agros, sociorum suorum, depo-
pulatum C. Cassium esse et inde multa milia hominum in
servitutem abripuisse. Sub idem tempus Carnorum Histro- 3
rumque *et* Iapydum legati venerunt: Duces sibi ab consule
Cassio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exer-
citum iter monstrarent; pacatum ab se, tamquam ad aliud 4
bellum gerendum, abisse; inde ex medio regressum itinere
hostiliter peragrasse fines suos; cædes passim rapinasque et
incendia facta; nec se ad id locorum scire, propter quam cau-
sam consuli pro hostibus fuerint. Et regulo Gallorum absenti 5
et his populis responsum est, senatum ea, quæ facta queran-
tur, neque scisse futura neque, si sint facta, probare. Sed
indicta causa damnari absentem consularem virum, iniurium
esse, cum is rei publicæ causa absit. Ubi ex Macedonia red- 6
isset C. Cassius, tum, si coram eum arguere vellent, cognita
re senatum daturum operam, uti satisfiat. Nec responderi 7
tantum iis gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans
Alpes, tres circa eos populos placuit, qui indicarent, quæ pa-
trum sententia esset. Munera mitti legatis ex binis milibus 8
æris censuerunt. Duobus fratribus reguli hæc præcipua, tor-
ques duo ex quinque pondo auri facti, et vasa argentea quin-
que ex viginti pondo, et duo equi phalerati cum agasonibus,
et equestria arma et sagula, et comitibus eorum vestimenta,

V, 1, 2 fuerat cum tribunis militibus 3 quærellæ 4 cincibili tenuerunt 2, 1 senatum 2 quæstus | depopulorum c. cassius 3, 1 id tempus *Kreyss.* | histrorumquepydum 4, 1 pacamtum | ad aliud id bellum 2 ex mediocregressum hostiliter itinere peragrasse 3 suos duces passim *Kreyss.* (*Gryn.* duces *om.*) 5, 2 senatu | quærantur 6, 2 tu 7, 3 alpis | indicarent q. 4 esse 8, 2 duo fratres regulis *Mg.* (*Gryn.* duobus fratribus regulis) 4 phalaerati 5 armatautsagula *Mg.* (*Gryn.* arma ac sagula)

9 liberis servisque, — hæc missa; illa petentibus data, ut deno-
rum equorum iis commercium esset educendique ex Italia po-
10 testas fieret. Legati cum Gallis missi trans Alpes C. Lælius,
M. Æmilius Lepidus; ad ceteros populos C. Sicinius, P. Cor-
nelius Blasio, T. Memmius.

6 Multarum simul Græciæ Asiæque civitatium legati Romam
2 convenerunt. Primi Athenienses introducti. Ii se, quod na-
vium habuerint militumque, P. Licinio consuli et C. Lucretio
prætori misisse exposuerunt; quibus eos non usos frumenti
3 sibi centum milia imperasse; quod, quamquam sterilem terram
ararent ipsosque etiam agrestes peregrino frumento alerent,
tamen, ne deessent officio, confecisse; et alia, quæ impera-
4 rentur, præstare paratos esse. Milesii, nihil, *quod* præstitissent,
memorantes, si quid imperare ad bellum senatus vellet, præ-
5 stare se paratos esse polliciti sunt. Alabandenses templum
Urbis Romæ se fecisse commemoraverunt ludosque anniversa-
6 rios ei divæ instituisse, et coronam auream quinquaginta pondo,
quam in Capitolio ponerent, donum Iovi optimo maximo attu-
lisse, et scuta equestria CCC; ea, cui iussissent, endituros.
Donum ut in Capitolio ponere et sacrificare liceret, petebant.
7 Hoc *et* Lampsaceni, LXXX pondo coronam adferentes, pete-
8 bant, commemorantes, discessisse se a Perseo, postquam Ro-
manus exercitus in Macedoniam venisset, cum sub dicione
9 Persei et ante Philippi fuissent. Pro eo, et quod imperato-
ribus Romanis omnia præstitissent, id se tantum orare, ut in
amicitiam populi Romani reciperentur, et, si pax cum Perseo
10 fieret, exciperentur, ne in regiam potestatem reciderent. Ceteris

10, 1 alpis 2 *Pigh.* Cn. Sicinius *ex XLII, 9, 8.* VI, 2, 1 introducti ipse quod 3 prætorio | exposuerint 3, 2 arent *Nipperdeius* | agrestis 3 et aliquæ imperarentur 4, 1 milessi | nihil præstitissent *Mg. Em. 551* (*Gryn.* nihil præstitisse) 2 præstaret 5, 1 adlabandenses 2 commemoraue 6, 1 corona aurea 2 ioui ō m̄ 4 poneret sacrificare 7, 1 hoc lamseaceni *Gron.* 8, 1 discessisse ea perseo | romano exercitu 9, 3 amicitiam pr̄ romani 4 potestatem reciperentur *Gron.*

legatis comiter responsum; Lampsacenos in sociorum formulam
referre Q. Mænius prætor iussus. Munera omnibus in singulos
binum milium æris data. Alabandenses scuta reportare ad A.
Hostilium consulem in Macedoniam iussi. Et ex Africa legati simul 11
Carthaginiensium *et Masinissæ venerunt*, *Carthaginienses* tritici de-
ciens centum milia et hordei quingenta indicantes se ad mare de-
vecta habere, ut, quo senatus censuisset, deportarent. Id munus 12
officiumque suum scire minus esse quam pro meritis populi Romani
et voluntate sua; sed sæpe alias, bonis in rebus utriusque populi,
se gratorum fideliumque socium muneribus functos esse. Item 13
Masinissæ legati tritici eandem summam polliciti et M et CC
equites, XII elephantos; et, si quid aliud opus esset, uti in-
peraret senatus; æque propenso animo et quæ ipse ultro polli-
citus sit, præstaturum esse. Gratiæ et Carthaginiensibus et 14
regi actæ, rogatique, ut ea, quæ pollicerentur, ad Hostilium
consulem in Macedoniam deportarent. Legatis in singulos bi-
num milium æris munera missa.

Cretensium legatis commemorantibus, se, quantum sibi 7
imperatum a P. Licinio consule esset sagittariorum, in Mace-
doniam misisse, cum interrogati non infitiarentur, aput Persea 2
maiorem numerum sagittariorum quam aput Romanos mili-
tare, responsum est, si Cretenses bene ac naviter destinarent 3
potiorem populi Romani quam regis Persei amicitiam habere,
senatum quoque Romanum iis tamquam certis sociis respon-
sum daturum esse. Interea nuntiarent suis, placere senatui, 4
dare operam Cretenses, ut, quos milites intra præsidia regis
Persei haberent, eos primo quoque tempore domum revoca-

10, 2 committerepossum lamsacenos 3 iussu 4 millium | labandenses 5 hostiulium 11, 2 carthaginensium *Lacunam Creverius indicavit et explevit.* 3 quinquaginta *Siyon.* 12, 2 pr. 3 populi segregatorum fideliumq sociumque 13, 3 elepantos | opus esse 4 *Gryn.* ac quæ | ipso 14, 2 ut ea quæ *bis scripta* 3 deportaret VII, 1, 2 a publio licinio | in macedonia se misisset i 2, 1 cum infitiati non interrogarentur 3, 2 pr. 3 is tamquam | socis

5 rent. Cretensibus cum hoc responso dimissis, Chalcidenses
vocati; quorum legatio ipso introitu, ob id quod Micion prin-
ceps eorum pedibus captus lectica est introlatus, ultimæ ne-
6 cessitatis extemplo visa est, in qua ita adfecto excusatio va-
letudinis aut ne ipsi quidem petenda visa foret aut data
7 petenti non esset. Cum sibi nihil vivi relicum præterquam
linguam ad deplorandas patriæ suæ calamitates præfatus
esset, exposuit civitatis primum suæ benefacta et vetera et ea,
quæ Persei bello præstitissent ducibus exercitibusque Roma-
8 nis; tum, quæ primo C. Lucretius in populares suos prætor
Romanus superbe, avare, crudeliter fecisset; deinde, quæ tum
9 cum maxime L. Hortensius faceret. Quemadmodum omnia
sibi, etiam iis, quæ patiantur, tristiora, patienda esse ducant
potius, quam fide decedant, sic, quod ad Lucretium Horten-
siumque attineret, scire, tutius fuisse claudere portas quam
10 in urbem eos accipere. Qui exclusissent eos, Emathiam,
Amphipolim, Maroneam, Ænum, incolumes esse; aput se
templa omnibus ornamentis conpilata, spoliaque sacrilegii C.
Lucretium navibus Antium devexisse, libera corpora in ser-
vitutem abrepta, fortunas sociorum populi Romani direptas
11 esse et cotidie diripi. Nam ex instituto C. Lucreti Horten-
sium quoque in tectis hieme pariter adque æstate navales
socios habere, et domos suas plenas turba nautica esse;
versari inter se, coniuges, liberosque suos, quibus nihil neque
dicere pensi sit neque facere.

8 Accersere in senatum Lucretium placuit, ut disceptaret
2 coram purgaretque sese. Ceterum multo plura præsens au-
divit, quam in absentem iacta erant; et graviores potentio-

5, 1 calcidenses 2 ob it | *Bekkerus* Micythio, *coll. XXXV, 38, 50, 51.* 4 uisa res in *Drak.* 6, 1 adfecta 7, 2 linguas (*N.* linguam esse?) 8, 2 superauere crudeliter fecisse 9, 2 etiam is 3 quam sine decedan|tur sic *Kreyss.* (*Gryn.* quam se dedant Persi.quod) 10, 2 maronem 3 spoliataque sacrilegiis *Gron.* 4 libera corpora liberata in 6 cotidie die diripi 11, 2 naualis 5 pensisineq. facerem *Sigon.* (*Gryn.* pensi neque facere) VIII, 2, 1 pluraq præsens audiuiti

resque accessere accusatores duo tribuni plebis, M'. Iuventius
Thalna et Cn. Aufidius. Ii non in senatu modo eum lace- 3
rarunt, sed in contionem etiam pertracto, multis obiectis pro-
bris, diem dixerunt. Senatus iussu Chalcidensibus Q. Mænius 4
prætor respondit, quæ bene meritos sese et ante et in eo
bello, quod geratur, de populo Romano dicant, ea et scire
vera eos referre senatum, et perinde, ac debeant, grata esse.
Quæ facta *a* C. Lucretio fierique ab L. Hortensio prætoribus 5
Romanis querantur, ea neque facta neque fieri voluntate se-
natus, quem non posse existimare, qui sciat, bellum Persei 6
et ante Philippo, patri eius, intulisse populum Romanum pro
libertate Græciæ, non ut ea a magistratibus suis socii adque
amici paterentur? Litteras se ad L. Hortensium prætorem 7
daturos esse, quæ Chalcidenses querantur acta, ea senatui
non placere; si qui in servitutem liberi venissent, ut eos con-
quirendos primo quoque tempore restituendosque in libertatem
curaret; sociorum navalium neminem præter magistros in
hospitia deduci æquum censere. Hæc Hortensio iussu senatus 8
scripta. Munera binum milium æris legatis missa et vehi-
cula Micioni publice locata, quæ eum Brundisium commode
perveherent. C. Lucretium, ubi dies, quæ dicta erat, venit, 9
tribuni ad populum accusarunt, multamque decies centum mi-
lium æris dixerunt. Comitiis habitis, omnes quinque et XXX 10
tribus eum condemnarunt.

In Liguribus eo *anno* nihil memorabile gestum. Nam **9**
nec hostes moverunt arma neque consul in agrum eorum
legiones induxit, et, satis explorata pace eius anni, milites 2
duarum legionum Romanarum intra dies LX, quam in pro-

---

3 m. iuuentius talna *Sigon.* 4, 1 senatu | calcidensibusque mænus *supra* nus *scripto* i 4 gratia 5, 1 facta c. lucretio fierique (*prius* i *supra scriptum*) ab lucretio hortensio pretoribus 2 quærantur | fie uoluntates 6, 1 *Gryn.* Persi 2 patria 3 magistratibus ut soci *Duk. Em. 552* (*Gryn.* magistratibus sociis atque amicis) | atque 7, 2 calchidenses quærantur 3 ut eos con primo 8, 2 millium 3 publicæ 10, 2 trib· IX, 1, 1 eo nihil 2 neq. consulium agrum

3 vinciam venit, dimisit. Sociorum nominis Latini exercitu ma-
ture in hiberna Lunam et Pisas deducto, ipse cum equitibus
4 Galliæ provinciæ pleraque oppida adiit. Nusquam alibi
quam in Macedonia bellum erat; suspectum tamen et Gen-
5 tium Illyriorum regem habebant. Itaque et octo naves or-
natas a Brundisio senatus censuit mittendas ad C. Furium
legatum Issam, qui cum præsidio duarum Issensium navium
6 insulæ præerat; (duo milia militum in eas naves sunt inpo-
sita, quæ M. Ræcius prætor ex senatus consulto in ea parte
Italiæ, quæ obiecta Illyrico est, conscripsit;) et consul Ho-
stilius Ap. Claudium in Illyricum *cum* quattuor milibus pe-
7 ditum misit, ut accolas Illyrici tutaretur. Qui, non contentus
iis, quas adduxerat, copiis, auxilia ab sociis conrogando, ad
VIII milia hominum vario genere armavit, peragrataque omni
ea regione, ad Lychnidum Dassaretiorum consedit.

10 Haud procul inde Uscana oppidum finium plerumque
Persei fuerat. X milia civium habebat et modicum, custodiæ
2 causa, Cretensium præsidium. Inde nuntii ad Claudium oc-
culti veniebant, si propius copias admovisset, paratos fore,
qui proderent urbem. Et operæ pretium esse; non se ami-
3 cosque tantum, sed etiam milites præda expleturum. Spes
cupiditati admota ita occæcavit animum, ut nec *ex* iis, qui
venerant, quemquam retineret, nec opsides, pignus futuros,
afore fraudem agendæ rei, posceret, nec mitteret exploratum,
nec fidem acciperet. Die tantum statuta profectus a Lychni-
do, duodecim milia ab urbe, ad quam tendebat, posuit ca-

3, 3 adid 4, 2 tam et 3 inlyriorum | habebat 5, 1 nauis 2 a brundisios 4 præerant miserunt dua milia 6, 1 inpositaq. im. recius *Kreyss.* (*Gryn.* quæ Q. Mænius) 3 inlyrico 4 appium | inlyricum quattuor millibus 5 inlyrici | tutarentur *Perizon.* 7, 2 is 3 *N.* ex vario? | omnia ea 4 lycidinum (*Gryn.* Lycnidum) X, 1, 1 plerique 2 persei ferat *Mg.* (*Gryn.* erat) 2, 1 nuntiis 2 foret 3 prætium 4 prædam 3, 1 spe cupiditatis 2 occecauit animum nec ut is qui 3 uenerunt *Gron. tacite.* | futuros a foro et fraudem *Bekkerus* (*Gryn.* futuros furto et fraude agendæ). *Sed præterea scribendum videtur*: fraudem in agenda re *aut* ab agenda re. 5 lygdino

stra. Quarta inde vigilia signa movit, mille ferme ad præ- 4
sidium castrorum relictis. Inconpositi, longo agmine effusi,
infrequentes, cum nocturnus error dissiparet, ad urbem per-
venerunt. Crevit neclegentia, postquam neminem armatum 5
in muris viderunt. Ceterum, ubi primum sub ictu teli fuerunt,
duabus simul portis erumpitur, et ad clamorem erumpentium
ingens strepitus e muris ortus ululantium mulierum cum cre-
pitu undique æris, et incondita multitudo, turba inmixta ser-
vili, variis vocibus personabat. Hic tam multiplex undique 6
obiectus terror effecit, ne sustinere primam procellam erup-
tionis Romani possent. Itaque fugientes plures quam pug-
nantes interempti sunt; vix duo milia hominum cum ipso
legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, 7
eo plures fessos consectandi hostibus copia fuit. Ne mora- 8
tus quidem in castris Appius, ut suos dissipatos fuga colli-
geret, quæ res palatis per agros saluti fuisset, ad Lychnidum
protinus reliquias cladis reduxit.

Hæc et alia haud prospere in Macedonia gesta ex Sex. 11
Digitio tribuno militum, qui sacrificii causa Romam venerat,
sunt audita. Propter quæ veriti patres, ne qua maior igno- 2
minia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Fulvium Flac-
cum et M. Caninium Rebilum miserunt, qui conperta, quæ
agerentur, referrent; et ut A. Atilius consul comitia consuli- 3
bus rogandis ita ediceret, uti mense Ianuario confici possent,
et ut primo quoque tempore in urbem rediret. Interim M. 4
Ræcio prætori mandatum, ut edicto senatores omnes ex tota

4, 3 dissiparetur 5, 2 sub iectu *Drakenb.* (*Gryn.* sub iactu) 4 stre-pitusque e nuris (m *supra*) 5 seruili iuariis 6, 4 millia (?) 7, 2 eos pluris | consectando 8, 2 ut uos 3 lycidum XI, 1, 1 ex digitio sexto pr̄ milia qui sacrificiis causa 2 uenerunt 2, 1 neque (*Gryn.* ne quæ) *A. Periz.* 2 m. furium *Frob. II.* 3 rebellum miserunt quæcum conperta 3, 1 *Gryn.* et ut A. Hostilius (*Em. 552*) 2 *Gryn.* subrogandis | edi-cere | ianuario comitia possent *Mg. Em. 552* (*Gryn.* Ianuario comitia haberi possent) 3 et ut quoque primo tempore 4, 1 m. recio *Pigh.*

Italia, nisi qui rei publicæ causa abessent, Romam revocaret;
5 qui Romæ essent, ne quis ultra mille passuum ab Roma ab-
esset. Ea, uti senatus censuit, sunt facta. Comitia consu-
6 laria ante diem V Kal. Februarias fuere. Creati consules
sunt Q. Marcius Philippus iterum et Cn. Servilius Cæpio.
7 Post diem tertium prætores sunt facti C. Decimius, M. Clau-
dius Marcellus, C. Sulpicius Gallus, C. Marcius Figulus, Ser.
8 Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. Designatis prætori-
bus præter duas urbanas quattuor provinciæ sunt decretæ,
9 Hispania et Sardinia et Sicilia et classis. Legati ex Mace-
donia, exacto admodum mense Februario, redierunt. Hi, quas
res ea æstate prospere gessisset rex Perseus, referebant,
quantusque timor socios populi Romani cepisset, tot urbibus
10 in potestatem regis redactis. Exercitum consulis infrequentem
commeatibus vulgo datis per ambitionem esse; culpam eius
rei consulem in tribunos militum, contra illos in consulem con-
11 ferre. Ignominiam Claudi temeritate acceptam elevari eo,
patres acceperunt, quod perpaucos Italici generis et magna
ex parte tumultuario dilectu conscriptos ibi milites amissos
12 referebant. Consules designati, ubi primum magistratum inis-
sent, de Macedonia referre ad senatum iussi; destinatæque
13 provinciæ iis sunt Italia et Macedonia. Hoc anno intercala-
tum est; tertio die post Terminalia Kalendæ intercalariæ
fuere. Sacerdotes intra eum annum mortuus est L. Flami-
ninus * * Pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus et C.

---

3 reuocarent 5, 2 consularia ad ·u· kal. sep. fuere *Pigh.* 6, 2 q. seruilius cepio *Sigon.* 7, 2 m. sulpicius *Sigon.* | serg. cor. lentulus *Frob. II.* 8, 2 iquattuor 10, 2 ambitiorem 3 *Hæc verba* in tribunos — in consulem *bis scripta sunt.* | conferri 11, 1 eleuare eos — qui perpaucos *Mg. Em. 553* (*Weiss.* elevare eos p. læti acceperunt; quippe perpaucos *Pro* acceperunt *fortasse aliud verbum positum erat; Hertzius* censuerunt.) 2 et magnatumultuario 12, 2 destinateq. 3 is sunt 13, 2 intercalaria *Weiss.* (*Gryn.* intercalares) 3 fuere in | l. flaminius (*Gryn.* mortui l. flaminius *asterisco apposito. Dubitatur de* intra eum annum. *Deinde Livius ad hanc formam scripsisse videtur:* augur mortuus est L. Flamininus, in cuius locum cooptatus est (*præn.* ?) Flamininus; pontifices cet., *ut inciperet a genere* (sacerdotes), *transiret ad singulos.*)

Livius Salinator. In locum Furi T. Manlium Torquatum, in Livi M. Servilium pontifices legerunt.

Principio insequentis anni cum consules novi Q. Marcius 12
et Cn. Servilius de provinciis rettulissent, primo quoque tem- A.u.c.585.
pore aut conparare eos inter se Italiam et Macedoniam aut A.Chr.169.
sortiri placuit; priusquam id sors cerneret, in incertum, ne 2
quid gratia momenti faceret, in utramque provinciam, quod
res desideraret supplementi, decerni. *Decreverunt* in Macedo- 3
niam peditum Romanorum sex milia, sociorum nominis Latini
VI milia, equites Romanos CCL, socios CCC. Veteres mi- 4
lites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena
milia peditum, treceni equites essent. Alteri consuli nullus 5
certus finitus numerus civium Romanorum, quem in supple-
mentum legeret; id modo finitum, ut duas legiones scriberet,
quæ quina milia peditum et ducenos haberent, equites trecenos.
Latinorum maior quam collegæ decretus numerus, peditum X 6
milia et DC equites. Quattuor præterea legiones scribi
iussæ, quæ, si quo opus esset, educerentur. Tribunos iis non 7
permissum ut consules facerent; populus creavit. Sociis no-
minis Latini XVI milia peditum et mille equites imperati.
Hunc exercitum parari tantum placuit, ut exiret, si quo res 8
posceret. Macedonia maxime curam præbebat. In classem 9
mille socii navales cives Romani libertini ordinis, ex Italia
quingenti scribi iussi; totidem ut ex Sicilia scriberentur; et, cui
ea provincia evenisset, mandatum, ut eos in Macedoniam,
ubicumque classis esset, deportandos curaret. In Hispaniam 10
tria milia peditum Romanorum in supplementum, CCC equites

---

5 iunius salinator | furii XII, 1, 1 nouii 2 *H. et Gryn.* q. seruilius 3 conpare | aut macedoniam 2, 1 sors cernens 2 prouinciamaquod 3, 1 decerni in macedoniam *Mg.* (*Interpungunt* decerni. In Macedoniam) 4, 3 ·ccc· equites 5, 1 nulli 2 que in 4 et ducentenos 6, 1 peditum latinorum *Gron.* 2 et .ac. equites 7, 1 is 3 millia | imperiti 8, 1 exiretu si 9, 1 cura | in classem cura ille socii 2 ciues r. libertini | ex italia scribi *Duker, Kreyss.* (*Gryn.* Romani, libertini ordinis ex Italia) 3 scriberetur 5 cladis 10, 2 suplementum

decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, pe-
11 ditum quina milia duceni et treceni equites. Et sociis impe-
rare prætor, cui Hispania obvenisset, iussus IIII milia pedi-
tum et CCC equites.

13 Non sum nescius, ab eadem neclegentia, quia nihil deos
portendere vulgo nunc credant, neque nuntiari admodum ulla
2 prodigia in publicum neque in annales referri. Ceterum et
mihi, vetustas res scribenti, nescio quo pacto anticus fit
animus, et quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi viri
publice suscipienda censuerint, ea pro indignis habere, quæ in
3 meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno sunt
nuntiata, facem in cælo conspectam, et bovem feminam lo-
cutam; *eam* publice ali. Menturnis quoque per eos dies cæli
4 ardentis species adfulserat. Reate imbri lapidavit. Cumis
in arce Apollo triduum ac tres noctes lacrimavit. In urbe
Romana duo æditui nuntiarunt, alter in æde Fortunæ anguem
5 iubatum a conpluribus visum esse, alter in æde Primigeniæ
Fortunæ, quæ in colle est, duo diversa prodigia, palmam in
6 area enatam, et sanguine interdiu pluisse. Duo non suscepta
prodigia sunt, alterum, quod in privato loco factum esset:
palmam enatam *in* inpluvio suo T. Marcius Figulus nuntia-
bat; alterum, quod in loco peregrino: Fregellis in domo L.
Atrei hasta, quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas
7 arsisse, ita ut nihil eius amburerei ignis, dicebatur. Publi-
corum prodigiorum causa libri a decemviris aditi. XL
maioribus hostiis quibus diis consules sacrificarent, ediderunt,

---

4 milia treceni et ·xxx· equites *Drakenb.* 11, 1 imperaret XIII, 1, 1 nonesum | neclegiaentia | qua nihil *Mg. Em. 554* 2 admodum nulla *Gron.* 3 in publicumque in 2, 3 regio 4 publicæ suscipiendo | pro dignis *Crever.* 3, 2 locutam publicæ *Hullemanus*, *Mg. Em. 554* 3 mentumis (*Gryn.* Minturnis) 4 speciem 4, 2 tris noctis 3 editaui 4 iuuatum 5, 1 alternæde | primigenæ *Gron.* 2 prodigia quæ in colleem palmam in ærenatam 6, 3 enatam inpluuio *Gron.* | nuntiatbat 4 luci atrei 5 æmerat | oras 7, 3 hostibus | sacrificarent et ut diderunt uti suplicatio *Gron.* (*Gryn.* sacrificarent. et addiderunt uti supplicatio)

et uti supplicatio fieret, cunctique magistratus circa omnia pul- 8
vinaria victumis maioribus sacrificarent populusque coronatus
esset. Omnia, uti decemviri præierunt, facta.

Censoribus deinde creandis comitia edicta sunt. Petie- 14
runt censuram principes civitatis, C. Valerius Lævinus, L.
Postumius Albinus, P. Mucius Scævola, M. Iunius Brutus,
C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus. Hos duos
censores creavit populus Romanus. Cum dilectus habendi 2
maior quam alias propter Macedonicum bellum cura esset,
consules plebem aput senatum accusabant, quod [et] iuniores
non responderent. Adversus quos C. Sulpicius et M. Clau- 3
dius prætores plebis causam egerunt. Non consulibus, sed
ambitiosis consulibus dilectum difficilem esse; neminem in-
vitum militem ab iis fieri. Id ut ita esse scirent [et] patres 4
conscripti, prætores, quibus et vis imperii minor et auctoritas
esset, dilectum, si ita senatui videretur, perfecturos esse. Id 5
prætoribus magna patrum *voluntate*, non sine suggillatione con-
sulum, mandatum est. Censores, ut eam rem adiuvarent, ita
in contione edixerunt: Legem censui censendo dicturos esse,
ut præter commune omnium civium ius iurandum hæc adiura-
rent: „Tu minor annis sex et XL es, tuque ex edicto 6
C. Claudi, Ti. Semproni censorum ad dilectum prodisti et,
quotienscumque dilectus erit, cum hi censores magistratum
habebunt, si miles factus non eris, in dilectum prodibis?" Item, 7

8, 3 *Duker* præceperunt. *Potius* præceperant XIV, 1, 2 leuinus 3 c. iunius *Sigon.* 4 pulcer | t. sempronius *Ed. Frob. II.* (*hic et postea*) 2, 2 macedonici belli curam esse 3 et *notavit Gron.*; *Em.* *555* 3, 1 *Gryn.* Claudius tribuni plebis. *Errorem senserat Perizonius.* 4 ab is 4, 1 id ut ita ut esse *Kreyss.* (*Gryn.* id ita ut) | et *notavit Mg. Em. 555* | patres c. (*Non recte scripsi Em. 555* conscripti *omitti.*) 2 prætores et quibus uis 5, 2 patrum non sine *Mg. Lacunam notaverat Sigon.* 4 in contionem eduxerunt 6, 1 XL estusque 2 t. semproni | proditi et *Mg. Em. 555* (*Gryn.* prodito: et) 3 erit quæ hi *Ursinus* (*Gryn.* quem hic censores magistratum) 4 in dilectu *Sigon.* | prouidebis 7, 1 ite

quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse, edixerunt de militibus P. Ælio, *C. Popilio* consulibus postve
8 eos consules in Macedoniam scriptis, ut, qui eorum in Italia essent, intra dies XXX, censi prius aput sese, in provinciam redirent; qui in patris aut avi potestate essent, eorum no-
9 mina ad se ederentur. Missorum quoque causas sese cognituros esse et, quorum ante emerita stipendia gratiosa missio
10 sibi visa esset, eos milites fieri iussuros. Hoc edicto litterisque censorum per fora et conciliabula dimissis, tanta multitudo iuniorum Romam convenit, ut gravis urbi turba insolita esset.

15 Præter dilectum eorum, quos in supplementum mitti oportebat, quattuor a C. Sulpicio prætore scriptæ legiones
2 sunt, intraque undecim dies dilectus est perfectus. Consules deinde sortiti provincias sunt. Nam prætores propter iuris-
3 dictionem maturius sortiti erant. Urbana C. Sulpicio, peregrina C. Decimio obtigerat; Hispaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Ser. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, classem C. Marcius Figulus erat sortitus. Consulum Cn. Servilio Italia, Q. Marcio Macedonia obvenit; Latinisque
4 actis, Marcius extemplo est profectus. Cæpione deinde referente ad senatum, quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decrevere patres, ut C. Sulpicius, M. Claudius prætores ex iis, quas scripsissent, legionibus,
5 quas videretur, consuli darent. Indigne patiens prætorum arbitrio consulem subiectum, dimisso senatu, ad tribunal prætorum stans postulavit, ex senatus consulto destinarent sibi duas legiones. Prætores consulis in eligendo arbitrium fece-

4 dixerunt | p. ælio coss. 8, 1 ut qui eorum qui in 2 xxx cons. prius 3 nomine ad sederentur 9, 3 uisa esse et eos | iussouros XV, 1, 1 dilectu 3, 3 serg cornelius *Frob. II.* 4 que seruilio italia c. marcio 4, 1 cepione 2 senatu 4 his 5 uiderentur 5, 1 patiente *Gron.* 2 subdectum demisso senonad 4 consulinelegando *Gron.* (*Gryn.* consuli in eligendo)

runt. Senatum deinde censores legerunt. M. Æmilius Lepi- 6
dus princeps ab tertiis iam censoribus lectus. Septem e se-
natu eiecti sunt. In censu accipiendo populi milites ex Ma- 7
cedonico exercitu, qui quam multi abessent ab signis, census
docuit, in provinciam *redire* cogebant; causas stipendiis missorum
cognoscebant et, cuius nondum iusta missio visa esset, ita 8
ius iurandum adigebant: „Ex tui animi sententia, tu ex edicto
C. Claudi, Ti. Semproni censorum in provinciam Macedoniam
redibis, quod sine dolo malo facere poteris?"

In equitibus recensendis tristis admodum eorum adque 16
aspera censura fuit; multis equos ademerunt. In ea re cum 2
equestrem ordinem offendissent, flammam invidiæ adiecere edicto,
quo edixerunt, ne quis eorum, qui Q. Fulvio, A. Postumio
censoribus publica vectigalia aut ultro tributa conduxissent,
ad hastam suam accederet sociusve aut adfinis eius con-
ductionis esset. Sæpe id querendo veteres publicani cum 3
impetrare nequissent ab senatu, ut modum potestati censoriæ
imponerent, tandem tribunum plebis *P.* Rutilium, ex rei pri-
vatæ contentione iratum censoribus, patronum causæ nancti
sunt. Clientem libertinum parietem in Sacra via adversus 4
ædes publicas demoliri iusserant, quod publico inædificatus
esset. Appellati a privato tribuni. Cum præter Rutilium 5
nemo intercederet, censores ad pignera capienda miserunt,
multamque pro contione privato dixerunt. Hinc contentione 6
orta, cum veteres publicani se ad tribunum contulissent, ro-
gatio repente sub unius tribuni nomine promulgatur, quæ 7
publica vectigalia *aut* ultro tributa C. Claudius et Ti. Sem-

---

6, 2 lectuseptem ensenatu electi 7, 1 in censum 2 quicquam multi 3 in prouinciam cogebant *Kreyss.* | stipendiis *Crev. malebat* stipendiis nondum emeritis missorum. 8, 3 t. semproni censoriam XVI, 2, 3 quiquefuluio 4 conduxissem 3, 1 quærendo 2 nequisset 3 tr. pl. utilium *Sigon.* (*Gryn.* tr. pl. Rutilium) 4 contentionem | *Gryn.* nacti 4, 1 *Non sine causa Gron.* Clientem eius lib. 5, 1 præterutilium 2 *Gryn.* pignora 6, 1 hic 3 promulgatus 7, 2 uecti-galiaultro *Walchius* | et t.

pronius locassent, ea rata locatio ne esset; ab integro loca-
rentur et ut omnibus redimendi et conducendi promiscue ius
8 esset. Diem ad eius *legis* rogationem concilio tribunus plebis
dixit. Qui post*quam* venit, ut censores ad dissuadendum
processerunt, Graccho dicente silentium fuit. *Cum* Claudio
9 obstreperetur, audientiam facere præconem iussit. Eo facto
avocatam a se contionem tribunus questus et in ordinem se
coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, abiit. Postero die
10 ingentes tumultus ciere. Ti. Gracchi primum bona conse-
cravit, quod in multa pignoribusque eius, qui tribunum ap-
pellasset, intercessioni non parendo se in ordinem coegisset.
11 C. Claudio diem dixit, quod contionem ab se avocasset, et
utrique censori perduellionem se iudicare pronuntiavit, diem-
12 que comitiis a C. Sulpicio prætore urbano petiit. Non re-
cusantibus censoribus, quo minus primo quoque tempore iu-
dicium de se populus faceret, in ante diem octavum et septi-
mum Kalendas Octobres comitiis perduellionis dicta dies.
13 Censores extemplo in atrium Libertatis escenderunt et, ob-
signatis tabellis publicis clausoque tabulario et dimissis servis
publicis, negarunt, se prius quidquam publici negotii gesturos,
14 quam iudicium populi de se factum esset. Prior Claudius
causam dixit, et, cum ex XII centuriis equitum VIII censo-
rem condemnassent multæque aliæ primæ classis, extemplo
principes civitatis in conspectu populi, anulis aureis positis,
15 vestem mutarunt, ut supplices plebem circumirent. Maxime
tamen sententiam vertisse dicitur Ti. Gracchus, quod, cum
clamor undique plebis esset, periculum Graccho non esse,

3 ad integro *Kreyss.* (*Gryn.* de integro) 8, 1 ad eius rogationem *Mg.* post *Kreyss.* 2 q. post uenit 3 dicendo | fuit claudio 9, 2 auocato | quæstus 3 abit 4 ingentis 10, 1 tib. gracci 2 qui tribuni qui tribu-nunm appellassent 11, 1 auocassent 2 utrimque 3 petit 12, 2 quii minus *Gron. tacite*; *v. Em. 556.* 3 in ante die ·IIII· et ·III· kal. oct. comitis *Kreyss.* (*Gryn.* in ante dies) 13, 1 libertatescenderunt *Kreyss.* (*Gryn.* Libertatis asc.) | et ibi signatis *Mg. Em. 555* 2 *Fortasse* tabulis *ibd.* 4 esse 14, 2 condsorem 5 suplices 15, 2 tib. graccus

conceptis verbis iuravit, si collega damnatus esset, non ex-
pectato de se iudicio, comitem exsilii eius futurum. Adeo 16
tamen ad extremum spei venit reus, ut octo centuriæ ad dam-
nationem defuerint. Absoluto Claudio, tribunus plebis ne-
gavit se Gracchum morari.

Eo anno, postulantibus Aquileiensium legatis, ut nume- 17
rus colonorum augeretur, mille et quingentæ familiæ ex se-
natus consulto scriptæ, triumvirique, qui eas deducerent, missi
sunt, T. Annius Luscus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Ce-
thegus. Eodem anno C. Popilius et Cn. Octavius legati, qui 2
in Græciam missi erant, senatus consultum, Thebis primum
recitatum, per omnes Peloponnesi urbes circumtulerunt, ne
quis ullam rem in bellum magistratibus Romanis conferret,
præterquam quod senatus censuisset. Hoc fiduciam in po- 3
sterum quoque præbuerat, levatos se oneribus inpensisque,
quibus, alia aliis inperantibus, exhauriebantur. Achaico con- 4
cilio Ægi dato, benigne locuti auditique, egregia spe futuri
status fidissima gente relicta, in Ætoliam traiecerunt. Ibi 5
nondum quidem seditio erat, sed omnia suspecta criminumque
inter ipsos plena. Ob quæ obsidibus postulatis neque exitu 6
rei inposito, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Thyri 7
concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoque inter fac-
tiones erat certamen. Quidam principum postulare, ut præ-
sidia in urbes suas inducerentur adversus amentiam eorum,

16, 2 ueniret reus 4 graccho XVII, 1, 1 numerum colonorum augeret *Gron.* 2 ∞ et a familiæ 4 *Post* sunt *spatium vac. octo novemve litterarum in fine versus, nulla rasura.* | lucusi | subolo 2, 2 erant c sc̄. 3 peloponnensesui urbes 5 quid senatus 3, 2 oneneribusque (*Ed. Frob. II. Gryn.* oneribusque) 4, 1 acaico consilio 2 argis agitato *Mg. post Ursin.* (*Ægii ex Polyb. XXVIII, 3*) *et Weiss.* (iis dato) | *In* auditique *litt.* u *supra adscripta est.* 3 statuis 5, 2 *Hæc verba* que inter ipsos plena *bis scripta sunt.* 7, 1 typri *Sigon.* 2 legatis *corr. ex* legatas | interfectiones 3 *In* præsidia *adscriptum* i *inter* æ *et* s.

8 qui ad Macedonas gentem trahebant; pars recusare, ne, quod
bello captis et hostibus mos esset, id pacatæ et sociæ civi-
9 tates ignominiæ acciperent. Iusta deprecatio hæc visa. La-
risam ad Hostilium proconsulem (ab eo enim missi erant)
10 legati redierunt. Octavium retinuit secum; Popilium cum
mille ferme militibus in hiberna Ambraciam misit.

18 Perseus, principio hiemis egredi Macedoniæ finibus non
ausus, ne qua in regnum vacuum inrumperent Romani, sub
tempus brumæ, cum inexsuperabiles ab Thessalia montes ni-
2 vis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimorum
spes animosque, ne quid, averso se in Romanum bellum, pe-
riculi ab iis esset, cum a Threcia pacem Cotys, ab Epiro
Cephalus repentina defectione ab Romanis præstarent, Dar-
3 danos recens domuisset bellum, id solum infestum esse Mace-
doniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neque ipsis
quietis Illyriis et aditum præbentibus Romanis, si domuisset
proximos Illyriorum, Gentium quoque regem iam diu dubium
4 in societatem perlici posse, cum X milibus peditum, quorum
pars phalangitæ erant, et duobus milibus levium armorum et
5 quingentis equitibus profectus, Stuberram venit. Inde frumento
conplurium dierum sumpto, iussoque apparatu oppugnandarum
urbium sequi, tertio die ad Uscanam (Penestianæ terræ ea
6 maxima urbs est) posuit castra, prius tamen, quam vim ad-
moveret, missis, qui temptarent nunc præfectorum præsidii,

---

5 ad macedonicam *Gron.* 8, 1 par 2 *Num* bello captis hostibus imponi mos esset? *Em. 556* 9, 1 depræcatio | uisa h larisa 10, 1 octauiam | popillium (? *sil.*) XVIII, 1, 1 finibus ne ausus ne 3 exsuperabilis ab tessalia | *In* niuis *prius* i *supra adscriptum.* 2, 1 esse peratus 2 quidinaduerso se | periculi abisset *Forchh. Em. 556* (*Gryn.* periculi subesset) 3 trecia | fepiro (*si recte notata intelligo*) 4 cepalus 5 domuissetsed bellum isolum *Mg. Em. 556* (*Gryn.* bello solum. *Vahlen* i *puncto notatum scribit.*) 3, 2 ad inlyrico 3 inlyrii 4 inlyriorum 5 perlicie 4, 2 armatorum *Gron.* 3 stybernam 5, 2 sumptu 3 uscana *Sigon.* 4 maxime *Sigon.* | posuit causa 6, 1 tamen quodam uim 2 temptarent si nunc | præsidi

nunc oppidanorum animos. Erat autem ibi cum iuventute
Illyriorum Romanum *præsidium.* Postquam nihil pacati re- 7
ferebant, oppugnare est adortus, et corona eam capere cona-
tus est. Cum sine intermissione interdiu noctuque, alii aliis
succedentes, pars scalas muris, *pars* ignem portis inferrent,
sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores urbis, quia 8
spes erat, neque hiemis vim diutius pati Macedonas in aperto
posse, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut
posset morari. Ceterum postquam vineas agi turresque ex- 9
citari vident, victa pertinacia est. Nam præterquam quod
adversus vim pares non erant, ne frumenti quidem aut ullius
alterius rei copia intus erat, ut *in* necopinata obsidione. Ita- 10
que cum spei nihil ad resistendum esset, C. Carvilius Spole-
tinus et C. Afranius a præsidio Romano missi, qui a Perseo
peterent, primo, ut armatos suaque secum ferentes abire si-
neret, dein, si id minus impetrarent, vitæ tantum libertatisque
fidem acciperent. Promissum id benignius est ab rege quam 11
præstitum. Exire enim sua secum efferentibus iussis primum
arma ademit. His urbe egressis, et Illyriorum cohors (quin-
genti erant) et Uscanenses se urbemque dediderunt.

Perseus, præsidio Uscanæ inposito, multitudinem omnem 19
deditorum, quæ prope numero exercitum æquabat, Stuberram
abducit. Ibi Romanis (quattuor milia autem hominum erant) 2
præter principes in custodiam civitatum divisis, Uscanensibus

---

3 animose 4 romanum r̄ postquam *Num quid aliud lateat, nescio.* 7, 2 adhortus | coroneam capere conatum *Videndum, ne in priore membro exciderit* urbem. 3 interestmissione | aliaaāliis 4 muris ignem *Kreyss.* | inferent 8, 2 hiemps 9, 1 turresque ȧexcitari 2 uidentur *Mg.* (*Gryn.* viderunt) 3 parens 4 in *omiss.* (*H.* necinopinata) 10, 2 spe | esse | poletinus 3 romani 4 ferentis 11, 2 prestitum (*Adverbio* primum *respondent, quæ c. 19, 2 leguntur.*) 3 his enim urbe 4 et escanenses *Sigon. Gryn.* Uscanienses | dedeiderunt XIX, 1, 2 stuberam 2, 1 *Quattuor milium numerus nimis magnus non iniuria visus est viris doctis.* 2 ciuitatem

Illyriisque venditis, in Penestiam exercitum redducit ad Oæ-
3 neum oppidum in potestatem redigendum, et alioqui opportune
situm, et transitus ea est in Labeates, ubi Gentius regnabat.
4 Prætereunti frequens castellum, Draudacum nomine, peritorum
quidam regionis eius, nihil Oæneo capto opus esse, ait, nisi in
potestate et Draudacum sit; opportunius etiam ad omnia po-
5 situm esse. Admoto exercitu, omnes extemplo dediderunt
sese. Qua spe celeriore deditione erectus, postquam animad-
vertit, quantus agminis sui terror esset, undecim alia castella
6 eodem metu in potestatem redigit. Ad perpauca vi opus
fuit, cetera voluntate dedita, et in his recepti M et D dis-
7 positi per præsidia milites Romani. Magno usui Carvilius
Spoletinus erat in conloquiis, dicendo, nihil in ipsos sævitum.
Ad Oæneum perventum est, quod sine iusta oppugnatione
capi non poterat. Et maiore aliquanto, quam cetera, iuven-
8 tute et validum oppidum mœnibus erat, et hinc amnis, Ar-
tatus nomine, hinc mons præaltus et aditu difficilis cingebat.
9 Hæc spem ad resistendum oppidanis dabant. Perseus, cir-
cumvallato oppido, aggerem a parte superiore ducere instituit,
10 cuius altitudine muros superaret. Quod opus dum perficitur,
crebris interim prœliis, quibus per excursiones et mœnia sua
oppidani tutabantur et opera hostium inpediebant, magna
eorum multitudo variis casibus absumpta est, et, qui supere-
rant, labore diurno nocturnoque *et* volneribus inutiles erant.
11 Ubi primum agger iniunctus muro est, et cohors regia, quos

---

3 illyrisque | in peneinpesiam redducit adeoeneum 4 poteistatem 3, 1 et alioquæ opportunæ (*Volgo interpungitur sic:* redigendum. Et alioqui *cet. Duker.* et quod. *Sed vid. Mg. Emendatt. in Cic. libros de legg. et Acad. p. 150.*) 2 labeantes | genteibus 4, 1 prætereuti 2 oæneon 5, 1 omne 2 quam spe celeriorem deditiorem 4 metum 6, 2 ∞ et ·a· dispositi 7, 3 aeideoæneum 4 non m poterat 8, 2 hinc mose | auditu 9, 3 altitudinem 10, 3 tutabuntur | hostium ii inpediebant magne 4 absumptaerst 5 nocturnoque uolneribus | erat 11, 1 muros est

nicatoras appellant, transcendit, [illegible] multis simul partibus
inpetus in urbem est factus. Puberes omnes interfecti sunt; 12
coniuges liberosque eorum in custodiam dedit; prædæ alia
militum cessere. Stuberram inde victor revertens ad Gentium 13
legatos, Pleuratum Illyrium, exulantem aput se, et Adæum,
Macedonem a Berœa, mittit. Iis mandat, ut exponerent æsta- 14
tis eius [hiemisque] acta sua adversus Romanos Dardanosque,
adicerent recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera;
hortarentur Gentium in amicitiam secum et cum Macedonibus
iungendam.

Hi transgressi iugum Scordi montis, per Illyrici solitu- 20
dines, quas nuper *de* industria populando Macedones fecerant,
ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam
essent, Scodram labore ingenti tandem pervenerunt. Lissi 2
rex Gentius erat. Eo acciti legati, mandata exponentes be-
nigne auditi sunt quidem; responsum sine effectu tulerunt:
Voluntatem sibi non deesse ad bellandum cum Romanis; ce-
terum ad conandum id, quod velit, pecuniam maxime deesse.
Hæc Stuberram rettulere regi, tum maxime captivos ex Illy- 3
rico vendenti. Extemplo iidem legati, addito Glaucia ex
numero custodum corporis, remittuntur sine mentione pecuniæ,
qua una barbarus inops inpelli ad bellum poterat. Ancyram 4
inde populatus Perseus, in Penestas rursum exercitum reducit,
firmatisque Uscanæ et circa eam per omnia castella, quæ re-
ceperat, præsidiis, in Macedoniam sese recipit.

---

2 appellanti 12, 2 in cusdiam 13, 1 stuberam | reuertensaugentium 2 exultantem | aputeum *Valesius e Polyb. XXVIII, 8.* 3 a beurœa 14, 1 is 2 hiemisquæ suæ acta sua *Mg. Em. 557* | uardanosque acta sua ad uersusadicerent 4 *Fort.* Gentium ad amic. *Em. 557.* XX, 1, 1 hii | sollicitudines 2 quas per industria *Mg. Em. 557 e Polyb. XXVIII, 8* (*Gryn.* quas de ind.) 3 transibtus 4 essent iscoram 2, 3 auditi sunt qui responsum *Mg.* (*Em. 557 aliter*) 4 uoluntate 3, 2 idem | addita claucia 4 qua unda barbaros | bellum non poterat (*Cfr. ad c. 21, 1.*) 4, 1 *Nomen* Ancyræ, *quod regionis videtur, suspectum.* 3 cisca eamq 4 præsidii

21 L. Cœlius, legat[illegible]anus, præerat Illyrico; qui, mo-
veri non ausus, cum in iis locis rex esset, post profectionem
demum eius conatus in Penestis Uscanam recipere, a præ-
sidio, quod ibi Macedonum erat, cum multis volneribus re-
2 pulsus, Lychnidum copias reduxit. Inde post dies paucos M.
Trebellium Fregellanum cum satis valida manu *in* Penestas
misit ad obsides ab iis urbibus, quæ in amicitia cum fide
3 permanserant, accipiendos. Procedere etiam in Parthinos (ii
quoque obsides dare pepigerant) iussit. Ab utraque gente sine
tumultu exegit. Penestarum equites Apolloniam, Parthinorum
Dyrrachium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis
4 erat) missi. Ap. Claudius, acceptam in Illyrico ignominiam
corrigere cupiens, Phanotam, Epiri castellum, adortus oppug-
nare est. Auxilia Chaonum Thesprotorumque præter Romanum
5 exercitum, ad VI milia hominum, secum adduxit; neque
operæ pretium fecit, Cleua, qui relictus a Perseo erat, cum
valido præsidio defendente. Et Perseus, Elimeam profectus
et circa eam exercitu lustrato, ad Stratum, vocantibus Epi-
6 rotis, ducit. Stratus validissima tum urbs Ætoliæ erat. Sita
est super Ambracium sinum, prope amnem Inachum. Cum
decem milibus peditum eo profectus est et equitibus trecentis,
quos pauciores propter angustias viarum et asperitatem duxit.

XXI, 1, 1 ī|lyrico 2 in is | rex non esset 4 repulsis 5 lycidum (*Gryn.* Lycnidum) 2, 2 trebelliaum | manu pæneistas 3 his *Kreyss.* | amitiam 3, 1 partinos *Duæ tamen extremæ litteræ legi non possunt.* | iis quoque 3 exigi *Gron.* | penostorum equites (*Gryn.* Penestarum obsides. *Puto equites pro obsidibus fuisse.*) | partyionorum 4 dyrracium | omen 4, 2 phalanom (*Gryn.* Phanotem) | oppugnari est *Mg. Em. 215*, *ubi prave expressum est* adorsus. (*Gryn.* oppugnare, et aux.) 3 thoanum tesprotorumque *Mg.* (*Gryn.* Athamanum Thespr.) 4 ad uī hominum 5, 1 neq. opere prætium 2 creua 3 ælimeam (*Gryn.* in Elimeam) 4 eam et exercitum | *Crever.* voc. Ætolis 6, 1 ualidissimum urbs ætolierat 2 ambraciam sine prope | amnem acaum *Kreyss. e c. 22, 2* (*Gryn.* amnem Acheloum *e Polyb. IV, 63, V, 7.*)

Tertio die cum pervenisset ad [illegible] montem, vix trans- 7
gressus propter altitudinem nivis, locum quoque castris ægre
invenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, 8
quam quod tolerabilis aut via aut tempestas esset, cum ingenti vexatione præcipue iumentorum, altero die ad templum
Iovis, Nicæum quem vocant, posuit castra. Ad Aratthum 9
inde flumen, itinere ingenti emenso, retentus altitudine amnis mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto, traductis copiis diei progressus iter, obvium Archidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit.

Eo die ad finem agri Ætolici castra posita. Inde altero 22
die ad Stratum perventum; ubi, prope Inachum amnem ca- 2
stris *positis*, cum expectaret effusos omnibus portis Ætolos in fidem suam venturos, clausas portas adque ipsa ea nocte, qua venerat, receptum Romanum præsidium cum C. Popilio
legato invenit. Principes, qui præsentis Archidami auctori- 3
tate conpulsi regem arcessierant, obviam egresso Archidamo segniores facti, locum adversæ factioni dederant ad Popilium
cum mille peditibus ab Ambracia accersendum. In tempore 4
et Dinarchus, præfectus equitum gentis Ætolorum, cum DC
peditibus et equitibus *centum venit.* Satis constabat, eum tam- 5
quam ad Persea tendentem Stratum venisse, mutato deinde cum fortuna animo, Romanis se, adversus quos venerat, iunx-
isse. Nec Popilius securior, quam debebat esse, inter tam 6
mobilia ingenia erat. Claves portarum custodiamque muro-
rum suæ extemplo potestatis fecit; Dinarchum Ætolosque cum 7

7, 1 certo die | transgressis *Anonym.* 2 altitudine 8, 1 poterat quod 2 uiaut tempestas essent 4 niceum (*Gryn.* quem Niceum vocant) 9, 1 arratum *Hertz. post Kramerum ad Strab. VII, 325 et alios* (*Gryn.* Arachthum) 2 itineri 3 *Ante* mansit *Perizonius* diem *vel* biduum *excidisse suspicatus est.* 4 itero obuium arcidamum 5 quem aestratusdtradebatur XXII, 1, 1 agricoliscastra *Mg.* (*Gryn.* agri Ætoli) 2, 1 *Gryn.* Acheloum | castris cum 2 omnibus positis 3 uenturas | ipse 5 legatio 3, 1 arcidamiauctori|te conpulsis 2 arcidamo 4 ad ambracia 4, 2 dinachus .pfc̄. equitum 2 .ac̄. 3 et equitibus .t. sat's 5, 1 consultabat 3 danimo 6, 1 puopilius 3 sua 7, 1 dinacrum

iuventute Stratiorum [illegible]m per præsidii speciem amovit.
8 Perseus, ab imminentibus superiori parti urbis tumulis temptatis conloquiis, cum opstinatos adque etiam telis procul arcentes videret, quinque milia passuum ab urbe trans Petitarum amnem posuit castra.
9 Ibi consilio advocato, cum Archidamus Epirotarumque transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infesto tempore anni censerent,
10 nullis præparatis commeatibus cum inopiam prius obsidentes quam obsessi sensuri essent, maxime, quod hostium haud procul inde hiberna erant, territus in Aperantiam castra movit.
11 Aperanti eum, propter Archidami magnam in ea gente gratiam auctoritatemque, consensu omnium acceperunt; is ipse cum octingentorum militum præsidio iis est præpositus.

23 Rex cum *non* minore vexatione iumentorum hominumque, quam venerat, in Macedoniam rediit. Appium tamen ab obsidione Phanotes fama ducentis ad Stratum Persei summovit.
2 Cleuas, cum præsidio inpigrorum iuvenum insecutus, sub radicibus prope inviis montium ad mille hominum ex agmine
3 inpedito occidit, ad ducentos cepit. Appius, superatis angustiis, in campo, quem Meleona vocant, stativa dierum paucorum habuit. Interim Cleuas, adsumpto Philostrato, qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonensem transcendit.
4 Macedones ad depopulationem profecti; Philostratus cum cohorte sua in insidiis loco obscuro consedit. In palatos populatores cum erupissent ab Antigonea armati, fugientes eos

---

2 admouit 8, 2 conloquis | argentis 3 passum 9, 1 arcidamus 2 macedonicum 10, 2 obsessu censuri | aut procul 11, 1 aperantiaecum (*Gryn.* Aperantii) | achidami 3 octingentorum millium (*sic*) | his XXIII, 1, 1 cum minore *Freinshem. et Drak.* 2 redit | tamen absidione fanotes 2, 2 inuiis mouentium 3 coepit 3, 1 angustiis quem in campo meleona (*Gryn.* in campo quem Eleona) 3 glebas absumpto 4 gente habebat *Scribendum videtur* Epirotarum quingentos *Em. 558* (*Koch.* Epirotarum gentis cohortem) | antigonensem habebat transcendit 4, 1 aprofecti pilostratus 2 insidis de loco | poialatos 3 erupisset ab antigatonem armam fugientes

persequentes effusius in vallem insessam ab hostibus præci-
pitant. Ibi ad mille occisis, centum ferme captis et ubique 5
prospere gesta re, prope stativa Appi castra movent, ne qua
vis sociis suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius, 6
nequicquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumque
et si qui alii Epirotæ erant præsidiis, cum Italicis militibus
in Illyricum regressus, per Parthinorum socias urbes in hi-
berna militibus divisis, ipse Romam sacrificii causa rediit.
Perseus ex Penestarum gente mille pedites, CC equites revo- 7
catos Cassandream, præsidio ut essent, misit. Ab Gentio 8
eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios adque alios
mittendo temptare eum destitit, cum appareret, quantum in eo
præsidii esset, nec tamen impetrare ab animo posset, ut in-
pensam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

---

4 præcipitantibusidemoccisis *Fort.* præcipitant. E quibus illi mille 5, 1 capti (*Gryn.* captis, ubique) 3 inferre 6, 2 nequiquam | *Fort.* dimissis Thesprotorum Chaonumque *coll. c. 21, 4.* 3 præsidis 4 parteniorum *Sigon.* (*Gryn.* Partinorum) 5 dimissis *Ant. Perizonius* | redit 8, 1 ad gentio 2 adserentes 3 mittendos | eam destitit

Finitur liber fol. 101 pagina adversa. Imi folii pars desecta est. Subscriptio in pagina aversa spatiosissime scripta est:

TITI LIUI
AB URBE CONDITA
LIB. XLIII' EXPLICIT
LIB. XLIIII
FELICITER

ima parte litterarum FELICI *desecta.*

Liber XLIV.

---

1 Principio veris, quod hiemem eam, qua hæc gesta sunt,
insecutum est, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus con-
sul cum quinque milibus *, quod supplementum legionum se-
2 cum traiecturus erat, Brundisium pervenit. M. Popilius consu-
laris et alii pari nobilitate adulescentes tribuni militum in Mace-
3 donicas legiones consulem secuti sunt. Per eos dies et C.
Marcius Figulus prætor, cui classis provincia evenerat, Brun-
disium venit; et simul ex Italia profecti, Corcyram altero die,
4 tertio Actium, Acarnaniæ portum, tenuerunt. Inde consul, ad
Ambraciam egressus, itinere terrestri petit Thessaliam. Præ-
tor, superato Leucata, Corinthium sinum invectus et Creusæ
relictis navibus, terra et ipse per mediam Bœotiam (diei unius
5 expedito iter est) Chalcidem ad classem contendit. Castra eo
tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palæpharsalum habe-
bat, sicut nulla re bellica memorabili gesta, ita ad cunctam
militarem disciplinam ab effusa licentia formato milite et so-
6 ciis cum fide cultis et ab omni genere iniuriæ defensis. Audito

---

I, 1, 2 quo marcius 3 milibus quod *Excidisse saltem* militum (peditum), *sed fortasse plura, Creverius vidit.* | in supplementum *Gron.*, *Em. 386 n.* 4 traiectus 2, 2 et alia | tr mil. 4, 2 tinereterrestris | tessaliam 4 relictus | boetiam dies 5 *Gryn.* itinere, *omisso* est | calchidem 5, 2 phaleparsalum 3 multá re | ita adiunctam (*Kreys.* ad iustam)

successoris adventu, cum arma, viros, equos cum cura inspexisset, ornato exercitu obviam venienti consuli processit.
Et primus eorum congressus ex dignitate ipsorum ac Romani 7
nominis, et in rebus deinde gerendis * *. Proconsul enim ad 8
exercitum * *. Paucis post diebus consul contionem aput milites 9
habuit. Orsus a parricidio Persei perpetrato in fratrem, cogi- 10
tato in parentem, adiecit post scelere partum regnum, veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenen, iniurias in populum Romanum, direptiones sociarum urbium contra fœdus; ea omnia quam diis quoque invisa essent, sensurum in exitu
rerum suarum. Favere enim pietati fideique deos, per quæ 11
populus Romanus ad tantum fastigii venerit. Vires deinde 12
populi Romani, iam terrarum orbem conplectentis, cum viribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus conparavit. Quanto maiores Philippi Antiochique opes non maioribus copiis fractas esse?

Huius generis adhortatione accensis militum animis, con- 2
sultare de summa gerendi belli cœpit. Eo et C. Marcius prætor
a Chalcide, classe accepta, venit. Placuit non ultra morando 2
in Thessalia tempus terere, sed movere extemplo castra adque
pergere inde in Macedoniam; et prætorem dare operam, ut 3
eodem tempore classis quoque invehatur hostium litoribus.
Prætore dimisso, consul, menstruum *frumentum* iusso milite secum 4
ferre, decumo post die, quam exercitum acceperat, castra movit,
et unius diei progressus iter, convocatis itinerum ducibus, cum 5
exponere in consilio iussisset, qua quisque ducturus esset, summotis iis, quam *viam* potissimum peteret, rettulit ad con-

---

6, 2 inexisset *Manutius* 7, 1 primum | ex dignitatem 2 gerendis procons 8, 2 exercitum paucis (*Gryn. asteriscum utrobique apposuit. Videtur Hostilius legatus in exercitu remansisse.*) 9, 1 milites abit 10, 1 ad parricidium 2 beneficia cedes 12, 4 pilippi antiocique II, 1, 1 consultare in summa 3 calcide 2, 2 in tessaliam | adque inde pergere inde 3, 1 dare oram 2 hostilium 4, 1 menstruum iusso *Mg. Em. 558* | militecum 2 ferre profectus decumo *Mg. l. c.* 5, 2 exponerent *Gron., Em. 558 n.* | in concilio *Gron.* 3 quam potissimum *Sigon.*

6 silium. Aliis per Pythoum placebat via, aliis per Cambunios
montes, qua priore anno duxerat Hostilius consul, aliis præter
7 Ascuridem paludem. Restabat aliquantum viæ communis;
itaque in id tempus, quo prope divortium itinerum castra
8 posituri erant, deliberatio eius rei differtur. In Perrhæbiam
inde ducit, et inter Azorum et Dolichen stativa habuit ad
9 consulendum rursus, quam potissimum capesseret viam. Per
eosdem dies Perseus, cum adpropinquare hostem sciret, quod
iter petiturus esset, ignarus, omnes saltus insidere præsidiis
10 statuit. In iugum Cambuniorum montium (Volustana ipsi
vocant) X milia levis armaturæ iuvenum cum duce Asclepiodoto
11 mittit; ad castellum, quod super Ascuridem paludem erat (Lapathus vocatur locus), Hippias tenere saltum cum XII milium Mace-
12 donum præsidio iussus. Ipse cum reliquis copiis primo circa
Dium stativa habuit; deinde, credo, ne obtorpuisse inops consilii videretur, cum equitibus expeditis litore nunc Heracleum,
nunc Philam percurrebat, eodem inde cursu Dium repetens.

3 Interim consuli sententia stetit eo saltu ducere, ubi propter
2 Ottolobum diximus regis castra * *. Præmitti tamen IV milia armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit, quis præpositi sunt M. Claudius, Q. Marcius, consulis filius. Confe-
3 stim et universæ copiæ sequebantur. Ceterum adeo ardua
et aspera et confragosa *via* fuit, ut præmissi expediti biduo

---

6, 1 pytoum | alis per cambunneos 2 hostibus consul ariis preter 3 aspiriden 7, 2 itaquin id | quod prope 3 deleiberatio | differatur 8, 1 perrebiam 2 gazorum et dolycens statiua 9, 1 pro eosdem 3 omnis 10, 2 iuvenum *pravum esse Creverius sensit*, *cfr. Em. 559 n.* *Fuitne* levis armaturæ alienigenum? 11, 1 accuridem paluerat 2 tenerae 12, 1 ipse eum reliquiis 2 deinde adeo ut obtorpouisse *My. Em. 559* | inobs 3 uiderecircum equitibus | heracleam *Gron.* 4 pilam | diu repentes III, 1, 1 sententiasstetit 2 octtolobum (*Gryn.* Octolopum, *Kreyss.* Ortholophum) | duximus | castra præmitti *Lacunam notavit Sigon.* 2, 1 tamen IIII armatorum 2 qui præpositi 3, 1 ardeo 2 confragosa fuit

quindecim milium passuum ægre itinere confecto castra posuerint quieverintque; Dierum, quem cepere, locum appellant. Inde 4
postero die VII milia progressi, tumulo haud procul hostium castris capto, nuntium ad consulem remittunt, perventum ad hostem esse; loco se tuto et ad omnia opportuno consedisse; ut, quantum extendere iter posset, consequeretur. Sollicito 5
consuli et propter itineris difficultatem, quod ingressus erat, et eorum vicem, quos paucos inter media præsidia hostium præmiserat, nuntius ad Ascuridem paludem occurrit. Addita igitur 6
et ipsi fiducia est, coniunctisque copiis, castra tumulo, qui tenebatur, qua aptissimum ad loci naturam erat, sunt adclinata. Non hostium modo castra, quæ paullo plus mille passuum 7
aberant, sed omnis regio ad Dium et Philam oraque maris, late patente ex tam alto iugo prospectu, oculis subicitur. Quæ 8
res accendit militi animos, postquam summam belli ac regias omnes copias terramque hostilem tam e propinquo conspexerunt. Itaque cum alacres, protinus duceret ad castra hostium, 9
consulem hortarentur, dies unus fessis labore viæ ad quietem datus est. Tertio die, parte copiarum ad præsidium castrorum 10
relicta, consul ad hostem ducit.

Hippias nuper ad tuendum saltum ab rege missus erat; 4
qui, ex quo castra Romana in tumulo conspexit, præparatis ad certamen animis suorum, venienti agmini consulis obvius fuit. Et Romani expediti ad pugnam exierant, et hostes levis 2
armatura erat, promptissimum genus ad lacessendum certamen. Congressi igitur extemplo, tela coniecerunt. Multa utrimque 3

---

3 passum egre | posuerint fuerimquedierum *Mg. Nomen loci incertum est.* (*Gryn.* posuerint: turrim Eudieru. *Nunc Vahlenium quoque* requieverint *scribi voluisse video.*) 4 appellantur 4, 2 un. progressi 3 consulema remittunt 5, 3 hostium præsiderat 4 ascyridem 6, 2 coniunctiisque 3 tebatur 7, 2 ad diem et pilam 3 petente | subigitur 8, 2 postquam m summam | aec regias 3 omnis 9, 2 labore uitæ IV, 1, 3 agmaini consul obuius 2, 1 (*Iam Gryn. recte interpunxerat; postea factum* et hostes. Levis arm. *Em. 559*)

volnera temerario incursu et accepta et inlata; pauci utriusque
4 partis ceciderunt. Inritatis in posterum diem animis, maioribus copiis adque infestius concursuri abiere, si loci satis ad explicandam aciem fuisset. Iugum montis, in angustum dorsum cuneatum, vix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit.
5 Itaque, paucis pugnantibus, cetera multitudo, præcipue qui
6 gravium armorum erant, spectatores pugnæ stabant. Levis armatura etiam per anfractus iugi procurrere et ab lateribus cum levi armatura conserere per iniqua adque æqua loca pugnam poterat. Pluribus ea die volneratis quam interfectis,
7 prœlium nocte diremptum est. Tertio die egere consilio Romanus imperator; nam neque manere in iugo inopi neque regredi sine flagitio adque etiam periculo, si cedenti ex supe-
8 rioribus locis instaret hostis, poterat; nec aliud restabat quam audacter commissum pertinaci audacia, quæ prudens interdum
9 in exitu est, corrigere. Ventum quidem erat eo, ut, si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset consul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium per litora cum equitibus vagaretur rex et ab XII milibus prope clamorem et strepitum pugnantium audiret, nec auxit copias integros fessis summittendo neque ipse, quod plurimum intererat, cer-
10 tamini adfuit; cum Romanus imperator, maior LX annis et prægravis corpore, omnia militaria munera ipse inpigre obiret.
11 Egregie ad ultimum in audaciter commisso perseveravit, et, Popilio relicto in custodia iugi, per invia transgressurus, præmissis, *qui* repurgarent iter, Attalum et Misagenem, cum suæ

3, 2 uolnerat 4, 2 infesiutius | concursum abellisin loci *Mg. Em. 560*, *nisi quod ibi* abeunt *scripsi.* (*Gryn.* concursum ab illis si) 5, 1 præcipuæ 2 (*H.* erat) 6, 2 ancfractus 4 pugnam pateread pluribus *Mg. Em. 560* (*Gryn.* pugnam petere: ac pl.) 7, 2 inopia | regedi *supra eadem manu scripto* r 3 se cedenti ex superioribus locis stare *Mur.* (*Gryn.* sed — instare) 8, 1 aliud stabat *Frob. II.* 9, 2 habuissset 3 accipei | diu per littera 4 ab ·xii· prope 5 pugnantium adire | integris festis 10, 1 imp. 11, 1 egrægiæ | *Gryn.* audacter 2 per intuia | transgressus *Weiss.* 2 *et* 3 peremissis repurgarentite attalum et cysacenem et suæ

gentis utrumque auxiliaribus, præsidio esse saltum aperientibus
iubet: ipse, equites impedimentaque præ se habens, cum le- 12
gionibus agmen cogit.

Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina iumentorum 5
sarcinarumque. Progressis vixdum IV milia passuum nihil
optabilius esse quam redire, qua venerant, si possent. Hostilem 2
prope tumultum agmini elephanti præbebant, qui, ubi ad invia
venerant, deiectis rectoribus, cum horrendo stridore pavorem
ingentem, equis maxime, incutiebant, donec traducendi eos
ratio inita est. Per proclive sumpto fastigio, longi duo validi 3
asseres ex inferiore parte in terra defigebantur, distantes inter
se paullo plus, quam quanta beluæ latitudo est. In eos 4
transverso incumbente tigno, asses tricenos longi pedes, ut
pons esset, iniungebantur, humusque insuper iniciebatur. Mo- 5
dico deinde infra intervallo similis alter pons, dein tertius, et
plures ex ordine, qua rupes abscisæ erant, fiebant. Solido 6
procedebat elephantus in pontem; cuius priusquam in extre-
mum procederet, succisis asseribus conlapsus pons usque *ad*
alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat. Alii ele- 7
phanti pedibus insistentes, alii clunibus subsidentes, prolabe-
bantur. Ubi planities altera [pontis] excepisset eos, rursus
simili ruina inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem
vallem perventum est. Paullo plus VII milia *eo* die Romani 8
processerunt. Minimum pedibus itineris confectum; plerum-
que provolventes se simul cum armis aliisque oneribus, cum

V, 1, 1 inerrabilis 2 uixduum | passum 3 obtabilius esset 2, 1 hostile prope tumultu 2 elepanti 5 inuita est 3, 1 ualidasseres 2 partem 3 quamquantauelatitudo 4, 2 tigncastricenos *Mg.* (*Gryn.* in eos transversi incumbentes tigni ad tricenos) 3 iniungebatur 5, 2 alter post 6, 1 solitdo 2 præcedebat *Gron.* | elephans *Kreyss.* (*Gryn.* elephas) | extremum cederet 3 pon|susque alterius *Kreyss.* 7, 1 elepanti 2 prohibebantur 3 pontis *notavit Mg.* | excesspisset 4 *Post* deferebantur *spatium vacuum est 13 vel 15 litterarum* | æquiorem 1 uallem 8, 1 ·uii· die *Gron.* 2 pediibus itineribus 3 sie | alisque

omni genere vexationis, processerunt; adeo *ut* ne dux quidem
et auctor itineris infitiaretur, parva manu deleri omnem exer-
9 citum potuisse. Nocte ad modicam planitiem pervenerunt,
nec, quam infestus is locus esset, sæptus undique, circumspi-
10 ciendi spatium fuit vix tandem ex insperato stabilem ad in-
sistendum nanctis locum. Postero quoque die in tam cava
valle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias necesse
fuit; quos et ipsos, cum ab nulla parte hostis terruisset, loco-
11 rum asperitas hostiliter vexavit. Tertio die coniunctis copiis
12 eunt per saltum, quem incolæ Callipeucen appellant. Quarto
inde die per æque invia, sed adsuetudine peritius et meliore
cum spe, quod nec hostis umquam apparebat et mari adpro-
pinquabant, degressi in campos, inter Heracleum et Libethrum
13 posuerunt castra, quorum pars maior tumulos tenebat; ima
valli campi quoque partem, ubi eques tenderet, amplectebantur.

6 Lavanti regi dicitur nuntiatum, hostes adesse. Quo nuntio
cum pavidus exiluisset e solio, victum se sine prœlio clamitans
2 proripuit; et subinde per alia adque *alia* pavida consilia et
imperia trepidans, duos ex amicis, Pellam alterum, ut, quæ
ad Phacum pecunia deposita erat, * * * ex præsidiis revocat,
3 omnesque aditus aperit bello. Ipse, ab Dio auratis statuis
omnibus raptis, ne præda hosti essent, incolas eius loci demi-
4 grare Pydnam cogit, et, quæ temeritas consulis videri potuisset,

---

4 adeo ne 5 itineribs 9,2 nequā infectus *Mg. Em. 561* (*Gryn.* neque an infestus) 10, 1 uixi (*Gryn.* fuit. Vix — locum postero *Em. ibd.*) | ex spirato 3 balle 11, 2 callipeumquæ 12, 1 tertio inde *Sigon.* 2 æquæ inuias 3 *Sigon.* usquam 4 digressi | haracetum *Gron.* | libetthyrum *Frob. II.* 5 castra peditum quorum — tenebat ibi ualle *Mg.* (*Cfr. Em. 561; possit etiam scribi:* imo vallo. *Gryn.* tenebat: ii vallem, campi) 13, 2 parte | (*H.* amplectebatur) VI, 1, 1 labanti | hostis 3 *Kreyss. probabiliter* se proripuit, *etsi Virgilius sine pronomine dixit.* 2, 1 per aliaquæ pauida (*Cfr. Em. 562*; alia aliaque *primus Kreyss.*) 2 alterum usque ad pathum pecunia *Mg. 563* (*Gryn.* Pellam alterum Asclepiodotum, ubi pecunia deposita erat, ex *cett. Lacunam hic esse viderat Creverius.*) 4 omnisque 3, 2 rapti *Kreyss.* | in-classe iustoci demigrasse *Kreyss.*, *adhibito Diodoro Sic. II p. 579 Wessel* (*XXX, 15 Bekker*) (*Gryn.* raptim, ne — essent, in classem congestis, ocius demigrare)

quod eo processisset, unde invito hoste regredi nequiret, eam
non inconsultam audaciam fecit. Duos enim saltus, per quos 5
inde evadere possent, habebant Romani, unum per Tempe in
Thessaliam, alterum in Macedoniam præter Dium, quæ utra-
que regiis tenebantur præsidiis. Itaque si dux intrepidus 6
X dies primam speciem adpropinquantis terroris sustinuisset,
neque receptus Romanis per Tempe in Thessaliam neque
commeatibus pervehendis ea patuisset iter. Sunt enim Tempe 7
saltus, etiamsi non bello fiat infestus, transitu difficilis. Nam 8
præter angustias per quinque milia, qua exiguum iumento
onusto iter et rupes utrimque ita abscisæ sunt, ut despici vix
sine vertigine quadam simul oculorum animique possit, terret
et sonitus et altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis.
Hic locus, tam suapte natura infestus, per quattuor distantia 9
loca præsidiis regiis fuit insessus. Unum in primo aditu ad 10
Gonnum erat, alterum *in* Condylo, castello inexpugnabili, tertium
circa Lapathunta, quem Characa appellant, quartum viæ ipsi, 11
qua et media et angustissima vallis est, inpositum, quam vel
decem armatis tueri facile est. Intercluso per Tempe simul 12
aditu commeatibus, simul reditu ipsis, montes, per quos descen-
derant, repetendi erant. Quod ut furto fefellerant, ita propa- 13
lam, tenentibus superiora cacumina hostibus, non poterant; et
experta difficultas spem omnem incidisset. Supererat nihil 14
aliud in temere commisso quam in Macedoniam ad Dium per

4, 3 consultam *Sigon.* 5, 2 tempin thessaliam 4 regis 6, 1 itque sidua 2 x dies *Me, ut W., offendit certus numerus dierum. Scripsitne Livius:* Itaque si paucos intrepidus rex dies? | species 3 romanus partem in tessaliam neque ṙ commeatuibus 4 eo *Mg. Em. 564.* 7, 1 enim p. saltus *Vellem esset*: Est enim ipse saltus 8, 2 qua exexiguum 3 interst rupes *Mg. Em. 565* 4 posset (*Gryn.* iter est, rupes — possit. terret) 5 sinitus | amamnis 9, 2 regis *Gron.* 10, 1 unus 2 connum erat a alterum | condylon *Drak. Em. 565* (*Gryn.* erat, alterum condylon) 3 lapathynta | caraca 11, 2 ualles est|positum 12, 1 per temp. 2 cummeatibus ipsi montes *Mg. Em. 565* 3 repentedi 13, 1 propalam a tenentibus

medios evadere hostes, quod, nisi di mentem regi ademissent,
15 *et* ipsum ingentis difficultatis erat. Nam cum Olympi radices
montis paullo plus quam mille passuum ad mare relinquant
spatium, cuius dimidium loci occupat ostium late restagnans
Baphyri amnis, partem planitiæ aut Iovis templum aut oppi-
16 dum tenet, relicum perexiguum fossa modica valloque claudi
poterat, et saxorum ad manum silvestrisque materiæ tantum
17 erat, ut vel murus obici turresque excitari potuerint. Quorum
nihil cum dispexisset cæcata mens subito terrore, nudatis omni-
bus præsidiis patefactisque bello portis ad Pydnam refugit.

7 Consul, plurimum et præsidii et spei cernens in stultitia
et segnitia hostis, remisso nuntio ad Sp. Lucretium Larisam,
ut castella relicta ab hoste circa Tempe occuparet, præmisso
Popilio ad explorandos transitus circa Dium, postquam patere
omnia in omnes partes animadvertit, secundis castris pervenit
2 ad Dium; metarique sub ipso templo, ne quid sacro in loco
3 violaretur, iussit. Ipse, urbem ingressus sicut non magnam,
ita exornatam publicis locis et multitudine statuarum muni-
tamque egregie, vix satis credere, in tantis rebus sine causa
4 relictis non aliquem subesse dolum. Unum diem ad exploranda
circa omnia moratus, castra movet; satisque credens, in Pieria
frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn proces-
5 sit. Postero die progressus, Agassas urbem, tradentibus sese
ipsis, recepit, et, ut reliquorum Macedonum animos sibi con-

14, 3 hostis | di mouentem regiamdemissent ipsum (*Büttner* et *ante* ipsum *addidit.*) 15, 1 *Kreyss.* Ol. montis radices, *recte.* 2 passum 3 hostium 4 baplyri *Frob. II.* | am|amnis 5 teneo 16, 2 poteratthessalorum ad *Frob. II.* (*Gryn.* poterat. Thess. ad) | mariæ 3 poterat 17, 2 despexisset | mensubito 3 bello factis *Mg.* (*Gryn.* bello, ad) | addypyl'am refugit VII, 1, 1 præsidii perspeciecernens *Num* plurimum esse præsidii perspiciens? 2 *Gryn.* segnitie | hostiis | lucretiussarissam 3 temp. occuparet 5 in omnis 2, 1 sacrum in locum 3, 1 magna 2 multitudinesstatuarum 3 egregiæ 4, 2 mouetur | credens imperia *Kreysk.* (*Gryn.* credens paratam) 3 copiam ferre | a|nem 5, 1 acassam-*Gron.*

ciliaret, opsidibus contentus, sine præsidio relinquere se eis ur-
bem, inmunesque ac suis legibus victuros, est pollicitus. Pro- 6
gressus inde diei iter, ad Ascordum flumen posuit castra; et,
quantum procederet longius a Thessalia, eo maiorem rerum
omnium inopiam sentiens, regressus ad Dium est, dubitatione 7
omnibus exempta, quid intercluso ab Thessalia patiendum
fuisset, cui procul inde abscedere tutum non esset. Perseus, 8
contractis in unum omnibus copiis ducibusque, increpare præ-
fectos præsidiorum, ante omnes Asclepiodotum adque Hippiam;
ab his dicere claustra Macedoniæ tradita Romanis esse; cuius 9
culpæ reus nemo iustius quam ipse fuisset. Consuli post- 10
quam ex alto conspecta classis spem fecit, cum commeatu
naves venire (ingens enim caritas annonæ ac prope inopia
erat), ab invectis iam portum audit, onerarias naves Magnesiæ
relictas esse. Incerto inde, quidnam agendum foret (adeo sine 11
ulla ope hostis, quæ adgravaret, cum ipsa difficultate rerum
pugnandum erat), peropportune litteræ a Sp. Lucretio adlatæ
sunt, castella se, quæ super Tempe essent et circa Philan, 12
tenere omnia, frumentique in iis et aliarum in usum rerum
copiam invenisse.

His magno opere lætus consul ab Dio ad Philan ducit, 8
simul ut præsidium eius firmaret, simul ut militi frumentum,
cuius tarda subvectio erat, divideret. Ea profectio famam 2
haudquaquam secundam habuit. Nam alii metu recessisse
eum ab hoste ferebant, quia manenti in Pieria prœlio dimi-
candum foret, alii, ignarum, belli quæ in dies fortuna nova- 3

3 sibi præsidio relinqueres|eis urbem 6, 2 diei item 7, 1 dubitationibus 3 tuttum 8, 1 perseus peractis *Potest etiam* coactis *fuisse, ut Weiss. coniecit.* 3 hippia 9, 1 diceret | macedonia 10, 4 onterarias 11, 2 *Fort.* opera hostis *Em. 565* 12, 1 castella si | esse et circa pilan VIII, 1, 3 subuectuio 2, 2 haudquamquam 3 manenti imperia *Kreyss.* (*Gryn.* manenti imperatori) 3, 1 aliignarum *Deinde scribendum videtur aut* ignarum belli, quod in dies (*Em. 566*) *aut potius, quod Perizonio placebat,* ignarum belli quæque.

ret, ut opperientibus sese rebus, emisisse de manibus ea, quæ
4 mox repeti non possent. Simul enim cessit possessione Dii,
excitavit hostem, ut tunc tandem sentiret, recuperanda esse,
5 quæ prius culpa amissa forent. Audita enim profectione consulis, regressus Dium, quæ disiecta ac vastata ab Romanis erant, reficit, pinnas mœnium decussas reponit, ab omni parte muros firmat; deinde quinque milia passuum ab urbe citra ripam Elpei amnis castra ponit, amnem ipsum, transitu perdiffi-
6 cilem, pro munimento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æstate exiguus; hibernis idem incitatus pluviis et supra rupes ingentes gurgites facit et infra, prorutam in mare evolvendo terram, præaltas voragines, cavatoque medio alveo, ripas utrim-
7 que præcipites. Hoc flumine opsæptum iter hostis credens,
8 extrahere relicum tempus æstatis in animo habebat. Inter hæc consul a Phila Popilium cum duobus milibus armatorum
9 Heracleum mittit. Abest a Phila V milia ferme passuum, media regione inter Dium Tempeque, in rupe amni inminente positum.

9 Popilius, priusquam armatos muris admoveret, misit, qui magistratibus principibusque suaderent, fidem clementiamque
2 Romanorum quam vim experiri mallent. Nihil ea consilia moverunt, quia ignes ad Elpeum ex regis castris apparebant. Tum terra marique (et classis adpulsa ab litore stabat) si-
3 mul armis, simul operibus machinisque oppugnari cœpti. Iuvenes etiam quidam Romani, ludicro circensi ad usum belli verso,
4 partem humillimam muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effusione inducta bestiis omnium gentium circum conplendi,

---

2 omisisse *Duk.* (*Gryn.* ut qui, offerentibus sese —, omisisset) 3 repenti 4, 3 *Kreyss.* prius ipsius culpa | foret 5, 1 profectionem 3 decussa 4 passum 5 enipi *Mg. Em. 566. Gryn.* Enipei *Apud Polybium XXIX, 3 (in excerptis Ursinianis) idem accidisse puto, quod hic Grynæo.* 6, 1 olimpi 2 exiguum 3 ingentis gurgitibus *Gron.* | intra pororupta *Gron.* 5 præcipitiis 7, 1 flumine hospesetseptum *Weiss. Gryn.* flumine Perseus septum 2 arelicuum tempuseaæstatis *Mg. Em. 566* (*Gryn.* tempus eius æstatis) 8, 3 heraclea *Gron.* (*Gryn.* Heracleam) 9, 1 pila 2 interdiu temp. que in rupe animi IX, 2, 2 elipeum (*Gryn.* Enipeum) | appareibant 4, 2 hæc

varia spectaculorum conquirere genera; nam semel quadrigis, semel desultore misso, vix unius horæ tempus utrumque curriculum complebat. Inter cetera sexageni ferme iuvenes, inter- 5
dum plures apparatioribus ludis, armati inducebantur. Horum inductio ex parte simulacrum decurrentis exercitus erat, ex parte elegantioris quam militaris artis propiorque gladiatorium armorum usum. Cum alios decursu edidissent motus, qua- 6
drato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis summissioribus, tertiis magis et quartis, postremis etiam genu nixis, fastigatam, sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc quinquaginta ferme pedum spatio 7
distantes duo armati procurrebant, comminatique inter se, ab ima in summam testudinem per densata scuta cum evasissent, nunc velut propugnantes per oras extremæ testudinis, nunc in media inter se concurrentes, haud secus quam stabili solo persultabant. Huic testudo similis humillimæ parti muri admota. 8
Cum armati super stantes subissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabantur; depulsisque iis, in urbem duorum signorum milites transcenderunt. Id tantum dissimile fuit, 9
quod et in fronte extremi et ex lateribus soli non habebant super capita elata scuta, ne nudarent corpora, sed prætenta pugnantium more. Ita nec ipsos tela ex muro missa subeuntes læserunt, et testudini iniecta imbris in modum lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur. Et consul, capto iam Heracleo, 10

---

3 conquirerenera | nae semel *On. Panvinus.* (*Gryn.* nec semel) | quadrigi 4 desultorem | utrimque 5 complebit 5, 2 apparatoribus ludi *Muret.* (*Gryn.* apparitoribus ludi) 3 inductio in parte *Drak.* 4 elegantioris exercitus quam *Kreyss.* (*Gryn.* elegantioris exercitii quam) | (*H.* propriorque) 6, 1 decursos *Douiat.* (*Gryn.* decursus. *Fort.* decoros, *ut Bauerus*) 2 scuti 3 secumdis | tertis 4 genungenunixis 7, 2 distantis | procurre comminatique 4 per horas 8, 1 simillime parti *Kreyss. et Mg. Em. 566* (*Gryn.* testudini simillima) | permota 2 *Gryn. et ceteri* superstantes *una voce* | subipssent 3 depulsisquæ in iis in 9, 2 extrema *Lipsius* 3 prætecta *Lat. Latinius* 4 subeuntis 5 testudine | inbris 10, 1 capta iam heraclea *Gron.* (*Ad* heracleo *tamen Forchh. nihil adnotat.*)

castra eo promovit, tamquam Dium adque inde, summoto rege,
11 in Pieriam etiam progressurus. Sed hiberna iam præparans vias commeatibus subvehendis ex Thessalia muniri iubet et eligi horreis opportuna loca tectaque ædificari, ubi deversari portantes commeatus possent.

10 Perseus, tandem *e* pavore eo, quo attonitus fuerat, recepto animo, mallet imperiis suis non obtemperatum esse, cum trepidans gazam in mare deici Pellæ, Thessalonicæ navalia iusserat
2 incendi. Andronicus, Thessalonicam missus, traxerat tempus,
3 id ipsum, quod accidit, pænitentiæ relinquens locum. Incautior Nicias Pellæ proiciendo pecuniæ partem, quæ fuerat ad Phacum; sed in re emendabili visus *est* lapsus esse, quod per urinatores
4 omne ferme extractum est. Tantusque pudor regi pavoris eius fuit, ut urinatores clam interfici iusserit, deinde Andronicum quoque et Nician, ne quis tam dementis imperii conscius
5 existeret. Inter hæc C. Marcius cum classe ab Heracleo Thessalonicam profectus et agrum pluribus locis, expositis per litora armatis, late vastavit, et procurrentes ab urbe
6 secundis aliquot prœliis trepidos intra mœnia conpulit. Iamque ipsi urbi terribilis erat, cum, dispositis omnis generis tormentis, non vagi modo circa muros, temere adpropinquantes, sed etiam qui in navibus erant, saxis tormento emicantibus
7 percutiebantur. Revocatis igitur in naves militibus omissaque Thessalonicæ oppugnatione, Æneam inde petunt. XV milia passuum ea urbs abest, adversus Pydnam posita, fertili
8 agro. Pervastatis finibus eius, legentes oram Antigoneam

---

2 eo peruic tamquam *Litteræ magis significant* perduxit (*cfr. XLV, 13, 12* peruiceret *pro* perduceret); *sed id Latinum non videtur.* 3 imperiam | progressus 11, 1 hibernam 2 subeundis | tessalia 3 elegi | opportuna lece | *Gryn.* diuersari X, 1, 1 tandem pauore *Drak.* | quod 2 moallet *De* mallet, *pro quo post Sigonium editum est* malle, *vid. Em. 447*; *XXIX, 14, 7.* | com 3 gaiam | tessalonicæ 2, 1 tessalonicum 2 ipsud | penitentiæ 3, 2 proiciendæ | quod fuerat natum *Mg. Em. 563* (*Gryn.* quod fuerat nactus) 3 in rem emendabilem *Drak. Em. ibd. n.* | uisus lapsus *Mg. ibd.* 4 omnes | stractus est 5, 1 hac | heraclea *Gron.* 2 tessalonicam 4 aliquod 6, 1 namque 7, 2 tessalonicæ | æniam *Drak.* 3 earbis abest | pynam | fertilis agros

perveniunt. Ibi egressi in terram, primo et vastarunt agros
passim et aliquantum prædæ contulerunt ad naves. Dein 9
palatos eos adorti Macedones, mixti pedites equitesque, fugientes effuse ad mare persecuti, D ferme occiderunt, et non
minus ceperunt. Nec aliud quam ultima necessitas, cum recipere se tuto ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum 10
simul desperatione alia salutis, simul indignitate inritavit. Redintegrata in litore pugna est; adiuvere, qui in navibus erant. Ibi 11
Macedonum ducenti ferme cæsi; par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta ad agrum Pallenensem excensionem ad
populandum fecit. Finium is ager Cassandrensium erat, longe 12
fertilissimus omnis oræ, quam prætervecti fuerant. Ibi Eumenes rex, XX tectis navibus ab Elea profectus, obvius fuit
et quinque missæ a Prusia rege tectæ naves.

Hac virium accessione animus crevit prætori, ut Cassan- 11
dream oppugnaret. Condita est a Cassandro rege in ipsis 2
faucibus, quæ Pallenensem agrum ceteræ Macedoniæ iungunt,
hinc Toronaico, hinc Macedonico sæpta *mari*. Eminet nam- 3
que in altum lingua, in qua sita est, nec minus quam inclutus magnitudine Atho mons excurrit, obversa in regionem
Magnesiæ duobus inparibus promuntoriis, quorum maiori Posideum est nomen, minori Canastræum. Divisis partibus oppug- 4
nare adorti. Romanus ad Clitas, quas vocant, munimenta,
cervis etiam obiectis, ut viam intercluderet, a Macedonico
ad Toronaicum mare perducit. Ab altera parte euripus est;
inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa conplenda, quam 5
nuper obiecerat Perseus, plurimum erat laboris. Ibi quærenti

8, 2 teram 3 præde 9, 1 deindpalatos 3 effusæ | a ferme 10, 3 *Wesenb.* alius 11, 1 re|integrata | atinae qui in (*Gryn.* adiuvere et qui; *Kr.* et *sustulit.*) 3 antigone 12, 2 fertissimus | oræi | fuerante 3 ad elea 4 missi a prissæ XI, 1, 1 accensione | prætorii 2, 2 iungit 3 sæptam|meminent 3, 2 quam inaltus magnitudine *Kreyss.* (*Gryn.* in altum magn.) 4 promunturiis | poseum *supra eadem manu adscriptis litteris* id 5 minisnori canastreum 4, 1 *Kreyss.* diuersis 3 cerbis | intereluderet | (macedonia *H.*) 4 toronaecum | ad altera 5, 2 quærentis

prætori, quia nusquam cumuli apparebant, quo regesta e fossa
terra foret, monstrati sunt fornices: non ad eandem crassitu-
dinem, quam veterem murum, sed simplici laterum ordine
6 structos esse. Consilium igitur cepit, transfosso pariete iter in
urbem patefacere. Fallere autem ita se posse, si, muros a
parte alia scalis adortus, tumultu iniecto, in custodiam eius
7 loci propugnatores urbis avertisset. Erant in præsidio Cassan-
dreæ, præter non contemnendam iuventutem oppidanorum,
DCCC Agrianes, et duo milia Penestarum Illyriorum, a Pleurato
8 inde missi, bellicosum utrumque genus. His tuentibus muros,
cum subire Romani summa vi niterentur, momento temporis
parietes fornicum perfossi urbem patefecerunt. Quod si, qui
9 inrumperent, armati fuissent, extemplo cepissent. Hoc ubi perfec-
tum esse opus militibus nuntiatum est, clamorem alacres gaudio
repente tollunt, alii parte alia in urbem inrupturi.

12 Hostes primum admiratio cepit, quidnam sibi repentinus
2 clamor vellet. Postquam patere urbem accepere præfecti præ-
sidii Pytho et Philippus, pro eo, qui occupasset adgredi, opus
factum esse rati, cum valida manu Agrianum Illyriorumque
3 erumpunt Romanosque, qui alii aliunde coibant convocaban-
turque, ut signa in urbem inferrent, inconpositos adque inordi-
natos fugant persecunturque ad fossam, in quam conpulsos
ruina cumulant. DC ferme ibi interfecti, omnesque prope,
4 qui inter murum fossamque deprensi erant, volnerantur. Ita
suo ipse conatu perculsus prætor segnior ad alia factus consilia
erat. Et ne Eumeni quidem, simul a mari, simul a terra
5 aggredienti, quidquam satis procedebat. Placuit igitur utrique,

---

5 qua ueterem *Mg.* 6 structosse consilium 6, 1 coepit | item in 2 fauere autem 4 auertissent 7, 1 in præsidio cas præter 2 contemptnendam 3 accc. 8, 2 romano 4 inrupereinarmati *Perizon.* (*Gryn.* irrupere, armati) 9, 3 aliis — inrupturum *Gron. Fort.* tollunt ut alii — *Em. 567* (*Gryn.* aliis — irrupturis.) XII, 1, 1 hostis | quidam 2, 1 postquamapatere 2 phyto | proco *Freinsh.* (*Gryn.* Philippus Proco, qui) 3 ualidoa 4 etrumpunt 3, 1 alialiunde 2 adferrent 3 fugam persecuntur adque fossam in qua 4 ac. 4, 4 ingredienti

custodiis firmatis, ne quod præsidium ex Macedonia intromitti posset, quoniam vis aperta non processisset, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his, X regii lembi, ab Thessa- 6 lonica cum delectis Gallorum auxiliaribus missi, cum in salo stantes hostium naves conspexissent, ipsi obscura nocte, simplici ordine, quam poterant proxime litus tenentes, intrarunt urbem. Huius novi præsidii fama absistere oppugnatione simul 7 Romanos regemque coegit. Circumvecti promuntorium, ad Toronen classem appulerunt. Eam quoque oppugnare adorti, 8 ubi valida defendi manu animadverterunt, inrito incepto Demetriadem petunt. Ibi cum adpropinquantes repleta mœnia armatis vidissent, prætervecti ad Iolcon classem appulerunt, inde, agro vastato, Demetriadem quoque adgressuri.

Inter hæc et consul, ne segnis sederet tantum in agro **13** hostico, M. Popilium cum V milibus militum ad Melibœam urbem oppugnandam mittit. Sita est in radicibus Ossæ montis, 2 qua parte in Thessaliam vergit, opportune inminens super Demetriadem. Primus adventus hostium perculit incolas loci; 3 collectis deinde *ex* necopinato pavore animis, discurrunt armati ad portas ac mœnia, qua suspecti aditus erant, spemque extemplo inciderunt, capi primo impetu posse. Obsidio igitur 4 parabatur, et opera *ad* oppugnationem fieri cœpta. Perseus cum audisset, simul Melibœam a consulis exercitu oppugnari, simul classem Iolci stare, unde Demetriadem adgrederetur, Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus milibus Melibœam mittit. Eidem imperatum, ut, si a Melibœa 5

5, 2 firmauit | intromisti 3 macœnia 6, 1 tessalonica 4 intrarumnt 7, 2 circumuenti promunturium ac toronen (*Gryn.* Toronem) 8, 1 adpugnare XIII, 1, 1 iter (*aut* iter) hæc | agro hos.m. popilium 2 mœlibeam 2, 2 tessaliam | opportunæ 3, 2 deinde necopinato *Ed. Vascos.* 3 quam 4 primoimo impetu 4, 1 obsidion 2 opera oppugnationem *Mg. et Vahlen* (*Gryn.* opera oppugnationum) 3 mœlibœam 4 loci stare inde *Forchh.* (*Gryn.* Iolci st. ut inde) 5 eupramorem | ex ducibus ex delectiseduobus militibus obeam 5, 1 idem | mœlibæa

summovisset Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, quam ab Iolco ad urbem castra moverent Romani.
6 Et ab oppugnatoribus Meliboeæ, cum in superioribus locis repente apparuisset, cum trepidatione multa relicta opera sunt,
7 *ignisque* iniectus. Ita a Meliboea abscessum est. Euphranor. soluta unius urbis obsidione, Demetriadem extemplo ducit. Nocte mœnia * * modo, sed agros etiam confiderent se a populationibus tueri posse; et eruptiones in vagos populatores
8 non sine volneribus hostium factæ sunt. Circumvecti tamen mœnia sunt prætor et rex, situm urbis contemplantes, si qua
9 parte temptare aut opere aut vi possent. Fama fuit, per Cydantem Cretensem et Antimachum, qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenen et Persea condiciones amicitiæ. Ab
10 Demetriade certe abscessum est. Eumenes ad consulem navigat; gratulatus, quod prospere Macedoniam intrasset, Per-
11 gamum in regnum abit. Marcius Figulus prætor, parte classis in hiberna Sciathum missa, cum reliquis navibus Oreum Euboeæ petit, eam urbem aptissimam ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia quique in Thessalia erant, mitti commeatus
12 possent. De Eumene rege longe diversa *alii* tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec classe adiutum ab eo prætorem esse, cum sæpe eum litteris accersisset, tradit, nec cum gratia ab consule profectum in Asiam, indignatum, quod, ut iisdem
13 castris tenderet, permissum non fuerit; ne ut equites quidem Gallos, quos secum adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo

---

6, 1 mœlibœa locum in 2 sunt iniectus *Fieri potest, ut plura verba exciderint* 3 abmœlibœa 7, 1 euphanor 3 noctemuenia modo (*Gryn.* nec tum mœnia modo) *Lacunam notavit Forchhammer et sic fere supplendam intellexit:* Nocte mœnia intrat tantamque adventu suo incolis fiduciam fecit, ut non mœnia modo *Em. 567* | sedeag'gros | confiderunt *Forchh.* 4 et eruditionibus in uagos 5 noti sine 8, 1 circumuectisitamen 2 rexesitum | urbeis 3 posse 9, 2 cytantem *supra* t *scripto* d | demetridi 3 persae 11, 2 sciatum | oreum boetiæ *Gron.* 3 urbem|urbem 4 quia in | tessalia 12, 1 diuersa tradunt *Mg. Em. 567* 2 antiaci 4 isdem 5 tendeset 13, 2 adduxeret reliquerat

potuisse. Attalum fratrem eius et remansisse aput consulem et sinceram eius fidem æquali tenore egregiamque operam in eo bello fuisse. 14

Dum bellum in Macedonia geritur, legati Transalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen; gentis, ex qua fuerit, non traditur) Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. 14
Gratiæ ab senatu actæ, muneraque missa, torquis aureus duo pondo et pateræ aureæ quattuor pondo, equus phaleratus armaque equestria. 2
Secundum Gallos Pamphylii legati coronam auream ex XX milibus Philippeorum factam in curiam intulerunt, petentibusque iis, ut id donum in cella Iovis optimi maximi ponere et sacrificare in Capitolio liceret, permissum; 3
benigneque amicitiam renovare volentibus legatis responsum, et binum milium æris singulis missum munus. 4
Tum ab rege Prusia et paulo post ab Rhodiis de eadem *re* longe aliter disserentes legati auditi sunt. Utraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perseo egit. 5
Prusiæ preces magis quam postulatio fuere, profitentis, et ad id tempus se cum Romanis stetisse et, quoad bellum foret, staturum. 6
Ceterum cum ad se a Perseo legati venissent de finiendo cum Romanis bello, ei se pollicitum deprecatorem aput senatum futurum; petere, si possent inducere in animum, ut finiant iras, se quoque in gratia reconciliatæ pacis ponerent. Hæc regii legati. 7
Rhodii, superbe commemoratis *meritis suis* erga populum Romanum et pæne victoriæ, utique de Antiocho rege, maiore parte ad se vindicata, adiecerunt, 8

14, 2 ægregiamque 3 suisse XIV, 2, 3 pondo cui phaleratus 3, 2 pampyli (*Gryn.* Pamphyli) | philippiorum 4 cella .ī ō m̄ petere et 4, 1 renouare nouantibus 5, 2 rodis | eadem longe 3 oraquæ legatio 6, 1 præces 2 stetisset quodad 3 statuturum 7, 2 finiendi | et is *Forchh.* (*Gryn.* et iis) | depraetorem 4 ira|se *Forchh.* (*Gryn.* iram se) | pacis possent *Gron.* (*Gryn.* pacis posse ūti) 8, 1 rodi | commoratis erga p̄r. et pæne *Weiss.* (meritis) *et Mg.* (*Gryn.* commemoratis erga p. R. beneficiis et pæne) 3 anthioco | a se *Sigon.*

9 cum pax inter Macedonas Romanosque esset, sibi amicitiam
cum rege Perseo cœptam; eam se invitos, nullo eius in se
merito, quoniam ita Romanis visum sit in societatem se belli
10 trahere, interrupisse. Tertium se annum multa eius incom-
moda belli sentire, mari intercluso; inopem insulam miss...
11 ... (r)itimisiuu ... colendi itaque commeatibus. Cum id ultra
pati non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam
misisse, qui ei denuntiarent, Rhodiis placere, pacem eum con-
ponere cum Romanis; se Romam eadem nuntiatum missos.
12 Per quos stetisset, quo minus belli finis fieret, adversus eos
13 quid sibi faciendum esset, Rhodios consideraturos esse. *Ne*
nunc quidem hæc sine indignatione legi audirive posse, certum
habeo. Inde existimari potest, qui habitus animorum audien-
tibus ea patribus fuerit.

15 Claudius, nihil responsum, auctor est, tantum senatus
consultum recitatum, quo Caras et Lycios liberos esse iuberet
populus Romanus litterasque extemplo ad utramque gentem,
2 *ut* sciret iudicatum, mitti; qua audita re, principem legatio-
nis, cuius magniloquentiam vix curia paulo ante ceperat, cor-
3 ruisse. Alii responsum esse tradunt, populum Romanum et
principio eius belli haud vanis auctoribus compertum habuisse,
Rhodios cum Perseo rege adversus rem publicam suam occulta
4 consilia inisse, et, *si* id ante dubium fuisset, legatorum paulo

---

9, 1 sibi mace amicitiam 10, 2 *sqq.* mari interim incluso inopiam insulam|inopem miss *Ab* inopem miss *incipit imus versus paginæ prioris fol. 115; is aut erasus aut maculam extergendo deletus est, ut litteræ tot fere, quot puncta posui, legi nequeant; litteræ* r *pars tantum legi potest. A* colendi *incipit altera pagina. Gryn.* sentire: mari intercluso inopia insulam premi, amissis maritimis vectigalibus atque commeatibus. *Ipse hariolor (paulo aliter atque Em. 568)*: inopem insulam esse suam; maritimis vivere incolentes commeatibus. Itaque cum —. *Alii aliter.* 11, 2 parti 3 rodis 4 romanise romam 12, 1 quostetisset 2 quissibi | rodios 13, 1 esse nunc quidem 2 audireiue 3 quia habitus XV, 1, 3 gentem sciret indicatum *Mg. Em. 569* (ut *iam Sigon. Gryn.* gentem scirent ind.) 2, 2 magniloquentia uix curiam 3, 1 iet 4, 1 inisset id ante | legatorum occulta consilia inisset paulo

ante verba ad certum redegisse; et plerumque ipsam se frau-
dem, etiamsi initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nunc in 5
orbe terrarum arbitria belli pacisque agere. Eorum nutu
arma sumpturos posituros que Romanos esse. Iam non deos
fœderum testes, sed Rhodios habituros. Itane tandem? Ni 6
pareatur iis exercitusque de Macedonia deportentur, visuros
esse, quid sibi faciendum sit. Quid Rhodii visuri sint, ipsos 7
scire; populum certe Romanum, devicto Perseo, quod prope-
diem sperent fore, visurum, ut pro meritis cuiusque in eo
bello civitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis 8
in singulos binum milium æris missum est, quod ii non ac-
ceperunt.

Litteræ deinde recitatæ Q. Marci consulis sunt, quem- **16**
admodum, saltu superato, in Macedoniam transisset; ibi et 2
ex aliis locis commeatus prospectos in hiemem habere, et ab
Epirotis XX milia modium tritici, X hordei sumpsisse, ut
pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur.
Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse; equis CC ferme 3
opus esse, maxime Numidis, nec sibi in his locis ullam co-
piam esse. Senatus consultum, ut ea omnia ex litteris con- 4
sulis fierent, factum est. C. Sulpicius prætor sex milia to-
garum, XXX tunicarum, equos CC portanda in Macedoniam
præbendaque arbitratu consulis locavit, et legatis Epirotarum
pecuniam pro frumento solvit, et Onesimum, Pythonis filium,
nobilem Macedonem, in senatum introduxit. Is pacis semper 5
auctor regi fuerat, monueratque, sicut pater eius Philippus

---

2 redigisse 3 initior cautior 5, 1 rhodios nuntio in orbe *Periz.* (*Koch.* nunc toto in) 2 agere deorum nutu *Perizon.* 4 testis | rodios 6, 1 tandem is pareatur is exercitusque *Crev.* (*Gryn.* tandem iis pareatur exercitusque) 7, 1 quod rodi 8, 1 longatis 2 millium | accoperunt de XVI, 1, 1 deinde citates que marci consuli 2 transisse 2, 2 commeatus remp. prospectos *Kreyss.* (*Sigon.* a prætore prospectos) 3 ·xx· modium 3, 1 ab romam | esse et quis 2 numidi nec si in his 4, 1 sc̄. et ea 2 ui tocarum 3 equos etdeportanda *Forchh. et Mg. Em. 569* (*ubi prave* DC *scriptum est. Gryn.* et equos deport.) 5 pecuniamque | solui | pytons

institutum usque ad ultimum vitæ diem servarat [cotidie] bis
in die fœderis icti cum Romanis perlegendi, ut eum morem,
6 si non semper, crebro tamen usurparet. Postquam deterrere
eum a bello nequiit, primo subtrahere sese per alias adque
alias *causas*, ne interesset iis, quæ non probabat, cœpit; po-
stremo, cum suspectum se esse cerneret et proditionis inter-
dum crimine insimulari, ad Romanos transfugit *et* magno usui
7 consuli fuit. Ea introductus in curiam cum memorasset,
senatus in formulam sociorum eum referri iussit, locum,
lautia præberi, agri Tarentini, qui publicus populi Romani
esset, ducenta iugera dari, et ædes Tarenti emi. Uti ea cu-
8 raret, C. Decimio prætori mandatum. * * * *equitum* recen-
sum idibus Decembribus, severius quam ante, habuerunt.
Multis equi adempti, inter quos P. Rutilio, qui tribunus ple-
bis eos violenter accusarat; tribu quoque is motus et ærarius
9 factus. Ad opera publica facienda cum eis dimidium ex vec-
tigalibus eius anni adtributum ex senatus consulto a quæsto-
10 ribus esset, Ti. Sempronius ex ea pecunia, quæ ipsi adtributa
erat, ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum,
11 lanienasque et tabernas coniunctas in publicum emit, basili-
camque faciendam curavit, quæ postea Sempronia appel-
lata est.

17 Iam in exitu annus erat, et propter Macedonici maxime belli curam in sermonibus homines habebant, quos in annum

---

5, 3 institutumque | seruabat *Drak.* | cotidie *notavit Drak.* 6, 1 decerpere 2 nequid primo p subtrahere 3 alias ne | is 4 proditionibus 5 transfugit magno *Drak.* 7, 1 memorasse 2 referre 3 lautiam *Frob. II* | agri intrarentin qui 5 decio 8, 1 mandatum recensum *Lacunam notavit Mg. Em. 569.* (*Gryn.* mandatum. Censores censum) 2 quanm 3 pr. utilio 4 accusaret tribus quoque his | et operarius *Ursinus* (*Gryn.* oper. factus ad op. p. facienda. Cum) 9, 2 *Post* quæstori|bus esset *spatium vacuum 20 fere litterarum est usque ad finem versus.* 10, 1 t. sempronius *Frob. II.* 2 uortumnisisignum 3 laneasque *Turnebus* 11, 1 basilicam faciendamque curatuit XVII, 1, 1 macedonicæ

consules ad finiendum tandem id bellum crearent. Itaque 2 senatus consultum factum est, ut Cn. Servilius primo quoque tempore ad comitia habenda veniret. Senatus consultum Sul- 3 picius prætor ad consulem *misit litterasque consulis* post paucos dies recitavit, quibus ante diem * * in urbem venturum. Et consul maturavit et comitia eo die, qui dictus erat, sunt perfecta. Consules creati L. Æmilius Paulus iterum, quarto 4 decumo anno post, quam primo consul fuerat, et C. Licinius Crassus. Prætores postero die facti Cn. *Bæbius* Tamphilus, 5 L. Anicius Gallus, Cn. Octavius, P. Fonteius Balbus, M. Æbutius Elva, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturius agerentur, 6 belli Macedonici stimulabat cura. Itaque designatos extemplo 7 sortiri placuit provincias, ut, cum, utri Macedonia consuli cuique prætori classis evenisset, sciretur, ut iam inde cogitarent pararentque, quæ bello usui forent, senatumque consulerent, si qua *de* re consulto opus esset. Latinas, ubi magi- 8 stratum inissent, quod per religiones posset, primo quoque tempore fieri placere, ne quid consulem, cui eundum in Macedoniam esset, teneret. His decretis, consulibus Italia et Ma- 9 cedonia, prætoribus præter duas iurisdictiones in urbe classis et Hispania et Sicilia et Sardinia provinciæ nominatæ sunt. Consulum Æmilio Macedonia, Licinio Italia evenit. Prætores 10 Cn. Bæbius urbanam, L. Anicius peregrinam et si quo se-

---

3 tamen id 2, 3 habenda h ueniret 3, 2 consulem post *Weiss. Gryn. asteriscum loco apposuit.* 3 diem in urbem *Integra sententia huiusmodi fere fuit*: quibus in a. d. * comitia edicebat promittebatque se ad eum diem in u. v. *Verba incerta sunt.* 4, 1 septumo decumo *Sigon.* 5, 1 prætor | cn. pampilius *Sigon.* (*Gryn.* Cn. Bæbius Pamphilus) 3 helua t. papirius 7, 2 *sqq.* placuit prouideanteum utri — uenisset scitretur, ut iam *Mg. Em. 570. Fort. præterea scribendum*: sciretur, ii iam inde (*Gryn.* placuit prouincias, ut utri — uenisset sciretur: ut iam inde —. *Ed. Basil.* evenisset) 3 iam inide cogitarentur 5 si qua re *Weiss.* 8, 3 neque consulem *Forchh. Em. 570* (*Gryn.* neque consulem — teneri) 9, 3 sicilia et sardi et sardinia 10, 1 macedoniam | pr. res cn.

natus censuisset, Cn. Octavius classem, P. Fonteius Hispaniam, *M. Æbutius Siciliam*, C. Papirius Sardiniam est sortitus.

18 Extemplo apparuit omnibus, non segniter id bellum L. Æmilium gesturum, præterquam quod talis vir erat, etiam quod dies noctesque intentus ea sola, quæ ad id bellum per-
2 tinerent, animo agitabat. Iam omnium primum a senatu petiit, ut legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus visendos classemque, et conperta referenda, quid aut terrestribus aut
3 navalibus copiis opus esset; præterea ut explorarent copias regias, quantum possent, quaque provincia nostra, qua hostium foret; utrum intra saltus castra Romani haberent, an iam omnes angustiæ exsuperatæ *essent* et in æqua loca per-
4 venissent; qui fideles nobis socii, qui dubii suspensæque ex fortuna fidei, qui certi hostes viderentur; quanti præparati commeatus, et unde terrestri itinere, unde navibus subportarentur; quid ea æstate terra marique rerum gestarum esset; ex his bene cognitis certa in futurum consilia capi posse.
5 Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit, ut is in Mace-
6 doniam, quos L. Æmilio videretur, legaret. Legati biduo post profecti Cn. Domitius Ahenobarbus, A. Licinius Nerva, L. Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatum esse nuntiatum est, *semel* in Romano agro, semel in Veienti; bis novendiale
7 sacrum factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt P. Quinctilius Varus, flamen Martialis, et M. Claudius Marcellus,
8 decemvir, in cuius locum Cn. Octavius suffectus est. Iam

---

3 hispaniam c. papirius XVIII, 1, 1 iapparuit 2 quod aliis uir *Forchh.* (*Gryn.* alius) | eteam 2, 1 tam omnium | petit *Duk.* 4 est *Sigon.* 3, 2 quaqua 3 fore | romana 4 exsuperatæ et *Mg.* 4, 1 nobiis sociis | dubi 4 *Gron.* gestum 5 coerta | posse se ratus cn. seruilio *Bekker* (*Gryn.* posse ratus. Senatus Cn. Serv.) 5, 1 dedit utris in 6, 2 henobarb' (*Gryn.* Ænob.) | nerva al bæbius 3 ibisineexitu | nuntiatum esse in romano agro simul in beientibus nouemdiale *Iac. Gron.* (in Veienti bis) *et Mg. Em. 570 n.* (*Gryn.* nuntiatum est, in R. agro, simul in Veientibus. *Manutius* semel in V.) 7, 1 *Post* mor|tui sunt *in medio versu spatium est vacuum 7 fere litterarum.* 2 et q m. claudius 3 xuiri in | effectus et iam *Mg.* (*Gryn.* suffectus. Et iam)

magnificentia crescente notatum est, ludis circensibus P. Corneli Scipionis Nasicæ et P. Lentuli ædilium curulium LXIII Africanas et XL ursos et elephantos lusisse.

L. Æmilio Paulo, C. Licinio consulibus, idibus Martiis, 19
principio insequentis anni, cum in expectatione patres fuissent, A. u. c. 586. A. Chr. 168.
maxime quidnam consul de Macedonia, cuius ea provincia
esset, referret, nihil se habere Paulus, quod referret, *cum*
nondum inde legati redissent, dixit. Ceterum Brundisi legatos 2
iam esse, bis ex cursu Dyrrachium reiectos. Cognitis mox, 3
quæ nosci prius in rem esset, relaturum; id fore intra perpaucos dies. Et ne quid profectionem suam teneret, pridie 4
idus Apriles Latinis esse constitutam diem; sacrificio rite perfecto, se et Cn. Octavium, simul senatus censuisset, exituros
esse; C. Licinio collegæ suo fore curæ se absente, ut, si qua 5
parari mittive ad id bellum opus sit, parentur mittanturque.
Interea legationes exterarum nationum audiri posse. Primi 6
Alexandrini legati ab Ptolemæo *et* Cleopatra regibus vocati
sunt. Sordidati, barba et capillo promisso, cum ramis oleæ 7
ingressi curiam procubuerunt; et oratio quam habitus fuit
miserabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obses Romæ fuerat, 8
per honestam speciem maioris Ptolemæi redducendi in regnum,
bellum cum minore fratre eius, qui tum Alexandriam tenebat,
gerens, et ad Pelusium navali prœlio *superior* fuerat et, tu- 9
multuario opere ponte per Nilum facto, transgressus cum
exercitu, obsidione ipsam Alexandream terrebat, nec procul

8, 3 nasicæ ȧ et | ædilis curulis *Frob. II.* XIX, 1, 1 c. licinio cn̄. idib. 2 expectationem 4 referret nondum in legati *Gryn.* (cum) *et Kreyss.* (inde; *Gryn.* in *omisit*) 2, 2 essent | dyrracium eiectos *Manutius* 3, 2 esse | infra 4, 2 id. april. | perfecto esset cn̄. 5, 1 liicinio | cura 2 mittenturq. 3 posse sacrificio irite perfecto primi *Crever.* 6, 2 ptolemeo patra regibus 7, 2 ingrescsi 8, 1 anthiocus | re quiiobses 9, 1 a pelusium | prœlio fuerat *Weiss.* (*Gryn.* victor fuerat) | tumultuario parsæ ponte 2 transgressum cumoexercitum ex obsidionem 3 *Gryn.* Alexandriam (*item* § *11*).

10 abesse, quin poteretur regno opulentissimo, videbatur. Ea legati querentes orabant senatum, ut opem regnó regibusque
11 amicis imperio ferrent. Ea merita populi Romani in Antiochum, eam aput omnes reges gentesque auctoritatem esse, ut si legatos misissent, qui denuntiarent, non placere senatui, sociis regibus bellum fieri, extemplo abscessurus a mœnibus
12 Alexandreæ abducturusque exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, brevi extorres regno Ptolemæum et Cleopatram Romam venturos, cum pudore quodam populi Romani, quod nullam opem in ultimo discrimine fortunarum tulissent.
13 Moti patres precibus Alexandrinorum extemplo C. Popilium Lænatem et C. Decimium et C. Hostilium legatos ad finien-
14 dum inter reges bellum miserunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iussi, et nuntiare, ni absistatur bello, per utrum stetisset, eum non pro amico nec pro socio habituros esse.

20 His intra triduum simul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeo expectati venerunt, ut, nisi vesper esset, extemplo senatum vo-
2 caturi consules fuerint. Postero die senatus fuit legatique auditi sunt. Ii nuntiant, maiore periculo quam emolumento
3 exercitum per invios saltus in Macedoniam inductum. Pieriam, quo processisset, regem tenere; castra castris prope ita conlata esse, ut flumine Elpeo interiecto arceantur; neque regem pugnandi potestatem facere, nec nostris vim ad cogen-
4 dum esse. Hiemem etiam insuper rebus gerendis intervenisse; *vix* in otio militem ali, nec plus quam sex *dierum* frumentum

---

4 *Gryn.* potiretur 10, 2 quærentes 3 ferunt 11, 1 anthiocum 3 enuntiarent 5 essent 12, 2 regnum ptolemeum 4 nullam spem 13, 1 præcibus | popilium legatum 3 leges 14, 1 anthiocum 2 ptolemeum | nuntiarentabsistatur XX, 1, 1 profectus 3 ut ui nisi | eset 2, 2 nuntiati 3 inducit 3, 3 epeia *Mg.* (*Gryn.* Enipeo) 4, 1 in hiemem etiam inspe rebus *Vahlen* (*Gryn.* hyemem etiam asperam rebus) | interuenisse notio militi alii nec *Gryn.* (in otio militem) *et Perizon.* (vix *etsi alio loco*) 2 quam ui frumentum *Sigon.*

habere. Macedonum dici XXX milia armatorum esse. Si 5
Ap. Claudio circa Lychnidum satis validus exercitus foret,
potuisse ancipiti bello distineri regem; nunc et Appium, et
quod cum eo præsidii sit, in summo periculo esse, nisi pro-
pere aut iustus exercitus eo mittatur aut illi inde deducantur.
Ad classem se ex castris profectos, sociorum navalium partem 6
morbo audisse absumptam, partem, maxime qui ex Sicilia
fuerint, domos suas abisse, et homines navibus deesse; qui
sint, neque stipendium accepisse neque vestimenta habere.
Eumenen classemque eius, tamquam vento adlatas naves, sine 7
causa et venisse et abisse, nec animum eius regis constare
satis visum. Sicut omnia de Eumene dubia, *ita* Attali egregie
constantem fidem nuntiabant.

Legatis auditis, tunc de bello referre sese L. Æmilius **21**
dixit. Senatus decrevit, ut in octo legiones parem numerum 2
tribunorum consules et populus crearet; creari autem neminem
eo anno placere, nisi qui honorem gessisset. Tum ex omni- 3
bus tribunis militum uti L. Æmilius in duas legiones in Ma-
cedoniam, quos eorum velit, eligat, et ut, sollemni Latinarum
perfecto, L. Æmilius consul, Cn. Octavius prætor, cui classis
obtigisset, in provinciam proficiscantur. Additus est his ter- 4
tius L. Anicius prætor, cuius inter peregrinos iurisdictio erat.
Eum in provinciam Illyricum circa Lychnidum Ap. Claudio
succedere placuit. Dilectus cura C. Licinio consuli inposita. 5
Is septem milia civium Romanorum et equites CC scribere
iussus, et sociis nominis Latini septem milia peditum imperare, 6
CCCC equites, et Cn. Servilio, Galliam optinenti provinciam, 7

5, 2 lycanidum | exercitui 3 potuisset in ancipiti rello (*corr. ead. manu* bello) | destinere *Gron.* (*Gryn.* distinere) | et cum eo 5 ducantur 6, 1 *In* se *littera* s *supra addita* | profectus 2 audisset adsumptum 3 suos | hominesdnauibus 7, 1 adlata 3 dubia attali *Gron.* | ægregiæ XXI, 1, 1 audaitis 2, 1 uti octo 2 populos | *Frob. II.* crearent 3, 2 tr. mil. 4, 2 anicius tr. cuius 3 lycidinum 4 succederet 5, 1 delectus (*sil. ?*) | inpositis cen|tum *Vix verus est numerus.* 6, 1 latinis 2 cccc equi et

8 litteras mittere, ut DC equites conscriberet. Hunc exercitum ad collegam primo quoque tempore mittere in Macedoniam iussus; neque in ea provincia plus quam duas legiones esse; eas repleri, ut sena milia peditum, trecenos haberent
9 equites; ceteros *equites* peditesque in præsidiis disponi; qui eorum idonei ad militandum non essent, dimitti. X præterea
10 milia peditum imperata sociis et DCCC equites. Id præsidii additum Anicio, præter duas legiones, quas portare in Macedoniam est iussus, quina milia peditum et ducenos habentes, trecenos equites; et in classem V milia navalium socium sunt
11 scripta. Licinius consul duabus legionibus optinere provinciam iussus; eo addere sociorum X milia peditum et DC equites.

22 Senatus consultis perfectis, L. Æmilius consul e curia in
2 contionem processit orationemque talem *habuit*: „Animadvertisse videor, Quirites, maiorem mihi sortito Macedoniam provinciam gratulationem factam, quam cum aut consul sum consalu-
3 tatus, aut quo die magistratum inii; neque id ob aliam causam, quam quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, existimastis dignum maiestate populi Romani exitum per me inponi posse. Deos quoque huic favisse sorti spero, eosdemque in rebus
4 gerendis adfuturos esse. Hæc partim ominari, partim sperare possum; illud adfirmare pro certo audeo, me omni ope adnisurum esse, *ne* frustra vos hanc spem de me conceperitis.
5 Quæ ad bellum opus sunt, et senatus decrevit et, quoniam extemplo proficisci placet neque ego in mora sum, C. Licinius

---

7, 2 s ac. equites conscriberent 9, 1 ceteros peditesque 2 eorum a idonei 3 impetrata | accc 10, 1 præsidi 3 et ducenos equi|habentes 11, 2 imilia | ac XXII, 1, 1 sc̄. 2 talem animaduertisse 2, 2 maiorem mihi sortito maiorem sortito macedoniam 3 aut conpulsusconsulatus *Mg. Em. 571* (*Gryn.* consul essem consalutatus; *non certum* consalutatus) 4 inissent *Mg. l. c.* (*Gryn.* inissem) 3, 1 neque o id 2 macedoniam | traditur 4 fauisse sortisper eosdemque 4, 1 opinari *Crev.* 2 certo habeo audeo me *Mg. Em. 571* (*Gryn.* habeo audeoque, me —) 3 esse frustra 5, 2 profiscisci

collega, vir egregius, æque enixe parabit, ac si ipse id bellum
gesturus esset. Vos, quæ scripsero senatui aut vobis, * * 6
rumores credulitate vestra alatis, quorum auctor nemo extabit.
Nam nunc quidem, quod vulgo fieri, hoc præcipue bello, 7
animadverti, nemo tam famæ contemptor est, cuius non de-
bilitari animus possit. In omnibus circulis adque etiam, si 8
dis placet, in conviviis sunt, qui exercitus in Macedoniam du-
cant; ubi castra locanda sint, sciant, quæ loca præsidiis oc-
cupanda, quando aut quo saltu intranda Macedonia, ubi horrea
ponenda, qua terra, mari subvehantur commeatus, quando
cum hoste manus conserendæ, quando quiesse sit melius.
Nec, quid faciendum sit, modo statuunt, sed, quidquid aliter, 9
quam ipsi censuere, factum est, consulem veluti dicta die ac-
cusant. Hæc magna impedimenta res gerentibus *sunt*. Neque 10
enim omnes tam firmi et constantis animi contra adversum
rumorem esse possunt, *quam* Q. Fabius fuit, qui suum im-
perium minui per vanitatem populi maluit, quam secunda
fama male rem publicam gerere. Non sum is, qui non exi- 11
stumem admonendos duces esse; immo eum, qui de sua unius
sententia omnia gerat, superbum iudico magis quam sapien-
tem. Quid ergo est? Primum a prudentibus et proprie rei 12
militaris peritis et usu doctis monendi imperatores sunt; deinde
ab iis, qui intersunt gerendis *rebus*, *qui* loca, qui hostem, qui
temporum opportunitatem vident, qui in eodem velut navigio

---

3 ægregius | enixæ 6, 1 uobis mores crudelitatis uestræ adlatis *Mg. Em. 571 n.* *Plenæ orationis hæc fere forma fuit*: vobis, ea vera esse credatis rogo, neve rumores *cet.* (*Gryn.* vobis credite, rumores crudelitate vestra ne alatis) 7, 2 cuiuscuiu non delitari 8, 2 in conui sunt | in macem ducent (*N.* inducant?) 3 locandassint 5 subuehentur 6 quiesset sit ne quid melius faciendum *Kreyss.* (*Gryn.* quando quiescendum sit. Nec quid melius faciendum) 10, 1 gerentibus quæ neque 2 et contactis animi 3 possent q. fabius *Mg. Em. 571* (*Gryn.* quam Fabius) 5 *Gryn.* rem gerere 11, 1 isque qui 3 iudicio 12, 1 propriæ 2 ductis 3 his *Kreyss.* | gerendis loco qui *Sigon.* 4 opportunitatemquident

13 participes sunt periculi. Itaque si quis est, qui, quod e re
publica sit, suadere se mihi in eo bello, quod gesturus sum,
posse confidat, is ne deneget operam rei publicæ, et *in* Mace-
doniam mecum veniat. Nave, equo, tabernaculo, viatico etiam
14 a me iuvabitur. Si quem id facere piget *et* otium urbanum
15 militiæ laboribus præoptat, e terra ne gubernaverit. Sermo-
num satis ipsa præbet urbs; *iis* loquacitatem suam contineat;
16 nos castrensibus consiliis contentos futuros esse sciat.“ Ab hac
contione, Latinis, quæ pridie Kal. April. fuerunt, in monte
sacrificio rite perpetrato, protinus inde et consul et prætor
17 Cn. Octavius in Macedoniam profecti sunt. Traditum me-
moriæ est, maiore quam solita frequentia prosequentium con-
sulem celebratum, ac prope certa spe ominatos esse homines,
finem Macedonico bello maturumque reditum cum egregio
triumpho consulis fore.

23 Dum hæc in Italia geruntur, Perseus, quod iam inchoa-
tum perficere, quia inpensa pecuniæ facienda erat, non indu-
cebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adiunge-
2 ret, hoc, postquam intrasse saltum Romanos et adesse dis-
crimen ultimum belli animadvertit, non ultra differendum ratus,
cum *per* Hippiam legatum CCC argenti talenta pactus esset,
ita ut obsides ultro citroque darentur, Pantauchum misit, ex
3 fidissimis amicis, ad ea perficienda. Meteone Labeatidis terræ
Pantauchus regi Illyrio occurrit; ibi et ius iurandum ab rege
et obsides accepit. Missus et a Gentio est legatus, nomine

13, 2 sumqconfidat *Mg. Em. 572* 3 is *om. Gryn.* | remip. et macedoniam 4 inueniat | tabernaculauiatico 14, 1 si *supra eadem manu adscriptum* | fare | piget otium *Ed. Par. 1573.* 2 præocptat | næ 15, 2 urbis loquacitatem *Mg.* (*Gryn.* urbs: loquacitatem) 3 hos | consulis contentiois 16, 2 contentione 17, 2 *et* 3 est memoriæ est maiore (*Gryn.* Traditum est mem., maiore) | frequentia est prosequentia consul celebratum at prope 3 omniatot . 4 finem esse macedonico *Vahl.* XXIII, 1, 1 incoatum 2, 1 salutem | aduesse 2 animiaduertit 3 cum hippiam 4 ultro utroque | pantaucum *Gron.* 3, 1 mitione *Kreyss. e c. 32, 3*; *Polyb. XXIX, 2* (*Gryn.* Medeone) 2 pantaueus

Olympio, qui ius iurandum a Perseo obsidesque exigeret. Cum 4
eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt, et, auctore Pan-
taucho, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent, Parmenio
et Morcus destinantur. Quibus ita mandatum, ut, iure iurando 5
obsidibusque et pecunia accepta, tum demum Rhodum pro-
ficiscerentur. Duorum simul regum nomine incitari Rhodios
ad bellum Romanum posse. Adiunctam civitatem, penes 6
quam unam tum rei navalis gloria esset, nec terra nec mari
spem relicturam Romanis. Venientibus Illyriorum *legatis* Per- 7
seus, ab Elpeo amni ex castris cum omni equitatu profectus,
ad Dium occurrit. Ibi ea, quæ convenerant, circumfuso ag- 8
mine equitum facta, quos adesse fœderi sancitæ cum Gentio
societatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum
iis adiecturam. Et obsides in conspectu omnium dati accep- 9
tique, et, Pellam ad thesauros regios missis, qui pecuniam
acciperent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis, Thessalo-
nicæ conscendere iussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab 10
Rhodo venerat, auctoribusque Dinone et Polyarato, principi-
bus civitatis eius, adfirmabat, Rhodios paratos ad bellum esse.
Is princeps iunctæ cum Illyriis legationis datus est.

Eodem tempore ad Eumenen et ad Antiochum communia **24**
mandata, quæ subicere condicio rerum poterat: Natura ini- 2
mica inter se esse liberam civitatem et regem. Singulos po-

4, 1 tum eodem (*De* missi sunt *cfr. Em. 341.*) 2 panthauco 3 rodum 4 destinatur *Gron.* 5, 2 profisciscceretur 6, 2 esse 7, 1 inlyriorum perseus *Mg. Em. 572* (*Gryn.* Illyriis Perseus) 2 enipeio *Mg.* (*Gryn.* Enipeo) | cum amni *supra scripto* o 8, 1 conuenerunt *Gron.*, *Em. 572* 2 fœderi sancio 4 is 9, 1 acceptique expelle 2 tensauros 3 inlyris | tessalonicæ 4 iussibi metrodorus 10, 2 dione *Gron. e Polyb. compluribus locis; cfr. Liv. c. 29, 7; XLV, 22, 9* | poliarato 3 rodios | esset iis princeps tunctecum inlyriis XXIV, 1, 1 *Gryn.* et ad Eum. (*et sic H.*) | anthiocum 2 *Si nihil aliud, excidit verbum* (mandata data). *Sed vereor, ne Livius legatos missos dixerit et præter separata mandata communia quædam data. Quæ a § 2 ad 6 exponuntur, ad Antiochum proprie pertinere, ostendere videntur extrema verba.* 2, 2 libera

pulum Romanum adgredi et, quod indignius sit, regum viribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem suum oppres-
3 sum; Eumene adiuvante et quadam ex parte etiam Philippo, patre suo, Antiochum oppugnatum. In se nunc et Eumenen
4 et Prusiam armatos esse. Si Macedoniæ regnum sublatum foret, proxumam Asiam esse, quam iam ex parte, sub specie
5 liberandi civitates, suam fecerint; deinde Syriam. Iam Prusiam Eumeni honore præferri, iam Antiochum victorem præ-
6 mio belli Ægypto arceri. Hæc cogitantem providere iubebat, ut aut ad pacem secum faciendam conpelleret Romanos aut perseverantes in bello iniusto communes duceret omnium re-
7 gum hostes. Ad Antiochum aperta mandata erant; ad Eumenen per speciem captivorum redimendorum missus legatus erat; *re* vera occultiora quædam agebantur, quæ in præsentia invisum quidem et suspectum Romanis Eumenen falsis gra-
8 vioribus * *. Proditor enim ac prope hostis habitus *est*, dum
9 inter se duo reges captantes fraude et avaritia certant. Cydas erat Cretensis ex intimis Eumenis; hic prius ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari suo, militante aput Persea, inde postea ad Demetriadem, semel cum Menecrate quodam, iterum cum Antimacho, regiis ducibus, sub ipsis mœnibus
10 urbis conlocutus fuerat. Herophon quoque, qui tum missus est, duabus ad eundem Eumenen iam ante legationibus func-

---

3 quo indignus 3, 2 antiocum 3 prysian 4, 2 fore 3 liberanda ciuitatis *Mg. Em. 572* (*Gryn.* liberandarum civitatum) 5, 1 prysiam 2 tam anthiocum 3 belli abegypto *Gron., Em. 572 n.* (*Gryn.* belli ab Ægypto) 7, 1 antiocum | adseumenen 3 erat uera *Whitte, rector Randrusiensis, Koch.* (*Gryn.* verum) 4 grauioribus proditor *Livius sic scripsisse videtur:* invisum pridem et suspectum Romanis Eumenen falsis gravioribusque criminibus onerarunt. *Gryn. stellulam apposuit.* 8, 1 habitus dum *Mg.* 9, 1 cydes 2 ampipolim 5 cum anthioco *Gron. e cap. 13, 9* (*Polyb. XXIX, 1 c.*) (*Gryn.* cum Antiocho) | regibus ducibus 10, 1 eropon *Kreyss. Cfr. c. 27, 13, c. 28. 1, Polyb. XXIX, 1 c.*

tus erat. Quæ conloquia occulta et legationes infames qui- 11
dem erant; sed, quid actum esset quidve inter reges con-
venisset, ignorabatur. Res autem ita sese habuit.

Eumenes neque favit victoriæ Persei neque bello eum 25
iuvare *in* animo habuit, non tam quia paternæ inter eos ini-
micitiæ erant, ipsorum odiis inter se accensæ; non ea regum 2
æmulatio, ut æquo animo Persea tantas apisci opes tantamque
gloriam, quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes visurus
fuerit. *Ceterum* cernebat et Persea iam inde ab initio belli 3
omni modo spem pacis temptasse et in dies magis, quo pro-
pior admoveretur terror, nihil neque agere aliud neque cogitare;
Romanos quoque, quia traheretur diutius spe ipsorum bellum, 4
et ipsos duces et senatum, non abhorrere a finiendo tam in-
commodo ac difficili bello. Hac utriusque partis voluntate 5
explorata, quod fieri etiam sua sponte tædio validioris, metu
infirmioris credebat posse, in eo suam operam venditare con-
cilianda gratia magis cupiit. Nam modo, ne iuvaret bello 6
Romanos terra marique, modo pacis patrandæ cum Romanis
paciscebatur mercedem; ne bello interesset, *mille talenta*, *ut
pacem patraret*, M et D. In utrumque non fidem modo se, 7
sed obsides quoque dare paratum esse ostendebat. Perseus 8
ad rem inchoandam promptissimus erat, cogente metu, et de
obsidibus accipiendis sine dilatione agebat, conveneratque, ut
accepti Cretam mitterentur. Ubi ad pecuniæ mentionem ven- 9
tum erat, ibi hæsitabat, et utique alteram tanti nominis regi-

---

11,1 quidam XXV,1,1 eum inuadere animo *Forchhammer*, *Em.573* (in animo *iam Sigon.*, iuvare *etiam Dobreus.*) 3 erant quam ipsorum *Mg. Em. 573. Fortasse scribendum etiam*: non tantum, quia 2, 3 uictis eumenebat | tuisurus 3, 1 fuerit cernebat *Mg. Em. 574* | perse 2 in diem | proprior admouetur 4, 1 spei 5, 3 uenditore conciliandam gratiam 4 cupit (*Offendit* magis. *Num* magni?) 6, 1 neq iuuaret 2 pacis patriamde 3 interesset ∞. et a. *Lacunam notavit et ex App. Maced. 18 explevit Gron.* (*verbis paulo aliis*). 7, 1 in utroque *Gron.* 9, 2 alteram in tanti *Mg. Em. 574* | regis

bus turpem ac sordidam, et danti et magis accipienti, merce-
10 dem esse aiebat; in spem Romanæ pacis non recusare inpensam,
sed eam pecuniam perfecta re daturum; interea Samothracæ
11 in templo depositurum. Ea insula cum ipsius dicionis esset,
videre Eumenes nihil interesse, *ibi* an Pellæ pecunia esset;
12 id agere, ut partem aliquam præsentem ferret. Ita, nequicquam inter se captati, nihil præter infamiam movere.

26 Nec hæc tantum Persei per avaritiam est dimissa res,
cum pecunia data aut pacem habere per Eumenen, quæ vel
parte regni redimenda esset, aut deceptus protrahere inimicum
mercede onustum et hostes merito ei Romanos posset facere;
2 sed et ante Genti regis parata societas et tum Gallorum,
effusorum per Illyricum, ingens oblatum *auxilium* avaritia di-
3 missum est. Veniebant X milia equitum, par numerus peditum,
et ipsorum iungentium cursum equis et in vicem prolapsorum
4 equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant,
eques denos præsentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum.
5 Venientibus his Perseus ab Elpeo ex castris profectus obviam
cum dimidia copiarum parte denuntiare per vicos urbesque,
quæ viæ propinquæ sunt, cœpit, ut commeatus expedirent,
6 frumenti, vini, pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasque
et sagula donum principibus ferre et parvom auri, quod inter
7 paucos divideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad

---

4 esse malebat in spem *Mg. ibd.* (*Gryn.* esse. Malebat in spem) 10, 2 samotracæ 11, 2 interesse an pellæ *Crev.* (*Weiss.* in ea an) 3 ferrent 12, 1 nequiquam 2 moue XXVI, 1, 1 perses *Bekk.* (*Gryn.* Perseo) | pe|raueritiam 2 pecuniam tutam et pacem *Gron. et Mg. Em. 576* (*Gron.* pecunia tantula aut) | habere quæ per 3 auc receptus *Gron.*, *Em. l. c.* (*Gryn.* ac receptus) | inicum 4 posset feciere 2, 1 sedtamtegenti regis *Kreyss. et Bekk.*, *Em. l. c.* (*Gryn.* sed etiam Gentii regis) | et cum 2 inlyricum | ingens oblatum auaritia *Weiss. Alii* ingens agmen obl. 3, 1 uenieibant | petitum 4, 2 equos|imille 5, 1 uenienstibus | elpeio *Mg.* (*Gryn.* Enipeo) | obuia 3 propriaquæ sut *supra posterius* u *scripto* n 6, 2 *Gryn.* parum auri *Em. 577.* | quos inter

Almanam urbem pervenit et in ripa fluminis Axi posuit castra. Circa Desudabam in Mædica exercitus Gallorum consederat, mercedem pactam opperiens. Eo mittit Antigonum, ex pur- 8
puratis unum, qui iuberet multitudinem Gallorum ad Bylazora (Pæoniæ is locus est) castra movere, principes ad se venire frequentes. LXXV milia ab Axio flumine et castris regis aberant. Hæc mandata ad eos cum pertulisset Antigonus, 9
adiecissetque, per quantam omnium præparatam cura regis copiam ituri forent, quibusque muneribus principes advenientes vestis, argenti equorumque excepturus rex esset, de his quidem se coram cognituros respondent; illud, quod præsens pepigis- 10
sent, interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesque dividendum esset, secum advexisset? Cum ad id nihil 11
responderetur, Clondicus, regulus eorum, abire nuntiareque iussit regi, nisi aurum obsidesque accepissent, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos. Hæc relata regi cum essent, ad- 12
vocato consilio, cum, quid omnes suasuri essent, appareret, ipse, pecuniæ quam regni melior custos, instituit de perfidia et feritate Gallorum disserere, multorum iam ante cladibus ex- 13
perta; periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, *ne* graviores eos socios habeant, quam hostes Romanos. Quinque milia equitum satis esse, quibus et uti ad 14
bellum possint et quorum multitudinem ipsi non timeant.

Apparebat omnibus, mercedem *in* multitudine timere 27

7, 3 in modica 4 mercedem capta 8, 1 anticuanum 2 ab 3 his locum est 9, 2 per quem quantam — copiam intuli forent *Mg. Em. 578* (*Gryn.* per viam quanta omnium præparata cura regis copia multitudini foret) 4 uestigargenti 10, 2 etquid 3 adduxisset *Gron.* 11, 2 ·c· londicus | abirenuntia ergo inquid regi *Mg. Em. 578* (*Gryn.* Abi, renuntia ergo, inquit, regi) 12, 1 aduocati 2 quin omnes suasauri esset 13, 1 *Gryn.* disserere. Multorum — expertum 2 periculosum est 3 accipere grauiores 14, 1 quinq. | satisse quibus *Kreyss.* (*Gryn.* sat esse) 2 possent *Siesbye* XXVII, 1, 1 apparebat in omnibus *Florebellus* (*Drak.* App. inde omn.) | mercedem multitudinem *Mg. Em. 578.* (*Gryn.* mercedem multitudinis) *Fort. præterea scribendum aut* in multitudine eum timere *aut* in multitudine timeri.

nec quicquam aliud; sed cum suadere *non* consulenti nemo auderet,
remittitur Antigonus, qui nuntiaret, quinque milium equitum
2 opera tantum uti regem, non tenere multitudinem aliam. Quod
ubi audivere barbari, ceterorum quidem fremitus fuit, indig-
nantium se frustra excitos sedibus suis; Clondicus rursus in-
terrogat, ecquid ipsis quinque milibus, quod convenisset, nu-
3 meraret? Cum adversus id quoque misceri ambages cerneret,
inviolato fallaci nuntio, quod vix speraverat ipse posse con-
tingere, retro ad Histrum, perpopulati Threciam, qua vicina
4 erat viæ, redierunt; quæ manus, quieto sedente rege ad Elpeum
adversus Romanos, Perrhæbiæ saltum in Thessaliam traducta,
non agros tantum nudare populando potuit, ne quos inde Ro-
5 mani commeatus expectarent, sed ipsas excindere urbes, tenente
ad Elpeum Perseo Romanos, ne urbibus sociis opitulari pos-
6 sent. Ipsis quoque Romanis de se cogitandum fuisset, quando
neque manere, amissa Thessalia, unde exercitus alebatur, po-
tuissent, neque progredi, cum ex adverso castra Macedonum
7 * *, qui ea pependerant spe, haud mediocriter debilitavit.
8 Eadem avaritia Gentium regem sibi alienavit. Nam, cum CCC
talenta Pellæ missis a Gentio numerasset, signare eos pecuniam
9 passus *est*; inde X talenta ad Pantauchum missa, eaque præ-
sentia dari regi iussit; reliquam pecuniam, signatam Illyriorum
signo, portantibus suis præcipit, parvis itineribus veherent;

---

2 ne quicquam | suadere consulent (*Gryn.* consulenti) nemo *Mg. Em. 579*
3 nuntiarent | milia 4 non temnere (*Gryn.* contemnere) | alia 2, 2 indignantium 3 excitus | ·c· longicus 4 etquid 3, 1 cerneret uiolato 3 histrium perpostulatis treciam 4, 1 ad enipeum *Mg.* (*Prave plerique comma ante* adversus *ponunt, omittunt post* Romanos.) 2 perrebiæ | tessaliam 3 populanda 5, 1 tenentes 2 nelpeum *Mg.* (*Gryn.* Enipeum) 6, 1 fuisse 2 tessalia 3 exeaduerso 7, 1 *Lacunam Gryn. apposita stellula notavit. Omissorum hanc fuisse sententiam apparet:* essent. Hoc amisso auxilio Perseus animos Macedonum *cet.*, *omittendique causam nomen Macedonum bis positum.* 8, 2 pelle missa gentio numerasset *Frob. II.* 9, 1 passus inde *Frob. II.* (*Gron.* passus, inde — ad P. misit) | pentaucum 3 portantibusuis

dein, cum ad finem Macedoniæ ventum esset, subsisterent ibi 10
ac nuntios ab se opperirentur. Gentius, exigua parte pecuniæ 11
accepta, cum adsidue *a* Pantaucho ad lacessendos hostili facto
Romanos stimularetur, M. Perpennam et L. Petilium legatos,
qui tum forte ad eum venerant, in custodiam coniecit. Hoc 12
audito, Perseus, contraxisse eum necessitatis *satis* ratus ac
bellaturum utique cum Romanis, ad revocandum, qui pecuniam
portabat, misit, velut nihil aliud agens, quam ut, quanta maxima
posset, præda ex se victo Romanis reservaretur. Et ab Eu- 13
mene Herophon, ignotis, quæ occulte acta erant, redit. De
captivis actum esse et ipsi evolgaverant et Eumenes consulem,
vitandæ suspicionis causa, certiorem fecit.

Perseus, post reditum ab Eumene Herophontis spe, deiec- 28
tus, Antenorem et Callippum præfectos classis cum XL lembis
(adiectæ ad hunc numerum quinque pristes erant) Tenedum
mittit, ut inde sparsas per Cycladas insulas naves, Macedoniam 2
cum frumento petentes, tutarentur. Cassandreæ deductæ naves 3
in portus primum, qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum
placido mari cum traiecissent, stantes in portu Rhodias apertas
naves Eudamumque, præfectum earum, inviolatos adque etiam
benigne appellatos dimiserunt. Cognito deinde, in latere altero 4
quinquaginta onerarias suarum, stantibus in ostio portus Eu-
menis rostratis, quibus Damius præerat, inclusas esse, circum- 5
vectus propere ac summotis terrore hostium navibus, onera-

10, 1 essent 11, 1 genitus 2 adsidue pantaucio *Sigon.* 3 romanostimularetur | potilium 4 ueniret | confecit 12, 2 contraxisseumcnecessitatis ratus *Mg. Em. 580* (*Gryn.* eum necessitates ratus) | ad bellum *Mg. ibd.* 3 *Scribendum videri* revocandos, qui pecuniam portabant (§ *9*) *sensit Iac. Gron.* 4 quantam | præda ex edicto uicto *Kreyss.* (*Gryn.* ex victo) 13, 2 hieroponimoignotis quem XXVIII, 1, 1 eropontispe deiectus 3 pristis | tenendum 2, 1 sparsæ *Drak.* (*Crever.* sparsi; *muto, quæ Em. 580 n. dixi.*) | insulas m nauem 2 tutaremur 3, 2 sunt detenendum 3 satis in | rhodios 4 nauessendamumque | earē, *supra scripto* u | inuiolatus *Gron.* (*Gryn.* inviolatas) 4, 2 *Num* suorum? | eumenes 3 diamius 5, 1 (*De* circumvectus . . mittit *v. Em. 580*; *Uss.* Cognito deinde Antenor, in)

rias, datis, qui prosequerentur, X lembis, in Macedoniam
6 mittit, ita ut in tutum prosecuti redirent Tenedum. Nono
post die ad classem, iam ad Sigeum stantem, redierunt. Inde
7 Subota (insula est interiecta Elææ et Chio) traiciunt. Forte
postero die, quam Subota classis tenuit, quinque et XXX
naves, quas hippagogos vocant, ab Elæa profectæ cum equitibus Gallis equisque, Phanas promuntorium Chiorum petebant,
unde transmittere in Macedoniam possent. Attalo ab Eumene
8 mittebantur. Has naves per altum ferri cum ex specula signum datum Antenori esset, profectus ab Subotis, inter Erythrarum promuntorium Chiumque, qua artissimum fretum est,
9 iis occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quam
Macedonum classem in illo vagari mari; nunc, Romanos esse,
nunc, Attalum aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis
10 Pergamum petere. Sed cum iam adpropinquantium forma
lemborum haud dubia esset, et concitatio remorum derectæque
11 in se proræ, hostes adpropinquare, aperuissent, tunc iniecta
trepidatio est. Cum resistendi spes nulla esset, inhabilique
12 navium genere et Gallis vix quietem ferentibus in mari, pars
eorum, qui propiores continenti litori erant, in Erythræam
enarunt, pars, velis datis, ad Chium naves eiecere, relictisque
13 equis, effusa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi
accessuque commodiore cum exposuissent armatos, partim in
via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt, partim ante
portam exclusos. Clauserant enim Chii portas, ignari, qui
14 fugerent aut sequerentur. DCCC ferme Gallorum occisi, CC

---

4 mittita ut | in totum *Vascosanus* 6, 1 non post diem 2 ad sigrium 3 summota insula | eleæetho (*non* thio) *Mg. Em. 581* (*Gryn.* Eleæ et Atho) 7, 2 summota 3 hippagogus | ab ele 4 promunturiū|chionum 8, 1 ex spectacula 2 esse | ac subotis | etrytharum promunturium 4 is 9, 2 macedonus 3 ac remissos 10, 3 prope hostis | apparuissent *Turnebus*. (*Gryn.* apparuisset) 11, 2 (*De interpunctione Em. 581.*) 12, 2 propriores | in eryteam 3 reliquisque 13, 4 chio partā|signari *Mg. Em. 581* (*Gryn.* Chii portam) 14, 1 accc

vivi capti; equi pars in mari, fractis navibus, absumpti, parti
nervos succiderunt in litore Macedones. XX eximiæ equos 15
formæ cum captivis eosdem X lembos, quos ante miserat,
Antenor devehere Thessalonicam iussit et primo quoque tem-
pore ad classem reverti; Phanis se eos expectaturum. Triduum 16
ferme classis ad urbem *stetit*. Phanas inde progressi sunt et,
spe celerius regressis X lembis, evecti Ægæo mari Delum
traiecerunt.

29 Dum hæc geruntur, legati Romani, C. Popilius et C.
Decimius et C. Hostilius, a Chalcide profecti tribus quinque-
remibus Delum cum venissent, lembos ibi Macedonum XL et
V regis Eumenis quinqueremes invenerunt. Sanctitas templi 2
insulæque inviolatos præstabat omnes. Itaque permixti Ro-
manique et Macedones et Eumenis navales socii *et in urbe* et
in templo, indutias religione loci præbente, versabantur. An- 3
tenor, Persei præfectus, cum aliquas alto præferri onerarias
naves ex speculis significatum foret, parte lemborum ipse in-
sequens, parte per Cyclades disposita, præterquam si quæ 4
Macedoniam peterent, omnes aut supprimebat aut spoliabat
[naves]. Quibus poterat, Popilius *suis* aut Eumenis navibus 5
succurrebat; sed vecti nocte binis aut ternis plerumque lembis
Macedones fallebant. Per id fere tempus legati Macedones 6
Illyriique simul Rhodum venerunt, quibus auctoritatem addidit
non lemborum modo adventus, passim per Cycladas adque
Ægæum vagantium mare, sed etiam coniunctio ipsa regum
Persei Gentique et fama cum magno numero peditum equi-

---

2 mare | partim *Kreyss.* 3 succederunt 15, 2 isdem 3 tessalonicam 4 planis se eum 16, 1 trium ferme 2 urbem phanas 3 celerius ingressis ex lembis *Mg. Em. 581* (*Gryn.* reversis x lembis) | ægelo XXIX, 1, 2 calcide 3 delum cum|nisset 4 quinqueremis 2, 1 sanctita 3 socii et in templo *Mg. Em. 581* (*Gryn.* socii in templo) 3, 2 aliquasaltu 4 deisposita 4, 2 suppremebant 3 naves *notavit Mg.* 5, 1 popilius aut eumenis *Weiss.* (*Gryn.* Eumenis naves; *inde Gron.* Quibus poterant, Popilius aut Eumenis naves succurrebant) 3 fallebantur 6, 2 inlyriique se simul 4 ægeum

7 tumque venientium Gallorum. Et iam cum accessissent animi
Dinoni ac Polyarato, qui Persei partium erant, non benigne
modo responsum regibus est, *sed* palam pronuntiatum, bello
8 finem se auctoritate sua inposituros esse; itaque ipsi quoque
reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendam.

30 Iam veris principium erat novique duces in provincias
venerant, consul Æmilius in Macedoniam, Octavius Oreum ad
classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum adversus Gentium
2 *erat. Gentius* patre Pleurato, rege Illyriorum, et matre Eury-
dica genitus, fratres duos, Platorem utroque parente, Cara-
3 vantium matre eadem natum, habuit. Hoc propter ignobili-
tatem paternam minus suspecto, Platorem occidit et duos amicos
eius, Ettritum et Epicadum, inpigros viros, quo tutius regnaret.
4 Fama fuit, Monuni, Dardanorum principis, filiam Etutam pacto
fratri eum invidisse, tamquam his nuptiis adiungenti sibi Dar-
danorum gentem; et simillimum id vero fecit ducta ea virgo,
5 Platore interfecto. Gravis deinde, dempto fratris metu, popu-
laribus esse cœpit; et violentiam insitam ingenio intemperantia
6 vini accendebat. Ceterum, sicut ante dictum est, ad Romanum
incitatus bellum Lissum omnes copias contraxit. XV milia
7 armatorum fuerunt. Inde fratre in Caviorum gentem vi aut
terrore subigendam cum mille peditibus et quinquaginta equitibus
misso, ipse ad Bassaniam urbem quinque milia ab Lisso ducit.
8 Socii erant Romanorum. Itaque per præmissos nuntios prius

7, 1 animi noni ac *Gron.* (*Gryn.* animi Dioni ac) 3 est palam | belli 4 seua inpositurus XXX, 1, 1 prouinciam *Kreyss.* 2 *Post* uenerant *ad finem versus spatium vacuum 8 fere litt.* 3 gentium patre *Mg. Em. 582* 2, 1 illiryorum | mactre 2 duos flatores utroque | caruandium 3 matre eam 3, 2 suspecta | duo amici 3 et picadum 4, 1 honuni *Mommsen Röm. Münzwes. p. 395 n. 90. Polyb. XXIX, 5 Μενουνίου.* | filiammetutam *Cap. 32, 3 eadem videtur* Etleva *appellari.* 2 eniuidisse tantiquam | nuptis dardanorum gentium 3 simillium *Kreyss.* (*Gryn.* similius) 4 platorem 5, 1 fratre 2 uiolentia 6, 2 omnis | ·xū· armatorum 7, 1 fratri | gauiorum 2 subigenda 3 a bassoniam (*cfr.* § *13*) 8, 1 perremissos *Kreyss.* (*Gryn.* per missos)

temptati, obsidionem pati quam dedere sese maluerunt. Cara- 9
vantium in Caviis Durnium oppidum advenientem benigne
accepit; Caravandis, altera urbs, exclusit, et, *cum* agros eorum
effuse vastaret, aliquot palati milites agrestium concursu inter-
fecti sunt. Iam et Ap. Claudius, adsumptis ad eum exercitum, 10
quem habebat, Bullinorum et Apolloniatium et Dyrrachinorum
auxiliis, profectus ex hibernis, circa Genusum amnem castra
habebat, audito fœdere inter Persea et Gentium et legatorum 11
violatorum iniuria accensus, bellum haud dubie adversus eum
gesturus. Anicius prætor, eo tempore Apolloniæ auditis, 12
quæ in Illyrico gererentur, præmissisque ad Appium litteris,
ut se ad Genusum opperiretur, triduo et ipse in castra venit,
et ad ea, quæ habebat, auxilia *e* Parthinorum iuventute *ad-* 13
iunctis duobus milibus peditum et equitibus ducentis (peditibus
Epicadus, equitibus Algalsus præerat) parabat ducere in Illyri-
cum, maxime ut Bassanitas solveret obsidione. Tenuit impe- 14
tum eius fama lemborum vastantium maritimam oram. LXXX
erant lembi, auctore Pantaucho missi a Gentio ad Dyrra-
chinorum et Apolloniatium agros populandos. Tum classis ad 15

to eo, tradiderunt se.

Deinceps et urbes regionis eius idem faciebant, adiuvante 31
inclinationem animorum clementia *in* omnes et iustitia prætoris

---

9, 1 scarauantium 2 cauis 3 *Gryn.* Caravantis | alteroa | et agros 4 effusæ | aliquod | concursui interfectis 10, 2 quam | bullaniorum *Drak.* (*Gryn.* Bullianorum) | durracenorum 3 genuussuum *Turnebus* (*Gryn.* Genusuum) 11, 1 presea 2 dubiæ 12, 2 præmissusque 3 genusuum operiretur 13, 1 auxilia partinorum iuuenta duobus *Mg. Em. 582 n.* (*Gryn.* auxilia, Partinorum iuventutis duobus — præerat. Parabat) 3 equitum 4 bassantis *Dubito de nominis forma.* 14, 1 impetu 2 orum 3 partauco | dyrracinorum 15, 1 ad *In hac voce desinit folium, ut nunc est, 130 codicis; a proximis incipit folium 131. Intercidit folium primum quaternionis olim XXV, in quo scripta erat narratio lemborum ab Anicio victorum et rerum terra geri cœptarum (Appian. Illyr. c. 9); videtur fuisse:* amoto eo (*Gentio*). XXXI, 1, 2 inclinatione | clementia omnis

2 Romani. Ad Scodram inde ventum est, quod belli caput erat,
non eo solum, quod Gentius eam sibi ceperat velut regni to-
tius arcem, sed etiam quod Labeatium gentis munitissima longe
3 est et difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clausal a
latere urbis, quod in orientem patet, præfluens, Barbanna ab
4 regione occidentis, ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes
confluentes incidunt Oriundi flumini, quod, ortum ex monte
Scordo, multis et aliis auctum aquis, mari Hadriatico infertur.
5 Mons Scordus, longe altissimus regionis eius, ab oriente Darda-
niam subiectam habet, a meridie Macedoniam, ab occasu Illyri-
6 cum. Quamquam munitum situ naturali oppidum erat gensque id
tota Illyriorum et rex ipse tuebatur, tamen prætor Romanus,
quia prima successerant prospere, fortunam totius rei principia
secuturam esse ratus et repentinum valiturum terrorem, in-
7 structo exercitu ad mœnia succedit. Quod si clausis portis
muros portarumque turres dispositi armati defendissent, vano
8 cum incepto mœnibus pepulissent Romanos; nunc, porta
egressi, prœlium loco æquo maiore animo commiserunt quam
9 sustinuerunt. Pulsi enim et fuga conglobati, cum CC amplius
in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt terrorem,
ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum
et Bellum, principes gentis, per quos indutias peteret, ut deli-
10 berare de statu rerum suarum posset. Triduo in hoc dato,
cum castra Romana quingentos ferme passus ab urbe abessent,
navem conscendit et flumine Barbanna navigat in lacum

2, 1 scondram | ad quod bellicapotuerat *Gryn.* (id quod b. c. fuerat), *Drak.* (erat), *Kreyss.* (*om.* ad) 2 coeperat 3 etium *supra scripto* a 3, 1 ea | *Gryn. et ceteri* Clausala latere 2 *Gryn.* Barbana 3 laboetisde 4, 1 hii 3 scodra *Drak.* (*Gryn.* Scodro) 5, 1 scodrus *Drak.* altissimis | eius|eius | dardanicam subeiectam 6, 1 narali | gensquæidota 4 secutura ese *altero* s *supra scripto* 7, 1 portus 2 turris | disposita armati *Mg. Em. 582* (*Gryn.* dispositis armatis) 3 pepulissem 8, 2 loca | animo quam commiserunt quam 9, 2 insipsis 3 prætoresemitteret 4 etpbellum 10, 3 babano nauigant

Labeatum, velut secretum locum petens ad consultandum, sed, 11
ut apparuit, falsa spe excitus, Caravantium fratrem, multis
milibus armatorum coactis ex ea regione, in quam missus erat,
adventare. Qui postquam evanuit rumor, tertio post die 12
navem eandem secundo amni Scodram demisit, præmissisque
nuntiis, ut sibi appellandi prætoris potestas fieret, copia facta,
in castra venit; et principium orationis ab accusatione stultitiæ 13
orsus suæ, postremo ad preces lacrimasque effusus, genibus
prætoris accidens in potestatem sese dedit. Primo bonum 14
animum habere iussus, ad cenam etiam invitatus, in urbem
ad suos rediit et cum prætore eo die honorifice est epulatus;
deinde in custodiam C. Cassio tribuno militum traditus, vix 15
gladiatorio accepto, X talentis, ab rege rex, ut in eam fortunam reccideret.

Anicius, Scodra recepta, nihil prius quam requisitos Petilium 32
Perpennamque legatos ad se duci iussit. Quibus splendore 2
suo restituto, Perpennam extemplo mittit ad conprehendendos
amicos cognatosque regis; qui Meteonem, Labeatium gentis 3
urbem, profectus, Etlevam uxorem cum filiis duobus, Scerdilædo Pleuratoque, et Caravantium fratrem Scodram in castra
adduxit. Anicius, bello Illyrico intra XXX dies perfecto, nuntium 4
victoriæ Perpennam Romam misit, et post dies paucos Gentium
regem ipsum cum parente, coniuge ac liberis ac fratre aliisque
principibus Illyriorum. Hoc unum bellum prius perpetratum 5
quam cœptum Romæ auditum est.

Quibus diebus hæc agebantur, Perseus quoque in magno terrore erat, propter adventum simul Æmili novi consulis, quem cum

---

4 scretum 11, 2 farsa spe exitus carbantium 3 actis *Gron.* 12, 1 tumori 2 nauem adeam *Sigon.* (*Gryn.* eadem) 13, 1 *Præpositionis* ab *posterior littera periit, charta summa oblique desecta.* 2 ortus | præces 14, 3 redit | honorificæ est æpulatus 15, 1 tr. pl. traditus XXXII, 3, 1 *Gryn.* Medeonem | labenatium 2 cerdilio *Gron.* (*Gryn.* Scerdilio) 3 pleuratioque | curauantium 4, 2 romæ 3 cuparent coniugem ac | alisque 5, 4 propter s aduentum | quaem

ingentibus minis adventare audiebat, simul Octavi prætoris.
6 Nec minus terroris a classe Romana et periculo maritumæ
oræ habebat. Thessalonicæ Eumenes et Athenagoras præerant
7 cum parvo præsidio MM cetratorum. Eo et Androclen præfectum
mittit, iussum sub ipsis navalibus castra habere. Æneam M equites *et* Creon Antigonensis missi ad tutandam maritumam oram,
8 ut, quocumque litore adplicuisse naves hostium audissent, ex-
9 templo ferrent agrestibus opem. V milia Macedonum missa
ad præsidium Pythoi et Petræ, quibus præpositi erant Hi-
10 stiæus et Theogenes et Midon. His profectis, ripam munire
Elpei fluminis adgressus est, quia sicco alveo transiri poterat.
11 Huic *operi* ut omnis multitudo vacaret, feminæ ex propinquis
urbibus cocta cibaria in castra adferebant; miles iussus ex propinquis silvis benigne

33 conferre; postremo sequi se putearios ad mare, quod
minus CCC passus aberat, iussit et in litore alios alibi mo-
2 dicis intervallis fodere. Montes ingentis altitudinis spem faciebant, eo magis quia nullos apertos evergerent rivos, occultos
contineri latices, quorum venæ in mare permanantes undæ
3 miscerentur. Vix diducta summa arena erat, cum scaturiges

6, 2 horæ | tessalonicaeumenes *Frob. II.* (*Gryn.* habebat Thessalonica. Eumenes) | præerat 3 ∞ ∞. cetratorum 7, 2 sed ipsis | æneam ∞ equites creantigonensis misit *Kreyss.* (Creon) *et Mg. Em. 582* (*Gryn.* equites cum Antigono misit) 9, 1 u. macedonum missa et præsidium 2 paetræ | histiacus 3 teogenes 10, 2 *Gryn.* Enipei | transire 11, 1 huic ut *Muretus* 2 coactæ *Drak.* 3 *Post* benigne, *in qua voce desinit folium codicis 132, interciderunt quaternionis XXV folia duo media, in quibus scripta erant reliqua de Persei munitionibus et primis L. Æmilii consiliis et rebus.* (*Plut. Æm. P. c. 14.*) (*Gryn.* benigne *om.*) XXXIII, 1, 1 conferre *om. Gryn.* | sedutrarios *Mg. Em. 582* (*Gryn.* se utrarios) 2 misnus | habebat 3 foedere 2, 2 euergenttriuos *Fort.* egererent rivos *Em. 582. Alii alia.* | occoultos 3 continere *Duk.* | unde 3, 1 deducta *Drak.* | harena | scaturriges (*Vulgo* scaturigines)

turbidæ primo et tenues emicare, dein liquidam multamque
fundere aquam, velut deum dono, cœperunt. Aliquantum ea 4
quoque res duci famæ et auctoritatis aput milites adiecit.
Iussis deinde militibus expedire arma, ipse cum tribunis pri-
misque ordinibus ad contemplandos transitus *processit*, *qua*
descensus facilis armatis, qua in ulteriorem ripam minime
inicos ascensus esset. His satis exploratis, alia quoque *in* 5
melius mutavit. Primum, ut ordine ac sine tumultu omnia in
agmine ad nutum imperiumque ducis fierent, providit. Ubi 6
omnibus simul pronuntiaretur, quod fieret, *neque clare* neque
omnes exaudire; incerto imperio accepto, alios, ab se adicien-
tes, plus eo, quod imperatum sit, alios minus facere; clamores
deinde dissonos oriri omnibus locis, et prius hostes quam
ipsos, quid paretur, scire. Placere igitur, tribunum militum 7
primo pilo legionis secretum edere imperium, illum et dein
singulos proximo cuique in ordine centurioni dicere, quid opus
facto sit, sive a primis signis ad novissimum agmen sive ab
extremis ad primos perferundum imperium sit. Vigiles etiam 8
novo more scutum in vigiliam ferre vetuit; non enim in pug-
nam vigilem ire, ut armis utatur, sed ad vigilandum, ut, cum
senserit hostium adventum, recipiat se excitetque ad arma
alios. Scuto præ se erecto stare galeatos; deinde, ubi fessi 9
sint, innixos pilo, capite super marginem scuti posito, sopitos
stare, ut fulgentibus armis procul conspici ab hoste possint,
ipsi nihil provideant. Stationum quoque morem mutavit. 10
Armati omnes, et frenatis equis equites, diem totum persta-

4, 2 adicit *Gron.* 3 *sqq.* primisquæ ordinibus quæ ad contemplandos transitus descensus *Supplevi fere ut Weiss.* (*Gryn.* primisque ordinibus vadit ad cont. trans., qua descensus) 6 *Gryn.* iniquus 5, 1 exploratis illa quoque primum *Mg. Em. 583* 3 adiutum 6, 2 fieret neque omnes exaudiret *Mg. Em. 584* (*Gryn.* fieret, neque omnes exaudirent,) 3 ac cepto in|alios 4 alios nimis 5 dissonos ostalos minus facere clamores deinde dis|sonos sorori omnibus 6 ipsis 7, 3 proximoquecuiusque 5 perferuntdum (*Gryn.* perferendum) 8, 2 moro 9, 2 pilleo 3 possit ipse nihil prouideat *Gron.* 10, 1 murum mutauit

bant. Id cum æstivis diebus, urente adsiduo sole, fieret, tot horarum æstu et languore ipsos equosque fessos integri sæpe
11 adorti hostes vel pauci plures vexabant. Itaque ex matutina statione ad meridiem decedi, et in postmeridianam succedere alios iussit; ita numquam fatigatos recens hostis adgredi poterat.

34 Hæc cum ita fieri placere, contione advocata, pronun-
2 tiasset, adiecit urbanæ contioni convenientem orationem: Unum imperatorem in exercitu providere et consulere, quid agendum sit, debere, nunc per se, nunc cum iis, quos advocarit in consilium; qui non sint advocati, eos nec palam nec secreto
3 iactare consilia sua. Militem hæc tria curare debere, corpus ut quam validissimum et pernicissimum habeat, arma apta, cibum paratum ad subita imperia; cetera scire de se dis im-
4 mortalibus et imperatori suo curæ esse. In quo exercitu milites consultent, imperator rumoribus volgi circumagatur, ibi
5 nihil salutare esse. Se, quod sit officium imperatoris, provisurum, ut bene gerendæ rei occasionem iis præbeat; illos nihil, quo die futurum sit, quærere, ubi datum signum sit, tum
6 militarem navare *operam debere*. Ab his præceptis contionem dimisit, volgo etiam veteranis fatentibus, se illo primum die tamquam tirones, quid agendum esset in re militari, didicisse.
7 Non sermonibus tantum his, cum quanto adsensu audissent verba consulis, ostenderunt, sed rerum præsens effectus erat.
8 Neminem totis mox castris quietum videres; acuere alii gladios, alii galeas bucculasque scutorum, alii loricas tergere, alii aptare corpori arma experirique sub his membrorum agilitatem, quatere alii pila, alii micare gladiis mucronemque

---

4 professos 5 adhorti hosties 11, 1 ex statiua statione 2 (postmeridianum *Ed. Tauchn. tacente Forchhammero*) XXXIV, 1, 1 contione adnuntiata 2, 3 aduocarint (*Gryn.* advocaverit) 5 iactares 3, 4 cura 4, 2 consultet *Kreyss.* (*Periz.* consulant; *Gryn.* consul et) | vulgi 5, 2 is præbeant | nihil quodid *Mg.* (*Gryn.* nihil quid) 4 militarem nauare ab *Mg.* (*Gryn.* mil. operam navare. Ab *cet.* Debere *add. Weiss. sed post* quærere) 7, 2 consules | reruim 8, 1 uidere 2 buccolasque (*Weissenb. aliis ex parte præeuntibus*: bucculasque, scutorum * alii, alii loricas *ut excidisse putetur nomen partis scuti.*)

intueri, ut facile, qui cerneret, *sciret*, ubi primum conserendi 9
manum cum hoste data occasio esset, aut victoria egregia aut
morte memorabili finituros bellum. Perseus quoque, cum ad- 10
ventu consulis simul et veris principio strepere omnia move-
rique aput hostes, velut novo bello, cerneret, mota a Phila
castra in adversa ripa posita, nunc ad contemplanda opera
sua circumire ducem, haud dubie transitus speculan*tem*,

*in potestate Roma*norum esse, quæ res Romanis auxit animos, 35
Macedonibus regique eorum haut mediocrem attulit terrorem.
Et primo supprimere in occulto famam eius rei est conatus, missis, 2
qui Pantauchum inde venientem adpropinquare castris vetarent.
Sed iam et pueri quidam visi ab suis erant, inter obsides 3
Illyrios ducti, et, quo quæque accuratius celantur, eo facilius
loquacitate regiorum ministrorum emanant. Sub idem tempus 4
Rhodii legati in castra venerunt cum iisdem de pace man-
datis, quæ Romæ ingentem iram patrum excitavere. Multo
iniquioribus animis a castrensi consilio auditi sunt. Itaque 5
cum *alii* * * alii præcipites sine responso agendos castris,
pronuntiavit, post diem quintum decimum se responsum da-
turum. Interim, ut appareret, quantum pacificantium Rho- 6

9, 1 qui cerneret ubi *Mg.* (*Gryn.* ut facile quis cerneret, ubi) 2 uictoria egregio 3 memorabilisinituros *Muretus* (*Gryn.* memorabili inituros) 10, 3 pila *Fort. scribendum* a Phila castra et in adv. 5 dubiæ speculan *Desinit hic fol. 134. Intercidit folium postremum quaternionis XXV, in quo extremo scriptum erat, nuntium de Gentio victo captoque in castra Persei et Æmilii perlatum esse. Fol. 135 incipit a* norum esse XXXV, 1, 2 aut | errorem 2, 1 suprimere 2 pantaucum | adpropinquarent 3, 1 obsidis 2 quaque | curatur *Gron.* (*Gryn.* curantur) 4, 2 rodi | isdem 3 excitare *Fort.* excitarant. 5, 2 cum ali præcipes *Lacunam Gryn. stellula apposita notavit. A priore* alii *ad alterum aberratum est*; *forma orationis fere huiusmodi fuit:* alii severissime respondendum censerent, alii *cet.* | agendosicastris

diorum auctoritas valuisset, consultare de ratione belli gerendi
7 cœpit. Placebat quibusdam, et maxime minoribus natu, per
Elpei ripam munitionesque vim facere; confertis et vim fa-
cientibus resistere Macedonas non posse, ex tot castellis ali-
quanto altioribus ac munitioribus, quæ validis præsidiis in-
8 sedissent, priore anno deiectos. Aliis placebat, Octavium
cum classe Thessalonicam petere et populatione maritumæ
oræ distringere copias regias, ut, altero ab tergo se osten-
dente bello, circumactus ad interiorem partem regni tuendam,
9 nudare aliqua parte transitus Elpei cogeretur. Ipsi natura
et operibus inexsuperabilis ripa videbatur, et, præterquam
quod tormenta ubique disposita essent, missilibus etiam me-
10 lius et certiore ictu hostes uti audierat. Alio spectabat mens
tota ducis; dimissoque consilio, Perrhæbos mercatores, Cœnum
et Menophilum, notæ iam sibi et fidei et prudentiæ homines,
accersitos secreto percunctatur, quales ad Perrhæbiam trans-
11 itus sint. Cum loca non iniqua esse dicerent, præsidiis autem
regiis obsideri, spem cepit, si nocte inproviso valida manu
12 adgressus necopinantes esset, deici præsidia posse. Iacula
enim et sagittas et cetera missilia in tenebris, ubi, quid pe-
tatur, procul provideri nequeat, inutilia esse; gladio comminus
13 geri rem in permixta turba, quo miles Romanus vincat. His
ducibus usurus, prætorem Octavium accersitum, exposito, quid
pararet, Heracleum cum classe petere iubet et mille homini-
14 bus decem dierum cocta cibaria habere. Ipse P. Scipionem

6, 2 gerendi placebat cœpit quibusdam 7, 1 maioribus *Crev.* 2 *Gryn.* Enipei | et uno facientibus *Fuitne* et cuneos facientibus? *Vahlen* et uno agmine impetum facientibus 5 propriore anno 8, 2 tessalonicam peteret populatione 3 ostendentem 5 negare | *Gryn.* Enipei 9, 4 hostis ut|audierat 10, 2 perrebos | chœnum (*Gryn.* Schœnum) *Gron.* 3 menopilum | notæ et fidei iam sibi et *Kreyss.* 4 perrebiam 11, 2 regis *Crev.* | coepit | ualidam 3 adgressus ualida necopinantis | deisi 12, 3 cumminus 13, 3 heraclium 4 cognita cibaria 14, 1 p. scipio scipionem

Nasicam, Q. Fabium Maximum filium suum cum quinque
milibus delectis militum Heracleum mittit, velut classem con-
scensuros ad maritumam oram interioris Macedoniæ, quod in
consilio agitatum erat, vastandam. Secreto indicatum, cibaria 15
iis præparata ad classem esse, ne quid eos moraretur. Inde
iussi duces itineris ita dividere viam, ut quarta vigilia tertio
die Pythoum adoriri possent. Ipse postero die, ut detineret 16
regem ab circumspectu rerum aliarum, prima luce medio in
alveo cum stationibus hostium prœlium commisit; pugnatum-
que utrimque est levi armatura; nec gravioribus armis in
tam inæquali alveo pugnari poterat. Descensus ripæ utrius- 17
que in alveum trecentorum ferme passuum erat; medium
spatium torrentis, alibi aliter cavati, paulo plus quam mille
passus patebat. Ibi in medio, spectantibus utrimque ex vallo 18
castrorum hinc *rege*, *hinc* consule cum suis legionibus, pugna-
tum est. Missilibus procul regia auxilia melius pugnabant; 19
comminus stabilior et tutior aut parma aut scuto Ligustino
Romanus erat. Meridie fere receptui cani suis consul iussit. 20
Ita eo die diremptum prœlium est, haut paucis utrimque in-
terfectis. Sole orto postero die, inritatis certamine animis, 21
etiam acrius concursum est; sed Romani non ab iis tantum,
cum quibus contractum certamen erat, sed multo magis ab
ea multitudine, quæ disposita in turribus stabat, omni genere
missilium telorum ac saxis maxime volnerabantur. Ubi pro- 22
pius ripam hostium subissent, tormentis missa etiam ad ulti-
mos perveniebant. Multo pluribus eo die amissis, consul paulo

---

2 quinque dilectis militum *Mg.* (*Gryn.* quinque delectis millibus) 3 concessuros 5 uastanda 15, 2 his *Mg.* | quid etus moraretur *Lateatne aliquid* (iter?), *nescio.* 3 ducis | duidere, *supra scripto* i *inter* d *et* u 16, 1 *Gryn.* distineret 3 pugnatum adque (*Kreyss.* adque pugnatum) 4 sit 17, 2 passum | medidium 3 albi 18, 2 castrorum hinc consule *Videtur scriptum fuisse*: hinc rege cum Macedonum exercitu, hinc *aut similiter.* 19, 2 ligusti| 20, 1 coeptui 2 direp|tum | aut 21, 2 his *Kreyss.* 4 qua 22, 3 plurimos eo dicto amissis

23 serius recepit suos. Tertio die prœlio abstinuit, degressus ad
imam partem castrorum, veluti per devexum in mare brac-
24 chium transitum temptaturus. Perseus, quod in oculis erat,

36 *Tempus* anni post circumactum solstitium erat; hora diei
iam ad meridiem vergebat; iter multo pulvere et incalescente
2 sole factum erat. Lassitudo et sitis iam sentiebatur, et me-
ridie æstum magis adcensurum utrumque adparebat. Statuit
3 sic adfectos recenti adque integro hosti non obicere. Sed
tantus ardor in animis ad dimicandum utcumque erat, ut con-
suli non minore arte ad suos eludendos quam ad hostes opus
4 esset. Nondum omnibus instructis, instabat tribunis militum,
ut maturarent instruere; circumibat ipse ordines; animos mi-
5 litum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo alacres
signum poscebant; deinde, quantum incresceret æstus, et vol-
tus minus vigentes et voces segniores erant, et quidam in-
6 cumbentes scutis nixique pilis stabant. Tum iam aperte pri-
mis ordinibus inperat, metarentur frontem castrorum et in-
7 pedimenta constituerent. Quod ubi fieri milites sensere, *alii
non moleste ferre*, alii gaudere palam, quod fessos viæ labore
8 flagrantissimo æstu non coegisset pugnare. Legati circa im-
peratorem ducesque externi erant, inter quos et Attalus, om-

23, 1 digressus *Gron.* 2 ueluta 24, 1 *In* erat *finitur fol. 136. Intercidерunt quaternionis XXVI folia quattuor media, in quibus quæ scripta fuerint, e Plutarchi Æmil. Paul. c. 15, 16, 17 init. intelligi potest. Extrema erant de L. Æmilio, postquam, P. Nasicæ copiis exercitui rursus adiunctis, Persea, qui Pydnam versus retro cesserat, assecutus est, ad conspectum exercitus Macedonum instructi et ad pugnandum parati obstupefacti nec statim pugnare statuenti. Fol. 137 incipit ab* anni. XXXVI, 1, 1 solistitium | die 2 meridie 2, 1 meridie æstate magis adcesserunt tum mo[...] adparebat *Mg.* (adcensurum *etiam Hertz. Gryn.* meridie instante mag[...] accessurum utrumque app. *Quid in* mox *lateat, nescio. Scripsitne Livius* utramque noxam?) 3, 2 *Gryn.* utrimque erat (*Em. 584*) 3 ho[...] 5, 2 increscere (*Frob. II.* incresceret) æstas et 3 seniores 6, 3 constituer[...] 7, 1 sensere alii gaudere *Mg. Em. 584* 2 labore flagore flagrantissi[...]

nes adprobantes, cum pugnaturum consulem credebant; neque
enim ne his *quidem* cunctationem aperuerat suam. Tunc mu- 9
tatione consilii subita cum alii silerent, Nasica unus ex om-
nibus ausus est monere consulem, ne hostem, ludificatum
priores imperatores, fugiendo certamen manibus emitteret.
Vereri, ne, *si* nocte abeat, sequendus maximo labore ac pe- 10
riculo in intima Macedoniæ sit, æstasque, sicut prioribus du-
cibus, per calles saltusque Macedonicorum montium vagando
circumagatur. Se magnopere suadere, dum in campo patenti 11
hostem habeat, adgrediatur nec oblatam occasionem vincendi
amittat. Consul, nihil offensus libera admonitione tam clari 12
adulescentis, „Et ego“ inquit „animum istum habui, Nasica,
quem tu nunc habes, et, quem ego nunc habeo, tu habebis.
Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abs- 13
tinendum pugna sit. Non operæ est stanti nunc in acie do-
cere, quibus de causis hodie quiesse melius sit. Rationes
alias reposcito; nunc auctoritate veteris imperatoris contentus
eris.“ Conticuit adulescens; haud dubie videre aliqua impedi- 14
menta pugnæ consulem, quæ sibi non apparerent.

Paulus, postquam metata castra impedimentaque conlo- 37
cata animadvertit, ex postrema acie triarios primos subducit,
deinde principes, stantibus in prima acie hastatis, si quid ho- 2
stis moveret, postremo hastatos, ab dextro primum cornu sin-
gulorum paulatim signorum milites subtrahens Ita pedites, 3
equitibus cum levi armatura ante aciem hosti oppositis, sine
tumultu abducti; nec ante, quam prima frons valli ac fossa

8, 4 ne his cunctationem *Crev.* 9, 1 mutationem 2 cum aliis irent 3 ne hostem quidem *Crev.* | ludificatus *Gron.* 4 emittere *Gron.* (*Gryn.* ne hostem quidem ludificatos priores imperatores. fug. c. m. emittere) 10, 1 ne nocte *Kreyss.* | habeat | maxime 2 macedoniæ sit æsosque *Mg. Em. 584* (*Gryn.* Macedoniæ: exercitusque) 3 per castes *supra scripto* ll 11, 1 parenti 12, 1 liberadmonitione 2 inquid 13, 1 multi 2 operæ sit *Gron.*, *Em. 585* | tunc 3 causis qui hodie esse (*Em. 617; XLIV, 3, 3.*) 4 contemptus 14, 1 dubiæ 2 appareret XXXVII, 1, 1 metata contra impedimentaquæ colocata 2 aciæ 2, 2 cornus

4 perducta est, ex statione equites revocati sunt. Rex quoque,
cum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, con-
tentus, quod per hostem moram fuisse pugnæ scirent, et ipse
5 in castra copias reduxit. Castris permunitis, C. Sulpicius
Gallus, tribunus militum secundæ legionis, qui prætor supe-
riore anno fuerat, consulis permissu ad contionem militibus
6 vocatis, pronuntiavit, nocte proxima, ne quis id pro portento
acciperet, ab hora secunda usque ad quartam horam noctis
lunam defecturam esse. Id, quia naturali ordine statis tem-
7 poribus fiat, et sciri ante et prædici posse. Itaque quemad-
modum, quia certi solis lunæque et ortus et occasus sint, nunc
pleno orbe, nunc senescentem exiguo cornu fulgere lunam
non mirarentur, ita ne obscurari quidem, cum condatur um-
8 bra terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie
nonas Septembres insecuta est dies, edita hora luna cum
defecisset, Romanis militibus Galli sapientia prope divina vi-
9 deri; Macedonas ut triste prodigium, occasum regni perni-
ciemque gentis portendens, movit, nec aliter vates. Clamor
ululatusque in castris Macedonum fuit, donec luna in suam
10 lucem emersit. Postero die (*nam* tantus utrique ardor exer-
citui ad concurrendum fuerat, ut et regem et consulem suo-
rum quidam, quod sine prœlio discessum esset, accusarent)
11 regi prompta defensio erat, non eo solum, quod hostis prior,
aperte pugnam detrectans, in castra copias reduxisset, sed
etiam quod eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam
inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret, promoveri non
12 posset. Consul ad id, quod pridie prætermisisse pugnandi
occasionem videbatur et locum dedisse hosti, si nocte abire

4, 2 detractione | eo de | contemptuse quod 5, 3 permissus 4 uacatis 6, 1 quis in pro 3 stantus 4 scire 7, 2 certis 3 senescente *Florebellus* | fugere *Frob. II.* 8, 2 edita luna[e] (*sic*) hora cum 9, 1 permitiemque 10, 1 die tantus *Mg.* (*Alii* die — tantus . . accusarent — regi) | utrisque 11, 1 promptam 2 detractans 4 iniquitas loci iniquitas efficeret 12, 2 hostis nocte

vellet, tunc quoque per speciem immolandi terere videbatur tempus. Cum luce prima signo proposito pugnæ exeundum in aciem fuisset, tertia demum hora, sacrificio rite perpetrato, 13
ad consilium vocavit, adque ibi, quod rei gerendæ tempus esset, loquendo et intempestive consultando videbatur quibusdam extrahere. * * sermones talem consul orationem habuit.

„P. Nasica, egregius adulescens, ex omnibus unus, quibus 38
hesterno die pugnari placuit, denudavit mihi suum consilium; idem postea, ita ut transisse in sententiam meam videri posset, tacuit. Quibusdam aliis absentem carpere imperatorem quam 2
præsentem monere melius visum est. Et tibi, P. Nasica, et 3
quicumque idem, quod *tu*, occultius senserunt, non gravabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tantum abest, ut me 4
hesternæ quietis pæniteat, ut servatum a me exercitum eo consilio credam. In qua me opinione sine causa esse ne quis vestrum credat, recognoscat, age dum, mecum, si videtur, quam multa pro hoste et adversus nos fuerint. Iam omnium primum, 5
quantum numero nos præstent, neminem vestrum nec ante ignorasse et hesterno die, explicatam intuentes aciem, animadvertisse certum habeo. Ex hac nostra paucitate quarta pars 6
militum præsidio inpedimentis relicta erat; nec ignavissimum quemque relinqui ad custodiam sarcinarum scitis. Sed fuerimus omnes; parvom hoc tandem esse credimus, quod ex his castris, in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summum crastino die, si ita videbitur, diis bene iuvantibus, sumus? Nihilne interest, utrum militem, quem ne- 7 8

---

u.
4 signasm propositum pugnæ ad exeundum *Mg. Em. 585* (*Gryn.* signum propositum p. ad ex. *Interpunctionem corr. Drak. Ante sententia terminabatur in* fuisset.) 13, 2 tempus est 3 intempestiuæ 4 extrahere sermones *Lacunam notavit Mg. Videtur fuisse:* Adversus eos sermones (*Gryn.* Post sermones) | tamen consul *Roëllius, Em. 586* XXXVIII, 1, 1 omnibus ex unus *Anonym.* 2, 1 alis 2 uisum esset et ibi 3, 2 quod occultius 4, 2 (*H.* peniteat) 3 opinione esse ne quis sine causa uestrum *Vahlen* (vestrum sine causa *Kreyss.*) 4 ueidetur 5, 3 inplicatam intuentis *Gron.* 7, 3 hoc nocte mansiturus exituri 4 uidebatur

que viæ labor hodie neque operis fatigaverit, requietum, inte-
grum in tentorio suo arma capere iubeas adque in aciem
9 plenum virium, vigentem et corpore et animo educas, an longo
itinere fatigatum et opere fessum, madentem sudore, ardenti-
bus siti faucibus, ore adque oculis repletis pulvere, torrente
meridiano sole, hosti obicias recenti, requieto, qui nulla re
10 ante consumtas vires ad prœlium adferat? Quis, pro deum
fidem, ita conparatus, vel iners adque imbellis, fortissimum
virum *non* vicerit? Quid, quod hostes per summum otium
instruxerant aciem, præparaverant animos, stabant con-
11 positi suis quisque ordinibus, nobis tunc repente trepidan-
dum in acie instruenda erat et inconpositis concurrendum?
39 At, hercule, aciem quidem inconditam inordinatamque ha-
buissemus, *sed* castra munita, provisam aquationem, tutum
ad eam iter præsidiis inpositis, explorata circa omnia; an nihil
nostri [habentes] præter nudum campum, in quo pugnaremus?
2 Maiores vestri castra munita portum ad omnes casus exercitus
ducebant esse, unde ad pugnam exirent, quo iactati tempestate
3 pugnæ receptum haberent. Ideo, cum munimentis ea sæpsis-
sent, præsidio quoque valido firmabant, quod, qui castris ex-
utus erat, etiamsi pugnando acie vicisset, pro victo haberetur.
4 Castra sunt victori receptaculum, victo perfugium. Quam
multi exercitus, quibus minus prospera pugnæ fortuna fuit,
intra vallum conpulsi, tempore suo, interdum momento post,
5 eruptione facta victorem hostem pepulerunt? Patria altera est
militaris hæc sedes, vallumque pro mœnibus et tentorium suum
cuique militi domus ac penates sunt. Sine ulla sede vagi
6 dimicassemus; ut quo victores nos reciperemus? His difficul-

8, 2 labore 3 acie 4 educans 9, 1 ad longo 2 enere *supra scripto* o *Kreyss.* (*Gryn.* onere) | *Florebellus* arentibus 3 torrentem *Perizonius* 4 quieto *Gron.* 10, 3 uirum uicerit | hoste 4 reparauerant *Nipperdeius* 11, 1 trepidantdum XXXIX, 1, 1 ad 2 habuissemus castra *Mg.* 3 anninihil 4 habentes *notavit Mg. Em. 587* 2, 1 omnis 3, 1 eassæpissent *Gron.* (*Gryn.* ea sepissent) 4, 2 fortunæ 5, 1 patriam alteram est militari est hæc 2 tenorium suamscuique 3 pænates

tatibus et impedimentis pugnæ illud opponitur: Quid, si hostis hac interposita nocte abisset, quantum rursus sequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat?
Ego autem, neque mansurum eum neque in aciem copias educ- 7
turum fuisse, certum habeo, si cedere hinc statuisset. Quanto enim facilius abire fuit, cum procul abessemus, quam nunc, cum in cervicibus sumus nec fallere nos interdiu aut nocte
abeundo *potest? Quid autem* est nobis optatius quam ut, 8
quorum castra, præalta fluminis ripa tuta, vallo insuper sæpta *ac* crebris turribus, oppugnare adorti sumus, eos, relictis munimentis, agmine effuso abeuntes in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in ho-
diernum causæ fuerunt. Pugnare enim et ipsi mihi placet et 9
ideo, quia per Elpeum amnem sæpta ad hostem via erat, alio saltu, deiectis hostium præsidiis, novom iter aperui; neque prius, quam debellavero, absistam."

Post hanc orationem silentium fuit, partim traductis in 40
sententiam eius, partim verentibus nequicquam offendere in eo,
quod, utcumque prætermissum, revocari non posset. Ac ne 2
illo ipso quidem die aut consuli aut regi *pugnare placebat*, *regi*, quod nec fessos, ut pridie, ex via neque trepidantes in acie instruenda et vixdum compositos adgressurus erat, consuli, quod in novis castris non ligna, non pabulum convectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum e
castris exierat. Neutro imperatorum volente, fortuna, quæ 3
plus consiliis humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat 4
haud magnum propius hostium castris, ex quo et Macedones

6, 4 pænitus in ultima 7, 3 quem nunc 4 nos nec interdiu aut nocte abeundtem est *Mg. Em. 588* (*Gryn.* sumus? Nec falleret nos nec interdiu nec nocte abeundo. Quid autem est) 8, 1 optatus quarum ut 2 sæpta crebris 4 abeuntis 5 adoriantur 9, 2 pel *supra scripto* r | elpeium (*Gryn.* Enipeum) 4 absit XL, 2, 2 aut regi quod nec *Kreyss.*, *nisi quod* placuit. *Gryn.* aut consule, aut rege, quod nec — erat: consule 3 trepidantis 5 ligno 7 exierat ne tot imperatorum 3, 2 consilis 4, 1 fluumen 2 proprius

et Romani aquabantur, præsidiis ex utraque ripa positis, ut
5 id facere tuto possent. Duæ cohortes a parte Romanorum erant, Marrucina et Peligna; duæ turmæ Samnitium equitum,
6 quibus præerat M. Sergius Silus legatus; et aliud pro castris stativom erat præsidium sub C. Cluvio legato, tres cohortes, Firmana, Vestina, Cremonensis; duæ turmæ equitum, Placen-
7 tina et Æsernina. Cum otium ad flumen esset, neutris lacessentibus, hora circiter nona iumentum e manibus curantium
8 elapsum in ulteriorem ripam effugit. Quod cum per aquam, ferme genus tenus altam, tres milites sequerentur, Threces duo id iumentum ex medio alveo in suam ripam traherent, altero eorum occiso receptoque iumento, ad stationem suorum
9 *se* recipiebant. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat. Ex his pauci primo, ægre passi popularem in suo conspectu cæsum, ad persequendos interfectores fluvium trans-
10 gressi sunt, dein plures, postremo omnes, et cum præsidio

prœlium ducit.

41 Movebat imperii maiestas, gloria viri, ante omnia ætas, quod maior sexaginta annis iuvenum munia in parte præcipua laboris periculique capessebat. Intervallum, quod inter cetratos et phalanges erat, inplevit legio adque aciem hostium
2 interrupit. A tergo cetrati erant, frontem adversus clipeatos habebat; chalcaspides appellabantur. Secundam legionem L.

---

3 equabantur 5, 1 apertæ romanorum 2 marrucinæ 3 sylus *Sigon.* 6, 2 statim uouerat | legatores cohortes 3 placentisnaeptessernina *Sigon.* (*Gryn.* et Essernina) 7, 2 ora | quarta *Gron. e Plut. Æmil. 22.* 8, 2 *Gryn.* genustenus (*Gryphius* genu tenus) | streces *Probabiliter Ursinus* Threcesque 3 ripam tradentes *Ursin.* (*Gryn.* trahentes *stellula apposita, et fortasse verbum excidit.*) 4 receptoque eo iumento *Ant. Perizonius* | suorum recipiebant 9, 1 tracum 10, 1 *In* præsidio *finitur codicis fol. 141. Interciderunt quaternionis XXVI folia duo media, quæ continebant pugnæ ad Pydnam narrationem usque ad eum locum, quo Æmilius legionem primam in aciem induxisse dicebatur.* (*Eadem Plut. Æm. 18, 19, 20 parum distincte narravit.*) XLI, 1, 1 imperi 4 inplebit | acie 2, 1 cetratis erat *Mg. Em. 588* | clupeatos 2 caclaspides *Gron.* (*Gryn.* aglaspides)

Albinus consularis ducere adversus leucaspidem phalangem iussus; ea media acies hostium fuit. In dextrum cornu, unde 3
circa fluvium commissum prœlium erat, elephantos inducit et alas sociorum; et hinc primum fuga Macedonum est orta.
Nam sicut pleraque nova commenta mortalium in verbis vim 4
habent, experiendo, cum agi, non, quemadmodum agatur, edisseri oportet, sine ullo effectu evanescunt, ita tum elephanti in acie nomen tantum sine usu fuerunt. Elephantorum impetum 5
subsecuti sunt socii nominis Latini pepuleruntque lævom cornu.
In medio secunda legio inmissa dissipavit phalangem; neque 6
ulla evidentior causa victoriæ fuit, quam quod multa passim prœlia erant, quæ fluctuantem turbarunt primo, deinde disiecerunt phalangem, cuius confertæ et intentis horrentis hastis intolerabiles vires sunt; si carptim adgrediendo circumagere 7
inmobilem longitudine et gravitate hastam cogas, confusa strue inplicantur; si vero aut ab latere aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinæ modo turbantur. Sicut tum adversus 8
catervatim incurrentes Romanos et interrupta multifariam acie obviam ire cogebantur, et Romani, quacumque data intervalla essent, insinuabant ordines suos. Qui si universa acie in frontem 9
adversus instructam phalangem concurrissent, quod Pelignis, principio pugnæ incaute congressis adversus cetratos evenit, induissent se hastis nec confertam aciem sustinuissent.

Ceterum sicut peditum passim cædes fiebant, nisi qui 42

---

3 cons. 3, 1 cornum 2 elepantos induci et alias *Kreyss.* (*Gryn.* elephantes inducti et ala) 3 fugam 4, 1 conmenta 2 expiendo *Turnebus* (*Gryn.* explendo) | agantur *Sigon.* 3 elepanto mace nomen sine tanto usu *Hanc sententiam cum narratione parum cohærere Creverius sensit. Fortasse Polybius narra verat, elephantos, etsi reapse nihil effecerint, tamen terrore iniecto debilitasse Macedonas.* 4 *Gryn.* fuerant 5, 2 sociis | leuom 6, 1 legio inmassa 2 fuitt | passum 3 turbarent 4 phalangem cum ius confertæ | horrendis 7, 1 adgrediendos 2 longitudinem e grauidatæ | true 3 aliqui 4 modo turbam|turbantur 8, 2 incurrentos *supra* o *scripto* e 3 obuiam in re 4 ordine suo 9, 2 concurrissent p quod 3 incautæ 4 hastis in confertam

abiectis armis fugerunt, sic equitatus prope integer pugna
2 excessit. Princeps fugæ rex ipse erat. Iam a Pydna cum
sacris alis equitum Pellam petebat; confestim eos Cotys seque-
3 batur Odrysarumque equitatus. Ceteræ quoque Macedonum
alæ integris abibant ordinibus, quia interiecta peditum acies,
cuius cædes victores tenebat, inmemores fecerat sequendi
4 equites. Diu phalanx a fronte, a lateribus, ab tergo cæsa
est; postremo, qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes
ad mare fugientes, quidam aquam etiam ingressi, manus ad
eos, qui in classe erant, tendentes suppliciter vitam orabant;
5 et cum scaphas concurrere undique ab navibus cernerent, ad
excipiendos sese venire rati, ut caperent potius quam occiderent,
longius in aquam, quidam etiam natantes, progressi sunt.
6 Sed cum hostiliter *e* scaphis cæderentur, retro, qui poterant,
nando repetentes terram, in aliam fœdiorem pestem incidebant.
Elephanti enim, ab rectoribus ad litus acti, exeuntes obtere-
7 bant elidebantque. Facile convenit, ab Romanis numquam una
acie tantum Macedonum interfectum. Cæsa enim ad viginti
milia hominum sunt; ad VI milia, qui Pydnam ex acie per-
fugerant, vivi in potestatem pervenerunt, et vagi ex fuga V
8 milia hominum capta. Ex victoribus ceciderunt non plus centum
et eorum multo maior pars Peligni; volnerati aliquanto plures
9 sunt. Quod si maturius pugnari cœptum esset, ut satis diei
victoribus ad persequendum superesset, deletæ omnes copiæ
forent; nunc imminens nox et fugientes texit et Romanis pi-
gritiem ad sequendum locis ignotis fecit.

43 Perseus ad Pieriam silvam via militari, frequenti agmine
2 equitum et regio comitatu, fugit. Simul in silvam ventum est,

---

XLII, 2, 1 fuga 2 aliis | confestim costocus *Iac. Gron.* 3, 2 aleæ integris habebant 3 cedes | tenebant *Gron.* | fecerant sequenda 4, 3 aqua 4 supliciter 5, 1 ad nauibus 2 ratos 6, 1 hostiliter scaphis cederetur 3 ab litus | exeuntis obterrebant 7, 1 conueniebat romanis *Weiss.* 2 aciem 3 ad ui qui 4 et fuga u. m (*Hertz* m) hominum (*Gryn.* e fuga) 9, 2 delatæ 3 ferent | noxæ fugientes XLIII, 1, 1 persesuus | uiam 2, 1 in uiam siluam *Fort.* in eam silvam

ubi plures diversæ semitæ erant, et nox adpropinquabat, cum perpaucis maxime fidis via devertit. Equites, sine duce relicti, 3
alii alia in civitates suas dilapsi sunt; perpauci inde Pellam celerius quam ipse Perseus, quia recta *et* expedita via ierant, pervenerunt. Rex ad mediam ferme noctem errore et variis 4
difficultatibus viæ vexatus *est.* In regia mæsta Perseo, qui 5
Pellæ præerant, *Eulæus* Euctusque *et* regii pueri præsto erant. Contra ea amicorum, qui, alii alio casu servati, ex prœlio Pellam venerant, cum sæpe arcessiti essent, nemo ad eum venit. Tres erant tantum cum eo fugæ comites, Euander 6
Cretensis, Neo Bœotus et Archidamus Ætolus. Cum iis, iam 7
metuens, ne, qui venire ad se abnuerent, maius aliquid mox auderent, quarta vigilia profugit. Secuti eum sunt admodum 8
quingenti Cretenses. Petebat Amphipolim; sed nocte a Pella exierat, properans ante lucem Axium amnem traicere, eum finem sequendi propter difficultatem transitus fore ratus Romanis.

Consulem, cum se in castra victor recepisset, ne sincero 44
gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat. P. Scipio 2
is erat, naturalis Pauli consulis *filius*, adoptione Africani nepos, Africanus et ipse postea, deleta Carthagine, appellatus. Is septumum decumum tunc annum agens, quod ipsum curam 3
augebat, dum effuse sequitur hostes, in partem aliam turba ablatus erat, et serius cum redisset, tunc demum, recepto sospite filio, victoriæ tantæ gaudium consul sensit.

---

3 fidos | *Gryn.* diuertit 3, 2 alialia | inte 3 recta expedita *Gron.* 4, 1 terrore *Weiss.* 2 *et* 5, 1 difficultatibus uidex uexatus in regiam est a perseo *Mg. Em. 589* (*Gryn.* viæ vexatus est. In regia Perseo) 5, 2 piellæ præerant coactusque regi pueri *Weiss. e Plut. Æmil. 23* (*Gryn.* præerat Euctus regiique p.) 3 alialio 6, 1 uenit res erant 2 cretensis cn. euboetius *Sigon.* (*Gryn.* Neon Boetius) | et *dubitationem habet.* 7, 1 cum is iametuens 8, 1 adsecuti | admodum a cretenses 2 ampipoli | pellae 3 asium XLIV, 1, 2 fruerent cura 2, 2 *et* 3 erat africanus .... appellatus naturalis consulis pauli consulis adoptione africani nepos *Mg. Em. 590*; filius *add. Duk.* 3 delecta cartagine 3, 2 audebat 4 hospite

4 Amphipolim cum iam fama pugnæ pervenisset, concursusque
matronarum in templum Dianæ, quam Tauropolon vocant, ad
opem exposcendam fieret, Diodorus, qui præerat urbi, metuens, ne
Thraces, quorum duo milia in præsidio erant, urbem in tu-
multu diriperent, ab subornato ab se per fallaciam in tabellarii
5 speciem litteras in foro medio accepit. Scriptum in iis erat,
ad Emathiam classem Romanam adpulsam esse, agrosque circa
vexari; orare præfectos Emathiæ, ut præsidium adversus popu-
6 latores mittat. His lectis, hortatur Thracas, ut ad tuendam
Emathiæ oram proficiscantur; magnam eos cædem prædamque,
7 palatis passim per agros Romanis, facturos. Simul elevat
famam adversæ pugnæ, quæ si vera foret, alium super alium
8 recentes ex fuga venturos fuisse. Per hanc causam Thracibus
ablegatis, simul transgressos eos Strymonem vidit, portas
clausit.

45 Tertio die Perseus, quam pugnatum erat, Amphipolim
2 venit. Inde oratores cum caduceo ad Paulum misit. Interim
Hippias et Midon et Pantauchus, principes amicorum regis,
Berœam, quo ex acie confugerant, ipsi ad consulem profecti,
Romanis dedunt; hoc idem et aliæ deinceps *urbes* metu per-
3 culsæ parabant facere. Consul, nuntiis victoriæ Q. Fabio filio
et L. Lentulo et Q. Metello cum litteris Romam missis, spolia
4 iacentis hostium exercitus peditibus concessit; equitibus prædam
circumiecti agri, dum ne amplius duabus noctibus a castris
5 abessent. Ipse propius mare ad Pydnam castra movit. Berœa
primum, deinde Thessalonica et Pella et deinceps omnis ferme

4, 1 ampipolim 2 quem lauropolon 3 fleret | preerat 4 traces 5 diriperent aut subornato | tabellari 6, 1 ortatur tracas 3 romani 7, 2 aduersa 8, 1 tracibus 2 eostrymonem XLV, 1, 1 ampipolim 2, 2 panthaucus 3 uerœam 4 romanis se dedunt (*Kreyss.* Berœa — profecti — se dedunt) | deinceps metu *Gron.* (*Alii ex eiusdem coniectura* alii — perculsi) 3, 2 missi spolia 5, 1 uerœa 2 tessalonica

Macedonia intra biduum dedita. Pydnæi, qui proximi erant, 6
nondum miserant legatos; multitudo incondita plurium simul
gentium turbaque, *quæ* ex acie fuga in unum conpulsa erat,
consilium et consensum civitatis inpediebat; nec clausæ modo
portæ, sed etiam inædificatæ erant. Missi Midon et Pantau- 7
chus sub muros ad conloquium Solonis, qui præsidio præerat.
Per eum emittitur militaris turba; oppidum deditum militibus
datur diripiendum. Perseus, una tantum spe Bisaltarum auxilii 8
temptata, ad quos nequicquam miserat legatos, in contionem
processit, Philippum secum filium habens, ut et ipsos Amphi- 9
politanos et equitum peditumque, qui aut se persecuti aut
fuga eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed 10
aliquotiens dicere incipientem cum lacrimæ præpedissent, quia
ipse hiscere nequiit, Euandro Cretensi editis, quæ agi cum
multitudine vellet, de templo descendit. Multitudo, sicut ad 11
conspectum regis fletumque tam miserabilem et ipsa ingemuerat
lacrimaveratque, ita Euandri orationem aspernabatur; et qui-
dam ausi sunt media ex contione succlamare: „Abite hinc, ne,
qui pauci supersumus, propter vos pereamus.“ Horum ferocia 12
vocem Euandri clausit. Rex inde domum se recepit, pecunia-
que et auro argentoque in lembos, qui in Strymone stabant,
delatis, et ipse ad flumen descendit. Thraces, navibus se com- 13
mittere non ausi, domos dilapsi et alia militaris generis turba;
Cretenses spem pecuniæ secuti; et quoniam in dividendo plus
offensionum quam gratiæ erat, L talenta iis posita sunt in
ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumultum naves 14

6, 2 incog| .... (*Si recte intelligo, quattuor postremæ litteræ desunt aut legi non possunt.*) 3 turbæque ex 5 inædificata 7, 1 pauntaucus 2 præsidio erat *Gron.* 3 perseum emittitur | dedittum 8, 1 uisa altarum auxili 2 *Gryn.* tentati (*H.* temptati) 9, 1 apilippolitanos 2 aut semper secuti *Mg. Em. 590* 3 fugæ | confirmare 10, 2 aliiquotieus | pependissent 3 ipse scire (*Gryn.* dicere) nequid *Mg. Em. 591* 11, 2 ipse ingenuerat 12, 2 rex in domum *Gron.* 3 strumone 13, 1 traces 2 delapsi 2 aliæ .. turbæ *Mg. Em. 591* 3 cretensis 4 is 14, 1 ob hac

conscenderent, lembum unum in ostio amnis multitudine gra-
vatum merserunt. Galepsum eo die, postero Samothracam,
quam petebant, perveniunt. Ad duo milia talentum pervecta
eo dicuntur.

46 Paulus, per omnes deditas civitates dimissis, qui præ-
essent, ne qua iniuria in nova pace victis fieret, retentisque
aput se caduceatoribus regis, P. Nasicam, ignarus fugæ regis,
Amphipolim misit cum modica peditum equitumque manu,
2 simul ut Sinticen evastaret et ad omnes conatus regis impe-
3 dimento esset. Inter hæc Meliboea a Cn. Octavio capitur diripi-
turque; ad Æginium, ad quod oppugnandum Cn. Anicius
legatus missus erat, ducenti, eruptione ex oppido facta, amissi
4 sunt, ignaris Æginiensibus debellatum esse. Consul, a Pydna
profectus, cum toto exercitu die altero Pellam pervenit, et
cum castra mille passus inde posuisset, per aliquot dies ibi
stativa habuit, situm urbis undique aspiciens; quam non sine
5 causa delectam esse regiam advertit. Sita est in tumulo ver-
gente in occidentem hibernum. Cingunt paludes inexsuperabilis
altitudinis æstate et hieme, quas restagnantes faciunt *amnes.*
6 *Arx* Phacus in ipsa palude, qua proxima urbi est, velut insula
eminet, aggeri operis ingentis imposita, qui et murum sustineat
7 et humore circumfusæ paludis nihil lædatur. Muro urbis
coniuncta procul videtur. Divisa est intermurali amni et eadem
ponte iuncta, ut nec, oppugnante externo, aditum ab ulla parte
habeat nec, si quem ibi rex includat, ullum nisi per facillimæ
8 custodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat;
sed tum nihil præter trecenta talenta, quæ missa Gentio regi,

---

15, 1 calipsum *Sigon.* | posteromoataquamquamquam petebant XLVI. 1, 1 debitas citates 2 ne quia | fierent 2, 1 sindicen 3, 1 mœlibea | dirigiturquæ 3 eruptione *bis scriptum* | factamissi 4 eginiensib. 4, 1 pidna 3 cönastra ∞ | aliquod dies ubi 5, 1 sita et in 2 inexsuperabiles 3 *et* 6, 1 faciunt padcus in *Mg. Em. 564* (*Gryn.* faciunt lacus. In ipsa) 6, 1 proxime | uelet 2 an|geri 3 umore 7, 2 intermuroali 3 aditu ad ulla 5 custodie

deinde retenta fuerant, inventum est. Per quos dies ad Pellam 9
stativa fuerunt, legationes frequentes, quæ ad gratulandum
convenerant, maxime ex Thessalia, auditæ sunt. Nuntio deinde 10
accepto, Persea Samothracam traiecisse, profectus a Pella
consul quartis castris Amphipolim pervenit. Effusa omnis 11
obviam turba cuivis indicio erat, non bono ac iusto rege orba*tos*

9, 1 per quod dies apellam 3 tessalia audita 10, 2 samotracam | profectus appellam 3 ampipolim 11, 2 obuia *Frob. II.* | cuius indicio *Post* orba (orbatos *Crev.*), *in quibus litteris desinit fol. codicis 146, intercidit folium extremum quaternionis XXVIII. In eo scripta erant, quæ Livius narravit de C. Æmilii Amphipoli commoratione (Plut. Æmil. c. 24) et profectione inde ad Siras terræ Odomanticæ (XLV, 4 init.).*

Liber XLV.

1 Victoriæ nuntii, Q. Fabius et L. Lentulus et Q. Metellus,
quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam cum venis-
2 sent, præceptam tamen eius rei lætitiam invenerunt. Quarto
post die, quam cum rege est pugnatum, cum in circo ludi
fierent, murmur repente populi tota spectacula pervasit, pug-
3 natum in Macedonia et devictum regem esse. Dein fremitus
increvit; postremo clamor plausus*que*, velut certo nuntio vic-
4 toriæ allato, est exortus. Mirari magistratus et quærere auc-
torem repentinæ lætitiæ. Qui postquam nullus erat, evanuit
quidem tanquam certæ rei gaudium; omen tamen lætum in-
5 sidebat animis. Quod postquam veris nuntiis Fabi Lentuli-
que et Metelli adventu firmatum est, cum victoria ipsa, tum
6 augurio animorum suorum lætabantur. Et alia traditur cir-
censis turbæ non minus similis veri lætitia. Ante diem quin-
tum decimum K. Octobres, ludorum Romanorum secundo die,
C. Licinio consuli, ad quadrigas mittendas escendenti, tabel-
larius, qui se ex Macedonia venire diceret, laureatas litteras
7 *reddidisse* dicitur. Quadrigis missis, consul currum conscendit,
et cum per circum reveheretur ad foros publicos, laureatas

I, 1, 1 *Tres primi versus rubro colore scripti sunt.* 2 adhiberique 3 præceptum *Kreyss.* (*Gryn.* præcerptam) 2, 4 macedoniam 3, 2 *Gryn.* increbuit | plausus uelut 4, 1 qu|rere 3 equidem | insinudebat 5, 1 lemtulique 2 aduentum 6, 1 et ali|tereditus cum tensis turmæ non *Gryn. et Mg.* (alia) *Em. 591* 2 a. d. u x· (ix· ?) k octobrium *Manut.* (*Gryn.* ad x Calend. Octob.) 4 extendenti (*Gryn.* exscendenti) 5 litteras dicitur (*Gryn. cum stellula*) *Sigon.*

tabellas populo ostendit. Quibus conspectis, repente inmemor 8
spectaculi populus in medium decurrit. Eo senatum consul
vocavit, recitatisque tabellis, ex auctoritate patrum pro foris
publicis denuntiavit populo, L. Æmilium collegam signis con-
latis cum rege Perseo pugnasse; Macedonum exercitum cæ- 9
sum fusumque; regem cum paucis fugisse; civitates omnes
Macedoniæ in dicionem populi Romani venisse. His auditis, 10
clamor cum ingenti plausu ortus; ludis relictis, domus magna
pars hominum ad coniuges liberos*que* lætum nuntium porta-
bant. Tertius decimus dies erat ab eo, quo in Macedonia 11
pugnatum est.

Postero die senatus in curia habitus, supplicationesque **2**
decretæ et senatus consultum factum est, ut consul, quos, præ-
ter milites sociosque navales, coniuratos haberet, dimitteret;
de militibus sociisque navalibus dimittendis referretur, cum 2
legati ab L. Æmilio consule, a quibus præmissus tabellarius
esset, *venissent.* Ante diem sextum Kal. Octobres hora fere 3
secunda legati urbem ingressi sunt. Ingentem secum occur-
rentium, quacumque ibant, prosequentiumque trahentes, turbam,
in forum ad *tribunal prætoris* urb. perrexerunt. Senatus forte 4
in curia erat; eo legatos consul introduxit. Ibi tantum tem-
poris retenti, dum exponerent, quantæ regiæ copiæ peditum
equitumque fuissent, quot milia ex his cæsa, quot capta fo-
rent; quam paucorum militum iactura tanta hostium strages 5
facta, quam pavide rex fugisset; existimari Samothraciam
petiturum; paratam classem ad persequendum esse; neque
terra neque mari elabi posse. Eadem hæc paullo post in con- 6

---

3 populosostendit 8, 3 uocabitur 10, 2 plausus 3 liberos lætum II, 1, 2 senatu c. factum | consules 3 coniuratus | demitteret 2, 1 socisque | dimittentis 2 consules 3 esset ad ui· kal. oct. *Sigon.* 3, 3 trahentem 4 in forum at urbi perrexerunt *Mg. Em. 592* (*Gryn.* ad tribunal perrex.) 4, 3 quartæ (copiæ *omitti Hertz. significat*) 4 quod millia | quid capta forentur 5, 2 quam pauci rex *Mg. Em. 592* (*Gryn.* quam cum paucis rex) | samotraciam

tionem traducti exposuerunt; renovataque lætitia, cum consul
edixisset, ut omnes ædes sacræ aperirentur, pro se quisque
7 ex contione ad gratias agendas iere dis, ingentique turba non
virorum modo, sed etiam feminarum conferta *tota* urbe deo-
8 rum immortalium templa. Senatus, revocatus in curiam,
supplicationes ob rem egregie gestam ab L. Æmilio consule
in quinque dies circa omnia pulvinaria decrevit hostiisque
9 maioribus sacrificari iussit. Naves, quæ in Tiberi paratæ
instructæque stabant, ut, si res posceret, in Macedoniam mit-
10 terentur, subduci et in navalibus conlocari; socios navales,
dato annuo stipendio, dimitti et cum his omnes, qui in con-
11 sulis verba iuraverant; et quod militum Corcyræ, Brundisi,
ad mare superum aut in agro Larinati esset (omnibus his
locis dispositus exercitus fuerat, cum quo, si res posceret, C.
Licinius collegæ ferret opem), hos omnes milites dimitti pla-
12 cuit. Supplicatio pro contione populo indicta est, ex ante
diem V idus Octobres cum eo die in quinque dies.

3 Ex Illyrico duo legati, C. Licinius Nerva et P. Decius,
nuntiarunt, exercitum Illyriorum cæsum, Gentium regem cap-
2 tum, in dicione populi Romani [et] Illyricum esse. Ob eas
res gestas ductu auspicioque L. Anici prætoris senatus in tri-
duum supplicationes decrevit; eæ edictæ a consule sunt in
ante *diem* quartum et tertium et pridie idus Novembres.

3 Tradidere quidam, legatos Rhodios, nondum dimissos, post
victoriam nuntiatam velut ad ludibrium stolidæ superbiæ in sena-

---

6, 2 cum consules 3 sedes acræ 4 adegratias | ire *Gron.* 7, 2 conperta urbe 8, 2 egregio 3 omni | hostisque 4 iussitur 9, 2 instabant | si res posset resistere in *Mg. Em. 592* (poscere videretur) *et Vahlen.* (*Gryn.* si rex posset resistere, in —) 3 in nauibus 10, 1 naualis datos 11, 1 brundisia 3 poposceret 12, 1 populi *Gron.* | ex ante ad u. idus octob *Sigon.* III, 1, 3 et *notavit Mg.*, *iam Dukero suspectum.* 2, 2 triduo 3 suplicationes | decreuiturlatinædictæ *Mg.* (et statim edictæ *Iac. Gron. Gryn.* decrevit, ut Latinæ) 4 ante ·IIII· et ·IIII· (*sic*) et pr. id. nob. tradidere (diem *add. Sigon.*) 3, 2 nondum missos *Drak.*

tum vocatos esse; ibi Agepolim principem eorum ita locu- 4
tum: Missos esse legatos ab Rhodiis ad pacem inter Romanos
et Persea faciendam, quod id bellum grave adque incommo-
dum Græciæ omni, sumptuosum ac damnosum ipsis Romanis
esset. Fortunam populi Romani bene fecisse, quando, finito 5
aliter bello, gratulandi sibi de victoria egregia Romanis op-
portunitatem dedisset. Hæc ab Rhodio dicta; responsum ab 6
senatu esse, Rhodios nec utilitatium Græciæ cura neque in-
pensarum populi Romani, sed pro Perseo legationem eam
misisse. Nam si ea fuisset cura, quæ simularetur, tum mit- 7
tendos legatos fuisse, cum Perseus, in Thessaliam exercitu
inducto, per biennium Græcas urbes alias obsideret, alias
denuntiatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rho- 8
diis mentionem factam. Postquam superatos saltus transgres-
sosque in Macedoniam Romanos audierint et inclusum teneri
Persea, tunc Rhodios legationem misisse, non ad ullam aliam
rem quam ad Persea ex inminenti periculo eripiendum. Cum
hoc responso legatos dimissos.

Per eosdem dies et M. Marcellus, ex provincia Hispania **4**
decedens, Marcolica nobili urbe capta, decem pondo auri et
argenti ad summam sestertii deciens in ærarium rettulit.
Paulus Æmilius consul cum castra, ut supra dictum est, ad 2
Siras terræ Odomanticæ haberet, litteræ ab rege Perseo per
ignobiles tres legatos *traditæ ei sunt*, *quas cum* cerneret, et
ipse inlacrimasse dicitur sorti humanæ, quod, qui paulo ante, 3

4, 3 ex persea 4 gratiæ omnis 5, 1 fortunam ḃ perbeneficiissequendo *Mg. Em. 593* (*Gryn.* fortunam perbene fecisse, quando) | finito aliter bello sequendo aliter gratulandi 2 egræciæ romanos 6, 1 ab romano 2 græciæ neque cura inpensarum *Mg. Em. 593* 3 ea misisse 7, 2 tessaliam 8, 1 rodiis 2 (superatos in saltus *H.*) 3 audirent *Gron.* 4 rhodios u. legionem | adultam aliam 5 perseam IV, 1, 3 sestertium *Gron.*, *Em. 594 n.* | *Alibi Livius in hac re* tulit *aut* intulit *dicit, etsi XXXVII, 57, 12 Mog.* rettulisset. 2, 2 odomantidichæ *Sigon.* 3 legatos cerneret *Mg. Em. 593* (*Gryn.* haberet, cum litteras ab rege Perseo — tres legatos cerneret) 4 sortis *Ed. Vascos.*

non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosque oppugnasset *et* Bastarnarum excivisset auxilia, is tum, amisso exercitu, extorris regno, in parvam insulam conpulsus, sup-
4 plex fani religione, non viribus suis tutus esset. Sed postquam a rege Perse consuli Paulo salutem legit, miserationem
5 omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaque quamquam in reliqua parte litterarum minime regiæ preces erant, tamen sine responso ac sine litteris ea legatio dimissa
6 est. Sensit Perseus, cuius nominis obliviscendum victo esset; itaque alteræ litteræ, cum privati nominis titulo missæ, et petiere et impetravere, ut aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de statu et condicione suæ fortunæ posset.
7 Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Postumius Albinus, A. Antonius. Nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni vi amplectente, Paulo, ut se suaque omnia in fidem et clementiam populi Romani permitteret, tendente.

5 Dum *hæc* aguntur, classis Cn. Octavi Samothracam est adpulsa. Is quoque, præsenti admoto terrore, modo minis, modo spe perlicere, ut se traderet, *cum* conaretur, adiuvit in
2 hoc eum res seu casu contracta seu consilio. L. Atilius inlustris adulescens cum in contione esse populum Samothracum animum advertisset, a magistratibus petiit, ut sibi paucis adlo-

3, 3 oppugnasset bastarnarum *Mg.* | ciuisse *Gron.* (*Gryn.* civisset) is cum 5 suplex 4, 1 postquam rege persea consuli pauli *Mg. Em. 594* (*Gryn.* postquam regem Persea consuli Paulo S.) 2 legitur 5, 2 minimi ægregiæ præcesserant 6, 1 uictor 2 priuatis 7, 1 *Folii 150 margo dexter (paginæ adversæ) et imus abscisus est, qua re nonnullorum versuum extremæ litteræ interciderunt; ita hic scriptum:* missi su.. 3 amplectenti 4 et clementiam et p. r̄. permittere cle tendente *Kreyss.* (*Gryn.* permitteret, contendente) V, 1, 1 dum aguntur | octauius amotacam *supra a scripto* r 2 præsentia 3 spe permitteret (*H.* perliceret) se tradere conaretur 4 cum p(r ? *margo abscisus*) seu | suo consilio 2, 2 esset | samotracrum (*septem primæ litteræ obscuræ et evanidæ*) | animum aduersossedad magistratibus (*litteræ* ossedad *obscuræ*) petit 3 *In* paucis *litteræ obscuræ.*

quendi populi potestatem facerent. Permisso, „Utrum nos, 3
hospites Samothraces, vere accepimus an falso, sacram hanc
insulam et augusti totam adque inviolati soli esse?“ Cum 4
creditæ sanctitati adsentirentur omnes, „Cur igitur“ inquit „pol-
lutus eam homicida sanguine regis Eumenis violabit, et, cum
omnis præfatio sacrorum eos, quibus non sint puræ manus,
sacris arceat, vos penetralia vestra contaminari cruento la-
tronis corpore sinetis?“ Nobilis fama erat aput omnes Græ- 5
ciæ civitates Eumenis regis per Euandrum Delphis prope
perpetrata cædes. Itaque, præterquam quod in potestate 6
Romanorum sese insulamque totam et templum cernebant esse,
ne inmerito quidem ea sibi exprobrari rati, Theondan, qui
summus magistratus aput eos erat (regem ipsi appellant), ad
Persea mittunt, qui nuntiaret, argui cædis Euandrum Creten- 7
sem; esse autem iudicia aput sese more maiorum conparata
de iis, qui incestas manus intulisse intra terminos sacratos
templi dicantur. Si confideret Euander, innoxium se rei ca- 8
pitalis argui, veniret ad causam dicendam; si committere se
iudicio non auderet, liberaret religione templum ac sibimet
ipsi consuleret. Perseus sevocato Euandro iudicium subeundi 9
nullo pacto auctor esse: nec causa nec gratia parem fore.
Suberat et ille metus, ne damnatus auctorem se nefandi fa-
cinoris protraheret. Reliqui quid esse, nisi ut fortiter mo-
riatur? Nihil palam abnuere Euander; sed cum veneno se 10
malle mori quam ferro dixisset, occulte fugam parabat.
Quod cum renuntiatum regi esset, metuens, ne, tamquam a se

3, 2 saamotraces 3 adque in inuiolati 4, 1 eum creditæ 2 inquid | polui eam *Gron.* (*Gryn.* pollutam *omisso* eam) 3 uiolauit *Mg. Em. 594* 4 om . . (*litteræ extremæ paginæ abscisæ*) præfatiorum eos 5 contraminari 5, 2 eandrum delpis 3 perpetratas 6, 3 exprobrariirati 5 mittuntur 8, 1 confiderent | obnoxium 9, 1 euocato *Drak.* 2 pactoresesse 4 reliquid | quid esset *Sigon.* 10, 2 malle quam mori quam ferro

subtracto pœnæ reo, iram Samothracum in se converteret.
11 interfici Euandrum iussit. Qua perpetrata temere cæde, subiit extemplo animum, in se nimirum receptam labem, quæ Euandri fuisset; ab illo Delphis volneratum Eumenen, ab se Samothracæ Euandrum occisum; ita duo sanctissima in terris
12 templa se uno auctore sanguine humano violata. Huius rei crimen, corrupto pecunia Theonda, avertit, ut renuntiaret populo, Euandrum sibi ipsum mortem conscisse.

6 Ceterum tanto facinore in unicum relictum amicum admisso, per tot casus expertum proditumque, quia non pro-
2 diderat, omnium ab se abalienavit animos. Pro se quisque transire ad Romanos; fugæque consilium capere solum prope relictum coegerunt; Oroandemque Cretensem, cui nota Threciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat, appellat,
3 ut se sublatum *in* lembum ad Cotym deveheret. Demetrium est portus in promuntorio quodam Samothracæ; ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferuntur, quæ ad usum necessaria
4 erant; defertur et pecunia, quanta clam deferri poterat. Rex ipse nocte media cum tribus consciis fugæ *per* posticum ædium in propincum cubiculo hortum adque inde, maceriam
5 ægre transgressus, ad mare pervenit. Oroandes tantum *moratus*, dum pecunia deferretur, primis tenebris solverat na-
6 vem ac per altum Cretam petebat. Postquam in portu navis non inventa est, vagatus Perseus aliquamdiu in litore, postremo, timens lucem iam adpropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum de-

---

4 samotracum | conuerteretur interficietur 11, 1 cædes subit 3 euamenæ ab se samotrace 4 duos 5 uiolatas 12, 2 theodonauertitur *Mg. Em. 595 n.* (*Gryn.* Theonda avertitur) VI, 1, 1 tantum | amisso *Mg. Em. 595* (*Gryn.* ab ipso per) 2 expertam 3 abalienauis 2, 3 oroeandemque *Fort.* Oroandem itaque | treciæ (*Gryn.* Thraciæ) 4 qua 5 sublatum lembum | cotim 3, 2 promunturio | samotrace in lembus 4 poterant 4, 2 fugæ porticum 3 ortum | materiam 4 peruenitur 5, 1 oroandes tantum dum *Kreyss.* (*Gryn.* Or. iam tum, dum) 2 deferetur

lituit. Pueri regii aput Macedonas vocabantur principum 7
liberi ad ministerium electi regis. Ea cohors, persecuta
regem fugientem, ne tum quidem abscedebat, donec iussu Cn.
Octavi pronuntiatum est per præconem, regios pueros Mace- 8
donasque alios, qui Samothracæ essent, si transirent ad Ro-
manos, incolumitatem libertatemque et sua omnia servaturos,
quæ aut secum haberent aut in Macedonia reliquissent. Ad 9
hanc vocem transitio omnium facta est, nominaque dabant
ad C. Postumium tribunum militum. Liberos quoque parvos
regios Ion Thessalonicensis Octavio tradidit; nec quisquam
præter Philippum, maximum natu ex filiis, cum rege relictus.
Tum sese filiumque Octavio tradidit, fortunam deosque, quo- 10
rum *in* templo erat, nulla ope supplicem iuvantes, accusans.
In prætoriam navem inponi iussus; eodem et pecunia, quæ 11
superfuit, delata est, extemploque classis Amphipolim repetit.
Inde Octavius regem in castra ad consulem misit, præmissis 12
litteris, ut in potestate eum esse et adduci sciret.

Secundam eam Paulus, sicut erat, victoriam ratus, vic- 7
timas cecidit eo nuntio, et, consilio advocato, *litteras* prætoris
cum recitasset, Q. Ælium Tuberonem obviam regi misit, ce-
teros manere in prætorio frequentes iussit. Non alias ad ul- 2
lum spectaculum tantum multitudo occurrit. Patrum ætate
Syphax rex captus in castra Romana adductus erat; præter-
quam quod nec sua nec gentis fama comparandus, tunc ac-
cessio Punici belli fuerat, sicut Gentius Macedonici. Perseus 3

7, 1 principium 2 a cohors 3 ascendebat 8, 2 samotraces 3 seruaturos haudæcumhabere 4 macedoniam 9, 3 paruos regressione tessalonicensis 4 tradidine quisquam 5 natum et *Kreyss.* (*Gryn.* natu e) *Tum fort.* relictus est. 10, 1 tuum | quorum templo erant (in *Ed. Vasc.*, erat *Drak.*) nullo templo nulla 2 iuuantis 11, 2 ampipolim repetitur 12, 2 sciretur VII, 1, 2 cæcidit | et ad consilio aduocato pr. cum 3 obuiam remisit 4 frequentis ius iussit 2, 2 tantu multitudo *Mg.* (*Gryn.* tanta mult.) | occpurritur *Fort.* concurrit 3 sypax 4 conparandus tunc quod nec sua accessio *Kreyss.* (*Gryn.* tunc quoque accessio)

caput belli erat; nec ipsius tantum, patris avique *ceterorumque*, quos sanguine ac genere contingebat, fama conspectum eum efficiebat, sed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui summum inperium in orbe terrarum Macedonum fecerant.
4 Pullo amictu *cum* filio Perseus ingressus est castra, nullo suorum alio comite, *quam* qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret. Progredi præ turba occurrentium ad spectaculum non poterat, donec a consule lictores missi sunt,
5 qui summoto iter ad prætorium facerent. Consurrexit consul et, iussis sedere aliis progressusque paulum, introeunti regi dextram porrexit, summittentemque se ad pedes sustulit, nec attingere genua passus, introductum in tabernaculum adversus advocatos in consilium considere iussit.

8 Prima percontatio fuit, qua subactus iniuria contra populum Romanum bellum tam infesto animo suscepisset, quo
2 se regnumque suum ad ultimum discrimen adduceret? Cum, responsum expectantibus cunctis, terram intuens diu tacitus
3 fleret, rursum consul: „Si iuvenis regnum accepisses, minus equidem mirarer, ignorasse te, quam gravis aut amicus aut
4 inimicus esset populus Romanus; nunc vero, cum et bello patris tui, quod nobiscum gessit, interfuisses et pacis postea, quam cum summa fide adversus eum coluimus, meminisses, *quod fuit* consilium, quorum et vim *in* bello et fidem in pace expertus esses, cum iis tibi bellum esse quam pacem malle?"
5 Nec interrogatus nec accusatus cum responderet: „Utcumque

3, 2 auique quos *Mg.* (*Crev.* avique et ceterorum regum, quos) 3 at genere 4 efficiebatur 5 summus 4, 1 pullo amictus illo perseus *Lipsius* (amictu) *et Grævius* 2 comite qui *Douiatius* 4 misissent qui *Mg. Em.* *596* (*Gryn.* donec cos. — misisset, qui) 5 *Gryn.* summovendo 5, 2 iustis 3 porregit | necatingenua 4 considere aduersus sit VIII, 1, 2 suscepisse 3 adduceretur 2, 3 fleret iussu consul 3, 2 mirarent 3 esse p. r. nunc uepro 4, 3 meminisset consilium *Mg. Em. 596* (*Gryn.* meminisses, quod consilium) 4 uim bello *Drak.* 5 cum is 5, 1 nec causatus | responderetcumque

tamen hæc, sive errore humano seu casu seu necessitate, in-
ciderunt, bonum animum habe; multorum regum *et* populorum
casibus cognita populi Romani clementia non modo spem tibi,
sed prope certam fiduciam salutis præbet.“ Hæc Græco ser- 6
mone Persei; Latine deinde suis „Exemplum insigne cernitis“
inquit „mutationis rerum humanarum. Vobis hoc præcipue
dico, iuvenes. Ideo in secundis rebus nihil in quemquam
superbe ac violenter consulere decet nec præsenti credere
fortunæ, cum, quid vesper ferat, incertum sit. Is demum 7
vir erit, cuius animum neque prospera flatu suo efferent nec
adversa infringent.“ Consilio dimisso, tuendi cura regis Q. Ælio
mandatur. Eo die et invitatus ad consulem Perseus et alius 8
omnis ei honos habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat.
Exercitus deinde in hiberna dimissus est. Maximam partem **9**
copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ urbes acceperunt.

Hic finis belli, cum quadriennium continuum bellatum 2
esset, inter Romanos ac Persea fuit, idemque finis inclyti
per Europæ plerumque adque Asiam omnem regni. Vice- 3
simum ab Carano, qui primus regnarat, Persea numera-
bant. Perseus Q. Fulvio, *L.* Manlio consulibus regnum ac-
cepit; a senatu rex est appellatus M. Iunio, A. Manlio con-
sulibus; regnavit undecim annos. Macedonum *gens* obscura 4
admodum fama usque ad Philippum Amyntæ filium fuit; inde
ac per eum crescere cum cœpisset, Europæ se tamen finibus
continuit, Græciam omnem et partem Threciæ adque Illyrici
amplexa. Superfudit deinde se in Asiam, et tredecim annis, 5

---

2 incenderunt 3 regum populorum *Kreyss.* 4 modo specio tibi 5 præbetur 6, 1 sermone seu casu persex latinæ (Persei *Mg.*, *Gryn.* Perseo) 3 inquid 4 iuuenes si deos in 5 superne 6 uespes 7, 2 prospere | effleret *Mg.* (*Gryn.* efferet) 3 aduersae infringent (*Gryn.* infringet) | regisque ælio 8, 1 consulem et perseusu alius 2 (*H.* omnis et) IX, 1, 1 maximum 2 ampipolpis | propinque 2, 3 (*H.* astam) 3, 1 uicensimum 2 regnabat *Mg.* (*Gryn.* regnavit) | numerabuntur 3 q. fuluio manlio cons. 4 esset 4, 1 macedonum obscura *Mg.* *Em.* *596* 4 continuitur | treciæ (*Gryn.* Thraciæ) 5, 1 superfuit | annos

quibus Alexander regnavit, primum omnia, qua Persarum
prope inmenso spatio imperium fuerat, suæ dicionis fecit.
6 Arabas hinc Indiamque, qua terrarum ultumos fines Rubrum
7 mare amplectitur, peragravit. Tum maximum in terris Ma-
cedonum regnum nomenque; inde morte Alexandri distractum
in multa regna, dum ad se quisque opes rapiunt, laceratis
viribus; a summo culmine fortunæ ad ultimum finem centum
quinquaginta annos stetit.

10 Victoriæ Romanæ fama cum pervasisset in Asiam, An-
tenor, qui cum classe lemborum ad Phanas stabat, Cassan-
2 driam inde traiecit. C. Popilius, qui *ad* Delum præsidio
navibus Macedoniam petentibus erat, postquam debellatum in
Macedonia et statione summotos hostium lembos audivit, di-
missis et ipse † Atticis navibus ad susceptam legationem peragen-
3 dam navigare Ægyptum pergit, ut prius occurrere Antiocho
4 posset, quam ad Alexandreæ mœnia accederet. Cum præter-
veherentur Asiam legati et Loryma venissent, qui portus vi-
ginti paulo amplius milia ab Rhodo abest, ex adverso urbi
5 ipsi positus, principes Rhodiorum occurrunt (iam enim eo
quoque victoriæ fama perlata erat) orantes, ut Rhodum deve-
herentur; pertinere id ad famam salutemque civitatis, noscere
ipsos omnia, quæ acta essent quæque agerentur Rhodi, et con-
6 perta per se, non volgata fama Romam referre. Diu negantes
perpulerunt, ut moram navigationis brevem pro salute sociæ
urbis paterentur. Postquam Rhodum ventum est, in contio-
7 nem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Adventus le-

6, 1 erabas | ultumus finis *Gron.* 7, 2 inde morem alexandi tractum multa 3 lacerantes *Gron.* 4 culminæ 5 stetiturbs X, 1, 1 uictoria famæ | antenos 2 cum classisse | ad palanas 2, 1 qui delun 4 adticis *Aliud latet; de Atticis navibus nihil XLIV, 29. Fortasse fuit* adventiciis. 5 pergitur 3, 1 anthioco 2 ab 4, 2 loriam 3 rodo abest et aduersus urbis 5, 1 occurrunt tamen in eo 2 *Duker.* deverterentur 4 essentque agerentur rodi *Mg.* (*Gryn.* essent agerenturque) 6, 2 perpulserunt | mora nauigationes 3 urbes 4 idem præcibus

gatorum auxit potius timorem civitati quam minuit. Omnia
enim Popilius, quæ singuli universique eo bello hostiliter dix-
erant fecerantque, rettulit, et vir asper ingenio augebat atro- 8
citatem eorum, quæ dicerentur, voltu truci et accusatoria voce,
ut, cum propriæ simultatis nulla causa cum civitate esset, ex 9
unius senatoris Romani acerbitate, qualis in se universi se-
natus animus esset, coniectarent. C. Decimi moderatior *oratio* 10
fuit, qui in plerisque eorum, quæ commemorata a Popilio
essent, culpam non penes populum, sed penes paucos conci-
tores volgi esse dixit. Eos, venalem linguam habentes, de- 11
creta plena regiæ adsentationis fecisse et eas legationes mi-
sisse, quarum Rhodios semper non minus puderet quam pæ-
niteret. Quæ omnia, si sana mens populo foret, in capita
noxiorum versura. Cum magno adsensu auditus est, non 12
magis eo, quod multitudinem noxa levabat, quam quod cul-
pam in auctores verterat. Itaque cum principes eorum Ro- 13
manis responderent, nequaquam tam grata oratio eorum fuit,
qui, quæ Popilius obiecerat, diluere utcumque conati sunt,
quam eorum, qui Decimio in auctoribus ad piaculum noxæ
obiiciendis adsensi sunt. Decretum igitur extemplo, ut, qui 14
pro Perseo adversus Romanos dixisse quid aut fecisse con-
vincerentur, capitis condemnarentur. Excesserunt urbe sub
adventum Romanorum quidam, alii mortem sibi consciverunt.
Legati, non ultra quam quinque dies Rhodi morati, Alexan- 15
dream proficiscuntur. Nec eo segnius iudicia ex decreto co-

7, 2 minuitur 9, 1 propriæ simulatis nullam causam cum ciuitates esset 2 aceruitate | senati 3 coniectarentur 10, 1 cum decimi moderatio fuitque in 3 pænes (*priore loco*) | conscitores 4 esset dixit 11, 1 habentis 2 fecisset eas 3 rhodiosemper | pæniteretur 4 omnia si tamen populo *Periz.* (si ea mens) *et Weiss.* 12, 2 leuabant *Kreyss.* (*Grýn.* multitudinis noxam elevabat) 3 uerterant 13, 2 responderet | nequaquam tamen tam *Dœringius* | orata oratio eorum quique fuit quique popilius 3 deluderet utcumque 4 decimo 14, 2 dixisse quod | conuincerentur facilis capitis 4 aduentu *Frob. II. Num* excesserant? 15, 1 rodi

ram his facto Rhodii exercebant; [quam] perseverabant iam
in exsequenda spe, quam Decimi lenitas *ostenderat.*

11 Cum hæc gererentur, Antiochus frustra temptatis mœnibus Alexandreæ abscesserat, ceteraque Ægypto potitus, relicto
Memphi maiore Ptolemæo, cui regnum quæri suis viribus simulabat, ut victorem mox adgrederetur, in Syriam exercitum
2 abduxit. Nec huius voluntatis eius ignarus Ptolemæus, dum
conterritum obsidionis metu minorem fratrem haberet, posse
se recipi Alexandreæ et sorore adiuvante et non repugnantibus
3 fratris amicis ratus, primum ad sororem, deinde ad fratrem
amicosque eius non prius destitit mittere, quam pacem cum
4 iis confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod, cetera
Ægypto sibi tradita, Pelusi validum relictum erat præsidium.
5 Apparebat claustra Ægypti teneri, ut, cum vellet, rursum exercitum induceret; bello intestino cum fratre eum exitum fore,
ut victor, fessus certamine, nequaquam par Antiocho futurus
6 esset. Hæc, prudenter animadversa *a* maiore, cum adsensu
minor frater, quique cum eo erant, acceperunt; soror pluri-
7 mum adiuvit non consilio modo, sed etiam precibus. Itaque,
consentientibus cunctis pace facta, Alexandream recipitur, ne
multitudine quidem adversante, quæ in bello non per obsidionem modo, sed etiam postquam a mœnibus abscessum est,
quia nihil ex Ægypto subvehebatur, omnium rerum adtenuata

3 facti | rhodii exercebantur *Mg. et Vahlen* (*Gryn.* Rhodi exercebantur) 3 *et* 4 quam perseuerabant tam in exequenda re tam decimæ lenitas quam hæc gererentur *Mg.* (*Gryn.* quam perseverantiam in exseq. re Decimii lenitas. Cum hæc ger. *addita in margine stellula.*) XI,1,1 anthiocus 2 malexander excesserat *N.* recesserat? | petitus relictu templi maiorem ptolemeo cum regnum 5 adduxit 2, 1 gnarus ptolemeus 2 conterritus 3 recipit alexandrea et 3, 1 ad patres 2 cum is *Deinde scribendum videtur* confirmavit. *Em. 350.* 4, 1 anthiocum 2 ægypti | peculisi 5, 1 uelit *Gron.* | rursus me exercitum *Hertz*, *Mg.* (*cfr. XLIII, 20, 4. Gryn.* rursus exerc.) 2 cum exitum 3 et uictor | nequiquam per anthioco 6, 1 animaduersa maiorem 2 fratrem 3 præcibus

inopia erat. His cum lætari Antiochum conveniens esset, si 8
redducendi eius causa exercitum Ægyptum induxisset, quo specioso titulo ad omnes Asiæ et Græciæ civitates, legationibus recipiendis litterisque dimittendis, usus erat, adeo est offensus, ut multo acrius infestiusque adversus duos quam ante adversus unum pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit; 9
ipse primo vere cum exercitu Ægyptum petens, in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus 10
gratias, quod per eum regnum patrium recepisset, petentibusque, ut suum munus tueretur et diceret potius, quid fieri vellet, quam, hostis ex socio factus, vi adque armis ageret, respondit, non aliter neque classem revocaturum neque exercitum redduc- 11
turum, nisi sibi et tota Cypro et Pelusio agroque, qui circa Pelusiacum ostium Nili esset, cederetur; diemque præstituit, intra quam de condicionibus peractis responsum acciperet.

Postquam dies data indutiis præteriit, * navigantibus 12
ostio Nili ad Pelusium, per deserta Arabiæ * * ad Memphim 2
incolebant, et ab ceteris Ægyptiis, partim voluntate, partim metu, ad Alexandream modicis itineribus descendit. Ad Eleu- 3
sinem transgresso flumen, qui locus quattuor milia ab Alexandrea abest, legati Romani occurrerunt. Quos cum adve- 4
nientes salutasset, dextramque Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius *senatus consultum* scriptum habentes tradit adque om-

---

8, 1 is cum | anthiocum | essetiretducendi 2 quod 3 omnis specie et græciæ 4 recipiendisque litteris 5 et multo 9, 2 ipso primo | exercitum 10, 1 rinocarala ptolemei legantis 3 (*H.* ueretur) 4 hostiis ex poscio | agere 11, 2 toto 3 hostium nihil | cederet *Bekkerus* XII, 1, 1 et postquam | præterit 2 hostio nihil | desertarabiæ *Gryn. stellulam apposuit. Sententiam integri loci huiusmodi fuisse alii adnotarunt*: maritimis copiis navigantibus ostio Nili ad P., ipse per deserta Ar. ingressus Ægyptum receptusque ab iis, qui ad M. *cett.* 2, 2 (*H.* etäegab ceteris) 3 ab, alexandream | descenditur 3, 1 ad leunsinem *Turnebus* (*Gryn.* ad Leusinem) 4, 1 aduenienti | polliceretur abellas 3 popiliusscriptum habentis traditur *Schweighäuser post Gryn.* (tradit) *et Ursinum* (s. c. habentes)

5 nium primum id legere iubet. Quibus perlectis, cum se con-
sideraturum, adhibitis amicis, quid faciendum sibi esset, dixisset,
Popilius, pro cetera asperitate animi, virga, quam in manu
gerebat, circumscripsit regem ac „Priusquam hoc circulo ex-
6 cedas“ inquit, „redde responsum, senatui quod referam.“ Obstu-
pefactus tam violento imperio parumper cum hæsitasset, „Fa-
ciam“ inquit, „quod censet senatus.“ Tum demum Popilius dex-
7 tram regi, tamquam socio adque amico, porrexit. Die deinde
finita cum excessisset Ægypto Antiochus, legati, concordia etiam
auctoritate sua inter fratres firmata, inter quos vixdum con-
venerat pax, Cyprum navigant, et inde, quæ iam vicerat prœlio
8 Ægyptias naves, classem Antiochi dimittunt. Clara ea per
gentes legatio fuit, quod haud dubie adempta Antiocho Ægyptus
habenti iam redditumque patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat.
9 Consulum eius anni, sicut alterius clarus consulatus
insigni victoria, ita alterius obscura fama, quia materiam res
10 gerendi non habuit. Iam primum cum legionibus ad conve-
niendum *diem* dixit, non auspicato templum intravit. Vitio
diem dictam esse augures, cum ad eos relatum esset, decre-
11 verunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad montes
Siciminam et Papinum stativa habuit; deinde circa eadem
12 loca cum sociis nominis Latini hibernabat; legiones Romanæ,
quod vitio dies exercitui ad conveniendum dicta erat, Romæ
13 manserant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem,
cui Sardinia evenerat, in provincias iere. Eum ius dicere
Romæ (nam eam quoque sortem habebat) inter cives et pere-
grinos patres censuerant.

---

4 iubetur 5, 1 consideratuirum 5 inquid 6, 2 hæsitassis 3 inquid | popilius senatum dextram 7, 2 egypto anthiocus | concordiam 3 conuenerat pars cyprum *Perizonius* 4 nauigantur 5 ægyptiae | anthioco *Frob. II.* | dimittuntur 8, 1 clarea per gentis 2 dubiæ adempta anthiocus ægyptus habente 3 (*H.* stirpe) | ptolemei 9, 1 consul eius | sic alterius 10, 1 legationibus | ad conueniendum dixit 2 templumintuitio diem 3 relatum est *Mg. Em. 597* 11, 1 campus | montis 2 habuitur deninde 3 *Drak.* hibernavit 12, 1 romanæ q. uitio 3 manserent 13, 2 iere eumdum ius *Fieri potest, ut aliquid exciderit post* dum 3 sorte

Et Popilius et ea legatio, quæ missa ad Antiochum erat, **13**
Romam rediit. Rettulit, controversias inter reges sublatas
esse exercitumque ex Ægypto in Syriam reductum. Post 2
ipsorum regum legati venerunt. Antiochi legati, referentes,
omni victoria potiorem pacem regi, quæ senatui placuisset,
visam, eumque haut secus quam deorum imperio legatorum
Romanorum iussis paruisse, gratulati dein de victoria sunt, 3
quam ope *sua*, si quid imperatum foret, adiuturum regem
fuisse. Ptolemæi legati communi nomine regis et Cleopatræ 4
gratias egerunt: plus eos senatui populoque Romano quam 5
parentibus suis, plus quam diis immortalibus debere, per quos
obsidione miserrima liberati essent, regnum patrium prope
amissum *recepissent*. *Responsum* ab senatu est, Antiochum 6
recte adque ordine fecisse, quod legatis paruisset, gratumque
id esse senatui populoque Romano. Regibus Ægypti, Ptole- 7
mæo Cleopatræque, si quid per se boni commodique evenisset,
id magno opere senatum lætari, daturumque operam, ut regni
sui maximum semper præsidium positum esse in fide populi
Romani ducant. Munera legatis ut ex instituto mittenda cu- 8
raret, C. Papirio prætori mandatum. Litteræ deinde *e* Mace- 9
donia allatæ, quæ victoriæ lætitiam geminarent, Persea regem
in potestatem consulis venisse. Dimissis legatis, disceptatum 10
inter Pisanos Lunensesque legatos, Pisanis querentibus, agro
se a colonis Romanis pelli, Lunensibus adfirmantibus, eum, de
quo agatur, ab triumviris agrum sibi adsignatum esse. Sena- 11
tus, qui de finibus cognoscerent statuerentque, quinqueviros

XIII, 1, 1 anthiocum erant romam rettulit redit controuersias 2, 2 anthioci 3 pace regi senatuique placuisset uisa 4 aut 5 *et* 3, 1 iussus paruisse legati dein | *Gryn.* deinde uictoriam 2 ope si *Mg.* (summa ope si *Sigon.*) | adfuturum *Kreyss.* (*Gryn.* ad quam ope — adfuturum) 4, 1 ptolemei | cleopatre 5, 1 eo | qua 4 *et* 6, 1 admissum ab senatu 6, 1 anthiocum 2 paruisse 7, 1 ptolemeo cleopatreque 5 ducantur 8, 1 ex instituta 2 cum papirio 9, 1 deinde macedonia *Gron.* 10, 1 *Num* dimissis his legatis? 2 pisa|nolunensesque legatos et pisan|nis 4 ab utrumuiris 11, 2 quidem finibus | poscerent (Noscere *pro* cognoscere *in tali re Livius non dicit.*)

misit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blasionem, T. Sem-
pronium Muscam, L. Nævium Balbum, C. Apuleium Saturni-
12 num. Et ab Eumene et ab Attalo et ab Athenæo fratribus
communis legatio de victoria gratulatum venit. Et Masgabæ,
regis Masinissæ filio, Puteolis nave egresso præsto fuit, obviam
missus cum pecunia, L. Manlius quæstor, qui Romam eum
13 publico sumptu perduceret. Advenienti extemplo senatus datus
est. Is adulescens ita locutus est, ut, quæ rebus grata erant,
gratiora verbis faceret. Commemoravit, quot pedites equites-
que, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater
14 suus in Macedoniam misisset. Duas res ei rubori fuisse, unam,
quod rogasset eum per legatos senatus, quæ ad bellum opus
essent, et non imperasset, alteram, quod pecuniam ei pro fru-
15 mento misisset. Masinissam meminisse, *se* regnum a populo
Romano partum auctumque et multiplicatum habere; usu regni
contentum scire, dominium et ius eorum, qui dederint, esse.
16 Sumere itaque eos de se, non rogare, æquom esse, neque
emere ea ex fructibus agri ab se dati, quæ ibi proveniant.
Id Masinissæ satis esse et fore, quod populo Romano super-
17 esset. Cum iis mandatis a patre profectum postea consecutos
equites, qui devictam Macedoniam nuntiarent, gratulatumque
senatui iuberent indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri suo
esse, ut Romam venire velit Iovique optimo maximo in
Capitolio sacrificare et grates agere; id, nisi molestum sit, ut
ei permittatur, ab senatu petere.

14 Responsum regulo est, facere patrem eius Masinissam,
quod virum gratum bonumque facere deceat, ut pretium hono-

---

3 t. sempronium uscam (Ti. *Sigon.*) 12, 1 ab ateneo 3 *Gryn.* navem 4 pecuniam 5 peruiceret 13, 2 *Weiss.* Ibi adul. 3 quod pedites 4 quod elephantos 5 misit sed duas *Mg. Em. 597* (*Gron.* misisset. Sed) 14, 1 ruboris 3 esset | inparasset 4 misisset et 15, 1 meminisse regnum *Drak.* 16, 1 sumerent | eosdem se non rogare *Mg. Em. 597* (*Gryn.* eosdem, non se r.) | æquo esse 2 ibi prouenianiur 3 forte quod 17, 3 iuberent et indicarenttaceam rem 4 ioutique om in XIV, 1, 2 prætium

remque debito beneficio addat. Et populum Romanum ab eo 2
bello Punico forti fidelique opera adiutum, et illum favente
populo Romano regnum adeptum; æquatis iis, postea trium
regum bellis deinceps omnibus eum functum officiis. Victoria 3
vero populi Romani lætari eum regem mirum non esse, qui
sortem omnem fortunæ regnique sui cum rebus Romanis mi-
scuisset. Grates deis pro victoria aput suos penates ageret;
Romæ filium pro eo acturum. Gratulatum quoque satis suo 4
ac patris nomine esse. Ipsum relinquere regnum et Africa
excedere, præterquam quod illi inutile esset, non esse e re
publica populi Romani, senatum censere. Petenti Masgabæ, ut 5
Hanno Hamilcaris filius opses in locum * * exigeret. Munera 6
ex senatus consulto emere regulo quæstor iussus ex C pondo
argenti, et prosequi eum Puteolos, omnemque sumptum, quoad
in Italia esset, præbere, et duas naves conducere, quibus ipse 7
comitesque [regis] in Africam deveherentur; et comitibus om-
nibus, liberis servisque, vestimenta data. Haud ita multo post 8
de altero Masinissæ filio Misagene litteræ adlatæ sunt, missum
eum ab L. Paulo post devictum Persea in Africam cum
equitibus suis; navigantem, dispersa classe in Hadriatico mari,
Brundisium tribus navibus ægrum delatum. *Ad* eum cum 9
iisdem muneribus, quæ data Romæ fratri eius erant,

2, 2 fauente regnum p. r̄ adeptum *Editor aliquis post Frob. II.* 3 æquitatis iis *Weiss.*; *in idem et ipse incideram.* (*Gryn.* æquitate sua postea) 4 fructum officii (*Gryn. om.* eum) 3, 3 regnique suæ | immiscuisset *Kreyss.* 4 grates deiis p. r̄. uictoria *Mg. Em. 597* (*Gryn.* deis pro populi Romani victoria) 5 pro eum 5, 2 filius ospes *Sigon.* | locum exigeret *Gryn. stellulam apposuit. Omissorum hæc fere fuit sententiæ forma*: in locum alius cuiusdam postularetur, responsum est, haud æquum esse, senatum a Carthaginiensibus obsides ad arbitrium Masinissæ exigere. *Nam* exigeret *ad* ut *accommodatum videtur.* 6, 2 iussus et c. pondo 3 prosequiieum | sumptu 4 conduceret 7, 2 *Aut delendum est* regis *aut cum Gron. scribendum* eius. | et comitiis 8, 4 dispersam classem | mare 5 delatum eum 9, 2 idem | romanæ

L. Stertinius quæstor Brundisium missus *iussus*que curare, ut ædes hospi*tio*

15 in quattuor urbanas tribus descripti erant libertini, præter
2 eos, quibus filius quinquenni maior ex se natus esset, (eos,
ubi proxumo lustro censi essent, censeri iusserunt), et eos, qui
prædium prædiave rustica pluris sestertium triginta milium
3 haberent, * * censendi ius factum est. Hoc cum ita servatum
esset, negabat Claudius, suffragii lationem iniussu populi cen-
sorem cuiquam homini, nedum ordini universo, adimere posse.
4 Neque enim, si tribu movere possit, quod sit nihil aliud quam
mutare iubere tribum, ideo omnibus V et XXX tribubus
emovere posse, id est, civitatem libertatemque eripere, non,
5 ubi censeatur, finire, sed censu excludere. Hæc inter ipsos
disceptata; postremo eo descensum est, ut ex quattuor urbanis
tribubus unam palam in atrio Libertatis sortirentur, in quam
6 omnes, qui servitutem servissent, coicerent. Exquilinæ sors
exiit; in ea Ti. Gracchus pronuntiavit libertinos omnes censeri
7 placere. Magno ea res honori censoribus aput senatum fuit.

---

3 l. tertinius | missusque curare 4 *Post* hospi, *in quo vocabulo finitur fol. 159, intercidit folium primum quaternionis XXX, in quo reliqua de Misagene scripta erant (cfr. Val. Max. V, 1, 1), dein de comitiis in proximum annum (cfr. c. 16), tum de censura Ti. Sempronii Gracchi et C. Claudii Pulchri, repetitis quibusdam de superioribus censoribus, C. Flaminio et L. Æmilio.* XV, 1, 2 ex senatu esset *Kreyss.* (*Gryn.* ex SC. esset) 2, 1 *Interpunctionem emendavi (ut antea, me monente, fecerat Bierregaard). Nam vulgo sic locus describebatur:* esset. Eos — iusserunt: et eos, qui — haberent, censendi ius factum (*Weiss.* ius *factum) est 2 cæsi essent censere | quib. 3 rustica præ pluris sestertia xxx milium 4 haberent censendi *Mg. Forma loci huiusmodi fuit:* haberent; his, ubi patroni censerentur, censendi ius factum est (*cfr. Dion. Cass. XXXVI, 42 s. 25*), *aut similis. Aliquid deesse de loco censendi huic generi dato Creverius intellexit.* 4, 1 posset *Drak.* | quod si nihil 2 iuberet | trib. 3 eriperet 5, 2 urbanis tribunam palmam 3 in quem omnes in seruitutem seruisset 6, 2 titius gracchus *Frob. II.* (*Gryn.* T. Gracchus) | omnis 7, 1 eas res

Gratiæ actæ et Sempronio, qui in bene cœpto perseverasset,
et Claudio, qui non inpedisset. Plures quam ab superioribus 8
et senatu moti sunt et equos vendere iussi. Omnes iidem ab
utroque et tribu moti et ærarii facti; neque ullius, quem alter
notaret, *ab* altero levata ignominia. Petentibus, ut ex instituto 9
ad sarta tecta exigenda et ad opera, quæ locassent, probanda
anni et VI mensium tempus prorogaretur, Cn. Tremellius tri-
bunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit. Eodem 10
anno C. Cicereius ædem Monetæ *in monte* Albano dedicavit
quinquennio post, quam vovit. Flamen Martialis inauguratus
est eo anno L. Postumius Albinus.

Q. Ælio, M. Iunio consulibus de provinciis referentibus, 16
censuere patres, duas provincias Hispaniam rursus fieri, quæ A.u.c.587. A.Chr.167.
una per bellum Macedonicum fuerat; et Macedoniam Illyri- 2
cumque eosdem, L. Paulum et L. Anicium, optinere, donec
de sententia legatorum res et bello turbatas et *in* statum alium
ex regno formandas conposuissent. Consulibus Pisæ et Gallia 3
decretæ cum binis *legionibus quinum milium* peditum et equitum
quadringenorum. Prætorum sortes fuere, Q. Cassi urbana,
M'. Iuventi Thalnæ inter peregrinos, Ti. Claudi Neronis Sicilia,
Cn. Fulvi Hispania citerior, *ulterior* C. Licini Nervæ. A. 4
Manlio Torquato Sardinia obvenerat; nequiit ire in provin-
ciam, ad res capitales quærendas ex senatus consulto retentus.

8, 1 plusquam ad superioribus 2 remoti sunt *Douiat.* (*Gryn.* emoti) | æquos | idem 3 tribu remoti *Gron.* | ærari 4 notaret altero læuata (*Pigh.* notarat) 9, 2 probannida 3 et bimensus tempus *Crev.* (*Gryn.* bimensis tempus) 4 in senatu 10, 2 adem monetalbano *Drak.* (*Gryn.* ædem in monte Albano) 4 l. abinus (*supra scripto* l) postumius XVI, 1, 2 hispania 2, 1 macedonia 2 optinere decet de 3 *Gryn.* legatorum et res bello | et statum *Kreyss.* (*Gryn.* et statum alium eius regni formando) 3, 1 consul pisæ 2 cum binis (*H.* binise) peditum *Drak.* (*Gryn.* cum binis legionibus peditum) 3 quadringentorum *Drak.* (*Gryn.* quadringentenis) | q. causius urbana m iuuenti talnæ (M'. *et* Thalnæ *Sigon.*) 4 siciliæ 5 citeriorem c. licini (*Gryn.* ulterior *post* Nervæ *inseruit.*) 4, 2 nequid iret 3 capitalis

5 De prodigiis deinde nuntiatis senatus est consultus. Ædes deum Penatium in Velia de cælo tacta erat; et in oppido Minervio duæ portæ et muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat, et Lanuvi fax in cælo visa erat, et Calatiæ in publico agro M. Valerius civis Romanus nuntiabat ex foco suo san-
6 guinem per triduum et duas noctes manasse. Ob id maxime decemviri libros adire iussi, supplicationem in diem unum populo edixerunt et quinquaginta capris in foro sacrificaverunt. Et aliorum prodigiorum causa diem alterum supplicatio circa omnia pulvinaria fuit et hostiis maioribus sacrificatum est et
7 urbs lustrata. Item, quod ad honorem deum inmortalium pertineret, decrevit senatus, ut, quoniam perduelles superati. Perseus et Gentius reges cum Macedonia adque Illyrico in
8 potestate populi Romani essent, ut, quanta dona Ap. Claudio, *M.* Sempronio consulibus ob devictum Antiochum regem data ad omnia pulvinaria essent, tanta Q. Cassius et M'. Iuventius prætores curarent danda.

17 Legatos deinde, quorum de sententia imperatores L. Paulus, L. Anicius conponerent res, decreverunt decem in
2 Macedoniam, quinque *in* Illyricum. In Macedoniam culmina nominati A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo hi censorii, C. Licinius Crassus, collega in consulatu Pauli; tum prorogato
3 imperio provinciam Galliam habebat. His consularibus addi-

5, 2 deus *Kreyss.* (*Gryn.* deorum) | in uenia 3 anagnia terrae 4 fas 5 nuntiabat et foco *Kreyss.* (*Gryn.* e. f.) | sanguine *Grut.* 6, 2 xu. uiri adiri (*Erravitne ipse Livius?*) | (*H.* iussit) | suplicationem 5 hostis 7, 1 idem quod *Mg. Em. 598* (*Gryn.* Inde, quod) 8, 1 ap. claudio sempronio 2 anthiocum 3 esset tantasque cassius | et m. *Sigon.* XVII, 1, 3 quinque illyricum 2, 1 macedoniam culpmi nominati *Mg. Em. 598 dubitanter* (*Gryn.* in Maced. sunt hi nominati.) 2 *Post* nominati *duarum triumve litterarum spatium in fine versus H. esse scribit.* 2 lucus | ambo alii censorii *Weiss.* (ii). (*Gryn.* ambo censorii) 3 in consulnatu tum pauli prorogato 4 habebas 3, 1 is consularibus

dere Cn. Domitium Ahenobarbum, Ser. Cornelium Sullam, L.
Iunium, T. Numisium Tarquiniensem, A. Terentium Varronem.
In Illyricum autem hi nominati, P. Ælius Ligus consularis, 4
C. Cicereius et Cn. Bæbius Tamphilus (hic priore anno,
Cicereius multis ante annis prætor fuerat), P. Terentius Tusci-
vicanus, P. Manilius. Moniti deinde consules a patribus, ut, 5
quoniam alterum ex iis succedere C. Licinio, qui legatus
nominatus erat, in Galliam oporteret, primo *quoque* tempore
provincias aut conpararent inter se aut sortirentur, sortiti sunt.
M. Iunio Pisæ obvenerunt, quem, priusquam in provinciam 6
iret, legationes, quæ undique Romam gratulatum convenerant,
introducere in senatum placuit, Q. Ælio *Gallia*. Ceterum 7
quamquam tales viri mitterentur, quorum de consilio sperari
posset imperatores nihil indignum nec clementia nec gravitate
populi Romani decreturos esse, tamen in senatu quoque agitatæ
sunt summæ consiliorum, ut inchoata omnia legati ab domo
ferre ad imperatores possent.

Omnium primum liberos esse placebat Macedonas adque 18
Illyrios, ut omnibus gentibus appareret, arma populi Romani
non liberis servitutem, sed contra servientibus libertatem
afferre; ut et, in libertate gentes quæ essent, tutam eam sibi 2
perpetuaque sub tutela esse, et, quæ sub regibus viverent, et
in præsens tempus mitiores eos iustioresque respectu populi
Romani habere se crederent et, si quando bellum cum populo

---

2 haenobarbum | serg. *Frob. II.* | syllam *Tum Gryn.* L. Iunium, C. Antistium Labeonem, T. Numisium, *vel sic tantum novem effectis legatis. Nomen Labeonis e c. 31, 14 sumpsit. Sed et ubi Labeonis nomen exciderit et quodnam præterea, incertum est.* 4, 1 inlyricum | pæl. ligus 2 p. bæbius pamfilus *Sigon.* 3 (*H.* tuscivicanus *Gryn.* Tusciveicanus) 5, 2 ex his *Mg.* 3 nominatos | oportet primo tempore 6, 2 conuenerunt *Duk.* 3 q. ælio ceterum 7, 4 agitalte sunt summa *Mg. Em. 598* (*Gryn.* agitata est summa) 6 possunt XVIII, 1, 3 *et* 2, 1 libertatem gentes 2 perpetuamque *Mg. Em. 599 n.* (*Sigon.* perpetuamque sub tutela populi Romani esse) 4 crederent *om. Gryn.* | eo si

Romano regibus fuisset suis, exitum eius victoriam Romanis, sibi
3 libertatem adlaturum. Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationes *præter* prædiorum rusticorum tolli placebat.
4 Nam neque sine publicano exerceri posse et, ubi publicanus esset,
5 ibi aut ius publicum vanum aut libertatem sociis nullam esse. Ne ipsos quidem Macedonas id exercere posse. Ubi in medio præda administrantibus esset, ibi numquam causas seditionum et certa-
6 minis defore. Commune concilium gentis esse, inprobatum, *ne* volgi adsentator aliquando libertatem salubri moderatione datam
7 ad licentiam pestilentem traheret. In quattuor regiones describi Macedoniam, ut suum quæque concilium haberet, placuit et dimidium tributi, quam quod regibus ferre soliti erant, populo
8 Romano pendere. Similia his et *in* Illyricum mandata. Cetera ipsis imperatoribus legatisque relicta, in quibus præsens tractatio rerum certiora subiectura erat consilia.

19 Inter multas regum gentiumque et populorum legationes Attalus, frater regis Eumenis, maxime convertit in se omnium
2 oculos animosque. Exceptus enim est ab iis, qui simul eo bello militaverant, haut paulo benignius, quam si ipse rex
3 Eumenes venisset. Adduxerant eum duæ in speciem honestæ res, una gratulatio, conveniens in ea victoria, quam ipse adiuvisset, altera querimonia Gallici tumultus acceptæque cladis,
4 qua regnum in dubium adductum esset. Suberat et secreta

---

5 fuisse | romanis adlaturum crederent sibi adlaturum sibi libertatem metalli (*Gryn.* Rom., sibi lib. adlat. crederent. Metalli *Sustuli* crederent *Em. 600 n.*) 3, 1 quo ingens 2 locationesque prædiorum *Mg. Em. 599* 4, 1 publicanus est *Dœringius* 2 ibi auctius | nullam esset 5, 2 macedones | idem *Crev.*, *Em. 599* | prædam 3 nuncquam | seditionem 4 deore 6, 1 consilium *Sigon.* | gentis esset inprobum uulgi adsenator *Mg. Em. 600* (*Gryn.* gentis esset, ne improbum vulgus a senatu aliquando) 2 moderationi *Editor nescio quis* 7, 1 quattuor macedones describi macedoniam uisum quæque consilium (concilium *Sigon.*) 2 habere 3 tributique quam quod | ferri 8, 1 et illyricum | mandata ipsa ceteris ipsis XIX, 2, 1 his *Kreyss.* 2 militauerunt *Clericus* | aut | benigniusque quam 3 uenissent 3, 2 in eas uictoria 3 quærimonia gallique | aduertæque gladiis quæ *Walchius* (acceptæ cladis) *et Kreyss.* (*Gryn.* Advertæque gladiis regnum — adductum esse)

spes honorum præmiorumque ab senatu, quæ vix salva pietate
ei contingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quo-
que non boni auctores, qui spe cupiditatem eius elicerent: Eam 5
opinionem de Attalo et Eumene Romæ esse, tamquam de
altero Romanis certo amico, altero nec Romanis nec Persei
fido socio. Itaque vix statui posse, utrum, quæ pro se, an, 6
quæ contra fratrem petiturus esset, ab senatu magis inpetrabilia
forent; adeo universos omnia et huic tribuere et illi vero
negare. Eorum hominum, ut res docuit, Attalus erat, qui, 7
quantum spes spopondisset, cuperent, ni unius amici prudens
monitio veluti frenos animo eius, gestienti secundis rebus,
inposuisset. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipsum a non 8
securo Eumene Romam missus, speculator rerum, quæ a fratre
agerentur, monitorque fidus, si decedi fide vidisset. Is ad 9
occupatas iam aures sollicitatumque iam animum cum venisset,
adgressus tempestivis sermonibus rem prope prolapsam resti-
tuit, aliis alia regna crevisse rebus, dicendo; regnum eorum 10
novum, nullis vetustis fundatum opibus, fraterna stare concor-
dia, quod unus nomen regium et præcipuum capitis insigne
gerat, omnes fratres regnent. Attalum vero, qui ætate prox- 11
imus sit, quis non pro rege habeat? neque eo solum, quia
tantas præsentes eius opes cernat, sed quod haud ambiguum,
propediem regnaturum eum, infirmitate ætateque Eumenis sit,
nullam stirpem liberum habentis (necdum enim agnoverat
eum, qui postea regnavit). Quid adtinere vim adferre rei 12

4, 3 eius *Creverius* 5, 2 esset tamquam tamquam (*H.* temquam) 3 *Gryn.* Persi 6, 1 posset utrumque pro 3 tribueret ille 7, 1 ut rex 2 spei spopondisset | ne unius 3 munitio | renos animis | *Post* eius *spatium est 3 aut 4 litterarum.* 8, 2 securomene missus 3 monitusque | decedit 9, 3 tempestiuis temporibus *Gron.* | prolapsam rectiuit alis alia 10, 1 eorum nullum nouum nullus uetustis 3 capitis et signe 11, 1 quia ætater proximus si quis *Mg.* (qui) *et Kreyss.* (*Gryn.* quia ætate proximus, quis) 3 *Num* cernant? 4 infirmitatem ætatemque | eumenes esse *Mg.* (*Gryn.* Eumenis esset) 12, 1 adtineret *Gron.*

sua sponte ad eum mox venturæ? Accessisse etiam novam tempestatem regno tumultus Gallici, cui vix consensu et con-
13 cordia regum resisti queat; si vero ad externum bellum domestica seditio adiciatur, sisti non posse; nec aliud eum quam, ne frater in regno moriatur, sibi ipsi spem propinquam regni
14 erepturum. Si utraque gloriosa res esset, et servasse fratri regnum et eripuisse, servati tamen regni, quæ iuncta pietati sit, potiorem laudem fuisse. Sed enimvero cum detestabilis altera res et proxima parricidio sit, quid ad deliberationem
15 dubii superesse? Utrum enim partem regni petiturum esse an totum erepturum? Si partem, ambo infirmos, distractis viribus, et omnibus iniuriis [populi Romani] obnoxios fore; si totum, privatumne ergo maiorem fratrem an exulem illa ætate, illa corporis infirmitate, *vivere* an *ad* ultimum mori ius-
16 surum? Egregium enim, ut fabulis traditus impiorum fratrum eventus taceatur, Persei exitum videri, qui ex fraterna cæde raptum diadema in templo Samothracum, velut præsentibus dis exigentibus pœnas, ad pedes victoris hostis prostratus po-
17 suerit. Eos ipsos, qui, non illi amici, sed Eumeni infesti, stimulent eum, pietatem constantiamque laudaturos, si fidem ad ultimum fratri præstitisset.

20 Hæc plus valuere in Attali animo. Itaque introductus in senatum, gratulatus victoriam est, *et* sua merita eo bello fratrisque, si qua erant, et Gallorum defectionem, quæ nuper
2 ingenti motu facta erat, exposuit. Petiit, ut legatos mitteret ad eos, quorum auctoritate ab armis avocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Ænum sibi et Maroneam petiit.

---

2 aduenturæ *Duk.* | accessissent 4 quead 13, 3 ipse 4 erupturum 14, 1 seruasset 4 parricidio si quid 15, 2 erupturum | infirmus 3 iniuriis pro obnoxios *Mg.* (*Gryn.* iniuriis obnoxios) 5 infirmitate an ultimum *Mg.*, *cfr. Em. 601* (ad ultimum *Gron.*) 16, 1 ægregium | tabulis traditum imperiorum fratrem 2 uideritisqui | fraternas 3 samotracum 4 exigenti | uictoriis 17, 1 qui nillis amicis 2 fides 3 fratris XX, 1, 2 senatu gratulatum | est suam *Drak.* (victoriam, et sua *Gryn.*) 3 erat 4 facta erant 2, 1 petit 2 auctoritatem 3 æditis | petit

Ita destituta eorum spe, qui, fratre accusato, partitionem regni 3
petiturum crediderant, curia excessit. Raro alias quisquam
rex aut privatus tanto favore tantoque omnium adsensu est
auditus; omnibus honoribus muneribusque et præsens est cul-
tus et proficiscentem prosecuti sunt. Inter multas Asiæ Græ- 4
ciæque legationes Rhodiorum maxime legati civitatem conver-
terunt. Nam cum primo in veste candida visi essent, quod 5
et gratulantes decebat, et, si sordidam vestem habuissent, lu-
gentium Persei casum præbere speciem poterant, postquam 6
consulti ab M. Iunio consule patres, stantibus in comitio le-
gatis, an locum, lautia, senatumque darent, nullum hospitale
ius in iis servandum censuerunt, egressus e curia consul, cum 7
Rhodii, gratulatum se de victoria purgatumque civitatis cri-
mina dicentes venisse, petissent, ut senatus sibi daretur, pro-
nuntiat, sociis et amicis et alia comiter adque hospitaliter 8
præstare Romanos et senatum dare consuesse; Rhodios non
ita meritos eo bello, ut amicorum sociorum*que* numero habendi
sint. His auditis, prostraverunt se omnes humi, consulemque 9
et cunctos, qui aderant, orantes, ne nova falsaque crimina
plus obesse Rhodiis æcum censerent quam antiqua merita,
quorum ipsi testes essent, extemplo, veste sordida sumpta, 10
domos principum cum precibus ac lacrimis circumibant, oran-
tes, ut prius cognoscerent causam quam condemnarent.

M'. Iuventius Thalna prætor, cuius inter cives et pere- 21
grinos iurisdictio erat, populum adversus Rhodios incitabat,
rogationemque promulgaverat, ut Rhodiis bellum indiceretur 2

3, 2 partiturum crediderat | curiam *Sigon. tacite*, *Mg. Vid. præf. vol. II, 1 ad XXIII, 1, 1; cfr. supra c. 13, 12.* | excessit ut raro *Gron.* (*Gryn.* excessit. Ut raro) 4 omnibus oneribus pmuneribusquæ et præsens 5, 2 gratulantis 6, 3 lautiam *Frob. II.* 4 inisse seruandum (*Kreyss.* in iis esse servandum) 7, 2 rodi 3 pronuntia 8, 1 amiciis 3 sociorum numero *Ed. Curionis* | habendi sunt 9, 1 auditiis 10, 1 (*Interpungitur vulgo plene ante* extemplo.) 2 eum præcibus 3 condemnarentur *Crev.* XXI, 1, 1 t. iuuentius talna *Sigon.* (*Gryn.* M. Iuv. Talna)

et ex magistratibus eius anni deligerent, qui ad id bellum cum
3 classe mitteretur, se eum sperans futurum esse. Huic actioni
M. Antonius et M. Pomponius tribuni plebis adversabantur.
4 Sed et prætor novo maloque exemplo rem ingressus erat,
quod, non ante consulto senatu, non consulibus certioribus
factis, de sua unius sententia rogationem ferret, vellent iube-
5 rentne Rhodiis bellum indici, cum antea semper prius senatus
de bello consultus esset, deinde *ex auctoritate* patrum ad po-
6 pulum latum, et tribuni plebis, cum ita traditum esset, ne quis
prius intercederet legi, quam privatis suadendi dissuadendique
legem potestas facta esset, eoque persæpe evenisset, ut et, qui
non professi essent se intercessuros, animadversis vitiis legis
7 ex oratione dissuadentium, intercederent, et, qui ad interceden-
dum venissent, desisterent, victi auctoritatibus suadentium
legem. Tum inter prætorem tribunosque omnia intempestive
8 agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris ante
tempus intercedendo * * * in adventum im*peratoris*

22 „* * est. Peccaverimusne, adhuc dubium est; pœnas, igno-
minias omnes iam patimur. Antea, Carthaginiensibus victis.

2, 2 deligerent quid aut bellum cum classem 3 se cum 3, 2 m. antoni sed m. 4, 1 ingressurus 2 ante non consulto *Mg. Em. 601* 3 sententiam rogationem uellent ferrent iuberentne rodiis 5, 2 deinde patrum *Kreyss.* (*Gryn.* patrum *om.*) 6, 1 *Post* tribuni plebis *videri excidisse aliquid, quod pertinuerit ad factum tribunorum notandum* (quod legi promulgatæ statim intercederent), *Sigonius animadvertit.* | ne quid intercedere ei legi (*Omitti* prius *H. non adnotat.*) 3 potetastem | eaque | uter qui *Kreyss.* (*Gryn.* ut, qui) 4 aninaduersis uitis 5 ex ratione *Gron.* | intercederentur 7, 3 tum inpetratorem tribunosque | intempestiuæ 8, 2 'intercedendo in aduentum im *Recte inter* intercedendo *et* in aduentum im(peratoris) *aliquid excidisse statuunt. In litteris* im *desinit fol. 165. Intercidit folium postremum quaternionis XXX, in quo reliqua de certamine prætoris et tribunorum scripta fuerant et de legatis Rhodiorum tandem in senatum introductis Astymedeque, legationis principe, dicere et Rhodios purgare exorso.* XXII, 1, 1 Est *om. Gryn.* | peccauerimusnec

Philippo, Antiocho superatis, cum Romam venissemus, ex
publico hospitio in curiam gratulatum vobis, patres conscripti, *
ex curia in Capitolium ad deos vestros dona ferentes; nunc 2
ex sordido deversorio, vix mercede recepti ac prope hostium
more extra urbem manere iussi, in hoc squalore venimus in
curiam Romanam Rhodii, quos provinciis nuper Lycia adque
Caria, quos præmiis adque honoribus amplissumis donastis.
Et Macedonas Illyriosque liberos esse, ut audimus, iubetis, 3
cum servierint, antequam vobiscum bellarent, (nec cuiusquam 4
fortunæ invidemus, immo agnoscimus clementiam populi Romani),
Rhodios, qui nihil aliud quam quieverunt hoc bello, hostes ex
sociis facturi estis? Certe eidem vos estis Romani, qui ideo 5
felicia bella vestra esse, quia iusta sint, præ vobis fertis, nec
tam exitu eorum, quod vincatis, quam principiis, quod non
sine causa suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia oppug- 6
nata Carthaginienses, Athenæ oppugnatæ et Græcia in servi-
tutem petita et adiutus Hannibal pecunia, auxiliis Philippum
hostem fecerunt. Antiochus ipse ultro, ab Ætolis hostibus 7
vestris accersitus, ex Asia classe in Græciam traiecit; Deme-
triade et Chalcide et saltu Thermopylarum occupato, de pos-
sessione imperii vos deicere conatus *est.* Cum Perseo socii 8
vestri oppugnati, alii interfecti, *alii eiecti* reguli principesque
gentium aut populorum causa belli vobis fuere. Quem tandem
titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Non- 9
dum segrego civitatis causam a Polyarato et Dinone, civibus

---

3 antioco 5 donas *Post* conscripti *aut post* ferentes *excidisse verbum* (ibamus, deducebamur), *Sigon. et Creverius intellexerunt.* 2, 2 diuorsorio | decepti 3 orbem 5 carta quos reminis | amplissimumis (*Gryn.* amplissimis) 3, 1 et mecenas illyriosquæ liberisse ut 4, 2 inmo | clementiæ 3 nihil alibi quam qui fuerunt 5, 1 certe quidem uos *Mg. Em. 601* 2 uobis festis nec 3 exitum | num sine 6, 1 mesana 2 athennæ | græciam 7, 1 anthiocus 2 traicit 3 calcide | termopylarum 4 conatus cum *Mg.* 8, 2 occpugnati *supra scripto* p | interfecti reguli *Weiss.* | priscispesque 4 si periuri 9, 2 poliarato | dione *Gron.*

nostris, et iis, quos, ut traderemus vobis, adduximus. Si omnes
Rhodii æque noxii essemus, quod nostrum in hoc bello crimen
10 esset? Persei partibus favimus et, quemadmodum Antiochi
Philippique bello pro vobis adversus reges, sic nunc pro rege
11 adversus vos stetimus. Quemadmodum soleamus socios iuvare
et quam inpigre capessere bella, C. Livium, L. Æmilium
Regillum interrogate, qui classibus vestris in Asia præfuerunt.
12 Numquam vestræ naves pugnavere sine nobis; nostra classe
pugnavimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia adversus
13 Hannibalem inperatorem. Quæ victoria nobis eo gloriosior
est, quod, cum ad Samum magnam partem navium adversa
pugna et egregiam iuventutem amisissemus, ne tanta quidem
clade territi, iterum ausi *sumus* regiæ classi ex Syria venienti
14 obviam ire. Hæc non gloriandi causa rettuli (neque enim ea nunc
nostra est fortuna), sed ut admonerem, quemadmodum adiuvare
23 socios solerent Rhodii. Præmia, *et Philippo* et Antiocho devictis,
amplissima accepimus a vobis. Si, quæ vestra nunc est fortuna
deum benignitate et virtute vestra, ea Persei fuisset, et præmia pe-
titum ad victorem regem venissemus in Macedoniam, quid tandem
2 diceremus? Pecuniane a nobis adiutum an frumento? auxi-
liis terrestribus an navalibus? quod præsidium tenuisse nos?
3 ubi pugnasse aut sub illius ducibus *aut* per nos ipsos? Si
quæreret, ubi miles noster, ubi navis intra præsidia sua fuis-
set, quid responderemus? Causam fortasse diceremus aput
4 victorem, quemadmodum aput vos dicimus. Hoc enim legatos
utroque *de* pace mittendo consecuti sumus, ut ab neutra parte

---

3 ut traderemus ut uobis 4 rhodi | noxi 10, 1 partibus fuimus (*Minus probabile est*: In P. p. fuimus) | anthioci 11, 2 l. ælium regillum 12, 2 semul ad samuliterum in pamphilia 3 inperatoremq. uictoria 13, 3 pugnae et egræciam 4 iterumausregiæ classia ex suyria 14, 1 rettulit XXIII, 1, 1 præmia et anthioco (*prius* et *add. Weiss.*) 2 si qua | est forumadeumdeum benignitate 3 fuisse et præmiam 2, 1 ad frumento 2 ad naualibus 3 ducibus per 3, 2 quæretur 4 nos 4. 1 hic enim 2 ultraquæ pace | ut ne ab utraque parte *Gron.*, *Em. 602 n.*

gratiam iniremus, ab altera etiam crimen et periculum esset.
Quamquam Perseus vere obiceret, id quod vos non potestis, 5
patres conscripti, nos principio belli misisse ad vos legatos,
qui pollicerentur vobis, quæ ad bellum opus essent; navalibus,
armis, iuventute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia para-
tos fore. Ne præstaremus, per vos stetit, qui de quacumque 6
causa tum aspernati nostra auxilia estis. Neque fecimus igi-
tur quicquam tam*quam* hostes neque bonorum sociorum de-
fuimus officio, sed a vobis prohibiti præstare nequivimus. Quid 7
igitur? nihilne factum neque dictum est in civitate vestra,
Rhodii, quod nolletis, quo merito offenderetur populus Roma-
nus? Hic iam non, quod factum est, defensurus *sum* (non
adeo insanio), sed publicam causam a privatorum culpa segre-
gaturus. Nulla est civitas, quæ non et improbos cives ali- 8
quando et imperitam multitudinem semper habeat. Etiam 9
aput vos fuisse audivi, qui adsentando multitudini grassarentur,
et secessisse aliquando a vobis plebem nec in potestate vestra
rem publicam fuisse. Si hoc in hac tam bene morata civitate 10
accidere potuit, mirari quisquam potest, aliquos fuisse aput
nos, qui, regis amicitiam petentes, plebem nostram consiliis
depravarent? qui tamen nihil ultra valuerunt, quam ut in of-
ficio cessaremus. Non præteribo id, quod gravissimum est 11
in hoc bello crimen civitatis nostræ. Legatos eodem tempore
et ad vos et ad Persea de pace misimus, quod infelix con-
silium furiosus, ut postea audivimus, orator stultissimum fecit,

---

3 ab alteram 6, 2 estis nequis neque 3 quicquam tam hostes 4 prohibitio | præstare fuimus quid *Mg. Em. 602* 7, 3 rodii 4 hinc iam nunc quod *Gryn.* (non) *et Drak.* (hic) | factus | defensurus non 8, 1 nullam est *Mg. Gryn.* Nulla enim est | ciues et aliquando et imperita 9, 2 auditi | multitudinis 3 secessione 10, 1 in hæc | memorata ciuitatem 5 cæsarem non uti non præteriuo (*Si quid hinc efficiendum est, scribendum videri potest:* cessaremus, non ut deficeremus. Non præteribo) 11, 1 grauissimus 2 uestræ legatos et eodem 4 furiosius | oratio stultissimam

12 quem sic locutum constat, tamquam C. Popilius legatus Ro-
manus, quem ad summovendos a bello Antiochum et Ptole-
13 mæum reges misistis, loqueretur. Sed tamen ea, sive superbia
sive stultitia appellanda est, eadem, quæ aput vos, et aput
14 Persea fuit. Tam civitatium quam singulorum hominum mores
sunt; gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam
15 timidæ, in vinum, in Venerem proniores aliæ sunt. Athe-
niensium populum fama est celerem et supra vires audacem
esse ad conandum, Lacedæmoniorum cunctatorem et vix in
16 ea, quibus fidit, ingredientem. Non negaverim, et totam Asiæ
regionem inaniora parere ingenia et nostrorum tumidiorem
sermonem esse, quod excellere inter finitimas civitates videamur,
et id ipsum non tam viribus nostris quam vestris honoribus ac
17 iudiciis. Satis quidem et tunc in præsentia castigata illa le-
gatio erat, cum tam tristi responso vestro dimissa. Si tum
parum ignominiæ pensum est, hæc certe tam miserabilis ac
supplex legatio etiam insolentioris, quam illa fuit, legationis
18 satis magnum piaculum esset. Superbiam, verborum præ-
sertim, iracundi oderunt, prudentes inrident, utique si infe-
rioris adversus superiorem est; capitali pœna nemo umquam
19 dignam iudicavit. Id enimvero periculum erat, ne Romanos
Rhodii contemnerent. Etiam deos aliqui verbis ferocioribus
increpant, nec ob id quemquam fulmine ictum audimus.
24 Quid igitur superat, quod purgemus, si nec factum ho-
stile ullum nostrum est, *et* verba tumidiora legati offensionem
2 aurium, non perniciem civitatis meruerunt? Voluntatis no-
stræ tacitæ velut litem æstimari vestris inter vos sermonibus

---

12, 1 quod sic | romanosque|ad 2 anthiocum | ptolemeum 3 misisti 14, 1 cuitatium | homines morum 3 propiniores 15, 3 lacædemoniorum 16, 2 *Fort.* vaniora *Em. 602* | parare | tu|tumidiorem 4 quam uel uestris 17, 3 pensui est hæc certamen 4 suplex 5 satis fuit magnum 18, 2 inriderent *Curio.* 4 dignum iudicabitur 19, 2 rodii contempnerent 3 increpat | ne eo c id XXIV, 1, 1 purgamus *Gron.* 2 est uerba | offensione 2, 2 tacite *Periz.*

audio, patres conscripti. Favisse nos regi et illum vincere
maluisse, ideo bello persequendos esse credunt alii vestrum;
alii, voluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello perse- 3
quendos esse; neque moribus neque legibus ullius civitatis ita
conparatum esse, ut, si qui velit inimicum perire, si nihil fe-
cerit, quo id fiat, capitis damnetur. His, qui nos pœna, non 4
crimine liberant, gratiam quidem habemus; ipsi nobis hanc
dicimus legem: Si omnes voluimus, quod arguimur, non di-
stinguimus voluntatem a facto; omnes plectamur; si alii prin- 5
cipum nostrorum vobis, alii regi faverunt, non postulo, ut
propter nos, qui partium vestrarum fuimus, regis fautores
salvi sint; illud deprecor, ne nos propter illos pereamus.
Non estis vos illis infestiores, quam civitas est ipsa; et hoc 6
quia sciebant, plerique eorum aut profugerunt aut mortem sibi
consciverunt; alii, damnati a nobis, in potestate vestra erunt,
patres conscripti. Ceteri Rhodii, sicut gratiam nullam meriti 7
hoc bello, ita ne pœnam quidem sumus. Priorum nostrorum
benefactorum cumulus hoc, quod nunc cessatum in officio est,
expleat. Cum tribus regibus gessistis bella per hos annos. 8
Ne plus obsit nobis, quod uno bello cessavimus, quam
quod duobus bellis pro vobis pugnavimus. Philippum, An- 9
tiochum, Persea tamquam tres sententias ponite. Duæ nos
absolvunt; una aut dubia est aut gravior. Si illi de nobis
iudicarent, damnati essemus; vos iudicate, patres conscripti,
sit Rhodus in terris an funditus deleatur. Non enim de bello 10
deliberatis, patres conscripti, quod inferre potestis, gerere non

---

4 *et* 3, 1 credunt alii uestrum uoluisse *Mg. Em.* 602 *et ante Heusinger* (alii, alii vestrum) 3 uellet *Mg. et Vahlen. Sed vereor, ne gravius mendum subsit.* | perire ut si 4 capiti 4, 1 damnetur nisi qui nos 3 uolumus *Ed. Vascos.* 5, 2 postumo 4 saluissint | deprӕcor | propter *bis scriptum* 6, 1 illi | ciuitas et ipsa *Mg.* (*Gryn.* et *om.*) 2 qui sciebant *Perizonius* | præfugerunt 3 erant pc. 7, 3 quid 8, 1 tribus regionibus 2 *Crev.* quam prosit, quod *Sed cfr. 20, 9.* 9, 1 anthiocum 2 tris 3 dubia est ut grauior sit illi *Mg.* (*Aliter Em.* 603. *Gryn.* una dubia est, ut gravior sit. Illi de nobis si iud.) 4 iudicatis pc. si rodus 5 ac funditus 10, 2 inferere

potestis, cum nemo Rhodiorum arma adversus vos laturus
11 *sit.* Si perseverabitis in ira, tempus a vobis petemus, quo
hanc funestam legationem domum referamus. Omnia libera
capita, quidquid Rhodiorum virorum, feminarum est, cum omni
12 pecunia nostra naves conscendemus ac, relictis penatibus publicis privatisque, Romam veniemus et, omni auro et argento,
quidquid publici, quidquid privati est, in comitio, in vestibulo
curiæ vestræ cumulato, corpora nostra coniugumque ac liberorum vestræ potestati permittemus, hic passuri, quodcumque
13 patiendum erit. Procul ab oculis nostris urbs nostra diri-
14 piatur, incendatur. Hostes Rhodios esse, Romani iudicare
potestis; est tamen et nostrum aliquod de nobis iudicium,
quo numquam iudicabimus nos vestros hostes; nec quicquam
hostile, etiamsi omnia patiemur, faciemus."

25 Secundum talem orationem universi rursus prociderunt,
ramosque oleæ supplices iactantes, tandem excitati, curia ex-
2 cesserunt. Tunc sententiæ interrogari cœptæ. Infestissimi
Rhodiis erant, qui consules prætoresve aut legati gesserant
in Macedonia bellum. Plurimum causam eorum adiuvit M.
Porcius Cato, qui, asper ingenio, tum lenem mitemque sena-
3 torem egit. Non inseram simulacrum veri copiose, quæ dixerit, referendo; ipsius oratio scripta extat, Originum quinto
4 libro inclusa. Rhodiis responsum ita redditum est, ut nec
hostes fierent nec socii permanerent. Philocrates et Asty-
5 medes principes legationis erant. Partim cum Philocrate re-

3 laturus si perseuerabitis infra tempus 12, 1 publiciis 2 argento quæ quod publici quid priuati 4 corpori nostro conditique ac librorum 5 uestra potestate 14, 1 hostis | iudicare possunt teste est enim et nostrum *Mg.* (*Gryn.* possunt; est tamen et nostrum) 3 quod numquam iudicauimus *Gron.* | hostis XXV, 1, 1 orationem secundum uniuersi 2 curiæ accesserunt 2, 1 tunt *supra scripto* c 2 rodiis 3 macedoniam 3, 1 egit inseram non simul uiri copiasidque dixerit *Gryn.* (Non inseram simulacrum) *et Mg. Em. 604* (veri copiose; *Gryn.* uiri copiosi. *H. affirmat in codice esse* simulacrum uiri.) 4, 1 rodiis 3 legationes 5, 1 partem *Mg.* | cum philocraten renuntiarent

nuntiare Rhodum legationem placuit, partim cum Astymede
Romæ subsistere, *qui*, quæ agerentur, scirent certioresque suos
facerent. In præsentia deducere ante certam diem ex Lycia 6
Cariaque iusserunt præfectos. Hæc Rhodum renuntiata, quæ
per se tristia fuissent, quia maioris mali levatus erat timor,
cum bellum timuissent, in gaudium verterunt. Itaque ex- 7
templo coronam XX milium aureorum decreverunt; Theæte-
tum, præfectum classis, in eam legationem miserunt. Socie-
tatem ab Romanis ita volebant peti, ut nullum de ea re sci-
tum populi fieret aut litteris mandaretur, quod, nisi impetra-
rent, maior repulsæ ignominia esset. Præfecti classis id unius 8
erat ius, ut agere de ea re sine rogatione ulla perlata posset.
Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut sociali fœdere 9
se cum Romanis non inligarent, ob nullam aliam causam,
quam ne spem regibus absciderent auxilii sui, si cui opus
esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate et fortuna eorum
percipiendi. Tunc utique petenda societas videbatur, non quæ 10
tutiores eos ab aliis faceret (nec enim timebant quemquam
præter Romanos), sed quæ ipsis Romanis minus suspectos.
Sub idem fere tempus et Caunii descivere ab iis, et Myla- 11
senses Euromensium oppida occuparunt. Non ita fracti animi 12
civitatis erant, ut non sentirent, si Lycia et Caria ademptæ
ab Romanis forent, cetera aut se ipsa per defectionem libe-
rarent aut a finitumis occuparentur, includi se insulæ parvæ
et sterilis agri litoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis

---

2 *Gryn.* partem 3 substitere (*Gryn.* subsistere) quæ agerentur *Gron.* | sciret — faceret *Gron.* 6, 2 *De h. l.* (præfectos) *cfr. Em. 604.* | rodum | nuntiata *Mg.* | quæ persea tristitia 3 timor circum 4 in gaudium renuntiata uerterunt *Mg. Em. 604* (*H.* renuntiauerierunt) 7, 2 milib. *Gruterus* (*Polyb. XXX, 5 ἀπὸ μυρίων χρυσῶν*) | theodotum *Ursin. e Polybio* 3 præfectis 6 maiorapulsaisnomina *Mg. Em. 605* (*Gryn.* maior repulsis ignominia) 8, 2 ageret | possent 9, 1 amnos in amicitiam 3 si quod id opus (*hoc est* quoi) 5 perficiendi 11, 1 cauni | ab his *Mg.* | milassenses 12, 2 ut cum sentirent 5 qui nequaquam | tante

13 populum posset. Missa igitur iuventute, propere et Caunios,
quamquam Cibyratarum asciverant auxilia, coegerunt imperio
parere et Mylasenses Alabandensesque, qui Euromensium
provinciam ademptum et ipsi coniuncto exercitu venerant, circa
Orthosiam acie vicerunt.

26 Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur,
interim *in* Illyrico L. Anicius, rege Gentio, sicut ante dictum
2 est, in potestatem redacto, Scodræ, quæ regia fuerat, præ-
sidio inposito Gabinium præfecit, Rhizoni et Olcinio, urbibus
3 opportunis, C. Licinium. Præpositis his Illyrico, *cum* reliquo
exercitu in Epirum est profectus; ubi prima Phanota ei de-
4 dita est, omni multitudine cum infulis obviam effusa. Hinc,
præsidio inposito, in Molossidem transgressus, cuius omnibus
oppidis præter Passaronem et Tecmonem et Phylacen et Hor-
5 reum receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous et
Theodotus principes eius civitatis erant, insignes et favore
Persei et odio adversus Romanos, iidem universæ genti auc-
6 tores desciscendi ab Romanis. Hi conscientia privatæ noxæ,
quia ipsis nulla spes veniæ erat, ut communi ruina patriæ
opprimerentur, clauserunt portas, multitudinem, ut mortem
7 servituti præponerent, hortantes. Nemo adversus præpotentes
viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam, nobilis
et ipse adulescens, cum maior a Romanis metus timorem a

13, 1 iuuentutem 2 cybiratarum 3 parare | mylassensisalabandenique qui alabandesium euroaemensium *Mg. Em. 605 et Bekkerus* (*Gryn.* Mylasenses Alabandenosque) 4 prouincia ademptum *Weiss.* (*Gryn.* Euromensium provincia adempta) | ad (*pro* et) ipsos *Mg. Em. 605* | uenerunt *Mg. l. c.* 5 ortusiam an acie XXVI, 1, 1 romæ in asia gerunt interim illyrico 3 potestate 2, 1 fuerant 2 gabenium *Prænomen excidisse Drak. vidit.* | et locinio urb. opportunis 3 c. licinius 3, 1 inlyrico reliqua exercitum 2 epyrum | panota | dedita totomniummultitudinem *Mg. Em. 606*; *similiter iam Weiss.* (*Gryn.* dedita, tota multitudine) 3 infuriis 4, 1 hic præsidio *Duk.* 2 molosidem *Fort.* transgressus est 3 oppidiis | tegmonem *Sigon.* | et pilaceum 4 ducitur 5, 3 idem | gentis 6, 1 hic conscientia | noxa 2 ueniet erat 3 opprimerent 7, 1 præpotentis

principibus suis vicisset, „Quæ vos rabies“ inquit „agitat, qui
duorum hominum noxæ civitatem accessionem facitis? Equi- 8
dem, pro patria qui letum oppetissent, sæpe fando audivi;
qui patriam pro se perire æcum censerent, hi primi inventi
sunt. Quin aperimus portas et imperium accipimus, quod
orbis terrarum accepit?“ Hæc dicentem cum multitudo se- 9
queretur, Antinous et Theodotus in primam stationem ho-
stium inruperunt adque ibi, offerentes se ipsi volneribus, inter-
fecti, urbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephalonis 10
principis clausum Tecmonem, ipso interfecto, per deditionem
recepit. Nec Phylace nec Horreum oppugnationem tulerunt.
Pacata Epiro divisisque in hiberna copiis per opportunas ur- 11
bes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quo quinque legati
ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus,
conventum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiavit de sententia 12
consilii: Senatum populumque Romanum Illyrios esse liberos
iubere; præsidia ex omnibus oppidis, arcibus et castellis sese
deducturum. Non solum liberos, sed etiam inmunes fore Is- 13
senses et Taulantios, Dassaretiorum Pirustas, Rhizonitas, Olci-
niatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent. Daorseis 14
quoque immunitatem *dari*, quod, relicto Caravantio, cum armis
ad Romanos transissent. Scodrensibus et Dassarensibus et Sele-
pitanis ceterisque Illyriis vectigal dimidium eius *impositum*,
quod regi pependissent. Inde in tres patres Illyricum divisit. 15

---

2 uicisset quos rabies inquid 3 ciuitates | factis 8, 2 læcum obpætissent | audiui patriam 3 hii 4 accepimus 9, 3 ruperunt 4 romanisimili 10, 1 cepalonis principiis (*Gron.* Cephali. *Sed potuerunt cognatæ nominum formæ ab ipso Livio permutari.*) 2 tegmonem 3 recipit | pylacen 11, 1 pacataepro diuisisque 2 scoræ quoque quinque 12, 2 consili | romanorum 3 arciuus est castellis (*Mg. Em. 70* ex omnibus arcibus et castellis) 13, 1 foressenes et audantios dasserentiorum tirustaras ïuittas solciniatas quod (Pirustas *Sigon.*, Rhizonitas *Frob. II.*, *cetera Gryn.*) 14, 2 immunitatem quo (*Gryn.* imm. dare quod; dari *Mg.*) | relicto cauarent 3 scordensibus et dassarensis 4 illyris | eius quod *Muretus* 5 pendissent *Sigon.*

Unam eam fecit, quæ supra Issam est, alteram Labeatas omnes, tertiam Agrauonitas et Rhizonitas et Olciniatas accolasque eorum. Hac formula dicta[in] Illyrico, ipse in Epiri Passaronem in hiberna rediit.

27 Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante adventum decem legatorum Q. Maximum filium, iam ab Roma regres-
2 sum, ad Æginium et Agassas diripiendas mittit, Agassas, quod, cum Marcio consuli tradidissent urbem, petita ultro societate Romana, defecerant rursus ad Persea; Æginiensium
3 novum crimen erat. Famæ de victoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum urbem ingressos hostiliter
4 sævierant. Ad Æniorum quoque urbem diripiendam L. Postumium misit, quod pertinacius quam finitumæ civitates in
5 armis fuerant. Auctumni fere tempus erat, cuius temporis initio ad circumeundam Græciam visendaque, *quæ* nobilitata fama maiora auribus accepta sunt, quam oculis noscuntur,
6 uti statuit. Præposito castris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haut magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio et Athenæo, Eumenis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit,
7 inclytum oraculum; ubi sacrificio Apollini facto, inchoatas in vestibulo columnas, quibus inposituri statuas regis Persei fue-
8 rant, suis statuis victor destinavit. Lebadiæ quoque templum Iovis Trophonii adiit. Ibi cum vidisset os specus, per quod oraculo utentes sciscitatum deos descendunt, sacrificio Iovi Hercynnæque facto, quorum ibi templum est, Chalcidem ad

---

15, 2 supra dictam est *Mg. Em. 606* (*Gryn.* supra dicta est) 3 omnia tertiam agrauomtas et rizonita | et olceratinos *Frob. II.* 4 hoc | in *notavit Kreyss.* 5 redituri *Ante aut* in Epirum Passaronem *aut*, in *omisso*, Epiri Passaronem (*Weiss.*) *scribendum.* XXVII, 1, 2 ab romam 3 et cassas 2, 2 consule | petitam 3 ageniensium 3, 1 fame 4, 1 quoque hostiliter urbem *Kreyss.* 2 pertinaciut 5, 2 ad *om. Gryn.* | uisendamque nobilita (*H.* nobila) 3 famam | maioram *Kreyss.* (*Gryn.* magis) 4 ut statuit præposito *Mg. Em. 607* 6, 1 sulpicius galo 2 aut | scipioni 3 atheneo | tessaliam delpos petitur 7, 2 persei potuerant 8, 1 leuadiæ 2 trophonis *Sigon.* | adit 4 calchidem

spectaculum Euripi Eubœæque, tantæ insulæ ponte continenti
iunctæ, descendit. A Chalcide Aulidem traicit, trium milium 9
spatio distantem portum, inclytum statione quondam mille na-
vium Agamemnoniæ classis Dianæque templo, ubi navibus
cursum ad Troiam, filia victima aris admota, rex ille regum
impetravit. Inde Oropum Atticæ ventum est, ubi pro deo vates 10
anticus colitur templumque vetustum est, fontibus rivisque
circa amœnum; Athenas inde, plenas quidem et ipsas vetu- 11
state famæ, multa tamen visenda habentes, arcem, portus,
muros Piræeum urbi iungentes, navalia, *monumenta* magnorum
imperatorum, simulacra deorum hominumque omni genere et
materiæ et artium insignia.

Sacrificio Minervæ præsidi arcis in urbe facto profectus, 28
Corinthum altero die pervenit. Urbs erat tunc præclara, ante 2
excidium; arx quoque et Isthmus præbuere spectaculum, arx
inter *plana* omnia in immanem altitudinem edita, scatens fon-
tibus, Isthmus duo maria, *ab* occasu et ortu solis finitima, 3
artis faucibus dirimens. Sicyonem inde et Argos, nobiles ur-
bes, adit; inde haut parem opibus Epidaurum, sed inclytam
Æsculapi nobili templo, quod, quinque milibus passuum ab
urbe distans, nunc vestigiis revolsorum donorum, tum donis
dives erat, quæ remediorum salutarium ægri mercedem sacra-
verant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magni-. 4

---

5 euripi æuoque ante insulæ *Florebellus* (Eubœæque) *et Weiss.* (tantæ) | ponte conuenienti iuristæ descenditur 9, 1 a calchide aulidemerat-traicit | millium 2 stationem 3 agamemnioniæ | templum *Kreyss.* 4 filiam uictimaris admon|ta 4 *et* 10, 1 regem atticæ uentum (*In supplem.* impetravit *posuimus. Gryn.* petiit) | uates antieum *Kreyss.* (*Gryn.* vates Amphilochus) 11, 1 et ipse 2 habentis 3 phireum urbem iungentis (*Gryn.* Pireum) | naualia magnorum *Crev.* XXVIII. 1, 1 præsidio 2 corynthum 2, 2 aryx quoque et sthamus | aryx 3 inter omnia *Mg. Em. 607* | edita in scatensem fortibus sthamus 3, 1 maria occasu 2 scyonem 3 inclytum epidaurum sed inclutum æsculapi nobilita templo 5 tum domum diues 4, 1 lacedemonem adid

ficentia, sed disciplina institutisque memorabilem [ac visendam];
5 unde per Megalopolim Olympiam escendit, ubi et alia qui-
dem spectanda ei visa; Iovem velut præsentem intuens motus
animo est. Itaque, haud secus quam si in Capitolio immo-
6 laturus esset, sacrificium amplius solito apparari iussit. Ita
peragrata Græcia, ut nihil eorum, quæ quisque Persei bello
privatim aut publice sensisset, inquireret, ne cuius metu solli-
citaret animos sociorum, Demetriadem cum repeteret, in iti-
7 nere sordidata turba Ætolorum occurrit; mirantique et per-
cunctanti, quid esset, defertur, DL principes ab Lycisco et
Tisippo, circumsesso senatu per milites Romanos, missos *ab*
A. Bæbio *præfecto* præsidii, interfectos, alios in exilium actos
esse, bonaque eorum, qui interfecti essent, et exulum possi-
8 deri. Iussis, qui arguebantur, Amphipoli adesse, ipse, con-
vento Cn. Octavio Demetriade, postquam fama accidit, traie-
cisse iam mare decem legatos, omnibus aliis omissis, Apollo-
9 niam ad eos pergit. Quo cum Perseus obviam Amphipoli
omni solutus custodia processisset (id diei iter est), ipsum
quidem benigne adlocutus est; ceterum, postquam in castra
ad Amphipolim venit, graviter increpuisse traditur C. Sulpi-
10 cium, primum, quod Persea tam procul a se vagari per pro-
vinciam passus esset, deinde, quod adeo indulsisset militibus,
ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula sua

---

2 memorabilem ac silentiam *Mg. Em. 607* (*Gryn. tantum* memorabilem *putatque Vahlen ex repetitione vocis* magnificentiam *ortum* (m)acsilentiam.) 3 *Gryn.* ascendit 5, 2 spectanda et uisa iouem *Mg. Em. 608* (*Gryn.* spectanda uisa, et Iovem) 6, 2 perseagrata | aut nihil 3 publicæ | *Satisne sanum* cuius *absolute positum, an excidit substantivum* (pœnæ *vel* mali)? 4 animo | cum reuertit *Mg. Em. 608* 5 turba ne ætolorum 7, 1 percunctati 2 al. principes | lyciisco 4 a bæbio præsidi *Kreyss.* (*Gryn.* a Bæbio præside) | exsilium (? *sil.*) 5 possidere *Kreyss.* 8, 1 ampipolim *Duker.* (*Gryn.* possidere, qui arguebant. Iussis Amphipolim) | conuentu 9, 1 obuiam ampipolim nimis solutis cuius custodia *Mg. Em. 608* (*Gryn.* Amphipoli nimis soluta custodia) 2 die uter est 3 locutus 10, 2 passus est *Gron.* | indulsisset militessibi ut

pateretur; referrique tegulas et refici detecta, sicut fuerant,
iussit. Et Persea quidem cum maiore filio Philippo, traditos 11
A. Postumio, in custodiam misit; filiam cum minore filio, a
Samothrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit.

Ipse, ubi dies venit, quo adesse Amphipoli denos prin- 29
cipes civitatium iusserat litterasque omnes, quæ ubique de-
positæ essent, et pecuniam regiam conferri, cum decem le-
gatis, circumfusa omni multitudine Macedonum, in tribunali
consedit. Adsuetis regio imperio tamen novum formam ter- 2
ribilem præbuit: tribunal, summoto aditus, præco, accensus
insueta omnia oculis auribusque, quæ vel socios, nedum ho-
stes victos, terrere possent. Silentio per præconem facto, 3
Paulus Latine, quæ senatui, quæ sibi ex consilii sententia
visa essent, pronuntiavit; ea Cn. Octavius prætor (nam et
ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat: Omnium 4
primum liberos esse iubere Macedonas, habentes urbes easdem
agrosque, utentes legibus suis, annuos creantes magistratus;
tributum dimidium eius, quod pependissent regibus, pendere
populo Romano. Deinde in quattuor regiones dividi Mace- 5
doniam. Unam fore et primam partem, quod agri inter
Strymonem et Nessum amnem sit; accessurum huic parti trans 6
Nessum, ad orientem versum, qua Perseus tenuisset vicos,
castella, oppida, præter Ænum et Maroneam et Abdera; cis
Strymonem autem, vergentia ad occasum, Bisalticam omnem

---

4 tegulas et referri et tecta sicut *Kreyss.* (refici) *et Mg.* (detecta) (*Gryn.* et resarciri tecta, sicut) 11, 1 cum maiorem quidem filio 2 cum maiorem filio 3 samotrace | ampipolim XXIX, 1, 1 ampipolo 2 omnis | depositaeessent 4 macedonisum 2, 1 tamen noui in formam (*Gryn. et ceteri interpungunt:* præbuit tribunal. *Cfr. Em. 609. Sed ad* insueta *audiri fortasse potest* erant, *ut non prorsus opus sit scribi* accensus, insueta — auribusque, vel socios) 2 summoto additu *Kreyss.* (*cfr. Em. l. c. Gryn.* summotor aditus) 3 hostis 3, 3 esset 4 interprætata | referebatur 4, 2 habentis 3 annus creantis 4 pependisset legibus 5, 2 foret et 3 trymonem et nessum sit amnem sit 6, 1 successurum 3 abderatistrymonem *Mg. Em. 609* (*Gryn.* Abdera: trans Strymonem)

7 cum Heraclea, quam Sinticen appellant. Secundam fore re-
gionem, quam ob ortu Strymo amplecteretur amnis, præter
Sinticen Heracleam et Bisaltas, ab occasuque Axius termi-
naret fluvius, additis Pæonibus, qui prope Axium flumen ad
8 regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius
ab oriente, Peneus amnis ab occasu cingunt; ad septentrio-
nem Bora mons obicitur. Adiecta huic parti regio Pæoniæ,
qua ab occasu præter Axium amnem porrigitur; Edessa quo-
9 que et Berœa eodem concesserunt. Quarta regio trans Bo-
ram montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro. Ca-
pita regionum, ubi concilia fierent, primæ regionis Amphipo-
lim, secundæ Thessalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam
fecit. Eo concilia suæ cuiusque regionis indici, pecuniam
10 conferri, ibi magistratus creari iussit. Pronuntiavit deinde,
neque conubium neque commercium agrorum ædificiorumque
11 inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Me-
talla quoque auri adque argenti non exerceri; ferri et æris
permitti. Vectigal exercentibus dimidium eius inpositum,
12 quod pependissent regi. Et sale invecto uti vetuit. Dardanis
repetentibus Pæoniam, quod et sua fuisset et continens esset
finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiavit, qui sub
13 regno Persei fuissent. Post non impetratam Pæoniam salis
commercium dedit; tertiæ regioni imperavit, ut Stobos Pæo-
14 niæ dëveherent, pretiumque statuit. Navalem materiam et

---

5 senticen 7, 2 ortus 3 senticem | occasu qua acsius *Mg.* (Axius *Gryn.*) 4 additis poenis *Gron.* (*Gryn.* Pæonis) | prope auxiliumanflumen an regionem 5 colere 8, 2 pæneus omnis | ab sentenonem 3 obtecta huic | poeniæ quo 4 ædessa 5 et borea 9, 1 trans dorsum montem *Eundem montem hic et paulo ante significari apparet; nomen incertum est, Georgius Syncellus Βέρνον dicit; dorsi montis mentio parum apta est.* 2 inlyrico alter 3 ampipolim secunda tessalonicen 4 pellamus 6 conferri tibi 10, 2 editiciorumque 11, 2 exerceri nec fieri et æris permittit 12, 1 et sale innuceto 2 repentibus poeniam 13, 1 poeniam 2 stobosetpoeniæ 3 prætiumque statuitur

ipsos cædere et alios pati vetuit. Regionibus, quæ adfines barbaris essent (excepta autem tertia, omnes erant), permisit, ut præsidia armata in finibus extremis haberent.

Hæc pronuntiata primo die conventus varie adfecerunt 30
animos. Libertas præter spem data adrexit et levatum annuum
vectigal. Regionatim commercio interrupto ita videri lacerati, 2
tamquam animali in artus alterum alterius indigentes distracto;
adeo, quanta Macedonia esset, quam divisu facilis, ut se ipsa
quæque contenta pars esset, Macedones quoque ignorabant. Pars 3
prima Bisaltas habet, fortissimos viros (trans Nessum amnem
incolunt et circa Strymonem), et multas frugum proprietates
et metalla et opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit
omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars 4
celeberrimas urbes, Thessalonicen *et* Cassandream, habet, ad
hoc Pallenen, fertilem ac frugiferam terram; maritimas quoque
opportunitates ei præbent portus a Torone ac monte Atho
in Favonium alii insulamque Eubœam, alii ad Hellespontum
opportune versi. Tertia regio nobiles urbes Edessam et Be- 5
rœam et Pellam habet et Bottiæorum bellicosam gentem, in-
colas quoque permultos Gallos et Illyrios, inpigros cultores.
Quartam regionem Eordæi et Lyncestæ et Pelagones incolunt; 6

14, 3 exceptam | tertiam XXX, 1, 1 uariæ 2 spe data adrexest et 2, 1 regionatim mescio interruptis aduideri lacerata (*cfr. infra* § *6, 1*) *Mg. et Crev.* (lacerati) (*Aliter Em. 610. Gryn.* reg. commerciis interruptis ita uideri lacerata) 2 animalia in artus alteram alterius indicentis distracto *Mg. Em. 610* (*Gryn.* animalia in artus alterum alt. indigenteis distracta) 3 diuisui *Crev.* | et a se *Sigon. Fort.* ita ut se 4 contempta *Sigon.* | ignorabantur 3, 2 bisalta 3 incoluntur et circae | proprietas 4 ampipolis 5 solem macedoniam 4, 2 et *om.* | casandream 3 pellenem | rugiferam 4 ad toroneam montem athoeneaeuocant hunc alii insulamque *Mg.* (*Minus recte Em. 611.*) *Gryn.* ad Toronem ac montem Atho (Æneæ vocant hunc) alii ad insulam Eub. 5 ellespontum 5, 1 uerœam 2 uettiorum *Mg. Em. 611* (*Niebuhr* Bottiorum) 6, 1 regionem sordei commercio interruptis ita uideri laceratam et lingeste, *translato huc versu e* § *2.* (*Gryn.* Eordei et Lincestæ. Lyncestæ *Modius*)

7 iuncta his Atintania et Tymphæis et Elimiotis. Frigida hæc
omnis duraque cultu et aspera plaga est; cultorum quoque
ingenia terræ similia habet. Ferociores eos et accolæ barbari
faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes mores
8 suos. Divisa itaque Macedonia, partium usibus separatis,
quanta universa *esset*, ostendit.

31 Macedoniæ formula dicta, cum leges quoque se daturum ostendisset, Ætoli deinde citati; in qua cognitione magis, utra pars Romanis, utra regi favisset, quæsitum est, quam utra fecisset iniuriam
2 aut accepisset. Noxa liberati interfectores; exilium pulsis æque ratum fuit ac mors interfectis. A. Bæbius unus est damnatus, quod
3 milites Romanos præbuisset ad ministerium cædis. Hic eventus
Ætolorum causæ in omnibus Græciæ gentibus populisque eorum,
qui partis Romanorum fuerant, inflavit ad intolerabilem superbiam animos et obnoxios pedibus eorum subiecit, quos aliqua
4 parte suspicio favoris in regem contigerat. Tria genera principum in civitatibus erant, duo, quæ adulando aut Romanorum
imperium aut amicitiam regum sibi privatim opes oppressis
faciebant civitatibus; media una *pars*, utrique generi adversa,
5 libertatem *et* leges tuebatur. His *ut maior* aput suos caritas,
ita minor ad externos gratia erat. Secundis rebus Romanorum elati partis eius fautores soli tum in magistratibus, soli
6 in legationibus erant. Hi cum frequentes et ex Peloponneso

---

2 his autincaniæstrymepalis et elimonites *Gryn. et Palmerius* (Tymphæis, *etsi is* Stymphæis; *Gryn.* et Stymphalis) 7, 2 asper 4 *et* 5 in pacemmiscentes riuos *Mg.* (*Gryn.* ritus suos) 8, 1 diuisa aitquæ macedoniæ *Mg. Em. 612* (*Gryn.* Divisæ itaque Macedoniæ) 2 quanta uniuersostendit macedonæ formula *Mg. l. c.* (*Gryn.* quanta universos teneat Macedonas, formula — ostendisset. Ætoli) XXXI, 1, 2 cognitionem 3 regis | utrefecisset *Kreyss.* (*Gryn.* utri fecissent — accepissent) 2, 1 liberat | in exilium fulsis 2 fuit aut mors 3, 1 hæc 2 causa | (*H.* gentis) 3 romanorum inflauit fuerant ad 4 peditibus 4, 2 ut romanorum 3 opem 4 ciuitatemsibi | una utrique *Mg.* (*Gryn.* medium unum, utrique g. adversum) 5 libertatem leges 5, 1 his aput 2 ita maior ad | rebus elatis romanorum impartis *Gryn.* (elati Rom. partis) *et Mg. Em. 612* (Rom. elati) 3 eius fautores eius soli | in magistrationibus 6, 1 hii | poloponneso

et ex Bœotia et ex aliis Græciæ conciliis adessent, implevere
aures decem legatorum: Non eos tantum, qui se propalam 7
per vanitatem iactassent tamquam hospites et amicos Persei,
sed multo plures alios ex occulto favisse regi, qui per speciem
tuendæ libertatis in conciliis adversus Romanos omnia instrux-
issent, nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi, fractis ani- 8
mis † partium, aleretur confirmareturque auctoritas eorum, qui
nihil præter imperium Romanorum spectarent. Ab his editis 9
nominibus, evocati litteris imperatoris ex Ætolia Acarnaniaque
et Epiro et Bœotia, qui Romam ad causam dicendam seque-
rentur; in Achaiam ex decem legatorum numero profecti duo,
C. Claudius et Cn. Domitius, ut ipsi edicto evocarent. Id 10
duabus de causis factum, una, quod fiduciæ plus animorumque
esse Achæis ad non parendum credebant, et forsitan etiam in
periculo fore Callicraten et ceteros criminum auctores dela-
toresque; altera, cur præsentes evocarent, causa erat, quod 11
ex aliis gentibus principum litteras deprensas in commentariis
regiis habebant, in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum
litteris inventis.

Ætolis dimissis, Acarnanum citata gens. In his nihil 12
novatum, nisi quod Leucas exempta est Acarnanum conci-
lio. Quærendo deinde latius, qui publice aut privatim par- 13
tium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem exten-
dere, et ad Antissam in Lesbo insula diruendam, traducendos 14
Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt, quod Antenorem,
regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est
vagatus, portu receptum commeatibus iuvissent. Duo securi 15

---

2 boetiam | conciliaeessent (*H.* conciliabessent) 7, 2 actassent 3 fauisse reliqui per *Mg. Em. 613* (*Gryn.* fauisse: reliquos per — instruxisse:) 8, 1 animis aptium aletur *In* aptium *latet vox aut adversarios aut inter utrasque partes medios significans* (ancipitum?). 3 nihil eorum præter | exspectarentur 9, 2 euocatis 3 boetiam 10, 2 unam 3 esset acheis 4 fore galligaratenetoetceteros 11, 3 in aceis 12, 1 iætolis 13, 1 publicæ 14, 1 intissam (*Gryn.* Antissan) | insulam diruenda (*Fort.* diruendam et trad.) 2 metymna antisseos labeonum 3 profectum | circa lembum 4 receptu

percussi viri insignes, Andronicus Andronici filius Ætolus,
quod, patrem secutus, arma contra populum Romanum tulisset,
et Neo Thebanus, quo auctore societatem cum Perseo iunx-
erant.

32 His rerum externarum cognitionibus interpositis, Mace-
2 donum rursus advocatum concilium. Pronuntiatum, quod ad
statum Macedoniæ pertinebat, senatores, quos synedros vocant,
3 legendos esse, quorum consilio res publica administraretur. No-
mina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum
liberis maioribus quam quindecim annos natis præcedere in
4 Italiam placeret. Id, prima specie sævom, mox apparuit mul-
titudini Macedonum pro libertate sua esse factum. Nominati
sunt enim regis amici purpuratique, duces exercituum, præfecti
5 navium aut præsidiorum, servire regi humiliter, aliis superbe
imperare adsueti; prædivites alii, alii, quos fortuna non æqua-
rent, his sumptibus pares; regius omnibus victus vestitusque,
nulli civilis animus, neque legum neque libertatis æquæ pa-
6 tiens. Omnes igitur, qui in aliquis ministeriis regiis, etiam
qui in legationibus fuerant, iussi Macedonia excedere adque
in Italiam ire; qui non paruisset imperio, mors denuntiata.
7 Leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, ut non hostibus vic-
tis, sed sociis bene meritis dari viderentur, et quas ne usus
quidem longo tempore, qui unus est legum corrector, expe-
riendo argueret.

8 Ab seriis rebus ludicrum ex multo ante præparato,
et in Asiæ civitates et ad reges missis, qui denuntiarent,
et, cum circumiret ipse Græciæ civitates, invitatis prin-
9 cipibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam et artifi-

15, 4 cum perseandiunxerant XXXII, 2, 2 senatoreis quos symdedis 3 administrarentur 3, 4 placere 4, 1 nox 2 nomi|ne sunt 3 exercitūm 5, 2 alii aliquos | æquaret 3 pares regibus omnibus 4 animos | æque 6, 2 qui in ministeriis legationibus *Kreyss.* (*Gryn.* qui in minimis leg.) | fuerant *bis scriptum esse H. scribit.* | macedonia exdere 7, 2 dare uiderentur *Mg.* (*Gryn.* dare uideretur) | et quæ ne 8, 1 rebus ludorum quod ex *Mg. Em. 613* (*Gryn.* rebus ludicrum, quod ex) 3 ciuitates indignato principibus *Mg. l. c.* (*Gryn.* civitates, indixerat principibus) 4 amphipolim

cum omnis generis, qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo et athletarum et nobilium equorum convenit, et legationes cum victimis et quicquid aliud deorum hominumque causa fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita 10
factum est, ut non magnificentiam tantum, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoque legationibus paratæ et opulentia et 11
cura eadem. Vulgo dictum ipsius ferebant, et convivium instruere et ludos parare eiusdem esse, qui vincere bello sciret.

Edito ludicro omnis generis clupeisque æreis in naves 33
inpositis, cetera omnis generis arma, cumulata *in* ingentem 2
acervum, precatus Martem, Minervam Luamque matrem et ceteros deos, quibus spolia hostium dicare ius fasque est, ipse imperator face subdita succendit; deinde circumstantes tribuni militum pro se quisque ignes coniecerunt. Notata est in illo 3
conventu Europæ Asiæque, undique partim ad gratulationem, partim ad spectaculum contracta multitudine, tantis navalibus terrestribusque exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonæ, ut et privatis et civitatibus et gentibus dona data pleraque 4
eius generis sint ab imperatore, non in usum modo præsentem, sed etiam quæ domos aveherent. Spectaculo fuit ei, quæ 5
venerat, turbæ non scænicum magis ludicrum, non certamina hominum aut curricula equorum, quam præda Macedonica omnis, ut viseretur, exposita, statuarum tabularumque *et* textilium et vasorum ex auro et argento et ære et ebore factorum ingenti cura in ea regia, ut non in præsentem modo speciem, 6
qualibus referta regia Alexandreæ erat, sed in perpetuum usum fierent. Hæc, in classem inposita, devehenda Romam 7
Cn. Octavio data.

9, 3 terrarum omnis multitudo | æquorum 4 uectimis 5 fleri 10, 3 adque rudis cum 11, 1 æpulæ | opulentiæ cura eodem 3 scierent XXXIII, 1, 2 inpositos 2, 1 cumulata ingentem (*Em. 614 n.*) 2 præcatus | lunamque *Turnebus* 3 ipse imp. (*sic*) 4, 3 quod domos *Mg. Em. 613* 5, 2 *Duker.* convenerat 4 tabularumque extilium *Mg.* (*Gryn.* tabularumque textilium) 6 regio 6, 1 in præsenti *Scribendum videtur:* ut quæ non in pr. 7, 1 deuehendam 2 datam

Paulus, benigne legatis dimissis, transgressus Strymonem,
mille passuum ab Amphipoli castra posuit. Inde profectus,
8 Pellam quinto die pervenit. Prætergressus urbem, ad Spe-
læum, quod vocant, biduum moratus, P. Nasicam et Q. Maxi-
mum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios, qui
Persea iuverant bello, misit, iussos ad Oricum sibi occurrere;
ipse Epirum petens, quintis decimis castris Passaronem perve-
34 nit. Haud procul inde Anici castra aberant. Ad quem litteris
missis, ne quid ad ea, quæ fierent, moveretur; senatum præ-
dam Epiri civitatium, quæ ad Persea defecissent, exercitui
2 dedisse suo, missis centurionibus in singulas urbes, qui se di-
cerent ad præsidia deducenda venisse, ut liberi Epirotæ, sicut
Macedones, essent, denos principes ex singulis evocavit civita-
3 tibus. Quibus cum denuntiasset, ut aurum adque argentum
in publicum proferretur, per omnes civitates cohortes dimisit.
Ante in ulteriores quam in propiores civitates profecti, ut
4 uno die in omnes perveniretur. Edita tribunis centurionibus-
que erant, quæ agerentur. Mane omne aurum argentumque
conlatum; hora quarta signum ad diripiendas urbes datum est
5 militibus; tantaque præda fuit, ut in equitem quadringeni de-
narii, peditibus duceni dividerentur, centum quinquaginta milia
6 capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum
urbium diruti sunt; ea fuere oppida circa septuaginta. Vendita
7 præda omnis; inde ea summa militi numerata est. Paulus
ad mare Oricum descendit, nequaquam, ut ratus erat, expletis

---

3 trymonem 4 ab ampipolim 8, 2 ad pæleum *Potest locus appellatus esse* Peleum (*Πήλειον*). 4 bellum misit iussus 5 passuronem XXXIV, 1, 1 aderant adque litteris 2 ne quid ea adque fieret 4 *et* 2, 1 dedisse suos missis *Mg. Em. 614* (*Gryn.* dedisse: summissis) 3, 1 denuntiassent 2 cohere dimisit 3 in proprietatis profecti *Kreyss.* (*Gryn. tantum* in propiores profecti) 4, 2 mane omnem aurum 5, 1 cccc denari peditibus deceni 2 centena quinquagena 6, 3 præda omnium de ea *Mg. Em. 614* (*Gryn.* præda omnium, de ea — numeratum est)

militum animis, qui, tamquam nullum in Macedonia gessissent
bellum, expertes regiæ prædæ *se* esse indignabantur. Orici 8
cum missas cum Scipione Nasica Maximoque filio copias in-
venisset, exercitu in naves inposito, in Italiam traiecit. Et 9
post paucos dies Anicius, conventu reliquorum Epirotarum
Acarnanumque acto, iussisque in Italiam sequi principibus, quo-
rum cognitionem causæ *senatui* reservarat, et ipse, navibus expec-
tatis, quibus usus Macedonicus exercitus erat, in Italiam traiecit.

Cum hæc in Macedonia Epiroque gesta sunt, legati, 10
qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos et regem
Eumenem missi erant, in Asiam pervenerunt. Indutiis per 11
hiemem factis, et Galli domos abierant et rex in hiberna
concesserat Pergamum gravique morbo æger fuerat. Ver pri-
mum ex domo excivit iamque Synnada pervenerant, [cum]
Eumenes ad Sardes undique exercitum contraxerat. Ibi Romani 12
cum [et] Solovettium, ducem Gallorum, Synadis *esse compe-
rissent, eo et ipsi* ad colloquium et Attalus cum eis profectus
est; castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex
disceptatione inritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum 13
est locutus, rettulitque, ferociorem eum deprecando factum;
ut mirum videri possit, inter tam opulentos reges, Antiochum 14
Ptolemæumque, tantum legatorum Romanorum verba valuisse,

---

4 expertis | præde esse (se *add. Mg. Em. 614*) 8, 1 oricum missas 2 innauenissent 9, 4 causæ reseruarat *Duker.* 5 quibus unus 10, 2 ad finem dum 3 ini asiam 11, 2 facti | abierunt 3 concesserant pergamum pergrauique | fuerunt uer 4 exciuitatiamque *Videtur fuisse* excivit Gallos iamque, *ut Crev. scribi voluit.* | peruenerant cum eumenis *Mg.* (*cfr. Em. 615. Gryn.* cum Eumenes *Nimis audax sim, si suspicer Livium scripsisse:* et * *, princeps ducum Eumenis?) 5 ab sardis 12, 1 ibi romani cum et solouettium — synnades adlocutus et talus *Mg.* (*Cfr. Em. 615. Gryn.* Ibi et Romani Solouettium — Synnadis allocuti, et Attalus) 3 profectus sed castra *Mg. Em. 615* (*Gryn.* profectus: sed) 13, 1 licinius cons. regulo 2 depræcando 14, 1 uideri posset *Mg. Em. 615* | anthiocum ptolemeumq.

ut extemplo pacem facerent, aput Gallos nullius momenti fuisse.

35 Romam primum reges captivi, Perseus et Gentius, in custodiam cum liberis abducti, dein turba alia captivorum, tum, quibus Macedonum denuntia.um erat, ut Romam venirent, *et*
2 principum Græciæ. Nam ii quoque non solum præsentes exciti erant, sed etiam, si qui aput reges esse dicebantur, litteris
3 arcessiti sunt. Paulus ipse post dies paucos regia nave ingentis magnitudinis, quam XVI versus remorum agebant, ornata Macedonicis spoliis non insignium tantum armorum, sed etiam regiorum textilium, adverso Tiberi ad urbem est subvectus,
4 conpletis ripis obviam effusa multitudine. Paucos post dies Anicius et Octavius classe sua advecti. Tribus iis omnibus decretus est ab senatu triumphus, mandatumque Q. Cassio prætori, cum tribunis plebis ageret, ex auctoritate patrum rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes
5 inveherentur, imperium esset. Intacta invidia media sunt; ad summa ferme tendit. Nec de Anici nec de Octavi triumpho dubitatum est; Paulum, cui ipsi quoque se conparare erubuissent,
6 obtrectatio carpsit. Antiqua disciplina milites habuerat; de præda parcius, quam speraverant ex tantis regiis opibus, dederat nihil relicturis, si aviditati indulgeretur, quod in ærarium
7 deferret. Iratus Macedonicus exercitus imperatori *erat*; ita*que*
8 negligenter *erat* adfuturus comitiis ferendæ legis. Sed eos

---

XXXV, 1, 1 *Num* Romæ? 2 turbalia 3 uenirent principum græciæ *Mg.* (*Gryn.* uenirent, principumque) 2, 1 nam hii *Bekkerus* (*Gryn.* nam hi) 3, 1 regiadnaues 2 romorum *supra scripto* e | ornatam 4 sextilium | ab urbe 5 effusae multitudinem 4, 2 trib. is omnibus decretis *Rectene dicitur*: Tres hi omnes *pro eo, quod est*: omnes hi tres? 3 q. cassio pr. cum tr. pl. 4 ex auctoritate patruum ageret rogationem *Duker.* (patrum *Gryn.*) 5 adferrent ut is quo diem 5, 1 ab summa firme 3 paulum cum ipsi | conparare debuissent obtrectatio scripsit 6, 2 tantis regit opib. 7, 1 totus macedonicus exercitus imperatori ita negligenter adfuturus *Mg.* (*Paulo aliter Em. 616. Gryn.* Totus — imperatori erat negl. affut. *Fortasse fuerat*: Ob hæc iratus)

Ser. Sulpicius Galba, qui tribunus militum secundæ legionis in
Macedonia fuerat, privatim imperatori inimicus prensando ipse
et per suæ legionis milites sollicitando stimulaverat, ut fre-
quentes ad suffragium adessent: imperiosum ducem et malig- 9
num antiquando rogationem, quæ de triumpho eius ferretur,
ulciscerentur; plebem urbanam secuturam esse militum iudicia.
Pecuniam illum non dare potuisse; militem honorem *non* dare
posse. Ne speraret ibi fructum gratiæ, ubi non meruisset.

His incitatis, cum in Capitolio rogationem eam Ti. Sem- **36**
pronius tribunus plebis ferret, et privatis *de* lege dicendi locus
esset, *et* ad suadendum, ut in re minime dubia, haut quisquam
procederet, Ser. Galba repente processit et a tribunis postulavit, 2
ut, quoniam hora iam octava diei esset nec satis temporis
ad demonstrandum haberet, cur L. Æmilium non iuberent
triumphare, in posterum diem differrent et mane eam rem
agerent. Integro sibi die ad causam eam orandam opus esse.
Cum tribuni dicere eo die, si quid vellet, iuberent, in noctem 3
rem dicendo extraxit referendo admonendoque, exacta acerbe
munia militiæ; plus laboris, plus periculi, quam desiderasset
res, iniunctum; contra in præmiis, in honoribus omnia artata;
militiamque, si talibus succedat ducibus, horridiorem asperio- 4
rem*que* bellantibus, eandem victoribus inopem adque inhonora-
tam futuram. Macedonas in meliore fortuna quam milites
Romanos esse. Si frequentes postero die ad legem antiquan- 5

8, 2 serg. sulpicius 3 priuati | persandro ipse 9, 3 militum pecunia illum iudicia dare non potuisse *Gryn.* (militum indicia: pecuniam illum) *et Gron.* (non dare *Cfr. Em. 616 n.*) 4 honorem dare *Gron.* 5 ubi fructum XXXVI, 1, 1 is incitati | t. sempronius *Sig.?* 2 ferrent (*Fuitne*: tr. pl. ceterique tr. pl. ferrent?) | priuatis lege *Gron.* 3 esset ad suadendum *Mg.* (*Kreyss.* sed ad) | dubia aut si quisquam *Kreyss.* (*Gryn.* dubia, si quisquam) 4 procederetur 2, 1 serg. galba repetente | *Gryn.* et a tr. (*sic*) 2 hoia quam octaua 5 agere | diem | eammorandam opus esset 3, 1 *Gryn.* Cum tribunus | si quis | iuberet *Mg. Em. 616* 2 acerua munia 4 im præmiis 4, 1 asperiorem uellentibus eadem

dam adessent, intellecturos potentes viros, non omnia in ducis,
6 aliquid et in militum manu esse. His vocibus incitati, postero
die milites tanta frequentia Capitolium conpleverunt, ut aditus
7 nulli præterea ad suffragium ferendum esset. Intro vocatæ
primæ tribus cum antiquarent, concursus in Capitolium principum civitatis factus est, indignum facinus esse clamitantium,
8 L. Paulum, tanti belli victorem, despoliari triumpho. Obnoxios
imperatores tradi licentiæ adque avaritiæ militari. Iam nunc
nimis sæpe per ambitionem peccari; quid, si domini milites
imperatoribus imponantur? In Galbam pro se quisque probra
9 ingerere. Tandem, hoc tumultu sedato, M. Servilius, qui consul et magister equitum fuerat, ut de integro eam *rem* agerent,
ab tribunis petere, dicendique sibi ad populum potestatem fa-
10 cerent. Tribuni, cum ad deliberandum secessissent, victi auctoritatibus principum, de integro agere cœperunt, revocaturosque se easdem tribus pronuntiarunt, si M. Servilius aliique
privati, qui dicere vellent, dixissent.

37 *Tum Servilius:* „Quantus imperator L. Æmilius fuerit,
Quirites, si ex alia re nulla æstimari posset, vel hoc satis erat,
quod, cum tam seditiosos et leves milites, tam nobilem, tam
temerarium, tam eloquentem ad instigandam multitudinem inimicum in castris haberet, nullam in exercitu seditionem habuit.
2 Eadem severitas imperii, quam nunc oderunt, tum eos conti-
3 nuit. Itaque antiqua disciplina habiti quieverunt. Ser. quidem Galba, si in L. Paulo accusandi tirocinium ponere et
documentum eloquentiæ dare voluit, non triumphum inpedire
debuit, quem, si nihil aliud, senatus iustum esse iudicaverat,

5, 2 potentis 7, 4 dispoliari *Gron.* | triumphos 8, 1 obnoxius 2 militari in uno nimis se per *Gron.* (sæpe) *et Iacobsius* (iam nunc). *Potest etiam fuisse* sæpe ambitione (*Gryn.* in uno nimis se per ambitionem peccare) 9, 2 eam ageret 10, 2 ageret 3 se eadem | renuntiarunt *Duker.* (*Em. 617 n.*) | aliquæ priuati 4 *et* XXXVII, 1, 1 dixissent quantus' imp. (*sic*) 2 possit *Mg.* 5 habere nulla in 2, 1 aderunt ut (*Gryn.* tunc) eos 2 habita neque fecerunt *Mg. Em. 617* (habiti *Gryn.* tunc quieverunt *iam Ruben.*, *probante Gron.*) 3, 1 seruius 2 accusando *Mg. Em. 618*

sed postero die, quam triumphatum esset, *cum* privatum eum 4
læsurus esset, nomen deferret et legibus interrogaret; aut serius
paulo, cum primum magistratus ipse cepisset, diem diceret
inimico *et* eum ad populum accusaret. Ita et pretium recte 5
facti triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello gesto et
pœnam, si quid et vetere gloria sua et nova indignum fecisset.
Sed videlicet, cui crimen nullum, *nullum* probrum dicere po- 6
terat, eius obtrectare laudes voluit. Diem integrum hesterno
die *ad* accusandum L. Paulum petiit; quattuor horas, quantum
supererat diei, dicendo absumpsit. Quis umquam tam nocens 7
reus fuit, cuius vitia vitæ tot horis expromi non possent?
Quid interim obiecit, quod L. Paulus, si causam dicat, nega-
tum velit? Duas mihi aliquis contiones parumper faciat, unam 8
militum Macedonicorum, puram alteram, integrioris iudicii et
a favore et odio, universi populi Romani. Aput contionem
togatam et urbanam prius reus agatur. Quid aput Quirites 9
Romanos, Ser. Galba, diceres? Illa enim tibi tota abscisa
oratio esset: „In statione severius et intentius institisti; vigiliæ
acerbius et diligentius circumitæ sunt; operis plus quam antea
fecisti, cum ipse imperator ut exactor circumiret; eodem die
et iter fecisti et in aciem ex itinere *ductus es*. *Ne* victorem 10
quidem te adquiescere passus est; statim ad persequendos ho-
stes duxit. Cum te præda partienda locupletem facere posset,
pecuniam regiam translaturus in triumpho est et in ærarium
laturus.“ Hæc sicut ad militum animos stimulandos aliquem 11

4, 1 triumphatum est priuatum *Gron.* (*etsi is* et cum) | eum uisurus *Mg. l. c.* 3 *Probabiliter Kreyss.* magistratum | dicere inimico cum ad *Mg.* (*Gryn.* diceret, inimicum ad) 6, 1 crimen nullum probrum *Gron. Tum fort.* obicere poterat (*Crev.* cuius — dicere). 2 *De h. l.* (laudes) *cfr. Em. 618 n.* 3 die accusandum *Ed. Vascosani.* | petit 4 adsumpsit 7, 2 uitia uite | hori 8, 1 aliquas 3 *Crev.* et ab odio | uniuersis iūd. c. pr. *Mg. Em. 618* (*Gryn.* universo iudicante populo Romano) 4 rex agatur 9, 2 serg. galba 3 *Scribendum videtur* stetisti (*Em. 619*) | uigiliæ si aceruius 5 imperator et exactor *Weiss.* (*Gryn.* circumires) 6 ex itinere uictorem *Gron.* (*Gryn.* ex it. duxisti. Ne vict.) 10, 3 cum et præda 4 pecuniam regem 11, 1 stipulandos

aculeum habent, qui parum licentiæ, parum avaritiæ suæ inservitum censent, ita aput populum Romanum nihil valuissent,
12 qui, ut vetera adque audita a parentibus suis non repetat, quæ ambitione imperatorum clades acceptæ sint, quæ severitate imperii victoriæ partæ, proxumo certe Punico bello quid inter M. Minucium magistrum equitum et Q. Fabium Maximum
13 dictatorem interfuerit, meminit. Itaque accusatorem hiscere prohibuisset et supervacaneam defensionem Pauli fecisset.
14 Transeatur ad alteram contionem; nec Quirites vos, sed milites videor appellaturus, si nomen hoc saltem ruborem incutere et verecundiam aliquam imperatoris violandi adferre possit.
38 Equidem ipse aliter adfectus animo sum, qui aput exercitum mihi loqui videar, quam paulo ante eram, cum ad ple-
2 bem urbanam spectabat oratio. Quid enim dicitis, milites? Aliquis est Romæ, præter Persea, qui triumphari de Macedonibus nolit, et eum non iisdem manibus discerpitis, quibus Macedonas vicistis? Vincere vos prohibuisset, si potuisset,
3 qui triumphantes urbem inire prohibet. Erratis, milites, si triumphum imperatoris tantum et non militum quoque et uni-
4 versi populi Romani esse decus censetis. Non unius in hoc Pauli *honos agitur.* Multi etiam, qui ab senatu non inpetrarant triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paulo magis eripere decus perfecti belli Macedonici potest quam C. Lutatio primi Punici belli, quam P. Cornelio secundi, quam
5 illis, qui *post eos* triumphaverunt. Nec L. Paulum minorem

3 ita ap. prætorem nihil ualuisset 12, 2 seueritatem 3 parte 4 mag. equitum et quintum fabium 13, 1 accusatorem iscire potuisse et superuacaneam defensione pauli fuisse *Mg. Em. 619* (*Gryn.* accusatorem id scire potuisse et sup. defensionem P. fuisse.) 14, 3 adferri XXXVIII, 1, 3 expectabat 2, 1 quid etiam *Muretus* 3 isdem 5 triumphantis 3, 2 imperatori statum 4, 2 pauli multi *Mg. Em. 620* (*Gryn.* Non unius hoc Pauli.) | inpetrarunt *Mg.* 5 quam illi qui triumphauerant *Sigon.* (triumphaverunt *Gryn.*) *Deesse tamen aliquid ad rectam sententiam Gron. et alii senserunt* (quam sua decora illis, q. p. e. t.). *Sed fieri potest, ut quam extremum ortum sit errore ob comparativum et alia sententiæ forma fuerit.* (Nec illi, cum triumphaverant, meliores imperatores fuerunt, quam cum nondum triumphaverant, nec L. Paulum *cet.*)

aut maiorem imperatorem triumphus faciet. Militum magis
in hoc universi*que* populi Romani fama agitur; primum, ne 6
invidiæ et ingrati animi adversus clarissimum quemque civem
opinionem habeat et imitari in hoc populum Atheniensem,
lacerantem invidia principes suos, videatur. Satis peccatum 7
in Camillo a maioribus vestris est, quem tamen ante receptam
per eum a Gallis urbem violarunt, satis nuper *a* vobis in
P. Africano. Literni domicilium et sedem fuisse domitoris
Africæ, Literni sepulcrum ostendi, erubescamus. Gloria sit 8
par illis viris L. Paulus, iniuria vestra *ne* exæquetur. Hæc
igitur primum infamia deleatur, fœda aput alias gentes, dam-
nosa aput nostros. Quis enim aut Africani aut Pauli similis 9
esse in ingrata et inimica bonis civitate velit? Si infamia 10
nulla esset et de gloria tantum ageretur, qui tandem trium-
phus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de 11
Gallis triumphi, tot de Hispanis, tot de Pœnis ipsorum tantum
imperatorum an populi Romani dicuntur? Quemadmodum non
de Pyrrho modo nec de Hannibale, sed de Epirotis Cartha-
giniensibusque triumphi acti sunt, sic non M'. Curius tantum
nec P. Cornelius, sed Romani triumpharunt. Militum quidem 12
propria est causa, qui et ipsi laureati et quisque donis, quibus
donati sunt, insignes triumphum nomine cientes suasque et im-
peratoris laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non 13
deportati ex provincia milites ad triumphum sunt, fremunt; et

---

5, 3 universi p. r. 6, 4 lacerantem inuidiam 7, 2 acin camillo | re-
captam 3 uolarunt | insuper uobis *Mg.* (a *addiderat Gron.*) 4
domicilio et se non fuissæ 5 ostendit 8, 1 gloria sic par *Mg. Em.*
620 2 uestra cxsequetur *Mg. l. c.* (*Gryn.* ostendi. Erubescamus, glo-
ria si par i. v. L. P., iniuria vestra exæquetur) 3 infamiam 9, 2
Gryn. esse ingrata (*H. omitti in cod.* esse in *scribit*; *mihi non notatur.*)
10, 1 si in familia nulla 11, 2 hypanis 4 pyrro | carthagiensibusque
et macedonibus *Si vera est scriptura, ante scribendum esse* nec de H.
nec de Philippo *et post* nec P. Cornelius nec T. Quinctius, *Kreyss. vidit.*
12, 3 cient suasque *Mg. Em. 620* | et imp. (*sic*) 4 incendunt 13, 2
sint *Mg. Em. 621*

tamen tum quoque se absentes, quod suis manibus parta vic-
14 toria sit, triumphare credunt. Si quis vos interroget, milites, ad quam rem in Italiam deportati et non statim, confecta provincia, dimissi sitis, quid Romam frequentes sub signis veneritis, quid moremini hic et non diversi domos quisque abeatis vestras, quid aliud respondeatis, quam vos triumphantes
39 videri velle? Vos certe victores conspici velle debebatis. Triumphatum nuper de Philippo, patre huius, et de Antiocho est; ambo regnabant, cum de iis triumphatum est; de Perseo capto, in urbem cum liberis abducto, non triumphabitur?
2 Quod si in curru scandentes Capitolium, auratos purpuratosque, ex inferiore loco L. Paulus in turba togatorum unus privatus interroget: „L. Anici, Cn. Octavi, utrum vos digniores triumpho esse an me censetis?“, curru descensuri et præ pudore videntur
3 insignia ipsi sua tradituri. Et vos Gentium quam Persea duci in triumpho mavoltis, Quirites, et de accessione potius
4 belli quam de bello triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ urbem inibunt et navales socii; Macedonicæ legiones, suo abrogato triumpho, alienos spectabunt? Quid deinde tam opimæ
5 prædæ, tam opulentæ victoriæ spoliis fiet? Quonam abdentur illa tot milia armorum, detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quo signa aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia, tantum argenti cælati, tantum auri, tanta
6 pecunia regia? an noctu tamquam furtiva in ærarium deportabuntur? Quid? illud spectaculum maximum, nobilissimus opulentissimus*que* rex captus, ubi victori populo ostendetur?

3 tamen suum quoque *Gruterus* | absentis 14, 3 dimissi satis 4 diuersi do quisque habeatis 5 triumphantis uidere uellet XXXIX, 1, 1 *Vulgo prave capitis initium notatur in verbis* Triumphatum nuper 2 anthioco 3 de his *Kreyss.* 2, 1 in currum scandentis 4 currum i censuri *Mg. Em. 622* (*Gryn.* currum ei cessuri) | est præ 5 traditum ut nos 3, 2 *Gryn.* in triumphum 3 triumphari legiones et ex inlyrico 4, 2 nauale socii macedoniciæ 3 abrogat ut numpos alienos *Mg. Em. 622* (*Gryn.* abrogato triumphos) | expectabunt 4 opulentiæ 5, 3 remitterentur | ebornea tabula pictaetextilia 4 celati 6, 1 tamquam fortuna 2 illum | nobilissimum opulentissimum res 3 ostenditur *Gruterus*?

Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, 7
plerique meminimus. Perseus rex captus, Philippus et Alexander filii regis, tanta nomina, subtrahentur civitatis oculis?
Ipsum L. Paulum, bis consulem, domitorem Græciæ, omnium 8
oculi conspicere urbem curru ingredientem avent. Ad hoc fecimus consulem, ut bellum per quadriennium ingenti etiam
pudore nostro tractum perficeret. Cui sortito provinciam, cui 9
proficiscenti præsagientibus animis victoriam triumphumque destinavimus, ei victori triumphum negaturi *sumus* et quidem
non tantum *eum*, sed deos etiam suo honore fraudaturi? Dis 10
quoque enim, non solum hominibus, debetur triumphus. Maiores vestri omnium magnarum rerum et principia exorsi ab diis
sunt, et finem *eum* statuerunt. Consul proficiscens prætorve 11
paludatis lictoribus in provinciam et ad bellum vota in Capitolio nuncupat; victor, perpetrato *bello*, eodem in Capitolio triumphans ad eosdem deos, quibus vota nuncupavit, merita dona
portans redit. Pars non minima triumphi est victimæ præce- 12
dentes, ut appareat, dis grates agentem imperatorem ob rem publicam bene gestam redire. Omnes illas victimas, quas traducendas in triumpho locavit, alias alio cædente, mactate.
Quid? illas epulas senatus, quæ nec privato loco nec publico 13
profano, sed in Capitolio eduntur (utrum hominum voluptatis causa an deorum honoris?), auctore Ser. Galba turbaturi

---

7, 1 sypax 3 fili 8, 2 urbe | habent 3 ingentia 4 nostrum *Frob. II.* 9, 2 proficiscentis | uictori 3 et uictori | negaturi equidem *Mg. Em. 622* 4 non tantum sed *Weiss.* (*Gryn.* negaturi? et quidem non homines tantum, sed) | fraudari 10, 2 debetur utrum maiores *Gron.* 10, 3 uestros | principia et obsi (*H.* orbi) addiscut et finem statuerunt 11, 1 profiscens præteru. (*sic*) 3 perpetrato eodem in capitolio *Mg.* (*Em. 623* perpetrato eo, eodem) | triumpha|no ad 4 merita bonaque pr. transredit pars *Mg. Em. 623* (*Gryn.* merita dono populi Romani traducit. Pars) 12, 1 præcidentes 2 ob remp. 3 omnis 4 traducendo in triumpho uindicauit alias alios dente mactati quidem illac æpulae *Gryn.* (traducendas, cædente, mactate), *Gron.* (locavit), *Kreyss.* (quid? illas ep. *Gryn.* illas quidem ep.) *De* cædente *dubito. Num* dividente? 13, 1 senatus quod nec 2 uoluntatis 3 an deorum hominumque auctores erunt ulo galba *Dœring, præeunte Crev.* (*Gryn.* an deorum hominumque: autore Servio Galba)

14 estis? L. Pauli triumpho portæ claudentur? Rex Macedonum
Perseus cum liberis et turba alia captivorum, spolia Macedonum
in circo Flaminio relinquentur? L. Paulus privatus, tamquam
15 rure rediens, a porta domum ibit? Et tum, centurio milesque,
quibus ab imperatore Paulo donatus es, decreta potius, quam
quid Ser. Galba fabularetur, audisti et hodie me potius quam
16 illum audi. Ille nihil præterquam loqui, et *id* ipsum maledice
ac maligne, didicit; ego ter et viciens cum hoste provo-
canti pugnavi; ex omnibus, cum quibus manum conserui,
spolia rettuli; insigne corpus honestis cicatricibus, omnibus
17 adverso corpore exceptis, habeo." Nudasse deinde se dicitur
et, quo quæque bello volnera accepta essent, rettulisse. Quæ
dum ostentat, adapertis forte, quæ velanda erant, tumor in-
18 guinum proximis risum movit. Tum „Hoc quoque, quod ridetis"
inquit, „in equo dies noctesque persedendo habeo, nec magis
me eius quam cicatricum harum pudet pænitetque, quando
numquam mihi impedimento ad rem publicam bene gerendam
19 domi militiæque fuit. Ego hoc ferro sæpe vexatum corpus
vetus miles adulescentibus militibus ostendi; Galba nitens et
20 integrum denudet. Revocate, si videtur, tribuni, ad suffragium
tribus; ego ad vos, milites,

14, 1 claudenturex macedonum 2 macedonum circa fluminis (*Vahlen*: circa fluminio) *Koch.* (*Gryn.* Mac., circa flumen) 3 relinqueretur | priuatum 15, 1 et tu centurio miles quibus ab imp. paulo donatus decreuit potius quam seruius galba fabulentur audis et hoc dicere me *Mg. Em. 624* (*Gryn.* et tu, centurio, miles, quid de imp. Paulo senatus decrevit potius quam quid S. G. fabuletur, audi: et hoc dicere me) 16, 1 et ipsud *Aldus* maledicæ 2 dicit eo ter | cum hoste per prouocatio pugnauit *Mg. Em. 625* (*Gryn.* c. h. per provocationem pugnavi) 3 cum quib. magnum conseruis 5 exceptis adeo nudasse 17, 2 rettulisset 4 *et* 18, 1 mouitum hoc 2 inquid quam quo dies 3 penitetque 5 militiæfuitque 20, 2 *In* milites *desinit fol. codicis 187. Intercidit quaternionis* XXXIV *folium primum, in quo erat narratio de lege accepta et pars descriptionis pompæ triumphalis* (*cfr. Plut. Æm. Paul. 32, 33, 34*).

*Sum*mam omnis captivi auri argentique translati milliens 40
ducenties fuisse, Valerius Antias tradit, qua haut dubie maior aliquanto summa ex numero plaustrorum ponderibusque auri, argenti generatim ab ipso scriptis efficitur. Alterum tantum 2
aut in bellum proxumum absumptum aut in fuga, cum Samothracen peteret, dissipatum tradunt. Eoque id mirabilius erat, quod tantum pecuniæ intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis coacervatum fuerat. Itaque admodum inops 3
pecuniæ Philippus, Perseus contra prædives bellare cum Romanis cœpit. Ipse postremo Paulus in curru magnam cum 4
dignitate alia corporis, tum senecta ipsa maiestatem præ se ferens; *post* currum inter alios illustres viros filii duo, *Q.* Maximus et P. Scipio; deinde equites turmatim et cohortes peditum suis quæque ordinibus. Pediti in singulos dati *denarii* 5
centeni, duplex *centurioni*, *triplex* equiti. *Alterum* tantum pediti daturum fuisse credunt, et pro rata aliis, si aut non refragati honori eius fuissent aut benigne, hac ipsa summa pronuntiata, acclamassent. Sed non Perseus tantum per illos 6
dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus, sed etiam victor Paulus, auro purpuraque fulgens. Nam duobus e filiis, 7
quos, duobus datis in adoptionem, solos nominis, sacrorum familiæque heredes retinuerat domi, minor, ferme *duodecim* annos natus, quinque diebus ante triumphum, maior, quat-

---

XL, 1, 1 mam omnis | *Gryn.* translati H-S. millies 2 que aut dubiæ *Gron.* (*Gryn.* quæ haud dubie) 3 summae ex 4 scripto 2, 2 samotrachem *Iac. Gron.* (*Gryn.* Samothracem) 6 aliis coercebatur fuerat 3, 2 bellaregem|romanis cepit 4, 1 currum magna 3 ferens currum *Fortasse excidit etiam verbum*: incessit; post c. | fili duo maximum et p. suscicio *supra scripto* p (suspicio) (*Q. add. Sigon.*) 5, 1 in singuli | dati centeni *Gron.* 2 duplex equiti tantum *Gryn.* (centurioni, triplex) *et Muretus* (alterum) 3 non suffragi 4 summa nuntiata classe sed non (pronuntiata *Muretus*) 6, 2 casum 7, 1 filiisq. quos 2 nominibus 3 domini | ferme ann. (*sic*) natus

8 tuordecim annorum, triduo post triumphum decessit; quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes præ-
9 destinantes triumphos, oportuerat. Paucis post diebus, data a M. Antonio tribuno plebis contione, cum de suis rebus gestis more ceterorum imperatorum dissereret, memorabilis eius oratio et digna Romano principe fuit.

41 „Quamquam, et qua felicitate rem publicam administraverim, et *quæ* duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare vos, Quirites, arbitror, cum spectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint,
2 tamen paucis, quæso, sinatis me cum publica felicitate con-
3 parare eo, quo debeo, animo privatam meam fortunam. Profectus ex Italia, classem a Brundisio sole orto solvi; nona diei hora cum omnibus meis navibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusque et classibus
4 vestris sacrificavi. A Delphis quinto die in castra perveni; ubi exercitu accepto, mutatis quibusdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progressus, quia inexpugnabilia *castra* hostium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præsidia eius saltum ad Petram evasi et ad Pydnam regem acie vici.
5 Macedoniam in potestatem populi Romani redegi et, quod bellum per quadriennium quattuor ante me consules ita gesserunt, ut semper successori traderent gravius, id ego quindecim
6 diebus perfeci. Aliarum deinde secundarum rerum velut pro-

8, 2 patres | similis prædestinantis 9, 3 imperatorum dedissetremorabilis *Mg. Em. 625* (*Gryn.* disseruisset) XLI, 1, 1 quamquam ob quam l. pauloratio ad p. r. felicitate remp. *Mg. Em. 625 n. De adnotatione marginali cfr. ibd. Add. et p. 528.* (*Gryn.* quamquam et quam feliciter) | administrauerit 2 et duo *Gron.* (*Gryn.* et quod duo) | per domum eamper 3 uosque arbitror | uobis non triumphus 4 liberorumeorum fuerit 2, 1 quæsitso 2 eoque debeo 3, 2 brundisioq. 3 corcyræ tenum 4 classibus lustri sacrificaui *Sigon.* (*Gryn.* cl. lustra sacr.) 4, 1 peruenit 2 magnas 3 incxpugnabilia hostium 5 ad pugnam rege acie *Mg. Em. 625* (*Gryn.* ad pugnam rege coacto a. v.); *de* ad *cfr. tamen IV, 22, 4, X, 11, 11. XXIII, 1, 4, XXXIV, 18, 2.* 5, 1 p. r. redigit 2 *Num* gesserant?

ventus secutus. Civitates omnes Macedoniæ se dediderunt;
gaza regia in potestatem venit; rex ipse, tradentibus prope
ipsis dis, in templo Samothracum cum liberis est captus.
Mihi quoque ipsi nimia iam fortuna videri eoque suspecta 7
esse. Maris pericula timere cœpi in tanta pecunia regia in
Italiam traicienda et victore exercitu transportando. Postquam 8
omnia secundo navium cursu in Italiam pervenerunt, neque
erat, quod ultra precarer, illud optavi, ut, cum ex summo
retro volvi fortuna consuesset, mutationem eius domus mea
potius quam res publica sentiret. Itaque defunctam esse for- 9
tunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quod trium-
phus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus
funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cum ego et 10
Perseus nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spec-
temur, ille, qui ante se, captivos ipse, duci liberos vidit, inco-
lumes tamen eos habet; ego, qui de illo triumphavi, ab 11
alterius funere filii curru in *Capitolium vectus sum, ad alterum*
ex Capitolio prope iam expirantem veni; neque ex tanta
stirpe liberum superest, qui L. Æmili Pauli nomen ferat.
Duos enim, tamquam ex magna progenie liberorum, in adop- 12
tionem datos Cornelia et Fabia gens habent; Paulus in domo
præter me nemo superest. Sed hanc cladem domus meæ
vestra felicitas et secunda fortuna publica consolatur." Hæc 42
tanto dicta animo magis confudere audientium animos, quam
si miserabiliter orbitatem suam deflendo locutus esset.

Cn. Octavius Kalendis Decembribus de rege Perseo na- 2
valem triumphum egit. Is triumphus sine captivis fuit, sine

6, 3 in potestate 4 samotracum 7, 1 fortunam uideri *Hertzius* (*Gryn.* fortuna mea vid.) 8, 3 erant | præcarperiludo optauit cum 9, 2 publicam ea tam insignis 10, 1 cum eo et 2 nobiliam | expectemur 3 *Gryn.* se captivos, captivus ipse, *non animadversa nominativi forma.* 11, 1 eo qui 2 fili | currum ex capitolio *Supplevi fere ut F. Ursinus. Gryn. asteriscum apposuit.* 3 expirantes 4 æmilio pauli no feret 12, 2 *Gryn.* Pauli 3 præter sed nemo *Douiatius* (*Gryn.* præter se nemo) | mea 4 consulatur XLII, 1, 2 tanta 3 locus esse 2, 2 egist is triumphum

3 spoliis. Dedit sociis navalibus in singulos denarios septuagenos
quinos, gubernatoribus, qui in navibus fuerant, duplex, magistris
4 navium quadruplex. Senatus deinde habitus est. Patres
censuerunt, ut Q. Cassius Persea regem cum Alexandro filio
Albam in custodiam duceret; comites, pecuniam, argentum,
5 instrumentum, quod haberet, nihil * * * *Bithys filius Cotyis*,
regis Thracum *cum* obsidibus in custodiam Carseolos est
missus. Ceteros captivos, qui in triumpho ducti erant, in
6 carcerem condi placuit. Paucos post dies, quam hæc acta
erant, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad
7 redimendum filium aliosque obsides adportantes. Eis in
senatum introductis et id ipsum argumenti prætendentibus
orationi, non sua voluntate Cotyn bello iuvisse Persea, quod
obsides dare coactus esset, orantibusque, ut eos pretio, quantum
ipsi statuissent patres, redimi paterentur, responsum ex
8 auctoritate senatus est, populum Romanum meminisse amicitiæ,
quæ cum Cotye maioribusque eius et gente Thracum fuisset.
9 Obsides datos crimen, non criminis defensionem esse, cum
Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello
10 Romano occupatus, timendus fuerit. Ceterum, etsi Cotys
Persei gratiam prætulisset amicitiæ populi Romani, magis,
quid se dignum esset, quam quid merito eius fieri posset,
11 æstimaturum; filium adque obsides ei remissurum. Beneficia
gratuita esse populi Romani; pretium eorum malle relinquere

3, 1 in singulos x septuagenos quinque 2 magistri 4, 4 *et* 5, 1 haberet nihil regis tracum obsidibus (*Gryn.* haberet. Bitis regis Thracum filius cum obsidibus) *Videntur excidisse huiusmodi quædam*: nihil detrahens habere sincret; Bithys (*Zonar. IX, 24*); *sed de forma orationis nihil definio.* 6, 1 hæc tanta legati *Mg. Em. 625* (*Gryn.* hæc acta, legati) 2 rege tractum 3 filium filiosque obsides 7, 2 et in id ipsut 3 orationis *Gron.* 4 prætio 8, 2 tracum fuisse 9, 1 tracum genti neque ui neque eiusdem quidem perseus 11, 1 beneficia grauitate esse 2 prætium | male relinq. re (*sic*)

in accipientium animis quam præsens exigere. Legati tres
nominati, T. Quinctius Flamininus, C. Licinius Nerva, M. Caninius
Rebilus, qui obsides in Thraciam reducerent, et Thracibus
munera data in singulos binum milium æris. Bithys, cum 12
ceteris obsidibus a Carseolis accersitus, ad patrem cum legatis
missus. Naves regiæ captæ de Macedonibus, invisitatæ ante
magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt.

Hærente adhuc non in animis modo, sed pæne in oculis 43
memoria Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus trium-
phavit de rege Gentio Illyriisque. Similia omnia magis visa 2
hominibus quam paria. Minor ipse imperator, et nobilitate
Anicius cum Æmilio et iure imperii prætor cum consule con-
latus; non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non
spolia spoliis, non *pecunia* pecuniæ, non dona donis conparari
poterant. Itaque sicut præfulgebat huic triumphus recens, 3
ita apparebat ipsum per se intuentibus neqnaquam esse con-
temnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra marique 4
ferocem, locis munimentisque fretam gentem Illyriorum; regem
regiæque omnes stirpis ceperat. Transtulit in triumpho multa
militaria signa spoliaque alia et supellectilem regiam, auri 5
pondo XX et VII, argenti X et VIIII pondo, denarium X tria
milia, et CXX milia Illyrici argenti. Ante currum ducti 6
Gentius rex cum coniuge et liberis et Caravantius frater regis
et aliquot nobiles Illyrii. De præda militibus in singulos qua- 7

---

3 legati transnominatius quintius idaminimus *Gryn.*, *Frob. II.* (Flamininus), *Kreyss.* (tres). (*Gryn.* legati nominati T. Quinctius Flaminius. *De prænomine Quinctii dubitatur.*) 5 rebilius | traciam | tracibus 12, 1 bitis 3 inuisitate (*Gryn.* inusitatæ) XLIII, 1, 1 herente | nominanimis | pene 2 memoriam 3 illyrisq. 2, 3 cum cons̄. consulatus 5 spolia sponsiliis | non pecuniæ macedonicæ *Sigon.* (*Gryn.* non pecunia Macedonicæ) | dono donis 3, 1 regens 2 nequamquam 4, 2 ferocis | monumentisque *Kreyss.* (*Gryn.* locisque munitis) | fretam regem illyriorum 3 omnis | *Gryn.* in triumphum 4 aliam in triumpho et superlectilem 5, 2 *Argenti numerus corruptus est. Gron.* ∞ et nouem 6, 3 aliquod | illyri

dragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, sociis nominis Latini, quantum civibus, et sociis navalibus
8 dedit, quantum militibus. Lætior hunc triumphum est secutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus. Sestertium ducenties ex ea præda redactum esse, auctor est Antias, præter aurum argentumque, quod in ærarium sit latum; quod quia unde redigi potuerit, non apparebat, auctorem pro re
9 posui. Rex Gentius cum liberis et coniuge et fratre Spoletium in custodiam ex senatus consulto ductus, ceteri captivi Romæ in carcerem coniecti; recusantibusque custodiam Spoletinis,
10 Iguvium reges traducti. Relicum ex Illyrico prædæ ducenti viginti lembi erant de Gentio rege capti; eos Corcyræis et Apolloniatibus et Dyrrachinis Q. Cassius ex senatus consulto tribuit.

44 Consules eo anno, agro tantum Ligurum populato, cum hostes exercitus numquam eduxissent, nulla re memorabili gesta, Romam ad magistratus subrogandos redierunt, et primo comitiali die consules crearunt M. Claudium Marcellum, C. Sul-
2 picium Gallum. Deinde prætores postero die L. Iulium, L. Apuleium Saturninum, A. Licinium Nervam, P. Rutilium Calvum, P. Quinctilium Varum, M. Fonteium. His prætoribus duæ urbanæ provinciæ sunt decretæ, duæ Hispaniæ, Sicilia ac
3 Sardinia. Intercalatum eo anno; postridie Terminalia *Kalendæ* intercalariæ fuerunt. Augur eo anno mortuus est C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quinctium Flamininum.
4 Et flamen Quirinalis mortuus Q. Fabius Pictor. Eo anno

7, 3 latini quintum 8, 2 milex multoque | hs cc ex 3 antiantias 9, 1 coniugem 3 recusantibusqui | spolentinis 4 igituruium *Turnebus* 10, 1 ex inlyrico *Fort.* Reliqui ex Illyrica præda 2 gentio recaptos-corcyrei *Mg. Em. 626* (*Gryn.* erant: de G. rege captos eos Corcyræis) 3 et dyrraeinhisque cassius XLIV, 1, 1 ligurum optato 2 *Crev.* nusquam 4 marcellum et sulpicium 2, 2 nerua 3 calnum | quintilium 3, 1 posttridie | terminalia intercalaria et fuerunt *Crev.* (Kal.) *et Weiss.* (intercalariæ; *Gryn.* intercalares) 3 legerunt tullium quintium filaminenum (*Gryn.* Flaminium) 4, 1 m. fabius *Sigon.*

rex Prusia venit Romam cum filio Nicomede. Is, magno
comitatu urbem ingressus, ad forum a porta tribunalque
Q. Cassi prætoris perrexit, concursuque undique facto, deos, 5
qui urbem Romam incolerent, senatumque et populum Romanum
salutatum se dixit venisse, et gratulatum, quod Persea Genti-
umque reges vicissent, Macedonibusque et Illyriis in dicionem
redactis, auxissent imperium. Cum prætor senatum ei, si 6
velit, eo die daturum dixisset, biduum petiit, quo templa deum
urbemque et hospites amicosque viseret. Datus, qui circum- 7
duceret eum, *L.* Cornelius Scipio quæstor, qui et Capuam
ei obviam missus fuerat, et ædes, quæ ipsum comitesque eius
benigne reciperent, conductæ. Tertio post die senatum adiit; 8
gratulatus victoriam est; merita sua in eo bello commemoravit;
petiit, ut votum sibi solvere, Romæ in Capitolio decem maiores
hostias et Præneste unam Fortunæ, liceret; ea vota pro vic-
toria populi Romani esse; et ut societas secum renovaretur, 9
agerque sibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum *a*
populo Romano Galli possiderent, daretur. Filium postremo
Nicomedem senatui commendavit. Omnium, qui in Macedonia
imperatores fuerant, favore est adiutus. Itaque cetera, quæ 10
petebat, concessa; de agro responsum est, legatos ad rem
inspiciendam missuros. *Si* is ager populi Romani fuisset nec
cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habi-
turos esse. Si autem Antiocho non paruisse et eo ne populi 11
quidem Romani factum appareret, aut datum Gallis esse,

---

3 comitum urbem | atoruma porta tribunalque cassi 5, 1 concu|q. undique 3 persca getumque reges uenissent 4 illyris 6, 2 petit 7, 2 eum cornelius scipio q. tor qui 8, 1 senatu | agit *Drak.* (*Gryn.* adit) 2 commemorabitur petit 9, 1 societas et secum 2 anthioco | datum p. r. galli possideret 4 macedoniam 5 fuerat fauor est 10, 3 missuros is ager *Kreyss.* (*Gryn.* si ager) *Excidisse quædam puto et sic scriptum fuisse:* si is ager populi Romani factus esset, cum Antiochi fuisset *Em.* *627* 4 datus est 11, 1 antioci non peruissent eo ne — factum apparat aut datum gallis esset *Mg. Em. 627* (*sed ibi scripsi:* Antiochi non fuisse, *nondum invento* paruisse.) (*Gryn.* si autem Antiochi non fuisset, eo ne p. q. R. factum apparere: aut si datus Gallis esset)

ignoscere Prusiam debere, si ex nullius iniuria quidquam ei datum
12 vellet populus Romanus. Ne cui detur quidem, gratum esse
donum posse, quod eum, qui det, ubi velit, ablaturum esse
13 sciat. Filii Nicomedis commendationem accipere. Quanta
cura regum amicorum liberos tueatur populus Romanus, docu-
14 mento Ptolemæum Ægypti regem esse. Cum hoc responso
Prusia est dimissus. Munera ei ex * sestertiis iussa dari et
15 vasorum argenteorum pondo quinquaginta. Et filio regis
Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua
Masgabæ, filio regis Masinissæ, data essent; et ut victimæ
aliaque, quæ ad sacrificium pertinerent, seu Romæ seu Præ-
neste immolare vellet, regi ex publico, sicut magistratibus
16 Romanis, præberentur; et ut ex classe, quæ Brundisi esset,
naves longæ viginti adsignarentur, quibus uteretur. Donec ad
17 classem dono datam ei rex pervenisset, L. Cornelius Scipio
ne ab eo abscederet, sumptumque ipsi et comitibus præberet,
18 donec navem conscendisset. Mire lætum ea benignitate in se
populi Romani regem fuisse ferunt; munera sibi ipsi emi non
sisse; filium iussisse donum populi Romani accipere. Hæc de
19 Prusia nostri scriptores. Polybius eum regem indignum
maiestate nominis tanti tradit; pileatum, capite raso, obviam
ire legatis solitum libertumque se populi Romani ferre: ideo

---

3 ignosceret | deberet 12, 1 ne quo detur qui detur quidem *Muretus* (*Fuit* quoi detur. *Gryn.* ne quod detur quidem) 2 uellet *Mg.* 13, 1 felici nicomedis *Mg. Em. 627* (*Gryn.* Facile Nicomedis) | acciperet quantam 3 ptolemeum 14, 2 prusiaset dimissum *Weiss.* (*Gryn.* Prusias est dimissus) | ex sestertiis (*Gryn. vacuum spatium post* ex *reliquit.*) 3 argenteorum pl. et filio 15, 3 masgeare filiorum regis 4 aliamquæ q. ad | pertineret seuo romæ sub preneste immolaret uellet 16, 2 (*De interpunctione proximorum cfr. Em. 627*) 17, 1 l. cornelio 18, 1 amire letum et ea benignitatem (et *tolli iussit Crev.*) 2 populum r. | fuisse ferme munera 3 siesse *Kreyss.* (*Gryn.* munera sibi ipsum emisse: filium) | accepere 19, 1 cum regem | maiestatem 2 pilleatum | obuiam legatis 3 libertumq. si pr. ferret ideo *Mg. Em. 628* (*Gryn.* ferre, et ideo)

insignia ordinis eius gerere. Romæ quoque, cum veniret in 20
curiam, summisisse se et osculo limen curiæ contigisse, et deos servatores suos senatum appellasse, aliamque orationem non tam honorificam audientibus quam sibi deformem habuisse.
Moratus circa urbem XXX haut amplius dies in regnum est 21
profectus, actumque ***

---

4 eius genere 20, 1 quoque *et* 2 sumisisse se et (*præter quattuor primas litteras*) *obscura propter maculam.* 21, 1 aut amplius 2 *Post* actumque (*undecimum paginæ versum*) *duo aut tres versus olim scripti fuisse videntur, qui nunc evanuerunt. Kopitarius post* actumque *visus est sibi legere in* Asia bellum.

Subiicitur subscriptio:

TITI LIUI
AB URBE CONDITA
LIB. XLU EXP.
INC. LIB. XLUI FELICITER

Inter alterum et tertium subscriptionis versum aliis litteris et alio atramento scriptum est admodum obscure sutberti epi dedorostat.

TITI LIVII
HISTORIARUM ROMANARUM
LIBRI QUI SUPERSUNT.

EX RECENSIONE

Io. Nic. Madvigii.

EDIDERUNT

Io. Nic. Madvigius et Io. L. Ussingius.

VOL. IV PARS II.

FRAGMENTA LIBRORUM AMISSORUM ET PERIOCHAS CONTINENS.

HAUNIÆ MDCCCLXVI.

Sumptibus Librariæ Gyldendalianæ (F. Hegel).

Typis Schultzianis.

PRÆFATIO

Io. Nicolai Madvigii.

Ad absolvendam Livii editionem libris, qui integri aut pæne integri supersunt, subiungimus fragmenta librorum, qui interciderunt, et omnium periochas, sive epitomas appellare quis mavult. Dubitaveramus, an etiam indicem hominum rerumque apud Livium commemoratorum subiiceremus, quem in Clerici editione inchoatum, a Creverio et Drakenborchio auctum et emendatum, Kreyssigius, Weissenbornius, alii repetierunt. Visum est molestæ operæ multum, utilitatis parum fore, si indice tam copioso recudendo voluminis et pondus et pretium augeremus, quum præsertim, qui eius usum cum nostra editione coniungere vellent, facillime separatim eum comparare possent. Itaque fragmentis et periochis nihil adiecimus nisi eorum, quæ in singularum particularum præfationibus ita commemorata sunt, ut possit aliquis ea memoriæ obscure obversantia quærere, indiculum.

Fragmenta, quæ appellantur, perdiligenter nuper perlustravit Martinus Hertzius[1]), alia ex ordine tollens, alia addens, cuius rationes ubi probamus (quod in plerisque fit), nihil opus est hic dici. Quod tamen Charisius aut Nonius frequenter aut multis locis apud Livium aliquid reperiri scribit, quod etiam in libris servatis exstat, fragmentorum numerum his testimoniis augere noluimus, nec magis e Cassiodori chronico hic ponenda iudicavimus, quæ e Livii libris repetita iure creduntur, nomine tamen eius presso, quam quæ apud alios scriptores permulta e Livii libris derivata suspicari possumus. Priscianus XVIII § 292 p. 1208 P. non *assertio* scripsit, sed *asseri* (quod exponitur *trahi*), locos significans a Weissenbornio indicatos (add. III, 45, 2) et fortasse alios. De ceteris perpauca dicemus.

---

[1]) De T. Livii fragmentis commentationis partic. I et II. Vratislaviæ 1864 (in ind. scholar. acad. Vratisl.).

Fr. 8 id posuimus, quod solum e grammaticorum locis constat, Livium adiectivum posuisse *imberbis*, non *imberbus*. Cur autem Hertzius (I p. 11) dubitarit, historicusne significaretur, cuius prænomen (T.) ponitur, an Andronicus, nihil erat causæ in coniunctis et comparatis Varronis, Ciceronis, T. Livii (hoc ordine) auctoritatibus.

Fr. 20 non solum longe ceteris prolixius est, sed totum alius generis, non ab alio scriptore servatum, sed ex ipsis Livianorum librorum foliis aliquot protractum. In eo primum p. 4 v. 11 coniectura nostra utendum fuit. Nam quum in codice esset: *eadem virtus*, *quæ inritante oppugnaverat*, *victorem placabiliorem fecit*[1]), una littera detracta *(qua)* sententiam restituimus, ut Sertorius dicatur virtute Contrebiensium irritante urbem oppugnasse, eadem victor placabilior factus esse. Quod alii fecerant *irritantes*, perversissime virtus Sertorii dicitur oppugnasse irritantes eademque ipsum placabilem fecisse. Weiskii coniecturam aliis probatam omitto. Eadem pag. v. 13 ab imo *vetera arma* cum Weissenbornio scripsi, v. autem 11 *novaque iis* pro *novaque viris*, quod geminatione litterarum *ue* ortum puto. Nam quod Niebuhrius viros pro peditibus dictos putat, subiici enim e contrario *equitatum quoque*, dicuntur sic coniunctim *equites virique (equi virique)*, *viri* quidem per se, subsequente in altero demum orationis membro equitum mentione, nusquam, multoque minus, præcedente hoc: *referre vetera arma milites iussit*, recte *novaque viris* illa significatione subiicitur. Quod v. 9 ab imo sequitur *Fabros cura conquisitos*, non dubito, quin Livius *cum cura* scripserit, ut XXII, 42, 5, XXV, 22, 2. XXVII, 24, 8, XXXV, 9, 4, XXXVIII, 18, 7 et 23, 10, XXXIX, 7, 5; *cura* solum qui de modo rei agendæ posuerit, adiectivo non addito, non reperio. P. 5 v. 20 quid sit *Perpernam in maritimam regionem superponere*, nescio nec videtur ullo aut exemplo aut ratione sic dici, ut aut *præficere regioni* significet aut *in regionem superiorem mittere*; neque superior erat maritima; sed quid lateat, non assequor. Id dubium non est, quin in hac orationis continuatione: *ut*, *quæ* ...... *sint*. *tueri posset*, *et*, *si qua occasio detur*, ... *aggressurum* Livius non *posset*, sed *possit* scripserit, ut edidimus. V. 9 ab imo non posse omitti *ab* præpositionem, ab aliis iam intellectum erat; longe enim aliter imperator hostem equitibus (sagittariis, cet.) vexare dicitur. V. 5 probabilius mihi *in iis* suppleri visum est quam *igitur*.

---

[1]) *inritante*, quod Hertzius I p. 7 ponit, neque apud Cancellerium reperio neque apud Niebuhrium.

Fr. 30 retinui; neque enim video, cur Iornandes a Tacito sumpsisse credatur, quod apud Tacitum non dicitur.

In fr. 31 quod significatur incendium, quoniam ex Iulio Obsequ. 125 (65) constat L. Paulo, C. Marcello coss. (50 a. Chr.) accidisse, potius ex libro 108 extremo quam ex 109 sumptum esse, sero animadverti.

Fr. 41 ad Senecam magis pertinet, quod ex *et Livius*, quum particula prorsus abundaret, feci *T. Livius*, quemadmodum Seneca appellare solet.

Fr. 43 retinui recteque a Perizonio apud Appianum pro *Λίβωνι* substitutum *Λιονίῳ* (*Λιβίῳ*) censeo. Nam neque ullo modo probabile est, Libonem, cuius annalem (s. annales) Cicero in epistolis ad Atticum (libr. XIII, 30 et 32) anno 45 a. Chr. scriptis, qui Mummii (a. 146) decem legati fuerint, quærens bis nominat, librum, ut videtur, Attici annali similem et in magistratuum hominumque temporibus ordinandis positum, quisquis fuerit, quicquam uberius de rebus a. 43 in Syria gestis (alio opere, quod totum fingitur) narrasse, neque Appianus, qui paucis et communibus auctoribus usus est Latinis, illius scriptoris obscuri et eius ætate oblivione pridem obruti auctoritatem in illa una re seorsum a ceteris commemorasset.

In fr. 49 apud Senecam rhetorem suas. VI et a ceteris et a Bursiano sine ulla varietate scribitur (v. 24): *magnis interim ictus vulneribus, exsilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo.* Et tamen quid apertius, quam non posse aut usquam aut in hac enumeratione eandem rem sic bis significari, ut primum *filiæ mors* dicatur, deinde superaddatur distinctius *exitus tam tristis atque acerbus?* Filiæ enim exitus aperte significatur; Ciceronis ipsius neque acerbus (Romano vocis usu, id est, præmaturus) fuit neque inter ea mala, quæ vivus parum viriliter tulit, numerari poterat. Itaque apparet, quum Livius scripsisset *filiæ exitu t. t. atque ac.*, adscriptum esse *morte* idque male in contextum receptum. — In eodem fragmento extremo codicum scripturæ: *eiusdem fortunæ conposito fecisset* nihil propius visum est quam *compos in eo* (inimico) *fecisset.*

Periochas, quas nunc appellamus subscriptionem codicis Nazariani sequentes et usum vocabuli paucis quibusdam aliis exemplis confirmatum (vid. Iahn. præf. p. IX), ad nostrum autem tempus non minus apto nomine *epitomas* appellabant, nuper (1853) O. Iahnius, damnata eiectaque licentia illa, quæ a prima editione per eas grassata erat, exegit ad illius, quem dixi, codicis fidem, vetustate ceteros longe superantis et ab

Perioch. Lib. I (alt.) v. 20 *om.* Ancus Martius (p. 15) 3 *Voces* Hic tentandæ scientiæ ... ab Attio protinus factum *sine uncis supra* (*p. 14 v. 4 ab imo*) *inter* institutas renovavit et regnavit annis XXIV *interponuntur.* (*Pravo loco positas esse notavit Iahn.*) II, (p. 16) 10 tales trecentos esse coniuratos in mortem ipsius regis. quorum (*Nr. Verba subditicia id declarant, quod iam in* tales *significatur.*) 24 perferret id neglexisset (*unus ex r; ceteri codd.* perferret et negl.) (p. 17) 1 præterea adversus .... Veientes * et (*Mg.*) III, 3 capita VIII milia 19 inposuit. rapto .. occidit (*Mg. Prave dicitur* necessitatem imposuit *sine genitivo, qui longe seiunctus facile transiit in* occidit.) IV, 2 tribuni * * plebis V, 4 merere (*Nr. Cfr. Liv. XXVII, 11, 15.*) 15 in acie Clusinorum *, hoc (*Mg. Codd. r* stetissent *aut* starent, *supplemento minus probabili*) VII, 8 accusatione. cum telluris hiatu tota ad ultimum terita patria foret, tunc (*Nr. Nihil tale præcessisse, ipsa verba* in præaltam voraginem urbis Romanæ *ostendunt.*) 10 præcipitavit ita expletam. (*r. N* præcipitavit expletat) (p. 20) 2 lege sua damnatus (*Mg. Nr* lege lata) IX, 15 consules in senatu legendo observaverunt (*Mg. ex N:* in senatum observaverunt; *r* in senatu observ. *Agitur non de legendo senatu, sed de rogando.*) 16 Apulos Etruscos (*r*) 26 his X, (p. 22) 1 (*Distributiva vox* quaterni *ostendit, qui eam posuerit, de utroque collegio et augurum et pontificum, de quo apud Livium agitur, cogitasse.*) XII, 6 Brittios XIII, 5 Romam (*N. Cfr. per. VII, v. 9*) XIV, 11 his XVIII, 5 *om.* erat (*r*) XIX, 3 profectus — iussit ... nolebant — infeliciter (*Rectior sententia illa interpunctione fieri videtur; sed sic divellere verba nemo Latinus poterat.*) 1 viveret! iterum (*Mg.; r* iterumque. *Iahnii scriptura pravam habet sententiam:* Tum enim iterum —.) XX, 11 Viridomaro (*Sig. Nr* Vertomaro. *Paulo post non duo, ut Niebuhrius suspicatus est, sed tria lustra condita periocharum auctorem significasse, ostendit, quod* primo lustro, *non* priore *subiicitur; cfr. perioch. III init. Et fuerunt censores a. 235, 230, 225, 220; qui omnes in librum XX incidunt.*) 18 agro de Gallis (*r; N* agro Gallis) XXI, 1 secundi facta * * narrat et (*Mg Et* actum *et* acta et ortum *addita videntur, quum* initia, *quod Iahnius feliciter restituisse videtur, corruptum esset.* Transitus *mutari vix potest; itaque* narrantur *verum videtur.*) 12 permagna vexatione (*Nr*) XXII, 4 signibus *errore* 12 hostem * adversis (*Ald., etsi is* territum .. militem.) 13 pugnare committeret (*r*) 26 et *sine uncis* (*Mg.*) XXIII, 6 Barcinæ (*r*) 9 essent. nucibus ... vixerunt (et *r,* vixerint *ed. pr.*) 19 Publio et * * T. Manlio (*Iahn.*) XXV, 15 ingentem se virum (*N* Civem patremque gerere *Claudia-*

num dixisse, captivum *Senecam*, principem *Plinium min.*, *lexica demonstrant;* consulem talem gerere *dixit Valer. Max. IV*, *1*, *4* (*coll. VII*, *7*, *7*), *eodemque modo dicitur a Terentio* præbere strenuum hominem, *a Quintiliano* exhibere civilem virum *similiaque a Iustino; nec multum distat, quod apud Valerium Maximum*, *Senecam*, *Tacitum*, *Plinium frequens est*, agere bonum parentem *de eo*, *qui reapse sit. Cicero* gerere se honeste, aliquo pacto *dicit cum adverbio aut alia modi significatione*, *Horatius et Livius etiam adiectivum posuerunt*, medium se gerere, *quemadmodum postea alii; substantivo adiuncto* gerere se ducem *qui dixerit*, *quærendum est; nam apud Iustinum, qui solus testis erat*, *XXXII*, *3*, *1 Ieep codices suos omnes secutus* regem gerebat *edidit. Nec tamen hæc defendunt*, *quod apud eundem XXXVIII*, *5*, *5 ediderunt*, acerbius gerant.) XXVIII, 16 his 25 creatus. Africam (*Mg. Vid. Em. Liv. 214; præf. vol. II*, *2 p. VII et XII; append. disputat. de Asconio p. 4 de* est *post* us *omisso.*) XXIX (p. 32) 21 amicitiam (*Nr*) 23 Galade regno *errorene?* 31 Claudio collegæ (*et annotatur*, *in r esse* Livio collegæ; *videtur Iahnius in N reperisse* Claudius collegæ.) XXX (p. 33) 7 itaque (*r; N* idque) 17 bello, quo (*Mg. N et ex r unus* bello qui) | Insubrium (*N*) 18 dum (*Iahn.*) XXXI, 2 causa *errore* 8 petierunt post pacem Carthaginiensibus datam quadragesimo anno [ab urbe condita] paucis mensibus [cœptum est autem anno quingentesimo quinto]. cum (*Weiss.*) 13 ferri * quoque (*N*) XXXII, 6—7 navali prœlio Attalo rege ... maritimam oram *. (*Mg.;* bello *pro* prœlio *cod. Gudianus apud Gron.*) XXXIII, 2 ille *sine uncis* (*om. r*) XXXIV, 4 orsus est, * * citeriorem *errorene?* 6 his XXXV, 8 Pyrrhum inquit castra (*Interpungendo significavi*, *non magis hic accusativum cum infinitivo ab verbo*, *quod est* inquit, *pendere quam v. c. apud Liv. XXXIX*, *10*, *2.*) 16 sollicitabant, cum a p. R. descivisset bello (*Mg. e vest. N:* sollicitabat a p. R. descivisse et bellum; *edd. vulgo* descivit et bello) 17 Philopœmenen (*r*) 18 cum societate * iuncta A. S. r. b. G. intulisset, complures (*Mg.*) XXXVI, 5 his XXXVII, 5 Regillus *om. prænomine* (*Mg.*) XXXVIII, 6 refertur (*Nr. Similiter pluralem verbi numerum referri ad substantivum et sententiam subiectorum loco posita apud Tacitum Ann. VI*, *9* (*15*): constantia orationis et quia repertus erat, qui ..., eo usque potuere, *Siesbye admonet.*) XL, 1 nobilissimum *errorene?* (p. 38) 1 his 6 necatus est, ... devenit (*Duker*) XLII, 7 Perseo * eventu (*ed. pr.*) XLIII, 5 Romanarum (*Nr*, *sed vereor*, *ne mendum sit.*) XLIV, 3 minantes ut (*Perzion.*) 9 confligeret, * prædixit (*Translatum ad imperatorem videtur*, *quod eius permissu P. Sulpicius Gallus fecit.*) 10 erat (*r; N* erit *supra*

scripto a) | Illyricorum (*nescio quis editor*) 15 Illyricorum | quia is 16 his XLV, 9 Romanum * faverant (*Mg. Iahn.* regi) 12 redacta Æmilius (*interp.*) XLVI, (p. 41) 4 dimittebatur, a Roma * interemit (Romanis *r*, profugus *Mg. Gronovius* elapsus *supplebat.*) 5 receptus (*Mg. Cfr. ad XXVIII v. 25*) | L. Æmilius Paulus, q. P. v., mortuus. cuius ..... solveretur. Pomptinæ (*Mg. e Nr:* Æmilio Paulo .. mortuo) XLVII, 6 alter Ægypto (*ed. pr.*) 16 magistratum * * inire (*Drak.*) XLVIII, 5 Massinissam, re vera contra (*Mg. N* Masinissam regem contra) (p. 42) 6 ita populum concitavit (*Nr* ita concitavit) 10 nam pauper (*r. N* nam ut *supra scripto* et. *Græcorum est* καὶ γάρ.) 13 qui *sine uncis* (*Gron.*) 14 strato sine linteis (*Periz.*) 15 æris decus (*Orelli; r* æris decies. *V. 16 pro* solere *scribendum fortasse esse* oportere, *iam aliis in mentem venit.*) 18 prædes *sine uncis* (*Mg.* Prædes *ortum videtur ex* pr. *et* vades *et cum vera scriptura coniunctum.*) 36 etiam periculum (*N* etiannun. *Cfr. Handii Tursell. II, 585.*) (p. 43) 10 [et si gustaret] (*Neque ad* mandere *quemquam* gustare *adscripsisse puto, quod Iahnius præf. XI suspicatur, neque unde* si *in N ortum sit, sic apparet; ceteri enim* et gustare. *In mentem venit* et siccum gustare panem; *nam facile* cu, ccu *ante* gu *omitti poterat; sed inutiliter* mandere *et* gustare *coniunguntur. Fuitne:* mandere siccum panem tantum solito?) XLIX, 17 devicit (*Mg.* Devinco, ut *nemo unquam dixit;* vinco, evinco, pervinco *dicitur;* evicit *propius codicum scripturæ est quam* pervicit, *quod editiones habent ab antiquo aliquo editore ortum.*) 22 oppidum facerent (*Gron.*) (p. 44) 38 detectam sibi (*Periz.*) L, 6 cum III legatos .... ad Romanos misissent (*Mg. e N:* cum in legatos .... ad Romanos missi essent. *Ex* III *natum* in, *tum* legatos *factum ex* legati.) 7 his 9 Cato eam in legationem, nec (*r; in ex* III *natum.*) 16 etiam †versus in senecta (*Mg. Nervorum in hac re propria apud antiquos mentio;* versus in senectam, *quod r habent, prave per se, de nonagenario ridicule dicitur.*) 17 eius [maximus natu Micipsa Gulussa Mastanabal, qui e. G. l. e. erat,] P. (*edd. vett. Addita hæc vix esse possunt nisi ab ipso periocharum auctore. Et potuit* maximus *scribi nominaque ei accommodari, non animadverso, hæc usque ad* divisit *continuari.*) (28 *Rectius futurum fuisse* Romanos auxiliis *Duker annotat. Mihi in mentem venit* rem Romanorum auxilio; *sed melius erat* auxiliis.) 30 suffragantibus plebeis (*Periz.*) (p. 48) 1 creatus *sine* est (*quidam r?*) LI, 1 passus (*unus ex r, ed. pr.*) 16 Achaicis (*Gron.*) 17 consilio (*nescio quis editor*) LII, 1 qui auxilio (*Nr*) 13 Vatilium (*r*) LIII, 5 Acilius *om.* C. (*Hertzius. Codd.* ciulius) LV, 13 accidit * mane (*unus ex r*) LVII, 3 a *sine uncis* (*Delrius*) 4 ad septe-

nos (*ed. pr.*) 9 deprehendit, si (*Mg. N* depre si. *Ferri nequit:* Quem deprehendit, si .. esset.) 14 ea *sine uncis* (*ed. Froben. 1535*) 16 ex hisce .. dona se daturum (*Gron. N* ex his se .. se dat.) LVIII, 14 senatus. ante ... consularis, quia in (*r*) LX, 9 senis cum triente (*Mg. e vest. Nr:* sexis et triente; *cfr. Ascon. in Pison. p. 124 Hot., Schol. Bob. ad Cic. pro Sest. c. 25, etsi hi* trientes *plurali numero dicunt, ut Cicero ipse pro Sest.*) LXI, 6 agros * populi (*ed. pr.*) LXVI, 3 sustinere voluit, vinctus (*r? edd. vett.* Noluit — *sic enim Nr — additum est non animadversa periodi continuatione.*) LXVII, 7 *nulla defectus nota.* (*Utriusque prœlii locus indicatus erat hac fere forma:* primum prœlium ad * factum est, secundum ad Arausionem *aut* aput Arausionem, *unde nata in codd.* aprausionem *et similia.*) 18 in belli casus se Teutonis coniunxerunt (*Mg. e vest. codicum:* inbellicosiseteutonis [*N*], inbellicosisseteutonis [*r*]. *In belli casus Cimbros se cum Teutonis coniunxisse, admodum ex abundanti dicitur et prave, quasi prudentes imminens periculum caverint; loci significatio aptissima est nec in discursatione tumultuaria barbarorum mirari debemus regionem tam longe ab Hispaniæ finibus remotam.*) LXVIII, 1 [maritimos prædones id est] piratas. (*Utrum in N additicium sit, et r ostendunt, omittentes, quæ nos omisimus, et ordo verborum. Inferior et media ætas vulgo* piratas *appellabat.*) 8 Athesim * * castellum (*Supplementum idem Iahnio placuerat, nisi quod* parvam manum *scripsit. Legionem in hac re appellat Plinius H. N. XXII, 6.*) 16 primus culleo (*Nr*) LXIX, 7 † magnos (*Puto a scriptore positum pro eo, quod est:* audiendo magnos viros et legendo libros eorum.) 12 secundam *errore* LXXI, 7 coitus (*Duk.*) LXXIII, 2 venit L. (*r*) 7 inrupisset (*Froben. 1531*) LXXV, 7 Lucanus (*ed. pr.*) LXXVI, 6 cæsis ... Italicis Silo (*Mg., coniectura fortasse non necessaria. Sed* auctor eius rei *vix verum est, etsi longe discedit* belli.) LXXVII, 2 libertinique * distribuerentur (*Mg. Edd. vulgo* in tribus.) LXXIX, 2 cum † sex (*Nihil esse mendi ostendit Gran. Licin. p. 11 Pertz.*) 9 potuissent (*Omnes codd. Reditur ad* bellum.) LXXX, 8 transiebant (*r, ed. pr.*) 11 C. L. Cæsaribus (Cæsare *codd. omn.*, et *edd. vett.*) 19 omne *errore* LXXXI, 2 expugnaret (*N*) LXXXII, 9 incursiones (*ed. pr.*) LXXXVIII, 1 cum *, exercitu (*r*) 11 id est ... occideret *sine uncis* (*cfr. Iahn. præf. p. XI*) LXXXIX, 1 † quem Cossuram adpulerant (*Mg. ex r:* qui corcyram appulerat) (p. 62) 6 (*Pro* mtam *Mommsen H. Rom. II p. 335 ed. 3* Æserniam, *coll. Strab. V*, 238.) XCIII, 7 Bithynia M. Aurelius ..... victus; resque .... Sertorium * * omnibus (*Ussing.*) 9 fuit, * et (*Mg. Guelf.* fuit quos ab, *r* fuit quod et ab) XCV,

2 (*Num* Capua? *Siesbye*) XCVI, 4 M'. Antonio (*codd. omnes*) 7 ad Marcum translatum (*Guelf.*, *Lov. 2*, *Periz.*) XCVII, 7 milia (*r*) 8 facti, † sic ut Pompeius .... Romano, .. restituerunt (*Mg.*) XCVIII, 12 id est ... reliquerunt *sine uncis* (*cfr. LXXXVIII extr.*) CIII, 3 † cum intrasset et uxorem * maximi (*Gron.*) (p. 66) 11 Pompeius de liberis Mithridatis Tigrane et Tigranis filio (*Gron.*) CIV, 6 inter alios res gerente (*Mg. ex Nr:* alios exerente; *alii r* exercente. Res gerere *de tali opera nemo dixit.*) 11 unam ex his civitatibus (*Nr*, *id est:* qui unam ex his civitatem efficiunt) 16 patiebatur a suis regno * Romam (*Duk. r* regno pulsus) CVI, 6 eius qui in Treveris præerat, Q. Ciceronis (*Mg. e codd.:* eius qui ... qcicero. *De* qui *pro* quoi *scripto vid. Em. Livv. p. 286. Necessario ad* eius *auditur* legionis.) CVII, 3 *om.* frustra (*Duk.*) 7 Cn. Pompeius † legatus et a senatu consul (*Mg. e vest. codicum:* pompeio legato et a senatu consul) 9 umquam *. quæstione (*r*) CIX, 5 mitteretur, M. Antonius et Q. Cassius ... urbe pulsi sunt; mandatumque ... caperet. C. Cæsar (*codd. omnes*, *quorum in scriptura quomodo sententiæ cohærerent*, *iam Drakenborchio in mentem venerat.*) CX, 10 ab hostibus navibus (*ed. pr.*) CXI, 7 Varianis (*Iac. Gron.*) CXII, 8 infensus est (*Gron.*) | inlacrimavit. * sine (*Gron.*) CXIV, 1 Pompeianorum *errore* | 7 honestæ morti vocem * adiecit (*Iahn.*) CXVI, 4 præstitere, et quod (*codd.*) (p. 71) 5 adfectanti * potestas (*ed. pr. Poterat etiam suppleri* facientibus.) 14 † Chamates humillimæ (*Sigon.*) CXVII 22 * ominibusque prosperis exceptus * et nomen (*unus ex r. Poterat etiam scribi* exceptus est et.) CXX, 2 occisus esse *errore* 6 profugisset [et cæsus] iussu (*Mg. Quid lateat in* cæsus, *quod in r post* venerat *ponitur*, *nescio.*) CXXII, 1 parum *sine uncis* (*Xyland.*) CXXIV, 6 altera dein die victus (*Mg.* Altera die *esset* postera, *etsi inusitate diceretur; sed plures dies interiecti sunt.*) CXXV, 1 Antonio — provinciæ ... positæ ei cesserant — reversus (*Mg. Nr* ... ex parte positæ recesserat) CXXVII, 10 inpediret, expostulatam cum eo pacem (*Mg. Nr* inpediret eo postulatam cum pacem. *Aut id efficitur*, *quod posui*, *historia confirmante*, *aut:* cum eo postulatu amicorum pacem. *Nam* postulatam pacem facere, *non addito*, *a quo postulata sit*, *nihil est.*) CXXIX, 4 Pompeius in Siciliam (*Mg.*) CXXXIV, 3 † cum ille conventum (*Lacuna esse videtur. Etiam* census a Galliis actus *pro eo*, *quod est* Galliarum *aut* per Gallias, *mire dicitur.*) 5 Crasso * refertur (*Sigon.*) CXLI, 2 Chumstinctus et Avectius (*Mg. De prænominibus et altero nomine non est cur dubitetur; prius nomen quod fuerit*, *incertum.*)

Ad ea, quæ in præfationibus ad scripturas commendandas

refellendasve diximus, supplenda corrigendave quædam in indice huic fasciculo adiecto posuimus suis locis; cetera non tanti erant, ut seorsum ponenda viderentur. Itaque hic primum emendationes quasdam sub nostro aliorumve nominibus positas, in quo genere non subinde errare difficillimum est, prioribus auctoribus post repertis restituimus; deinde paucis locis novam emendationem, quæ certa reperta videbatur, adhibuimus; postremo errores quosdam typographi correximus editis demum voluminibus animadversos.

Restat, ut, peracto toto hoc negotio Liviano, quoniam collegæ coniunctissimo et amicissimo, qui laboris et suscipiendi suasor et perficiendi socius fidelis fuit, gratias agere minus decet in ea præfatione, quam eius quoque nomine scribam, O. Siesbyo, ex discipulo non paucos iam annos amico, meritissimum testimonium perhibeam operæ assidue, diligenter, scienter mihi in hoc labore commodatæ admonitionisque sæpe utilissime adiunctæ, quæ omnia ita mihi grata sunt, ut reliquam tamen gratiam multo vincat benevolentiæ candidæ et infucatæ constantia.

Scrib. Hauniæ a. d. VIII Id. Ian. a. MDCCCLXVI.

ADDENDA ET CORRIGENDA IN SUPERIORIBUS VOLUMINIBUS.

I. Hæ emendationes sub iis, quæ hic adscribimus, nominibus ponendæ erant: I, 7, 5 aversas, eximiam quamque (Stroth), 27, 1 fuerat (Bauer), 27, 8 item (Weiss.), 35, 3 quispiam (Kleine), 40, 5 tumultuosissimæ (Bauer) 59, 5 parte præsidio relicta (Buettner), II, 2, 3 offenderet (Bauer), III, 33, 8 est (Dœring), 56, 12 in quod (Crev.), IV, 60, 8 videret (Bauer), V, 15, 11 esse, quando (Dœr.), 46, 2 Gabino *cinctu* cinctus (Weiss.), VII, 25, 2 [consulatum] (Dœr.), XXI, 27, 4 latiore (Bauer), 28, 5 [nautem] (Dœr.), 44, 9 contemptu mortis (Stroth), XXII, 10, 6 antidea ac.... faxitur (Stroth), XXVI, 3, 4 [non] (Dœr.), 19, 4 aut ut per (Bauer), 22, 8 (Dœr.: concussa sint), XXVIII, 22, 2 fuerat (Dœr.), XXX, 10, 14 [ac .. navigia] (Dœr.).

II. Hi loci aliter scribendi videntur:

I, 43, 4 probabiliter Siesbye *infra* pro *intra* scribendum suspicatur.

II, 36, 3 quod scribitur: *quanquam haud sane liber erat religione animus, verecundia tamen maiestatis magistratuum timorem vicit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret*, mire pro religione substituitur timor idque tam ambigue, ut timor, ne in ora hominum veniret, victus dici videatur, quod contra hic timor verecundiaque vicit religionem. Itaque aut *et timor vicit* scribendum est aut potius, prorsus sublato *timorem*, quod additum est, quum non animadverteretur vincendi verbum ad religionem referri, sic scribendum: *verecundia maiestatis magistratuum vicit, ne* cet. Significatur enim verecundia simul famam et risum vitans.

II, 55, 10 *in* præpositioni unci detrahendi sunt; vid. XXIII, 32, 3 et XXXVI, 21, 7.

De III, 7, 5 et 8, 7 et 24, 5 vid. præf. I, 2 p. IV.

III, 16, 4 prorsus egregie Forchhammer (in Ephemerid. Philolog. Danice editarum vol. II p. 267) ex corrupta hac codicum scriptura: *mansuetum id malum et per aliorum quietem malorum semper exoriens tumque esse peregrino timore sopitum videbatur* (pro qua ut aliqua sententia et orationis forma esset, cum Kreyssigio *tum quoque esse* scripsimus, in verbum *esse* prave incumbente pondere) una littera mutata eruit: *m. i. malum et per al. quietem mal. semper exoriens tum quiesse, peregr. t. sopitum, vid.* Rectissime inter se hæc referuntur, *malum* per aliorum quietem exoriens nunc (ipsum) quiesse aliis turbatis. Accedat igitur hoc exemplum ceteris verbi *quievi* et adiectivi *quietus* distractione litterarum corruptorum, quæ in præfatione vol. IV, 1 p. XIII posuimus.

III, 67, 11, ubi *vidimus* subesse Welzius intellexerat, recte Forchhammer littera *q* prorsus sublata scribi iubet: *Esquilias vidimus ab hoste prope captas et scandentem in aggerem Volscum. Hostem nemo summovit; in nos viri, in nos armati estis.* Sic enim hæc cohærent superponunturque superioribus: *Adversus nos — mons.* Contraria inter se referuntur *hostem* et *in nos.*

De V, 44, 7 et 55, 1 dictum est præf. I, 2 p. IV, de V, 46, 9 præf. II, 1 p. XXIX ad XXIV, 46, 1, de IX, 29, 10 præf. II, 2 p. XI ad XXVII, 15, 9.

VIII, 9, 12 Siesbye monuit, necessario in significatione rei sæpius factæ, sequente imperfecto, scribendum esse: *quacunque equo invectus esset* (pro *est*), subiecto de uno eventu: *ubi vero corruit.*

X, 31, 8 pro *terram* scribendum *terra;* vid. præf. III, 1 p. XXVIII ad XXXV, 21, 3.

XXI, 33, 11 probabiliter Bauer: *nec a montanis.*

XXII, 26, 7 e codicum scriptura *cumque invicto* recte Bauer effecit: *cum æque invicto a civibus hostibusque animo.*

XXIII, 39, 3 pro *Bœotius* (Put. *boeusotius*) scrib. *Bœotus;* vid. præf. II, 2 p. XIV et III, 1 p. XX.

III. Errores typorum præter eos, qui in singulis fasciculis iam notati sunt, his locis tollendi sunt, ut sic scribatur, quemadmodum hic inclinatis litteris indicabitur:

Vol. I p. 1 pag. 16 v. 13 *circumagerent* 23, 4 ab imo *belli audisse* (sublato commate) 33, 12 *regem* 47, 2 ab imo *ad aliud* 102, 15 *Tribuni plebi* 142, 21 *Iam* 169, 10 ab imo *ferarumque* 179, 7 ab imo *avumque* 187, 9 *concilium* 208, 3 ab imo *peiore* 258, 7 *tribuniciæ* 289, 15 *Nova*

Vol. I p. 2 pag. 159 v. imo *supplicii* 221, 8 ab imo *quum* 249, 18 *hominum*

Vol. II p. 1 pag. 159, 11 ab imo *Romanis* 203, 17 *quam*

Vol. III p. 2 pag. 181, 10 *Acilio quum* (sublato commate)

Vol. IV p. 1 pag. 49, 2 *sed etiam aput* 50, 8 *esse.* 248, 2 *ab ortu* 255, 16 *Synnadis*

Titi Livii

librorum, qui interciderunt, fragmenta.

Ipsa Livii verba iisdem, quibus in superioribus voluminibus, typis descripta sunt, minoribus aliorum scriptorum loci, in quibus testis citatur Livius, quidque apud eum scriptum fuerit, universe indicatur. Quorum fragmentorum numeris asteriscus additur, tantum conicetura (fere ex periochis ducta) ad certos libros referuntur, cetera apertis testimoniis.

Ex lib. XII.

1*) Pyrrhus unicus pugnandi artifex magisque in prœlio quam bello bonus. *Serv. ad Virgil. Æn. I, 456.*

Ex lib. XIII.

2) Privato nos tenuissemus. *Priscian. XV, 1009 Putsch.*

3*) Curribus falcatis usos esse maiores, et Livius et Sallustius docent. *Serv. ad Virgil. Æn. I, 476.*

Ex lib. XVI.

4*) Sichæus Sicharbas dictus est; Belus, Didonis pater, Methres; Carthago a Carthada, ut lectum est in historia Pœnorum et in Livio. *Serv. ad Virgil. Æn. I, 343.*

5*) Carthago est lingua Pœnorum nova civitas, ut docet Livius. *Serv. ad Æn. I, 366. Cfr. Solin. c. 27.*

6*) Bitias classis Punicæ fuit præfectus, ut docet Livius. *Serv. ad Æn. I, 738.*

Ex lib. XVII.

7) Pridie Nonas. Pridie Idus. *Priscian. XIV, 992 Putsch.*

Ex lib. XVIII.

8) Imberbis *(tertia declinatione). Charis. I, 74 Putsch. Grammat. incert. Putsch. 2789. Grammat. incert. apud Barthium Advers. XXXVII, 14.*

9*) Serpentis quoque a T. Livio curiose pariter ac facunde relatæ fiat mentio. Is enim ait in Africa apud Bagradam flumen tantæ magnitudinis fuisse, ut Atilii Reguli exercitum usu amnis prohiberet; multisque militibus ingenti ore correptis, compluribus caudæ voluminibus elisis, quum telorum iactu perforari nequiret, ad ultimum ballistarum tormentis undique petitam silicum crebris et ponderosis verberibus procubuisse, omnibusque et cohortibus et legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem; atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis corporisque iacentis pestifero afflatu vicina regione polluta Romana inde summovisse castra. Adiicit, beluæ corium centum et viginti pedum in urbem missum. *Val. Max. I, 8 ext. 19.*

Ex lib. XIX.

10*) Tertii ludi (sæculares) fuerunt, Antiate Livioque auctoribus, P. Claudio Pulchro, L. Iunio Pullo consulibus. *Censorin. de die nat. 17.*

11*) Est in Livio, quod, quum quidam cupidus belli gerendi a tribuno plebis arceretur, ne iret, pullos iussit afferri; qui quum missas non ederent fruges, irridens consul augurium ait: „Vel bibant", et eos in Tiberim præcipitavit. Inde navibus victor ex Africa revertens in mari cum omnibus, quos ducebat, exstinctus est. *Serv. ad Virgil. Æn. VI, 198.*

Ex lib. inter XI et XX.

12) Dic mihi: quum sæpenumero in Romanis historiis legatur, Livio auctore, sæpissime in hac urbe exorta pestilentia infinita hominum millia deperiisse, atque eo frequenter ventum, ut vix esset, unde illis bellicosis temporibus exercitus potuisset adscribi, illo tempore deo tuo Februario minime litabatur? an etiam cultus hic omnino nihil proderat? Illo tempore Lupercalia non celebrabantur? Nec enim dicturus es, hæc sacra adhuc illo tempore non cœpisse, quæ ante Romulum ab Euandro in Italiam perhibentur illata. Lupercalia autem propter quid instituta sint, quantum ad ipsius superstitionis commenta respectant, Livius secunda decade loquitur; nec propter morbos inhibendos instituta commemorat, sed propter sterilitatem, ut ei videtur, mulierum, quæ tunc acciderat, exsolvendam. *Ex Gelasii Papæ epist. adversus Andromachum in Baronii annal. eccles. ad a. 496 num. 35.*

Ex lib. XLIX.

13*) De quartorum ludorum (sæcularium) anno triplex opinio est. Antias enim et Varro et Livius relatos esse prodiderunt L. Marcio Censorino, M'. Manilio consulibus, post Romam conditam anno sexcentesimo quinto. *Censorin. de die nat. 17.*

Ex lib. LVI.

14) Q. Pompeium morbum excusasse ferunt, ne, quum interesset deditioni, animos Numantinorum irritaret. *Priscian. XVIII, 1198 Putsch.*

Ex lib. LXXVII.

15*) *Καὶ παρελθὼν (Σύλλας) εἰς τὴν πόλιν ὕπατος μὲν ἀποδείκνυται μετὰ Κοΐντου Πομπηΐου, πεντήκοντα ἔτη γεγονὼς, γαμεῖ δὲ γάμον ἐνδοξότατον Καικιλίαν τὴν Μετέλλου θυγατέρα τοῦ ἀρχιερέως. Ἐφ' ᾧ πολλὰ μὲν εἰς αὐτὸν ᾖδον οἱ δημοτικοί, πολλοὶ δὲ τῶν πρώτων ἐνεμέσων, οὐκ ἄξιον ἡγούμενοι τῆς γυναικὸς, ὃν ἄξιον ὑπατείας ἔκριναν, ὥς φησιν ὁ Τίτος. Plut. Sulla 6.*

16*) *Μέλλοντος ἐν Ῥώμῃ τοῦ ἐμφυλίου ἐγείρεσθαι πολέμου ἄλλα τε πολλὰ Λιούιος καὶ Διόδωρος ἱστόρησαν καὶ ἐξ ἀνεφέλου τοῦ ἀέρος καὶ αἰθρίας πολλῆς ἦχον ἀκουσθῆναι σάλπιγγος ὀξὺν ἀποτεινούσης καὶ θρηνώδη τὸν φθόγγον, καὶ τοὺς μὲν ἀκούσαντας ἅπαντας ἔκφρονας ὑπὸ τοῦ δέους γενέσθαι, τοὺς δὲ Τυῤῥηνῶν μάντεις μεταβολὴν τοῦ γένους καὶ μετακόσμησιν ἀποφήνασθαι σημαίνειν τὸ τέρας· εἶναι μὲν γὰρ ἀνθρώπων ὀκτὼ γένη, διαφέροντα τοῖς ἤθεσιν ἀλλήλων, ἑκάστῳ δ' ἀφωρίσθαι χρόνον ὑπὸ τοῦ θεοῦ συμπεραινόμενον ἐνιαυτοῦ μεγάλου περιόδῳ· τῆς δ' οὖν προτέρας περιόδου τελευτώσης καὶ ἑτέρας ἐνισταμένης κινεῖσθαί τι σημεῖον ἐκ γῆς ἢ οὐρανοῦ θαυμάσιον, ᾗ δῆλον εὐθὺς τοῖς ταῦτα σοφοῖς γίνεσθαι, ὅτι καὶ τρόποις ἄλλοις καὶ βίοις ἄνθρωποι γεγόνασι χρώμενοι καὶ θεοῖς ἧττον τῶν προτέρων μέλοντες. Planudis excerpt. Dionis in A. Maii script. vet. nov. coll. II, 548; (Dio Cass. ed. Bekk. fr. 102, vol. 1, 91;) cfr. Suidas v. Σύλλας.*

17*) Sulla quum primum ad urbem contra Marium castra movisset, adeo læta exta immolanti fuisse scribit Livius, ut custodiri se Postumius haruspex voluerit, capitis supplicium subiturus, nisi ea, quæ in animo Sulla haberet, diis iuvantibus implevisset. *Augustin. de civ. dei II, 24.*

Ex lib. LXXXIII.

18*) Eversis quippe et incensis omnibus cum oppido (Ilio) simulacris solum Minervæ sub tanta ruina templi illius, ut scribit Livius, integrum stetisse perhibetur. *Augustin. de civ. dei III, 7.*

Ex lib. XCI.

19*) Hoc (ad Lauronem) primum prœlium inter Sertorium et Pompeium fuit. Decem millia hominum de Pompeii exercitu amissa et omnia impedimenta, Livius auctor est. *Frontin. Strateg. II, 5, 31.*

20*) (*E codice rescripto Vaticano post Brunsium et Iuvenatium* [*1773*] *exscripsit Niebuhrius ediditque cum Ciceronis orationum pro Fonteio et pro Rabirio fragmentis Romæ 1820.*) *Nocte* tamen insequenti ipso pervigilante in eodem loco alia excitata turris prima luce miraculo hostibus fuit. Simul et oppidi turris, quæ maximum propugnaculum fuerat, subrutis fundamentis, dehiscere ingentibus rimis, et tu................. o..... um igni cœpit; incendiique simul et ruinæ metu territi Contrebienses de muro trepidi refugerunt, et, ut legati mitterentur ad dedendam urbem, ab universa multitudine conclamatum est. Eadem virtus, qua inritante oppugnaverat, victorem placabiliorem fecit. Obsidibus acceptis pecuniæ modicam exegit summam, armaque omnia ademit; trans*f*ugas liberos vivos ad se adduci iussit; fugitivos, quorum maior multitudo erat, ipsis imperavit, ut interficerent; iugulatos de muro deiecerunt.

Cum magna iactura militum quattuor et quadraginta diebus Contrebia expugnata, relictoque ibi L. Insteio *cum valido præsidio*, ipse ad Hiberum fluvium copias adduxit. Ibi hibernaculis secundum oppidum, quod Castra Ælia vocatur, ædificatis, ipse in castris manebat; interdiu conventum sociarum civitatium in oppido agebat. Arma ut fierent pro copiis cuiusque populi, per totam provinciam edixerat; quibus inspectis referre vetera arma milites iussit, quæ aut itineribus crebris aut oppu*gnationibus et prœliis inutilia* facta erant, novaque iis per centuriones divisit. Equitatum quoque novis instruxit armis, vestimentaque, præparata ante, divisa et stipe*n*dium datum. Fabros, cura conquisitos, undique exciverat, quibus, officina publica in*stituta*, *uteretur*, ratione inita, quid in singulos dies effici posset. Itaque omnia simul instrumenta belli parabantur; neque materia artificibus, præparatis ante omnibus *e*nixo civi*ta*tium *st*udio, nec suo quisque operi artifex deerat. Convocatis deinde omnium populorum legationibus et civitatium, gratias egit, quod, quæ imperata essent in *p*ede*s*tres *copias*, *præ*sti*tissent*; quas ipse res *in defendendis sociis*, quasque in oppugnandis urbibus hostium gessisset, exposuit, et ad

reliqua belli cohortatus est paucis edoctos, quantum Hispaniæ provinciæ interesset, suas partes superiores esse. Dimisso deinde conventu, iussisque omnibus *bono animo esse*, *atque* in civitates *redi*re suas, principio veris M. Perpernam cum viginti milibus peditum, equitibus mille quingentis, in Ilercaonum gentem misit, ad tuendam regionis eius maritimam oram, datis præceptis, quibus itineribus duceret ad defendendas socias urbes, quas Pompeius oppugnaret, quibusque ipsum agmen Pompei ex insidiis adgrederetur.

Eodem tempore et ad Herennuleium, qui in isdem locis erat, litteras misit, et in alteram provinciam ad L. Hirtuleium, præcipiens, quemadmodum bellum administrari vellet: ante omnia, ut ita socias civitates tueretur, ne acie cum Metello dimicaret, cui nec auctoritate nec viribus par esset. Ne ipsi quidem consilium esse ducere *ad*versus Pompeium. Neque in aciem descensurum eum credebat; si traheretur bellum, hosti, cum mare ab tergo provinciasque omnes in potestate haberet, navibus undique commeatus venturos, ipsi autem, consumptis priore æstate, quæ præparata fuissent, omnium rerum inopiam fore. Perpernam in maritimam regionem † superpositum, ut ea, quæ integra adhuc ab hoste sint, tueri possit, et, si qua occasio detur, incautos per tempus adgressurum. Ipse cum suo exercitu in Berones et Autricones progredi statuit, a quibus sæpe per hiemem, cum ab se oppugnarentur Celtiber*æ* urbes, inploratam esse opem Pompei conpererat, missosque, qui itinera exercitui Romano monstrarent; et *ab* ipsorum equitibus vexatos sæpe milites suos, quocumque a castris per oppugnationem Contrebiæ pabulandi aut frumentandi causa progrederentur. Ausi tum quoque *erant* Arvacos in *partes sollicitare*. Edito *in iis exemplo*, belli consilium se initurum, utrum prius hostem, utram provinciam *petat*, maritimamne oram, ut Pompeium ab Ilercaonia et Contestania arceat, utraque socia gente, an ad Metellum et Lusitaniam se convertat.

Hæc secum agitans Sertorius præter Hiberum amnem per pacatos agros quietum exercitum sine ullius noxa duxit. Profectus inde in Bursaonum et Cascantinorum et Graccuritanorum fines, evastatis omnibus proculcatisque segetibus, ad Calagurim Nasicam, sociorum urbem, venit, transgressusque amnem propinquum urbi, ponte facto, castra posuit. Postero die M. Masium quæstorem in Arvacos et Cerindones misit ad conscribendos ex iis gentibus milites, frumentumque inde Contrebiam, *quæ* Leucada appellatur, comportandum, præter quam urbem opportunissimus ex Beronibus transitus erat, in quamcunque regionem ducere exercitum statuisset; et C. Insteium, præfectum equitum, Segoviam et in Vaccæorum gentem ad equitum conquisitionem misit, iussum cum equitibus Contrebiæ sese opperiri. Dimissis iis ipse profectus, per Vasconum agrum ducto exercitu, in confinio Beronum posuit castra. Postero die cum equitibus prægressus ad itinera exploranda, iusso pedite quadrato agmine sequi, ad Vareiam, validissimam regionis eius urbem, venit. Haud inopinantibus iis noctu advenerat. Undique equitibus et suæ gentis et Autric*onum*

Ex lib. XCIV.

21) Livius in libro nonagesimo quarto Inarimen in Mæoniæ partibus esse dicit; ubi *per* quinquaginta millia terræ igni exustæ sunt. Hoc etiam Homerum significasse vult. *Serv. ad Virgil. Æn. IX, 715.*

Ex lib. XCVII.

22*) Triginta quinque millia armatorum (fugitivorum a Crasso victorum) eo prœlio interfecta cum ipsis ducibus Livius tradit, receptas quinque Romanas aquilas, signa sex et viginti, multa spolia, inter quæ fasces cum securibus. *Frontin. Strateg. II, 5, 34.*

Ex lib. XCVIII.

23*) *Λιούιος δ' εἴρηκεν, ὡς οὐδέποτε Ῥωμαῖοι πολεμίοις ἀποδέοντες τοσούτῳ πλήθει παρετάξαντο· σχεδὸν γὰρ οὐδ' εἰκοστὸν, ἀλλ' ἔλαττον ἐγένοντο μέρος οἱ νικῶντες τῶν ἡσσημένων. Plutarch. Lucull. 28.*

24*) *Φησὶ δὲ ὁ Λιούιος ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ μάχῃ πλείονας, ἐν δὲ ταύτῃ γνωριμωτέρους πεσεῖν καὶ ληφθῆναι τῶν πολεμίων. Plutarch. Lucull. 31.*

Ex lib. XCIX.

25 *) Primo quidem centum habuit Creta civitates, unde Hecatompolis dicta est, post viginti quattuor, inde, ut dicitur, duas, Gnosson et Hierapytnam, quamvis Livius plures a Metello expugnatas dicat. *Serv. ad Virgil. Æn. III, 106.*

Ex lib. CII.

26 *) Livius de morte Mithridatis: Quod quum diluisset. *Agrœtius de Orthogr. 2267 Putsch.*

27 *) *Καὶ γὰρ ἁλούσης τῆς πόλεως περὶ τρίτον μῆνα, τῇ τῆς νηστείας ἡμέρᾳ, κατὰ τὴν ἐνάτην καὶ ἑβδομηκοστὴν καὶ ἑκατοστὴν ὀλυμπιάδα ὑπατευόντων Γαΐου Ἀντωνίου καὶ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος οἱ πολέμιοι μὲν εἰσπεσόντες ἔσφαττον τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ· οἱ δὲ πρὸς ταῖς θυσίαις οὐδὲν ἧττον ἱερουργοῦντες διετέλουν, οὔτε ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ περὶ τῆς ψυχῆς οὔτε ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἤδη φονευομένων ἀναγκασθέντες ἀποδρᾶναι, πᾶν δ', ὅτι δέοι παθεῖν, τοῦτο παρ' αὐτοῖς ὑπομεῖναι τοῖς βωμοῖς κρεῖττον εἶναι νομίζοντες ἢ παρελθεῖν τι τῶν νομίμων. Ὅτι δὲ οὐ λόγος ταῦτα μόνον ἐστὶν ἐγκώμιον ψευδοῦς εὐσεβείας ἐμφανίζων, ἀλλ' ἀλήθεια, μαρτυροῦσι πάντες οἱ τὰς κατὰ Πομπήιον πράξεις ἀναγράψαντες· ἐν οἷς καὶ Στράβων καὶ Νικόλαος καὶ πρὸς τούτοις Τίτος Λιούιος, ὁ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας συγγραφεύς. Ioseph. Antiq. Iud. XIV, 4, 3.*

Ex lib. CIII.

28) Horrendus magis est, perimit qui corpora, carbo.
Urit hic inclusus, vitalia rumpit apertus.
Hunc veteres quondam variis pepulere medelis.
Tertia namque Titi simul et centesima Livi
Charta docet, ferro talem candente dolorem
Exsectum, aut poto raporum semine pulsum,
Infecti dicens vix septem posse diebus
Vitam produci; tanta est violentia morbi.

Q. Seren. Sammon. de medic. 39. vs. 725 sqq.

Ex lib. CV.

29 *) Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimulavere. *Tacit. Agric. 10.*

30 *) Britanniæ licet magnitudinem olim nemo, ut refert Livius, circumvectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. *Iornandes de rebus Getic. cap. 2.*

Ex lib. CIX.

31 *) Septingentesimo condicionis suæ anno quattuordecim vicos

eius (Romæ) incertum unde consurgens flamma consumpsit; nec unquam, ut ait Livius, maiore incendio vastata est; adeo ut post aliquot annos Cæsar Augustus ad reparationem eorum, quæ tunc exusta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. *Oros. VII, 2.*

32*) Cæsar, Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, ut ait Livius, orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit. *Oros. VI, 15.*

Ex lib. CXI.

33*) Primus hostem percussit nuper pilo sumpto primo C. Crastinus. *Scholiastes Lucani ad Phars. VII, 471.*

34*) *Ἐν δὲ Παταβίῳ Γάιος Κορνήλιος, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ μαντικῇ, Λιουίου τοῦ συγγραφέως πολίτης καὶ γνώριμος, ἐτύγχανεν ἐπ' οἰωνοῖς καθήμενος ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Καὶ πρῶτον μὲν, ὡς Λιούιός φησι, τὸν καιρὸν ἔγνω τῆς μάχης, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἶπεν, ὅτι καὶ δὴ περαίνεται τὸ χρῆμα καὶ συνίασιν εἰς ἔργον οἱ ἄνδρες· αὖθις δὲ πρὸς τῇ θέᾳ γενόμενος καὶ τὰ σημεῖα κατιδὼν ἀνήλατο μετ' ἐνθουσιασμοῦ βοῶν „Νικᾷς, ὦ Καῖσαρ". Ἐκπλαγέντων δὲ τῶν παρατυχόντων περιελὼν τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐνωμότως ἔφη μὴ πρὶν ἐπιθήσεσθαι πάλιν, ἢ τῇ τέχνῃ μαρτυρῆσαι τὸ ἔργον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Λιούιος οὕτω γενέσθαι καταβεβαιοῦται. Plutarch. Cæs. 47.*

Ex lib. CXII.

35*) Interea, sicut dixit Livius, oppressus est Tubero et Pansa; fugerunt ad Pompeium, quum quærerentur. Inter has moras supervenit Curio ad Africam. *Scholiastes Gronov. in Cic. pro Lig. ed. Orellii p. 415.*

36) Castra quoque diversis partibus Cassius et Bogud adorti haud multum afuere, quin opera perrumperent. *Priscian. VI, 686 Putsch. Cfr. V, 643, ubi ex lib. CXIV citatur nomen Bogudis.*

37) Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam traiicere conatus sit. *Priscian. ibd.*

38) Cassius gessisset cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset. *Priscian. ibd.*

39) Legati, quos rex miserat, duo fuerunt, quorum unus erat Dioscorides et alter Serapio. Ex his unus occisus est, ut Titus Livius meminit libro quarto belli civilis. *Scholiastes Lucani ad Phars. lib. X, 471.*

40) Arsinoe soror Ptolemæi fuit. Hanc Ganymedes quidam spado puellæ acceptissimus in castra Achillæ perduxit, cuius iussu Achillas

occisus est et exercitui præpositus Ganymedes. Hunc postea Cæsar, victis Ægyptiis, in triumpho duxit, ut meminit Livius in libro quarto belli civilis. *Id. ad X, 521; ad cf. v. 519.*

41 *) Quadraginta millia librorum Alexandriæ arserunt. Pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum alius laudaverit, sicut T. Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuisse. *Seneca de tranquill. anim. 9.*

Ex lib. CXIII.

42) Et ipse circa Palpud oram tuebatur. *Priscian. VI, 687 Putsch.*

Ex lib. XCIV.

43 *) *Ὧδε μέν τισι περὶ τοῦ Βάσσου δοκεῖ, Λιουίῳ δ', ὅτι τῆς Πομπηΐου στρατιᾶς γενόμενος καὶ μετὰ τὴν ἧτταν ἰδιωτεύων ἐν Τύρῳ διέφθειρέ τινας τοῦ τέλους, καὶ διεχρήσαντο τὸν Σέξτον καὶ τῷ Βάσσῳ σφᾶς ἐνεχείρισαν. Appian. Bell. Civ. III, 77 (e coni. Perizonii; codd. Λίβωνι).*

44*) Optarem illud mihi contingere, quod T. Livius scribit de Catone: Cuius gloriæ neque profuit quisquam laudando, nec vituperando quisquam nocuit, quum utrumque summis præditi fecerint ingeniis. Significat autem M. Ciceronem et C. Cæsarem, quorum alter laudes, alter vituperationes supra dicti scripsit viri. *Hieronym. prol. lib. II. in Hoseam.*

Ex lib. CXVI.

45 *) *Ἦν τι τῇ Καίσαρος οἰκίᾳ προσκείμενον, οἷον ἐπὶ κόσμῳ καὶ σεμνότητι τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, ἀκρωτήριον, ὡς Λιούιος ἱστορεῖ. Τοῦτο ὄναρ ἡ Καλπουρνία θεασαμένη καταῤῥηγνύμενον ἔδοξε ποτνιᾶσθαι καὶ δακρύειν. Ἡμέρας δ' οὖν γενομένης ἐδεῖτο τοῦ Καίσαρος, εἰ μὲν οἷόν τε, μὴ προελθεῖν, ἀλλ' ἀναβαλέσθαι τὴν σύγκλητον κ. τ. λ. Plutarch. Cæs. 63.*

46 *) Malum omen est, quoties Ætna, mons Siciliæ, non fumum, sed flammarum egerit globos; et, ut dicit Livius, tanta flamma ante mortem Cæsaris ex Ætna monte defluxit, ut non tantum vicinæ urbes, sed etiam Regina civitas, quæ multo spatio ab ea distat, afflaretur. *Serv. ad Virgil. Georg. I, 472.*

47 *) Quod de Cæsare maiori vulgo dictitatum est et a T. Livio positum, in incerto esse, utrum illum nasci magis rei publicæ profuerit an non nasci, dici etiam de ventis potest. *Seneca Nat. Quæst. V, 18.*

Ex lib. CXVIII.

48) Adversus interfectores C. Cæsaris ultoribus manum comparans concibat. *Priscian IX, 865 Putsch.*

Ex lib. CXX.

49*) M. Cicero sub adventum triumvirorum urbe cesserat, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi *se* quam Cæsari Cassium et Brutum posse. Primo in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Caieta navem conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum quum modo venti adversi retulissent, modo ipse iactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum et fugæ et vitæ cepit, regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest, „Moriar“ inquit „in patria sæpe servata“. Satis constat servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum; ipsum deponi lecticam, et quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica præbentique immotam cervicem caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit; manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, iussuque eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat. Vix attollentes *præ* lacrimis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. — Vixit tres et sexaginta annos, ut, si vis afuisset, ne immatura quidem mors videri possit. Ingenium et operibus et præmiis operum felix; ipse fortunæ diu prosperæ et in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exsilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit præter mortem; quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico *nihil* crudelius passus erat, quam quod eiusdem fortunæ compos in eo fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus ac memorabilis fuit, et in cuius laudes exsequendas Cicerone laudatore opus fuerit. *Seneca Rhet. Suasor. VI.*

Ex lib. CXXVII.

50) Quoniam inter Augustum et Antonium reliquiæ adhuc erant

dissensionis, Cocceius Nerva, proavus Nervæ, qui postea imperavit Romæ, mandavit Augusto, ut mitteret, qui de summa rerum tractarent. Ergo missus est Mæcenas cum Agrippa, qui utrumque exercitum in una castra coegerunt, ut ait Livius lib. CXXVII. Intelligendum autem, quod, Fonteio misso ab Antonio, Augustus Mæcenatem et ceteros ad eundem locum emiserit. *Acro ad Horat. Sat. I, 5, 29. Eadem Porphyrio ad eundem locum his verbis habet:* Dissensione orta inter Cæsarem Augustum Antoniumque, Cocceius Nerva, avus eius, qui postea Romæ imperavit, petiit a Cæsare, ut aliquem, qui de summa rerum tractaret, mitteret Tarracinam. Et primum Mæcenas, mox et Agrippa congressi sunt, hique pepigerunt fidem confirmatissimam, et in una castra conferri signa utriusque exercitus iusserunt. Hoc et T. Livius lib. CXXVII. refert, excepta Capitonis mentione. *In verbis quædam mutat, re eadem habet scholiastes Cruquianus.*

Ex lib. CXXXIII.

51*) Livius refert, Cleopatram, quum ab Augusto capta indulgentius de industria tractaretur, dicere solitam: „Non triumphabor." *Scholiastes Cruquii ad Horat. Od. I, 37, 30. Eadem habent Acro et Porphyrio, hic Græce: Οὐ θριαμβεύσομαι.*

Ex lib. CXXXV.

52*) In cuius apparitionis die, quod epiphania appellatur, Cæsar Augustus in spectaculis, sicut Livius narrat, Romano populo nuntiat, regressus a Britannia insula, totum orbem terrarum tam bello quam amicitiis Romano imperio pacis abundantia subditum. *Apponius in Canticum Canticorum (ed. Rom. 1843.) XII, p. 237.*

Ex lib. CXXXVI.

53) Eodem anno ludos sæculares Cæsar ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno — is enim terminus sæculi — fieri mos. *Censorin. de die nat. 17.*

Ex incertis libris.

54) Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus imprimis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret, neque id amicitiæ eorum offecit, *cet. Tacit. Ann. IV, 34.*

55) Vir ingenii magni magis quam boni. *Seneca de ira I, 16 (20).*

56) Profiteor mirari me, T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine urbis, quodam volumine sic orsum: Satis iam sibi gloriæ quæsitum, et potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. *Plinius in præfat. lib. I. Hist. Nat. 16.*

57) T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis (freti Gaditani) tradiderunt, *ubi* minus, septem millia passuum; ubi vero plurimum, decem millia. *Plinius in præfat. lib. III. Hist. Nat. 4.*

58) Alpes in latitudinem Cornelius Nepos CM, T. Livius tria M stadiorum (patere tradit), uterque diversis in locis. *Plin. Hist. Nat. III, 132 (19, 23).*

59) *Livius nominatur etiam inter scriptores, quibus Plinius usus est in Hist. Nat. libr. VI et VII.*

60) Verba sunt, ut habemus in Livio, imperatoris transfugam recipientis in fidem: „Quisquis es, noster eris." *Serv. ad Virgil. Æn. II, 148.*

61) Secundum Livium legati pacis caduceatores dicuntur. *Serv. ad Æn. IV, 242.*

62) Livius argentum grave dicit, id est, massas. *Serv. ad Æn. VI, 862.*

63) In hoc summo (promuntorio Circæo) oppidum fuit, quod et Circæum dictum et Circæi. Nam utrumque Livius dixit. *Serv. ad Æn. VII, 10.*

64) Vitanda μακρολογία, id est longior, quam oportet, sermo, ut apud Livium: Legati, non impetrata pace, retro domum, unde venerant, abierunt. *Quintil. Inst. Orat. VIII, 3, 53; Charis. IV, 242 Putsch.*, *apud quem pro* abierunt *est* reversi sunt; *itemque apud ceteros grammaticos (Diomedem, Donatum, Pompeium, Claudium Sacerdotem, Isidorum), quos Keilius ad Charisium p. 271 indicat, et apud gramm. inc. in Endlicheri Anal. Gr. p. 31.*

65) Ut Livius inquit, nihil tam sanctum religione tamque custodia clausum, quo penetrare libido nequeat. *Ionas abbas Bob. in vita Scti Columbani (Bedæ Oper. III, p. 201 ed. Col.).*

66) Scimus concessum esse scribentibus, ut iteratione procemii legentium reficiant interdum laborem. Nam et Livius frequenter innovat principia, ut incensa a Gallis urbe, et completis consulibus. *Serv. ad Virgil. Georg. III init.*

67) Livius frequenter „in milites" pro „in singulos milites". *Priscian. XVIII, 1188 Putsch.* (In pedites *sic XXXIV, 52, 11,* in equites *XXXIX, 7, 2,* in iugera *XXXI, 13, 7.*)

68) Veteres dixerunt „huius genus" et „huius cornus" et „huic genui" et „huic cornui". Unde et Lucanus . . . et Livius ubique in historia. *Grammat. incertus de nom. et pronomine (in Eichenfeldii et Endlicheri analectis gramm.) 47 p. 139.* (Genus tenus *genitivo casu XLIV, 40, 8.*)

69) Vepres generis feminini, ut Titus Livius: has vepres. *Gramm. incert. de generibus nominum apud Haupt. post Ovid. Halieutica p. 102.*

70) Scalper, gen. masculini, sicut culter, ut Titus Livius, quamvis quidam scalprum legant. *Ibd. p. 101.* (*Videtur significari locus, qui exstat, XXVII, 49, 1.*)

Scriptorum non historicorum fragmenta.

71) Fuit igitur brevitas illa tutissima, quæ *est* apud Livium in epistola ad filium scripta, legendos Demosthenem atque Ciceronem, tum ita, ut quisque esset Demostheni et Ciceroni simillimus. *Quintil. Inst. Orat. X, I, 39; coll. II, 5, 20.*

72) In hoc malum a quibusdam etiam laboratur; neque id novum vitium est, quum iam apud T. Livium inveniam, fuisse præceptorem aliquem, qui discipulos obscurare, quæ dicerent, iuberet, Græco verbo utens, **σκότισον**. Unde illa scilicet egregia laudatio: Tanto melior; ne ego quidem intellexi. *Quintil. Inst. Orat. VIII, 2, 18.*

73) T. Livius de oratoribus, qui verba antiqua et sordida consectantur et orationis obscuritatem severitatem putant, aiebat Miltiaden rhetorem eleganter dixisse: *Ἐπὶ τὸ †νδεξιον μαίνονται. Senec. Controv. IX, 25, p. 259 Burs. (IV, 25, p. 285 Bip.)*

74) T. Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam („Res secundæ mire sunt vitiis obtentui") tanquam translatam et tanquam corruptam, dum transfertur, obiiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat, quem non timet, et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur. *Senec. Controv. IX, 24, p. 249 Burs. (IV, 24, p. 274 Bip.)*

TITI LIVII

PERIOCHÆ OMNIUM LIBRORUM AB URBE CONDITA.

EX LIB. I.

Adventus Æneæ in Italiam et res gestæ. Ascanii regnum Albæ et Silvii et deinceps Silviorum. Numitoris filia a Marte compressa nati Romulus et Remus. Amulius obtruncatus. Urbs a Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Spolia opima Feretrio Iovi lata. In curias populus divisus. Fidenates Veientes victi. Romulus consecratus.

Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit. Porta Iani clausa.

Tullus Hostilius Albanos diripuit. Trigeminorum pugna. Mettii Fufetii supplicium. Tullus fulmine consumptus.

Ancus Martius Latinos devicit, Ostiam condidit.

Tarquinius Priscus Latinos superavit, circum fecit, finitimos devicit, muros et cloacas fecit.

Servio Tullio caput arsit. Servius Tullius Veientes devicit et populum in classes divisit; ædem Dianæ dedicavit.

Tarquinius Superbus occiso Tullio regnum invasit. Tulliæ scelus in patrem. Turnus Herdonius per Tarquinium occisus. Bellum cum Volscis. Fraude Sex. Tarquinii Gabii direpti. Capitolium inchoatum. Termini et Iuventæ aræ moveri non potuerunt. Lucretia se occidit. Superbi expulsio. Regnatum est annis CCLV.

[*** *Ancus Martius*[1]) Latinis victis montem Aventinum assignavit, fines protulit, Ostiam coloniam deduxit, cærimonias a Numa institutas renovavit. Regnavit annis XXIV.

Lucumo, Demarati Corinthii filius, a Tarquiniis Etrusca civitate Romam venit et in amicitiam Anci receptus Tarquinii Prisci nomen ferre cœpit et post mortem Anci regnum excepit. Centum in patres

---

[1]) Alia hæc est periocha initio truncata.

allegit, Latinos subegit, ludos in circo edidit, equitum centurias ampliavit, urbem muro circumdedit, cloacas fecit. Occisus est ab Anci filiis, quum regnasset annis XXXVIII. (Hic tentandæ scientiæ Atti Navii auguris causa fertur consuluisse eum, an id, de quo cogitaret, effici posset; quod quum ille fieri posse dixisset, iussisse eum novacula cotem præcidere, idque ab Atto protinus factum.)

Successit ei Servius Tullius, natus ex captiva nobili Corniculana, cui puero adhuc in cunis posito caput arsisse traditum erat. Is censum primum egit, lustrum condidit, quo censa LXXX millia esse dicuntur, pomœrium protulit, colles urbi adiecit Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, templum Dianæ cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus est a L. Tarquinio, Prisci filio, consilio filiæ suæ Tulliæ, quum regnasset annis XLIV.

Post hunc L. Tarquinius Superbus neque patrum neque populi iussu regnum invasit. Is armatos circa se in custodiam sui habuit. Bellum cum Volscis gessit et ex spoliis eorum templum in Capitolio Iovi fecit. Gabios dolo in potestatem suam redegit. Huius filiis Delphos profectis et consulentibus, quis eorum Romæ regnaturus esset, dictum est, eum regnaturum, qui primum matrem osculatus esset. Quod responsum quum ipsi aliter interpretarentur, Iunius Brutus, qui cum eis profectus erat, prolapsum se simulavit et terram osculatus est; idque factum eius eventus comprobavit. Nam quum impotenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium sui adduxisset, ad ultimum propter expugnatam nocturna vi a Sexto filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ, ad se vocato patre Tricipitino et viro Collatino, obtestata, ne inulta mors eius esset, cultro se interfecit, Bruti opera maxime expulsus est, quum regnasset annos XXV. Tum consules creati sunt L. Iunius Brutus, L. Tarquinius Collatinus.]

EX LIB. II.

Brutus iure iurando populum adstrinxit, neminem Romæ regnare passurum. 'Tarquinium Collatinum collegam suum propter affinitatem Tarquiniorum suspectum coegit consulatu se abdicare et civitate cedere. Bona regum diripi iussit, agrum Marti consecravit, qui campus Martius nominatus est. Adolescentes nobiles, in quibus suos quoque et fratris filios, quia coniuraverant de recipiendis regibus, securi percussit. Servo indici, cui Vindicio nomen fuit, libertatem dedit; ex cuius nomine vindicta appellata. Quum adversus reges, qui, contractis Veientum et Tarquiniensium copiis, bellum intulerant, exercitum duxisset, in acie cum Arrunte filio Superbi commortuus est; eumque matronæ anno

luxerunt. P. Valerius consul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsenna, Clusinorum rex, bello pro Tarquiniis suscepto quum ad Ianiculum venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus est, qui, dum alii pontem Sublicium rescindunt, solus Etruscos sustinuit et, ponte rupto, armatus in flumen se misit et ad suos transnavit. Accessit alterum virtutis exemplum a Mucio, qui quum ad feriendum Porsennam castra hostium intrasset, occiso scriba, quem regem esse existimaverat, comprehensus impositam manum altaribus, in quibus sacrificatum erat, exuri passus est dixitque tales trecentos esse. Quorum admiratione coactus Porsenna pacis condiciones ferre, bellum omisit acceptis obsidibus. Ex quibus virgo una Clœlia deceptis custodibus per Tiberim ad suos transnavit et, quum reddita esset, a Porsenna honorifice remissa, equestri statua donata est. Adversus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem A. Postumius dictator prospere pugnavit. App. Claudius ex Sabinis Romam transfugit. Ob hoc Claudia tribus adiecta et numerus tribuum ampliatus est, ut essent viginti una. Plebs quum propter nexos ob æs alienum in Sacrum montem secessisset, consilio Menenii Agrippæ a seditione revocata est. Idem Agrippa quum decessisset, propter paupertatem publico impendio elatus est. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est virtute et opera Cn. Marcii, qui ob hoc Coriolanus vocatus est. T. Latinius, vir de plebe, quum in visu admonitus, ut de quibusdam religionibus ad senatum perferret, neglexisset, amisso filio, pedibus debilis factus, postquam delatus ad senatum lectica eadem illa indicaverat, usu pedum recepto domum reversus est. Quum Cn. Marcius Coriolanus, qui in exsilium erat pulsus, dux Volscorum factus exercitum hostium urbi admovisset, et missi ad eum primum legati, postea sacerdotes frustra deprecati essent, ne bellum patriæ inferret, Veturia mater et Volumnia uxor impetraverunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primum lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est necatusque. Ilia[1]) virgo Vestalis ob incestum viva defossa est. Quum vicini Veientes incommodi magis quam graves essent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit misitque in id trecentos sex armatos, qui ad Cremeram præter unum ab hostibus cæsi sunt. App. Claudius cos., quum adversus Volscos contumacia exercitus male pugnatum esset, decimum quemque militum fuste percussit. Res

---

[1]) Oppia *Liv. c.* 42.

præterea *gestas* adversus Volscos et Hernicos et Veientes et seditiones inter patres plebemque continet.

EX LIB. III.

Seditiones de agrariis legibus fuere. Capitolium ab exsulibus et servis occupatum cæsis his receptum est. Census bis actus est. Priore lustro censa sunt civium capita *C* VIII millia[1]) DCCXIV præter orbos orbasque, sequenti CXVII millia CCXIX.[2]) Quum adversus Æquos male gesta res esset, L. Quinctius Cincinnatus dictator factus, quum rure intentus operi rustico esset, ad id bellum gerendum arcessitus est. Is victos hostes sub iugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est, ut essent decem, tricesimo sexto anno a primis tribunis plebis. Petitis per legatos et allatis Atticis legibus, ad constituendas eas proponendasque decemviri pro consulibus sine ullis aliis magistratibus creati altero et trecentesimo anno, quam Roma condita erat, et ut a regibus ad consules, ita a consulibus ad decemviros imperium translatum. Hi, decem tabulis legum positis, quum modeste se in eo honore gessissent et ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset, duabus tabulis ad decem adiectis, quum complura impotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere et in tertium annum retinuerunt, donec inviso eorum imperio finem attulit libido App. Claudii. Qui quum in amorem Verginiæ virginis incidisset, summisso, qui eam in servitutem peteret, necessitatem patri eius Verginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro, filiam occidendi, quum aliter effici non posset, ne in potestatem stuprum illaturi veniret. Hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs concitata montem Aventinum occupavit coegitque decemviros abdicare se magistratu; ex quibus Appius, qui præcipue pœnam meruerat, in carcerem coniectus est, ceteri in exsilium sunt acti. Res præterea contra Sabinos et Volscos prospere gestas continet et parum honestum populi Romani iudicium, qui iudex inter Ardeates et Aricinos sumptus agrum, de quo ambigebatur, sibi adiudicavit.

EX LIB. IV.

Lex de connubio patrum et plebis a tribunis contentione magna patribus repugnantibus perlata est. Tribuni plebis**. Aliquot annos res populi Romani domi militiæque per hoc genus magistratus administratæ sunt. Item censores tunc primum creati sunt. Ager

[1]) CIV millia *Liv. c. 3.* [2]) CCCXIX *Liv. c. 24.*

Ardeatibus populi iudicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Quum fame populus Romanus laboraret, Sp. Mælius eques Romanus frumentum populo sua impensa largitus est, et ob id factum conciliata sibi plebe, regnum affectans a C. Servilio Ahala magistro equitum iussu Quinctii Cincinnati dictatoris occisus est; L. Minucius index bove aurata donatus est. Legatis Romanis a Fidenatibus occisis, quoniam ob rem publicam occubuerant, statuæ in rostris positæ sunt. Cossus Cornelius tribunus militum, occiso Tolumnio Veientum rege, opima spolia secunda retulit. Mam. Æmilius dictator censuræ honorem, qui antea per quinquennium gerebatur, anni et sex mensium spatio finiit; ob eam rem a censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ eoque coloni missi sunt. Quibus occisis Fidenates quum defecissent, ab Mam. Æmilio dictatore victi sunt et Fidenæ captæ. Coniuratio servorum oppressa. Postumius tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum est. Res præterea gestas adversus Volscos et Fidenates et Faliscos continet.

EX LIB. V.

In obsidione Veiorum hibernacula militibus facta sunt. Ea res quum esset nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hiemem militiæ requiem. Equites tum primum equis suis mereri cœperunt. Quum inundatio ex lacu Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur, ex hostibus captus est. Furius Camillus dictator decem annos obsessos Veios cepit, simulacrum *Iunonis* Romam transtulit, decimam prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militum quum Faliscos obsideret, proditos hostium filios parentibus remisit, statimque deditione facta Faliscorum, victoriam iustitia consecutus est. Quum alter ex censoribus C. Iulius decessisset, in locum eius M. Cornelius suffectus est; nec id postea factum est, quoniam eo lustro a Gallis Roma capta est. Furius Camillus, quum ei dies ab L. Apuleio tribuno plebis dicta esset, in exsilium abiit. Quum Galli Senones Clusium obsiderent et legati a senatu missi ad componendam inter eos et Clusinos pacem pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum *visi essent*, hoc facto eorum concitati Senones urbem infesto exercitu petierunt, fusisque ad Aliam Romanis, cepere urbem præter Capitolium, quo se iuventus contulerat; maiores natu cum insignibus honorum, quos quisque gesserat, in vestibulis ædium sedentes occiderunt. Et quum per aversam partem Capitolii iam in summum evasissent, proditi clangore anserum M. Manlii præcipue opera deiecti sunt. Coactis deinde propter

famem Romanis *eo* descendere, ut mille pondo auri darent et hoc pretio finem obsidionis emerent, Furius Camillus, dictator absens creatus, inter ipsum colloquium, quo de pacis condicionibus agebatur, cum exercitu venit et Gallos post sextum mensem urbe expulit ceciditque. Dictum est ad Veios migrandum esse propter incensam et dirutam urbem, quod consilium Camillo auctore discussum est. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditæ, qui quum in forum venisset, manipularibus suis dixerat: „Sta miles, hic optime manebimus." Ædes Iovi Capitolino[1]) facta est, quod ante urbem captam vox audita erat, adventare Gallos.

EX LIB. VI.

Res adversus Volscos et Æquos et Prænestinos prospere gestas continet. Quattuor tribus adiectæ, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arniensis. M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, quum obstrictos ære alieno liberaret, nexos exsolveret, crimine affectati regni damnatus de saxo deiectus est. In cuius notam SC. factum est, ne cui de Manlia gente Marco nomen esset. C. Licinius et L. Sextius tribuni plebis legem promulgaverunt, ut consules ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur, eamque cum magna contentione, repugnantibus patribus, quum iidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; et primus ex plebe consul L. Sextius creatus est. Lata est et altera lex, ne cui plus quingentis iugeribus agri liceret possidere.

EX LIB. VII.

Duo novi magistratus adiecti sunt, prætura et curulis ædilitas. Pestilentia civitas laboravit, eamque insignem fecit mors Furii Camilli. Cuius remedium et finis quum per novas religiones quæreretur, ludi scenici tunc primum facti sunt. Quum dies L. Manlio dicta esset a M. Pomponio tribuno plebis propter dilectum acerbe actum et T. Manlium filium rus relegatum sine ullo crimine, adolescens ipse, cuius relegatio patri obiiciebatur, venit in cubiculum tribuni strictoque gladio coegit eum in verba sua iurare, se non perseveraturum in accusatione. Tunc omnia pretiosa missa sunt in præaltam voraginem urbis Romanæ; in eam Curtius armatus sedens equo præcipitavit et expleta est. T. Manlius adolescens, qui patrem a tribunicia vexatione vindicaverat, contra Gallum provocantem aliquem ex militibus Romanis in singulare certamen *descendit* eique occiso torquem aureum detraxit, quem ipse postea tulit.

---

[1]) Aio Locutio *Liv. c.* 52.

et ex eo Torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pomptina et Publilia. Licinius Stolo lege *a se* lata damnatus est, quod plus quingentis iugeribus agri possideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, a quo provocatus erat, insidente galeæ corvo et unguibus rostroque hostem infestante, occidit et ex eo Corvi nomen accepit, consulque proximo anno, quum annos XXIII haberet, ob virtutem creatus est. Amicitia cum Carthaginiensibus iuncta est. Campani quum a Samnitibus bello urgerentur, auxilio adversus eos a senatu petito, quum id non impetrarent, urbem et agros populo Romano dediderunt; ob quam causam ea, quæ populi Romani facta essent, defendi bello adversus Samnites placuit. Quum ab A. Cornelio cos. exercitus in locum iniquum deductus in magno discrimine esset, P. Decii Muris tribuni militum opera servatus est, qui, occupato colle super id iugum, in quo Samnites consederant, occasionem consuli in æquiorem locum evadendi dedit; ipse ab hostibus circumsessus erupit. Quum milites Romani, qui Capuæ in præsidio relicti erant, de occupanda urbe conspirassent et, detecto consilio, metu supplicii a populo Romano defecissent, per M. Valerium Corvum dictatorem, qui consilio suo eos a furore revocaverat, patriæ restituti sunt. Res præterea contra Hernicos et Gallos et Tiburtes et Privernates et Tarquinienses et Samnites et Volscos prospere gestas continet.

EX LIB. VIII.

Latini cum Campanis defecere et, missis legatis ad senatum, condicionem tulerunt, ut, si pacem habere vellent, alterum ex Latinis consulem facerent; qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium, quod contra edictum eius adversus Latinos pugnaverat, quamvis prospere pugnasset, securi percussit. Laborantibus in acie Romanis P. Decius, tunc consul cum Manlio, devovit se pro exercitu, et concitato equo quum in medios hostes se intulisset, interfectus morte sua Romanis victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in urbem reverso nemo ex iuventute obviam processit. Minucia virgo Vestalis incesti damnata est. Ausonibus victis in oppidum ex eis captum Cales colonia deducta est. Item Fregellæ colonia deducta est. Veneficium complurium matronarum deprehensum est, ex quibus plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum constituta est. Privernatibus, quum rebellassent, victis civitas data est. Neapolitani bello et obsidione victi in deditionem venerunt. Q. Publilio, qui eos obsederat, primo et imperium prolatum est et pro consule triumphus decretus. Plebs nexu liberata est propter L. Papirii

creditoris libidinem, qui C. Publilio debitori suo stuprum inferre voluerat. Quum L. Papirius Cursor dictator reversus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q. Fabius magister equitum, occasione bene gerendæ rei invitatus, contra edictum eius prospere adversus Samnites pugnavit. Ob eam causam quum dictator de magistro equitum supplicium sumpturus videretur, Fabius Romam profugit et, quum parum causa proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prospere gestas continet.

EX LIB. IX.

T. Veturius, Sp. Postumius coss. apud furcas Caudinas deducto in locum artum exercitu, quum spes nulla esset evadendi, fœdere cum Samnitibus facto et sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis, ita exercitum abduxerunt, ut omnes sub iugum mitterentur; iidemque auctore Sp. Postumio cos., qui in senatu suaserat, ut eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur, cum duobus tribunis plebis et omnibus, qui fœdus spoponderant, dediti Samnitibus non sunt recepti. Nec multo post fusis a Papirio Cursore Samnitibus et sub iugum missis receptisque sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor flagitii prioris abolitus est. Tribus duæ adiectæ sunt, Ofentina et Falerna. Suessa et Pontiæ coloniæ deductæ sunt. App. Claudius censor aquam Claudiam perduxit; viam stravit, quæ Appia vocata est; libertinorum filios in senatum legit; ideoque, quoniam is ordo indignis inquinatus videbatur, sequentis anni consules senatum observaverunt, quemadmodum ante proximos censores fuerat. Res præterea contra Apulos *et* Etruscos et Umbros et Marsos et Pelignos et Æquos et Samnites, quibus fœdus restitutum est, prospere gestas continet. Cn. Flavius scriba, libertino patre natus, ædilis curulis fuit, per forensem factionem creatus, quæ quum comitia et campum turbaret et in his propter nimias vires dominaretur, a Q. Fabio censore in quattuor tribus redacta est, quas urbanas appellavit. Eaque res Fabio Maximo nomen dedit. In hoc libro mentionem habet Alexandri, qui temporibus his fuit, et æstimatis populi Romani viribus, quæ tunc erant, colligit, si Alexander in Italiam traiecisset, non tam facilem ei victoriam de populo Romano fore, quam de iis gentibus, quas ad orientem imperio suo subiecerat.

EX LIB. X.

Coloniæ deductæ sunt Sora et Alba et Carseoli. Marsi in deditionem accepti sunt. Collegium augurum ampliatum est, ut essent

novem [1]), quum antea quaterni fuissent. Lex de provocatione ad populum a Murena [2]) consule tertio tunc lata est. Duæ tribus adiectæ sunt, Aniensis et Terentina. Samnitibus bellum indictum est et adversus eos sæpe prospere pugnatum est. Quum adversus Etruscos, Umbros, Samnites, Gallos P. Decio et Q. Fabio ducibus pugnaretur et Romanus exercitus in maximo discrimine esset, P. Decius, secutus exemplum patris, devovit se pro exercitu et morte sua victoriam eius pugnæ populo Romano dedit. Papirius Cursor Samnitium exercitum, qui iure iurando obstrictus, quo maiore constantia virtutis pugnaret, in aciem descenderat, fudit. Census actus est, lustrum conditum. Censa sunt civium capita $\overline{\text{CCLXXII}}$ et CCCXX. [3])

EX LIB. XI.

Quum Fabius Gurges cos. male adversus Samnites pugnasset et senatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc filii ignominiam eo maxime senatum movit, quod iturum se filio legatum pollicitus est, idque præstitit. Eius consiliis et opera filius consul adiutus cæsis Samnitibus triumphavit; C. Pontium imperatorem Samnitium, ductum in triumpho, securi percussit. Quum pestilentia civitas laboraret, missi legati, ut Æsculapii signum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportaverunt; eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco ædes Æsculapio constituta est. L. Postumius consularis, quoniam, quum exercitui præesset, opera militum in agro suo usus erat, damnatus est. Pacem petentibus *Samnitibus* fœdus quarto renovatum est. Curius Dentatus consul, Samnitibus cæsis et Sabinis, qui rebellaverant, victis et in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphavit. Coloniæ deductæ sunt Castrum, Sena, Hadria. Triumviri capitales tunc primum creati sunt. Censu acto lustrum conditum est. Censa sunt civium capita $\overline{\text{CCLXXII}}$. Plebs propter æs alienum post graves et longas seditiones ad ultimum secessit in Ianiculum, unde a Q. Hortensio dictatore deducta est; isque in ipso magistratu decessit. Res præterea contra Vulsinienses gestas continet, item adversus Lucanos, contra quos auxilium Thurinis ferre placuerat.

EX LIB. XII.

Quum legati Romanorum a Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor ab eis cum legionibus

---

[1]) *Fortasse exciderunt fere hæc:* item pontificum, ut essent octo. [2]) M. Valerio *Liv. c. 9.* [3]) CCLXII millia CCCXXI *Liv. c. 47.*

cæsus est. Quum a Tarentinis classis Romana direpta esset, duumviro, qui præerat classi, occiso, legati ad eos a senatu, ut de his iniuriis quererentur, missi pulsati sunt. Ob id bellum eis indictum est. Samnites defecerunt. Adversus eos et Lucanos et Bruttios et Etruscos aliquot prœliis a compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium Tarentinis ferret, in Italiam venit. Quum in præsidium Reginorum legio Campana cum præfecto Decio Vibellio missa esset, occisis Reginis Regium occupavit.

EX LIB. XIII.

Valerius Lævinus cos. parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit, elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id prœlium quum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit. Populabundus usque ad urbem Romanam processit. C. Fabricius missus ad eum a senatu, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, a rege tentatus est. Captivi sine pretio remissi sunt. Cineas legatus a Pyrrho ad senatum missus petiit, ut componendæ pacis causa rex in urbem reciperetur. De qua re quum ad frequentiorem senatum referri placuisset, App. Claudius, qui propter valetudinem oculorum iam diu consiliis publicis se abstinuerat, venit in curiam et sententia sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. Censa sunt civium capita CCLXXXVII CCXXII. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quarto fœdus renouatum est. Quum C. Fabricio consuli is, qui ad eum a Pyrrho transfugerat, polliceretur venenum se regi daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Lucanos et Bruttios, Samnites et Etruscos prospere gestas continet.

EX LIB. XIV.

Pyrrhus in Siciliam traiecit. Quum inter alia prodigia fulmine deiectum esset in Capitolio Iovis signum, caput eius per haruspices inventum est. Curius Dentatus quum dilectum haberet, eius, qui citatus non responderat, bona primus vendidit; item Pyrrhum ex Sicilia in Italiam reversum vicit et Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quod is x argenti pondo facti haberet. Lustro a censoribus condito censa sunt capita civium CCLXXI CCXXXIV. Cum Ptolemæo Ægypti rege societas iuncta est. Sextilia virgo Vestalis damnata incesti viva defossa est. Coloniæ deductæ sunt Posidonia et Cosa. Carthaginiensium classis auxilio

Tarentinis venit, quo facto ab iis fœdus violatum est. Res præterea contra Lucanos et Bruttios et Samnites feliciter gestas et Pyrrhi regis mortem continet.

EX LIB. XV.

Victis Tarentinis pax et libertas data est. Legio Campana, quæ Regium occupaverat, obsessa, deditione facta, securi percussa est. Quum legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam iuvenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data est. Coloniæ deductæ Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento uti cœpit. Umbri et Sallentini victi in deditionem accepti sunt. Quæstorum numerus ampliatus est, ut essent *octo*.

EX LIB. XVI.

Origo Carthaginiensium et primordia urbis eorum referuntur. Contra quos et Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum senatus censuit, quum de ea re inter suadentes, ut id fieret, dissuadentesque contentio fuisset; transgressisque tunc primum mare exercitibus Romanis, adversus Hieronem sæpius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum a censoribus conditum. Censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCLXXXII}}$ CCXXXIV. D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris primus edidit. Colonia Æsernia deducta est. Res præterea contra Pœnos et Vulsinios prospere gestas continet.

EX LIB. XVII.

Cn. Cornelius consul a classe Punica circumventus et per fraudem, velut in colloquium evocatus, captus est. C. Duillius consul adversus classem Pœnorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum navalis victoriæ duxit triumphum. Ob quam causam ei perpetuus quoque honos habitus est, ut revertenti a cena tibicine canente funale præferretur. L. Cornelius consul in Sardinia et Corsica contra Sardos et Corsos et Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnavit. Atilius Calatinus cos. quum in locum a Pœnis circumsessum temere exercitum duxisset, M. Calpurnii tribuni militum virtute et opera evasit, qui cum CCC militibus eruptione facta hostes in se converterat. Hannibal dux Pœnorum, victa classe, cui præfuerat, a militibus suis in crucem sublatus est. Atilius Regulus consul victis navali prœlio Pœnis in Africam traiecit.

EX LIB. XVIII.

Atilius Regulus in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum magna clade militum occidit, et quum aliquot prœliis bene adversus Carthaginienses pugnasset, successorque ei a senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, id ipsum per litteras ad senatum missas questus est, in quibus inter causas petendi successoris *erat*, quod agellus eius a mercenariis desertus esset. Quærente deinde fortuna, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, arcessito a Carthaginiensibus Xanthippo Lacedæmoniorum duce, victus prœlio et captus est. Res deinde a ducibus Romanis omnibus terra marique prospere gestas deformaverunt naufragia classium. Tib. Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus creatus est. M. Sempronius Sophus, *M'.* Valerius Maximus censores quum senatum legerent, XVI senatu moverunt. Lustrum condiderunt, quo censa sunt civium capita $\overline{\text{CCXCVII}}$ DCCXCVII. Regulus missus a Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace et, si eam non posset impetrare, de commutandis captivis ageret, sed iure iurando adstrictus, rediturum se Carthaginem, si commutari captivos non placuisset, utrumque negandi auctor senatui fuit, et quum fide custodita reversus esset, supplicio a Carthaginiensibus de eo sumpto periit.

EX LIB. XIX.

Cæcilius Metellus rebus adversus Pœnos prospere gestis speciosum egit triumphum, XIII ducibus hostium et CXX elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher cos. contra auspicia profectus iussit mergi pullos, qui cibari nolebant; infeliciter adversus Carthaginienses classe pugnavit, et revocatus a senatu iussusque dictatorem dicere, Claudium Gliciam dixit, sortis ultimæ hominem, qui coactus abdicare se magistratu postea ludos prætextatus spectavit. A. Atilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Commutatio captivorum cum Pœnis facta est. Coloniæ deductæ sunt Fregenæ *et* in agro Sallentino Brundisium. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita $\overline{\text{CCXLI}}$ CCXII. Claudia, soror P. Claudii, qui contemptis auspiciis male pugnaverat, a ludis revertens quum turba premeretur, dixit: „Utinam frater meus viveret *et* iterum classem duceret.“ Ob eam causam multa ei dicta est. Duo prætores tunc primum creati sunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Postumium consulem, quoniam idem et flamen Martialis erat, quum is ad bellum gerendum proficisci vellet, in urbe tenuit nec passus est a sacris recedere. Rebus adversus Pœnos a pluribus ducibus prospere gestis, summam victoriæ C. Lutatius cos.,

victa ad Ægates insulas classe Pœnorum, imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Quum templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adiectæ sunt, Velina et Quirina.

EX LIB. XX.

Falisci quum rebellassent, sexto die perdomiti in deditionem venerunt. Spoletium colonia deducta est. Adversus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi et Corsi quum rebellassent, subacti sunt. Tuccia virgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyriis propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum indictum est, subactique in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut essent IV. Galli Transalpini, qui in Italiam irruperant, cæsi sunt. Eo bello populum Romanum sui Latinique nominis $\overline{\text{CCC}}$ armatorum habuisse dicit. Exercitibus Romanis tunc primum trans Padum ductis, Galli Insubres aliquot prœliis fusi in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus cos., occiso Gallorum Insubrium duce Virdomaro, opima spolia retulit. Histri subacti sunt. Item Illyrii, quum rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum a censoribus conditum est[1]). Primo lustro censa sunt civium capita $\overline{\text{CCLXX}}$ CCXIII* *. Libertini in quattuor tribus redacti sunt, quum antea dispersi per omnes fuissent, Esquilinam, Palatinam, Suburanam, Collinam. *C. Flaminius censor viam Flaminiam* muniit et circum Flaminium exstruxit. Coloniæ deductæ sunt in agro a Gallis capto Placentia et Cremona.

EX LIB. XXI.

Initia belli Punici secundi narrantur et Hannibalis ducis Pœnorum contra fœdus per Hiberum flumen transitus; a quo Saguntum *sociorum* populi Romani civitas obsessa octavo mense capta est. De quibus iniuriis missi legati ad Carthaginienses qui quererentur. Quum satisfacere nollent, bellum eis indictum est. Hannibal, superato Pyrenæo saltu, per Gallias, fusis Volcis, qui obsistere conati erant ei, ad Alpes venit et laborioso per eas transitu, quum montanos quoque Gallos obvios aliquot prœliis repulisset, descendit in Italiam et ad Ticinum flumen Romanos equestri prœlio fudit; in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani postea nomen accepit. Iterumque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuso, Hannibal Appenninum quoque per magnam vexationem militum propter vim tempestatium

---

[1]) *Excidisse videtur* ter.

transiit. Cn. Cornelius Scipio in Hispania contra Pœnos prospere pugnavit, duce hostium Magone[1]) capto.

EX LIB. XXII.

Hannibal per continuas vigilias in paludibus oculo amisso in Etruriam venit, per quas paludes quatriduo et tribus noctibus sine ulla requie iter fecit. C. Flaminius cos., homo temerarius, contra auspicia profectus signis militaribus effossis, quæ tolli non poterant, et ab equo, quem conscenderat, per caput devolutus, insidiis ab Hannibale circumventus ad Trasumennum lacum cum exercitu cæsus est; sex millia, quæ eruperant, fide ab Adherbale[2]) data, perfidia Hannibalis vincta sunt. Quum ad nuntium cladis Romæ luctus esset, duæ matres ex insperato receptis filiis gaudio mortuæ sunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver sacrum votum. Quum deinde Q. Fabius Maximus dictator adversus Hannibalem missus nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot victoriis hostem *territos* adversis prœliis milites pugnæ committeret, et opponendo se tantum conatus Hannibalis impediret, M. Minucius magister equitum, ferox et temerarius, criminando dictatorem tanquam segnem et timidum effecit, ut populi iussu æquaretur ei cum dictatore imperium; divisoque exercitu, quum iniquo loco conflixisset et in maximo discrimine legiones eius essent, superveniente cum exercitu Fabio Maximo discrimine liberatus est. Quo beneficio victus castra cum eo iunxit et patrem eum salutavit, idemque facere milites iussit. Hannibal, vastata Campania, inter Casilinum oppidum et Calliculam montem a Fabio clusus, sarmentis ad cornua boum alligatis et incensis præsidium Romanorum, quod Calliculam insidebat, fugavit et sic transgressus est saltum. Idemque Fabii Maximi dictatoris, quum circumposita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem suspectum faceret. Æmilio deinde Paulo et Terentio Varrone coss. [et] ducibus cum maxima clade adversus Hannibalem ad Cannas pugnatum est, cæsaque eo prœlio Romanorum $\overline{\text{XLV}}$ cum Paulo consule et senatoribus XC et consularibus aut prætoriis aut ædiliciis XXX. Post quæ quum a nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui Africanus postea vocatus est, stricto super capita deliberantium ferro, iuravit se pro hoste habiturum eum, qui in verba sua non iurasset, effecitque, ut omnes non relictum iri

---

[1]) Hannone *Liv. c. 60.* [2]) Maharbale *Liv. c. 6.*

a se Italiam iure iurando adstringerentur. Propter paucitatem militum VIII servorum armata sunt. Captivi, quum potestas esset redimendi, redempti non sunt. Præterea trepidationem urbis et luctum et res in Hispania meliore eventu gestas continet. Opimia et Florentia[1]) Vestales virgines incesti damnatæ sunt. Varroni obviam itum et gratiæ actæ, quod de re publica non desperasset.

EX LIB. XXIII.

Campani ad Hannibalem defecere. Nuntius Cannensis victoriæ Mago Carthaginem missus anulos aureos corporibus occisorum detractos in vestibulo curiæ effudit, quos excessisse modii mensuram traditur. Post quem nuntium Hanno, vir ex Pœnis nobilibus, suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem a populo Romano peterent, nec tenuit, obstrepente Barcina factione. Claudius Marcellus prætor ad Nolam, eruptione adversus Hannibalem ex oppido facta, prospere pugnavit. Casilinum a Pœnis obsessum ita fama vexatum est, ut lora et pelles scutis detractas et mures inclusi essent *et* nucibus per Vulturnum amnem a Romanis missis vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus CXCVII suppletus est. L. Postumius prætor a Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. et P. Scipiones in Hispania Hasdrubalem vicerunt et Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ Cannensis exercitus in Siciliam relegatæ sunt, ne recederent inde nisi finito bello. Sempronius Gracchus cos. Campanos cecidit. Claudius Marcellus prætor[2]) Hannibalis exercitum ad Nolam prœlio fudit et vicit, primusque tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit. Inter Philippum Macedoniæ regem et Hannibalem societas iuncta est. Præterea in Hispania feliciter a P. et *Cn. Scipionibus*, *in Sardinia ab* T. Manlio prætore adversus Pœnos res gestas continet, a quibus Hasdrubal dux et Mago et Hanno capti. Exercitus Hannibalis per hiberna ita luxuriatus est, ut corporis animique viribus enervaretur.

EX LIB. XXIV.

Hieronymus Syracusanorum rex, cuius pater[3]) Hiero amicus p. R. fuerat, ad Carthaginienses defecit et propter crudelitatem superbiamque a suis interfectus est. Tib. Sempronius Gracchus procos. prospere adversus Pœnos et Hannonem ducem ad Beneventum pugnavit servorum maxime opera, quos liberos esse iussit. Claudius Marcellus cos. in Sicilia, quæ prope tota ad Pœnos defecerat, Syracusas obsedit.

---

[1]) Floronia *Liv. c. 57.* [2]) proconsul *Liv. c. 32.* [3]) avus *Liv. c. 4.*

Philippo Macedonum regi bellum indictum est, qui ad Apolloniam nocturno prœlio oppressus fugatusque *in* Macedoniam cum prope inermi exercitu profugit. Ad id bellum gerendum M. Valerius prætor missus. Res præterea in Hispania a P. et Cn. Scipionibus adversus Carthagienses gestas continet; a quibus Syphax rex Numidiæ in amicitiam adscitus, qui a Masinissa Massyliorum rege pro Carthaginiensibus pugnante victus in Hispaniam ad Scipionem cum magna manu transiit[1] contra Gades, ubi angusto freto Africa et Hispania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti sunt; quorum auxiliis adscitis tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

EX LIB. XXV.

P. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante annos ædilis factus. Hannibal urbem Tarenton præter arcem, in quam præsidium Romanorum fugerat, per Tarentinos iuvenes, qui se noctu venatum ire simulaverant, cepit. Ludi Apollinares ex Marcii carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A Q. Fulvio et App. Claudio coss. adversus Hannonem Pœnorum ducem prospere pugnatum est. Tib. Sempronius Gracchus procos. ab hospite suo Lucano in insidias deductus a Magone interfectus est. Centenius Pænula, qui centurio militaverat, quum petisset a senatu, ut sibi exercitus daretur, pollicitusque esset, si impetrasset, de Hannibale victoriam, $\overline{\text{VIII}}$ acceptis militum dux factus conflixit acie cum Hannibale et cum exercitu cæsus est. Capua obsessa est a Q. Fulvio et App. Claudio coss. Cn. Fulvius prætor male adversus Hannibalem pugnavit, in quo prœlio $\overline{\text{XX}}$ hominum[2] ceciderunt; ipse cum equitibus CC effugit. Claudius Marcellus Syracusas expugnavit tertio anno et ingentem virum gessit. In eo tumultu captæ urbis Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, interfectus est. P. et Cn. Scipiones in Hispania tot rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt, prope cum totis exercitibus cæsi anno octavo, quam in Hispaniam ierunt. Amissaque eius provinciæ possessio foret, nisi, L. Marcii equitis Romani virtute et industria contractis exercituum reliquiis, eiusdem hortatu bina castra hostium expugnata essent. Ad $\overline{\text{XXVII}}$ cæsa[3]), † ex mille octingentos[4]), præda ingens capta; dux Marcius appellatus est.

EX LIB. XXVI.

Hannibal ad tertium lapidem ab urbe Roma super Anienem castra

---

[1]) *Aliter Liv. c. 49.* [2]) XVI millia hominum *Liv. c. 21.* [3]) XXXVII millia *Liv. c. 39.* [4]) captos ad mille octingentos triginta *Liv. ibd.*

posuit; ipse cum duobus millibus equitum usque ad ipsam Capenam[1]) portam, ut situm urbis exploraret, obequitavit. Et quum per triduum in aciem utrinque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit; nam quum in castra redisset, statim serenitas erat. Capua capta est a Q. Fulvio et App. Claudio coss. Principes Campanorum veneno sibi mortem consciverunt. Quum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur, litteras a senatu missas Q. Fulvius consul, quibus iubebatur parcere, antequam legeret, in sinu posuit et lege agi iussit et supplicium peregit. Quum comitiis apud populum quæreretur, cui mandaretur Hispaniarum imperium, nullo id volente suscipere, P. Scipio P. filius, eius, qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum, et suffragio populi consensuque omnium missus Novam Carthaginem expugnavit, quum haberet annos XXIV videreturque divina stirpe creatus, quia et ipse, postquam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat, et in cubiculo matris eius anguis sæpe videbatur. Res præterea gestas in Sicilia continet et amicitiam cum Ætolis iunctam bellumque gestum adversus Acarnanas et Philippum Macedoniæ regem.

EX LIB. XXVII.

Cn. Fulvius procos. cum exercitu ab Hannibale ad Herdoneam cæsus est. Meliore eventu ab Claudio Marcello cos. adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Inde Hannibal nocte recessit. Marcellus insecutus est et subinde cedentem pressit, donec confligeret. Priore pugna Hannibal superior, Marcellus sequenti. Fabius Maximus cos. pater Tarentinos per proditionem recepit. Claudius Marcellus, T. Quinctius Crispinus coss. speculandi causa progressi e castris insidiis ab Hannibale circumventi sunt; Marcellus occisus, Crispinus fugit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civitum capita $\overline{\text{CXXXVII}}$ CVIII; ex quo numero apparuit, quantum hominum tot prœliorum adversa fortuna populo Romano abstulisset. In Hispania ad Bæculam Scipio cum Hasdrubale et Hamilcare conflixit et vicit. Inter alia captum regalem puerum eximiæ formæ ad avunculum Masinissam cum donis dimisit. Hasdrubal, qui cum exercitu novo Alpes transcenderat, ut se Hannibali coniungeret, cum millibus hominum LVI cæsus est, capta $\overline{\text{V}}$ CCC, M. Livii cos. ductu, sed non minore opera Claudii Neronis cos., qui quum Hannibali oppositus esset, relictis castris ita, ut hostem falleret, cum electa manu profectus Hasdrubalem circum-

---

[1]) Collinam *Lir. c. 10 et mox* biduum.

venerat. Res præterea a P. Scipione in Hispania et a P. Sulpicio prætore adversus Philippum et Achæos gestas continet.

EX LIB. XXVIII.

Res in Hispania prospere gestæ a Silano Scipionis legato et ab L. Scipione fratre adversus Pœnos, a Sulpicio procos., socio Attalo rege Asiæ, adversus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referuntur. Quum M. Livio et Claudio Neroni coss. triumphus decretus esset, Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invectus est, Nero, qui in collegæ provinciam, ut victoriam eius adiuvaret, venerat, equo secutus est, et in hoc habitu plus gloriæ reverentiæque habuit; nam et plus in bello quam collega fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentia virginis, quæ non custodierat, exstinctus est; cæsa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellavit quarto decimo anno eius belli, quinto post anno, quam ierat, præclusisque in totum possessione provinciæ eius hostibus Hispanias recepit; et a Tarracone in Africam ad Syphacem regem Massyliorum[1]) transvectus fœdus iunxit. Hasdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto cenavit. Munus gladiatorium in honorem patris patruique Carthagini Nova edidit, non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis aut ex provocatione descendebant; in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Quum Gisia[2]) urbs oppugnaretur, oppidani liberos et coniuges rogo exstructo occiderunt et se insuper præcipitaverunt. Ipse Scipio, dum gravi morbo implicitus est, seditionem in parte exercitus motam confirmatus discussit rebellantesque Hispaniæ populos coegit in deditionem venire, et, amicitia facta cum Masinissa rege Numidarum, qui illi auxilium, si in Africam traiecisset, pollicebatur, cum Gaditanis quoque post discessum inde Magonis, cui Carthagine scriptum erat, ut in Italiam traiiceret, Romam reversus consulque creatus *est*. Africam provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est, permissumque, ut in Africam traiiceret, si id e re publica esse censeret. Mago Hamilcaris filius a minore Baleari insula, ubi hiemaverat, in Italiam traiecit.

EX LIB. XXIX.

Ex Sicilia C. Lælius in Africam a Scipione missus ingentem prædam reportavit et mandata Masinissæ Scipioni exposuit, querentis, quod nondum exercitum in Africam traiecisset. Bellum in Hispania finitum victore Romano, quod Indibilis excitaverat; ipse in acie occisus,

---

[1]) Massæsuliorum *Liv. c. 17.* [2]) Astapa *Liv. c. 22.*

Mandonius, exposcentibus Romanis, a suis deditus. Magoni, qui Albingauni in Liguribus erat, ex Africa et militum ampla manus missa et pecuniæ, quibus auxilia conduceret, præceptumque, ut se Hannibali coniungeret. Scipio a Syracusis in Bruttios traiecit et Locros, pulso Punico præsidio fugatoque Hannibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Mater Idæa deportata est Romam a Pessinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis invento, pelli Italia alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset; tradita est autem Romanis per Attalum regem Asiæ. Lapis erat, quem matrem deum incolæ dicebant. Excepit P. Scipio Nasica Cn. filius, eius, qui in Hispania perierat, vir optimus a senatu iudicatus, adolescens nondum quæstorius, quoniam ita responsum iubebat, ut id numen ab optimo viro reciperetur consecrareturque. Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impudentia Pleminii legati quererentur, qui pecuniam Proserpinæ sustulerat et liberos eorum ac coniuges stupraverat. In catenis Romam perductus in carcere est mortuus. Quum falsus rumor de P. Scipione procos., qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanquam is luxuriaretur, missis ob hoc legatis a senatu, qui explorarent, an ea vera essent, purgatus infamia Scipio in Africam permissu senatus traiecit. Syphax, accepta in matrimonium filia Hasdrubalis Gisgonis, amicitiæ, quam cum Scipione iunxerat, renuntiavit. Masinissa rex Massyliorum dum pro Carthaginiensibus in Hispania militat, amisso patre Gala de regno exciderat. Quo per bellum sæpe repetito aliquot prœliis a Syphace rege Numidarum victus in totum privatus est, et cum ducentis equitibus exsul Scipioni se iunxit et cum eo primo statim bello Hannonem Hamilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio adventu Hasdrubalis et Syphacis, qui prope cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Uticæ depulsus hiberna communivit. Sempronius cos. in agro Crotoniensi prospere adversus Hannibalem pugnavit. Inter censores M. Livium et Claudium Neronem notabilis discordia fuit; nam et Claudius Livio collegæ equum ademit, quod a populo damnatus actusque in exsilium fuerat, et Livius Claudio, quod falsum in se testimonium dixisset et quod non bona fide secum in gratiam redisset. Idem omnes tribus extra unam ærarias reliquit, quod et innocentem se damnassent et posthac consulem censoremque fecissent. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCXIV}}$.

EX LIB. XXX.

Scipio in Africa Carthaginienses et eundem Syphacem Numidiæ regem Hasdrubalemque pluribus prœliis vicit adiuvante Masinissa; bina

hostium castra expugnavit, in quibus $\overline{XL}$ hominum ferro ignique consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium et Masinissam cepit. Masinissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Hasdrubalis, captam statim adamavit et nuptiis factis uxorem habuit; castigatus a Scipione venenum ei misit, quo illa hausto decessit. Effectumque multis Scipionis victoriis, ut Carthaginienses in desperationem acti in auxilium publicæ salutis Hannibalem revocarent. Isque anno sexto decimo Italia decedens in Africam traiecit tentavitque per colloquium pacem cum Scipione componere, et quum de condicionibus pacis non convenisset, acie victus est. Pax Carthaginiensibus petentibus data est. Hannibal Gisgonem pacem dissuadentem manu sua detraxit; excusata deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Masinissæ regnum restitutum est. Reversus in urbem Scipio amplissimum nobilissimumque egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo senator pileatus secutus est. Scipio Africanus (incertum, militari prius favore an populari aura ita cognominatus sit) primus certe hic imperator victæ a se nomine gentis nobilitatus est. Mago [bello], qui in agro Insubrum cum Romanis conflixerat, vulneratus, quum in Africam per legatos revocatus reverteretur, ex vulnere mortuus est.

EX LIB. XXXI.

Belli adversus Philippum Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti causæ referuntur hæ: Tempore initiorum duo iuvenes Acarnanes, qui non erant initiati, Athenas venerunt et in sacrarium Cereris cum aliis popularibus suis intraverunt; ob hoc, tanquam summum nefas commisissent, ab Atheniensibus occisi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti ad vindicandos illos auxilium a Philippo petierunt et Athenas oppugnaverunt; Athenienses auxilium a Romanis petierunt. Cœptum est autem anno quinquentesimo quinquagesimo *primo* ab urbe condita, post pacem Carthaginiensibus datam paucis mensibus. Quum Atheniensium, qui a Philippo obsidebantur, legati auxilium a senatu petissent et id senatus ferendum censuisset, plebe, cui tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente, tenuit auctoritas patrum, ut sociæ civitati †ferre quoque opem populus iuberet. Id bellum P. Sulpicio consuli mandatum est, qui, exercitu in Macedoniam ducto, equestribus prœliis prospere cum Philippo pugnavit. Abydeni a Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum suos seque occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes et Hamilcarem Pœnum bellum in ea parte Italiæ molientem acie vicit. Hamilcar eo bello occisus est et millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi

regis et Sulpicii consulis expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpicius consul bellum gerebat adiuvantibus rege Attalo et Rhodiis. Triumphavit de Gallis L. Furius prætor.

EX LIB. XXXII.

Complura prodigia ex diversis regionibus nuntiata referuntur, inter quæ in Macedonia in puppe longæ navis lauream esse natam. T. Quinctius Flamininus cos. adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri, fugatumque coegit in regnum reverti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedoniæ, sociis Ætolis et Athamanibus vexavit, L. Quinctius Flamininus frater consulis navali bello, Attalo rege et Rhodiis adiuvantibus, Eubœam et maritimam oram. Achæi in amicitiam recepti sunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut seni crearentur. Coniuratio servorum facta de solvendis Carthaginiensium obsidibus oppressa est, duo millia D necati. Cornelius Cethegus cos. Gallos Insubres prœlio fudit. Cum Lacedæmoniis et tyranno eorum Nabide amicitia iuncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

EX LIB. XXXIII.

T. Quinctius Flamininus procos. cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quinctius Flamininus [ille], frater procos., Acarnanas, Leucade urbe, quod caput est Acarnanum, expugnata, in deditionem accepit. Pax petenti Philippo, Græcia liberata, data est. Attalus ab Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. C. Sempronius Tuditanus prætor ab Celtiberis cum exercitu cæsus est. L. Furius Purpurio et Claudius Marcellus coss. Boios et Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal frustra in Africa bellum molitus et ob hoc Romanis per epistolas *ab* adversæ factionis principibus delatus propter metum Romanorum, qui legatos ad senatum Carthaginiensium de eo miserant, profugus ad Antiochum Syriæ regem se contulit bellum adversus Romanos parantem.

EX LIB. XXXIV.

Lex Oppia, quam C. Oppius tr. pl. bello Punico de finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione abrogata est, quum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quinctius Flamininus bellum adversus Lacedæmonios et tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data iis pace, qualem ipse

volebat, liberatisque Argis, qui sub dicione tyranni erant, finivit. Res præterea in Hispania et adversus Boios et Insubres Gallos feliciter gestæ referuntur. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit. *Id* ut fieret, Sex. Ælius Pætus et C. Cornelius Cethegus censores intervenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ plures deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. T. Quinctius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem et Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum vicerat Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. Legati Carthaginiensium nuntiaverunt Hannibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. Tentaverat autem Hannibal per Aristonem Tyrium sine litteris Carthaginem missum ad bellandum Pœnos concitare.

EX LIB. XXXV.

P. Scipio Africanus legatus ad Antiochum missus Ephesi cum Hannibale, qui se Antiocho adiunxerat, collocutus est, ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia quum quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit, Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. Quærenti deinde, quem secundum poneret, „Pyrrhum" inquit; castra metari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. Exsequenti, quem tertium diceret, semet ipsum dixit. Ridens Scipio „Quidnam tu diceres, si me" inquit „vicisses?" „Tunc vero me" inquit „et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios posuissem." Inter cetera prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii cos. locutam: „Roma, cave tibi" refertur. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis, qui et Philippum et Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, a populo Romano descivit; sed, bello adversus Philopœmenem Achæorum prætorem gesto, ab Ætolis interfectus est. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. Cum *iis* societate iuncta Antiochus Syriæ rex bellum Græciæ intulit et complures urbes occupavit, inter quas Chalcidem et totam Eubœam. Res præterea in Liguribus gestas et apparatum belli ab Antiocho continet.

EX LIB. XXXVI.

Acilius Glabrio cos. Antiochum ad Thermopylas Philippo rege adiuvante victum Græcia expulit, idemque Ætolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica cos. ædem matris deum, quam ipse in Palatium

intulerat vir optimus a senatu iudicatus, dedicavit, idemque Boios Gallos victos in deditionem accepit et de iis triumphavit. Præterea navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

EX LIB. XXXVII.

L. Cornelius Scipio cos. legato Scipione Africano fratre (qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia provincia decerneretur, quum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur) profectus ad bellum adversus Antiochum regem gerendum, primus omnium Romanorum ducum in Asiam traiecit. *L.* Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum Rhodiis iuvantibus. Filius Africani captus ab Antiocho patri remissus est. Victo deinde Antiocho ab L. Cornelio Scipione adiuvante Eumene, rege Pergami, Attali filio, pax data est ea condicione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri exæquatus Asiaticus appellatus. Eumenis, quo iuvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui et ipsi iuverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali prœlio devicerat, navalem triumphum duxit. M'. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, et de Ætolis triumphavit.

EX LIB. XXXVIII.

M. Fulvius cos. in Epiro Ambracienses obsessos in deditionem accepit, Cephalleniam subegit, Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius cos., collega eius, Gallogræcos, Tolostobogios et Tectosagos et Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, quum soli citra Taurum montem non parerent, vicit. Eorum origo et quomodo ea loca, quæ tenent, occupaverint, referuntur. Exemplum quoque virtutis et pudicitiæ in femina traditur, quæ quum regis Gallogræcorum uxor fuisset, capta centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCLVIII CCCX. Cum Ariarathe Cappadociæ rege amicitia iuncta est. Cn. Manlius, contradicentibus X legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat, de Gallogræcis, acta pro se causa in senatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam tradunt, a Q. Petilio tr. pl., ut quidam, a Nævio, quod præda ex Antiocho capta ærarium fraudasset, posteaquam is dies venit, evocatus in rostra, „Hac die" inquit, „Quirites, Carthaginem vici", et prosequente populo Capitolium escendit. Inde, ne amplius tribuniciis iniuriis vexaretur, in voluntarium exsilium *Liternum*

concessit. Incertum, ibi an Romæ defunctus sit; nam monumentum eius utrobique fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem crimine peculatus accusatus damnatusque quum in vincula et carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracchus tr. pl., qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit, et ob id beneficium Africani filiam duxit. Quum quæstores in bona eius publice possidenda missi essent, non modo in his ullum vestigium pecuniæ regiæ apparuit, sed nequaquam tantum redactum, quantæ summæ erat damnatus. Collatam a cognatis et amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit; quæ necessaria ei erant ad cultum, redempta.

EX LIB. XXXIX.

M. Æmilius cos., Liguribus subactis, viam Placentia usque Ariminum perductam Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ in urbem introducta ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures, quicunque citra Appenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Græcum et nocturnum, omnium scelerum seminarium, quum ad ingentis turbæ coniurationem pervenisset, investigatum et multorum pœna sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco et M. Porcio Catone, et belli et pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quinctius Flamininus, *T.* frater, eo quod, quum Galliam provinciam consul obtineret, rogatus a Pœno Philippo, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat sive, ut quidam tradiderunt, unum ex damnatis securi percusserat rogatus a meretrice Placentina, cuius amore deperibat. Exstat oratio M. Catonis in eum. Scipio Literni decessit et, tanquam iungente fortuna circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal a Prusia Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, quum dederetur Romanis, qui ad exposcendum eum T. Quinctium Flamininum miserant, veneno sibi mortem conscivit, Philopœmen quoque, dux Achæorum, vir maximus, a Messeniis occisus veneno, quum ab eis bello captus esset. Coloniæ Potentia et Pisaurum et Mutina et Parma deductæ sunt. Præterea res adversus Celtiberos prospere gestas et initia causasque belli Macedonici continet; cuius origo inde fluxit, quod Philippus ægre ferebat regnum suum a Romanis imminui, et quod cogeretur a Thracibus aliisque locis præsidia deducere.

EX LIB. XL.

Quum Philippus liberos eorum, quos in vinculis habebat, nobilissimorum hominum conquiri ad mortem iussisset, Theoxena, verita pro liberis suis admodum pueris regis libidinem, prolatis in medium gladiis

et poculo, in quo venenum erat, suasit iis, ut imminens ludibrium morte effugerent, et quum persuasisset, et ipsa se interemit. Certamina inter filios Philippi Macedoniæ regis Persen et Demetrium referuntur; et ut fraude fratris sui Demetrius fictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii et affectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus sit, regnumque Macedoniæ mortuo Philippo ad Persen devenerit. Item res in Liguribus et Hispania contra Celtiberos a compluribus feliciter gestas continet. Colonia Aquileia deducta est. Libri Numæ Pompilii in agro L. Petilii scribæ sub Ianiculo a cultoribus agri arca lapidea clusi inventi sunt et Græci et Latini; in quibus quum pleraque dissolvendarum religionum prætor, ad quem delati erant, legisset, iuravit senatui, contra rem publicam esse, ut legerentur servarenturque. Ex SC. in comitio exusti sunt. Philippus ægritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset, de pœna Persei cogitavit voluitque Antigonum potius, amicum suum, successorem regni sui relinquere, sed in hac cogitatione morte raptus est. Perseus regnum excepit.

EX LIB. XLI.

Ignis in æde Vestæ exstinctus est. Ti. Sempronius Gracchus procos. Celtiberos victos in deditionem accepit, monumentumque operum suorum Gracchurim oppidum in Hispania constituit. Et a Postumio Albino procos. Vaccæi ac Lusitani subacti sunt. Uterque triumphavit. Antiochus Antiochi filius, obses a patre Romanis datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriæ ab urbe dimissus; qui præter religionem, qua multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Iovis Olympii et Antiochiæ *Capitolini*, vilissimum regem egit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCLVIII}}$ CCXCIV. Q. Voconius Saxa tr. pl. legem tulit, ne quis mulierem heredem institueret. Suasit legem M. Cato; exstat oratio eius. Præterea res adversus Ligures et Histros et Sardos et Celtiberos a compluribus ducibus prospere gestas et initia belli Macedonici continet, quod Perseus Philippi filius moliebatur. Miserat ad Carthaginienses legationem; ea ab his nocte audita erat. Sed et alias Græciæ civitates sollicitabat.

EX LIB. XLII.

Q. Fulvius Flaccus censor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliavit, ut ædem, quam dedicaverat, tegeret; tegulæ ex

SC. reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedoniæ rege questus est, cuius iniuriæ in populum Romanum referuntur. Ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus cos., cui mandatum erat, in Macedoniam transiit levibusque expeditionibus, equestribus prœliis in Thessalia cum Perseo *parum felici* eventu pugnavit. Inter Masinissam et Carthaginienses de agro fuit lis; dies eis ad disceptandum a senatu datus. Legati missi ad socias civitates regesque rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCLXVII CCXXXI[1]). Res præterea adversus Corsos et Ligures prospere gestas continet.

EX LIB. XLIII.

Prætores aliquot, eo quod avare et crudeliter provincias administraverant, damnati sunt. P. Licinius Crassus procos. complures in Græcia urbes expugnavit et crudeliter corripuit. Ob id captivi, qui ab eo sub corona venierant, ex SC. postea restituti sunt. Item a præfectis classium Romanorum multa impotenter in socios facta. Res a Perse rege in Thracia prospere gestas continet, victis Dardanis et Illyria, cuius rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit. M. Æmilius Lepidus a censoribus princeps *senatus* lectus.

EX LIB. XLIV.

Q. Marcius Philippus per invios saltus penetravit in Macedoniam et complures urbes occupavit. Rhodii miserunt legatos Romam minantes *fore*, ut Perseo auxilio essent, nisi populus Romanus cum illo pacem atque amicitiam iungeret. Indigne id latum. Quum id bellum L. Æmilio Paulo sequentis anni cos. iterum mandatum esset, Paulus in contione precatus, ut, quidquid diri populo Romano immineret, in suam domum converteretur, et in Macedoniam profectus vicit Persen totamque Macedoniam in potestatem redegit. Antequam confligeret, prædixit[2]) exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoque rex Illyriorum quum rebellasset, a L. Anicio prætore victus venit in deditionem et cum uxore ac liberis et propinquis Romam missus est. Legati Alexandrini a Cleopatra et Ptolemæo regibus venerunt querentes de Antiocho rege Syriæ, quod is bellum inferret. Perseus, sollicitatis in auxilium

---

[1]) CCLXIX millia et XV *Liv. c. 10.* [2]) Sulpicius Gallus tr. mil. prædixit *Liv. c. 37.*

Eumene rege Pergami et Gentio rege Illyriorum, quia iis pecuniam, quam promiserat, non dabat, relictus ab iis est.

EX LIB. XLV.

Perseus ab Æmilio Paulo in Samothrace captus est. Quum Antiochus Syriæ rex Ptolemæum et Cleopatram Ægypti reges obsideret et missis ad eum a senatu legatis, qui iuberent, ab obsidione socii regis absisteret, editisque mandatis consideraturum se, quid faciendum esset, respondisset, unus ex legatis Popilius virga regem circumscripsit iussitque, antequam circulo excederet, responsum daret. Qua asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum atque regum in senatu admissæ, Rhodiorum, qui eo bello contra populum Romanum *Persi* faverant, exclusa. Postera die quum de eo quæreretur, ut eis bellum indiceretur, causam in senatu patriæ suæ legati egerunt; nec tanquam socii nec tanquam hostes dimissi. Macedonia in provinciæ formam redacta. Æmilius Paulus, repugnantibus militibus ipsius propter minorem prædam et contradicente Ser. Sulpicio Galba, triumphavit et Persen cum tribus filiis duxit ante currum. Cuius triumphi lætitia ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est, quorum alterius mors triumphum patris præcessit, alterius secuta est. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCXII}}$ DCCCV. Prusias Bithyniæ rex Romam, ut senatui gratias ageret ob victoriam ex Macedonia partam, venit et Nicomeden filium senatui commendavit. Rex plenus adulationis libertum se populi Romani dicebat.

EX LIB. XLVI.

Eumenes rex Romam venit, qui Macedonico bello medium egerat. Ne aut hostis iudicatus videretur, si exclusus esset, aut liberatus crimine, si admitteretur, in commune lex lata est, ne cui regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus cos. Alpinos Gallos, C. Sulpicius Gallus cos. Ligures subegit. Legati Prusiæ regis questi sunt de Eumene, quod fines suos popularetur, dixeruntque eum conspirasse cum Antiocho adversus populum Romanum. Societas cum Rhodiis deprecantibus iuncta est. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCXXXVII}}$ XXII; princeps senatus M. Æmilius Lepidus. Ptolemæus Ægypti rex, pulsus regno a minore fratre, missis ad eum legatis restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius eius Ariarathes regnum accepit et amicitiam cum populo Romano per legatos renovavit. Res præterea adversus Ligures et

Corsos et Lusitanos vario eventu gestas et motus Syriæ mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lysia tutore Demetrius Seleuci filius, qui Romæ obses fuerat, clam, quia non dimittebatur a Romanis, *profugus* interemit et ipse in regnum receptus *est*. L. Æmilio Paulo, qui Persen vicerat, mortuo, cuius tanta abstinentia fuit, ut, quum ex Hispania et ex Macedonia immensas opes retulisset, vix ex auctione eius redactum sit, unde uxori eius dos solveretur, * *. Pomptinæ paludes a Cornelio Cethego cos., cui ea provincia evenerat, siccatæ agerque ex iis factus.

EX LIB. XLVII.

Cn. Tremellio pr. multa dicta est, quod cum M. Æmilio Lepido pontifice maximo iniuriose contenderat, sacrorumque quam magistratuum ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXXVIII CCCXVI. Princeps *senatus* sextum Æmilius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui dissidebant, fœdus ictum, ut alter *in* Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex consilio Demetrii Syriæ regis et viribus pulsus regno a senatu restitutus est. Missi a senatu, qui inter Masinissam et Carthaginienses de agro iudicarent. C. Marcius cos. adversus Dalmatas primum parum prospere, postea feliciter pugnavit, cum quibus bello confligendi causa fuit, quod Illyrios socios populi Romani vastaverant; eandemque gentem Cornelius Nasica cos. domuit. Q. Opimius cos. Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida Antipolim et Nicæam vastabant, subegit. Præterea res in Hispania a compluribus parum prospere gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octavo ab urbe condita magistratum *Kal. Ianuariis* inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quod Hispani rebellabant. Legati ad disceptandum inter Carthaginienses et Masinissam missi nuntiaverunt, vim navalis materiæ se Carthagine deprehendisse. Aliquot prætores a provinciis avaritiæ nomine accusati damnati sunt.

EX LIB. XLVIII.

Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXXIV. Semina tertii belli Punici referuntur. Quum in finibus Carthaginiensium ingens Numidarum exercitus duce Arcobarzane Syphacis nepote diceretur esse, M. Porcius Cato suasit, ut Carthaginiensibus, qui exercitum specie contra Masinissam, re contra Romanos accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. Contradicente P.

Cornelio Nasica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui specularentur, quid ageretur. Castigato senatu Carthaginiensium, quod contra fœdus et exercitum et navales materias haberent, pacem inter eos et Masinissam facere voluerunt, Masinissa agro, de quo lis erat, cedente; sed Gisgo Hamilcaris filius, homo seditiosus, qui tum in magistratu erat, quum senatus pariturum se iudicio legatis dixisset, ita *plebem* concitavit bellum adversus Romanos suadendo, ut legatos, quo minus violarentur, fuga explicuerit. Id nuntiantes infestum iam senatum Carthaginiensibus infestiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus filii in prætura mortui tenuissimo, ut potuit (nam et pauper erat), sumptu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti asseveratione mentiretur, Romam missus. M. Æmilius Lepidus, [qui] princeps senatus sextis iam censoribus lectus, antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato linteis sine purpura efferrent, in reliquum funus ne plus quam æris D consumerent: imaginum specie, non sumptibus nobilitari magnorum virorum funera solere. De veneficiis quæsitum. Publilia et Licinia, nobiles feminæ, quæ viros suos consulares necasse insimulabantur, cognita causa, quum prætori [prædes] vades dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt. Gulussa Masinissæ filius nuntiavit, Carthagine dilectus agi, classem comparari et haud dubie bellum strui. Quum Cato suaderet, ut eis bellum indiceretur, P. Cornelio Nasica dicente nihil temere faciundum, placuit X legatos mitti exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus coss. quum dilectum severe agerent nec quemquam gratia dimitterent, ab tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non poterant, in carcerem coniecti sunt. Quum Hispaniense bellum parum prospere aliquoties gestum ita confudisset civitatem Romanam, ut ne ei quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent aut legati ire vellent, P. Cornelius Æmilianus processit et excepturum se militiæ genus, quodcunque imperatum esset, professus est; quo exemplo omnes ad studium militandi concitavit. Lucullus cos., quum Claudius Marcellus, *cui* successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos videretur, Vaccæos et Cantabros et alias incognitas adhuc gentes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius [Africanus] Scipio Æmilianus, L. Pauli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit et in expugnatione Intercatiæ urbis maius etiamnum periculum adiit; nam murum primus transcendit. Ser. Sulpicius Galba prætor male adversus Lusitanos pugnavit. Quum legati ex Africa cum oratoribus Carthaginiensium et Gulussa Masinissæ filio redissent dicerentque et exercitum se et classem Carthagine deprehendisse, perrogari sententias

placuit. Catone et aliis principibus senatus suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exercitus, quoniam Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi iustam causam belli videri, placuit, ut bello abstinerent, si Carthaginienses classem exussissent et exercitum dimisissent; si minus, proximi consules de bello Punico referrent. Quum locatum a censoribus theatrum exstrueretur, P. Cornelio Nasica auctore tanquam inutile et nociturum publicis moribus ex SC. destructum est, populusque aliquamdiu stans ludos spectavit. Carthaginienses quum adversus fœdus bellum Masinissæ intulissent, victi ab eo, annos habente XCII et sine pulpamine mandere et †si gustaret panem[1]) tantum solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

EX LIB. XLIX.

Tertii Punici belli initium altero et sexcentesimo ab urbe condita anno, intra quintum annum, quam erat cœptum, consummati. Inter M. Porcium Catonem et Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur, alter optimus vir etiam a senatu iudicatus erat, diversis certatum sententiis est, Catone suadente bellum et ut tolleretur deleretorque Carthago, Nasica dissuadente. Placuit tamen, quod contra fœdus naves haberent, quod exercitum extra fines duxissent, quod socio populi Romani et amico Masinissæ arma intulissent, quod filium eius Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent, bellum eis indici. Priusquam ullæ copiæ in naves imponerentur, Uticenses legati Romam venerunt se suaque omnia dedentes. Ea legatio velut omen grata patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Ludi patri Diti ad Tarentum ex præcepto librorum facti, qui *ante* annum centesimum primo Punico bello, quingentesimo et altero anno ab urbe condita, facti erant. Legati XXX Romam venerunt, per quos se Carthaginienses dedebant. Catonis sententia evicit, ut in decreto perstaretur et ut consules quam primum ad bellum proficiscerentur. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos imperaverant, CCC obsidibus et armis omnibus instrumentisque belli, si qua Carthagine erant, quum ex auctoritate patrum iuberent, ut in alium locum, dum a mari $\overline{X}$ passuum ne minus remotum, oppidum transferrent, indignitate rei ad bellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri oppugnarique cœpta est Carthago a L. Marcio, M'. Manilio, coss., in qua oppugnatione quum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus suis irrupissent et ab oppidanis graviter cæderentur, a Scipione †Orfitiano expliciti sunt; per quem et castellum Romanorum, quod nocte expugnabant,

[1]) *Fortasse scrib.* et siccum gustare panem.

paucis equitibus iuvantibus liberatum est; castrorumque, quae Carthaginienses omnibus copiis ab urbe pariter egressi oppugnabant, liberatorum is ipse praecipuam gloriam tulit. Praeterea quum ab irrita oppugnatione Carthaginis consul (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adversus Hasdrubalem, qui cum ampla manu saltum iniquum insederat, suasit primo consuli, ne tam iniquo loco confligeret; victus deinde complurium, qui et prudentiae et virtuti eius invidebant, sententiis et ipse saltum ingressus est. Quum, sicut praedixerat, fusus fugatusque esset Romanus exercitus et duae cohortes ab hoste obsiderentur, cum paucis equitum turmis in saltum reversus liberavit eas et incolumes reduxit. Quam virtutem eius et Cato, vir promptioris ad vituperandum linguae, in senatu sic prosecutus est, ut diceret reliquos, qui in Africa militarent, umbras volitare, Scipionem vigere, et populus Romanus eo favore complexus, ut comitiis plurimae eum tribus consulem scriberent, quum hoc per aetatem non liceret. Quum L. Scribonius tr. pl. rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui in fidem populo Romano dediti ab Ser. Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Exstat oratio et in annalibus ipsius inclusa. Q. Fulvius Nobilior ei, saepe ab eo in senatu laceratus, respondit pro Galba; ipse quoque Galba, quum se damnari videret, complexus duos filios praetextatos et Sulpicii Galli filium, cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. Exstant tres orationes eius, duae adversus Libonem tr. pl. rogationemque eius habitae de Lusitanis, una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos prope se castra habentes caesos fatetur, quod compertum habuerit, equo atque homine suo ritu immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam, ultimae sortis homo, Persei regis se filium ferens et mutato nomine Philippus vocatus, quum ab urbe Roma, quo illum Demetrius Syriae rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam eius fabulam velut ad veram coeuntibus, contracto exercitu totam Macedoniam aut voluntate incolentium aut armis occupavit. Fabulam autem talem finxerat: ex pellice se et Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod velut semen stirpis regiae exstaret. Adramyttii se educatum usque ad duodecimum aetatis annum, patrem eum esse credentem, a quo educaretur, ignarum generis fuisse sui; affecto deinde eo, quum prope ad ultimum finem vitae esset, detectam ibi tandem originem suam falsaeque matri libellum datum signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, quum ad puberem aetatem venisset,

obtestationesque ultimas adiectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur. Pubescenti libellum traditum, in quo relicti sibi duo thesauri a patre dicerentur; tum scienti mulierem, sese subditum esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus atque obtestatam, ut, priusquam manaret ad Eumenen res, Perseo inimicum, excederet eis locis, ne interficeretur. Eo se exterritum, simul sperantem aliquod a Demetrio auxilium, in Syriam se contulisse atque ibi primum, quis esset, palam expromere ausum.

EX LIB. L.

Thessalia, quum et illam invadere armis atque occupare Pseudophilippus vellet, per legatos Romanorum auxiliis Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ, omnium humillimorumque vitiorum, a Nicomede filio, adiuvante Attalo rege Pergami, occisus, habebat alterum filium, qui pro superiore ordine dentium enatum habuisse unum os continens dicitur. Quum III legati ad pacem inter Nicomeden et Prusiam faciendam a Romanis missi essent, quum unus ex iis caput multis cicatricibus sartum haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur, dixit Cato, eam legationem nec caput nec pedes nec cor habere. In Syria, quæ eo tempore stirpe generis parem regi Macedonum, inertia socordiaque similem Prusiæ regem habebat, iacente eo in ganea et lustris, Ammonius regnabat, per quem et amici omnes regis et Laodice regina et Antigonus Demetrii filius occisi sunt. Masinissa Numidiæ rex maior XC annis decessit, vir insignis. Inter cetera iuvenalia opera, quæ ad ultimum edidit, adeo etiam nervis in senecta viguit, ut post sextum et octogesimum annum filium genuerit. Inter tres liberos eius maximos natu, Micipsam, Gulussam, Manastabalem, qui etiam Græcis litteris eruditus erat, P. Scipio Æmilianus, quum commune eis regnum pater reliquisset et dividere eos arbitro Scipione iussisset, partes administrandi regni divisit. Item Phameæ Himilconi, præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti et cuius præcipua opera Pœni utebantur, persuasit, ut ad Romanos cum equitatu suo transiret. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi erant, M. Claudius Marcellus, coorta tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginienses Hasdrubalem, Masinissæ nepotem, quem prætorem habebant, hominem proditionis suspectum, in curia interemerunt; quæ suspicio inde manavit, quod propinquus esset Gulussæ, Romanorum auxilia iuvantis. P. Scipio Æmilianus quum ædilitatem peteret, consul a populo dictus. Quoniam per annos consuli fieri non licebat, cum magno certamine suffragantis plebis et

repugnantibus ei aliquamdiu patribus, legibus solutus et consul creatus est. M'. Manilius aliquot urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu P. Iuventio prætore, ab Q. Cæcilio victus captusque est et recepta Macedonia.

EX LIB. LI.

Carthago, in circuitum XXIII passuum patens, magno labore obsessa et per partes capta est; primum a Mancino legato, deinde a Scipione cos., cui extra sortem provincia Africa data erat. Carthaginienses portu novo, quia vetus a Scipione erat obstructus, facto et contracta clam exiguo tempore ampla classe, infeliciter navali prœlio pugnaverunt. Hasdrubalis quoque, ducis eorum, castra ad Nepherim oppidum loco difficili sita cum exercitu deleta sunt a Scipione, qui tandem *urbem* expugnavit septingentesimo anno, quam erat condita. Spoliorum maior pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Ultimo urbis excidio quum se Hasdrubal Scipioni dedisset, uxor eius, quæ paucis ante diebus de marito impetrare non potuerat, ut ad victorem transfugerent, in medium se flagrantis urbis incendium cum duobus liberis ex arce præcipitavit. Scipio exemplo patris sui Æmilii Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit transfugasque ac fugitivos bestiis obiecit. Belli Achaici semina referuntur hæc, quod legati Romani ab Achæis pulsati sint Corinthi, missi, ut eas civitates, quæ sub dicione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

EX LIB. LII.

Cum Achæis, qui in auxilio Bœotos et Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit. Quibus victis dux eorum Critolaus mortem sibi veneno conscivit. In cuius locum Diæus, Achaici motus primus auctor, ab Achæis dux creatus ad Isthmon a L. Mummio cos. victus est; qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthon ex SC. diruit, quia ibi legati Romani violati erant. Thebæ quoque et Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit, nec quicquam ex eis opibus ornamentisque, quæ prædives Corinthos habuit, in domum eius pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit, P. Cornelius [Africanus] Scipio Æmilianus de Carthagine et Hasdrubale. Viriatus in Hispania primum ex pastore venator, ex venatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus, totam Lusitaniam occupavit, M. Vetilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit, post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit; tantumque terrorem is hostis intulit, ut

adversus eum consulari opus esset et duce et exercitu. Præterea motus Syriæ et bella inter reges gesta referuntur. Alexander, homo ignotus et incertæ stirpis, occiso, sicut ante dictum est, Demetrio rege, in Syria regnabat. Hunc Demetrius Demetrii filius, qui a patre quondam ob incertos belli casus ablegatus Gnidon fuerat, contempta socordia inertiaque eius, adiuvante Ptolemæo Ægypti rege, cuius filiam Cleopatram in matrimonium acceperat, bello interemit. Ptolemæus graviter in caput vulneratus inter curationem, dum ossa medici terebrare conantur, exspiravit, atque in locum eius frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam in suos per tormenta exercebat, ab Diodoto quodam, uno ex subiectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus Seleuciam confugit. L. Mummius de Achæis triumphavit; signa ærea marmoreaque et tabulas pictas in triumpho tulit.

EX LIB. LIII.

App. Claudius cos. Salassos, gentem Alpinam domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia a L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus procos. Celtiberos cecidit, et a Q. Fabio procos. magna pars Lusitaniæ, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Acilius senator Græce res Romanas scribit.

EX LIB. LIV.

Q. Pompeius cos. in Hispania Termestinos subegit. Cum iisdem et Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXXVII CCCCXLII. Quum Macedonum legati questum de D. Iunio Silano prætore venissent, quod acceptis pecuniis provinciam spoliasset, et senatus de querelis eorum vellet cognoscere, T. Manlius Torquatus, pater Silani, petiit impetravitque, ut sibi cognitio mandaretur; et domi causa cognita, filium condemnavit abdicavitque; ac ne funeri quidem eius, quum suspendio vitam finisset, interfuit, sedensque domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius procos. rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit, pace cum Viriato æquis condicionibus facta. Viriatus a proditoribus consilio Servilii Cæpionis interfectus est et ab exercitu suo multum comploratus ac nobiliter sepultus; vir duxque magnus et per XIV annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

EX LIB. LV.

P. Cornelio Nasica, cui cognomen Serapion fuit, ab irridente

Curiatio tr. pl. impositum, et D. Iunio Bruto coss. dilectum habentibus in conspectu tironum res saluberrimi exempli facta est. Nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset, damnatusque sub furca diu virgis cæsus est et sestertio nummo veniit. Tribuni plebis quia non impetrarent, ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, consules in carcerem duci iusserunt. Iunius Brutus cos. in Hispania eis, qui sub Viriato militaverant, agros et oppidum dedit, quod vocatum est Valentia. M. Popilius a Numantinis, cum quibus pacem factam irritam fieri senatus censuerat, cum exercitu fusus fugatusque est. C. Hostilio Mancino cos. sacrificante pulli ex cavea evolaverunt; conscendenti deinde navem, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit *vox*: „Mane, Mancine!", quæ auspicia tristia fuisse eventu probatum est. Victus enim a Numantinis et castris exutus, quum spes nulla servandi exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse senatus vetuit. $\overline{\text{XL}}$ Romanorum a Numantinorum $\overline{\text{IV}}$ victa erant. D. Iunius Lusitaniam expugnationibus urbium usque ad Oceanum perdomuit, et quum flumen Oblivionem transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulit et sic, ut transgrederentur, persuasit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, a Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est, corruptis medicis, qui illum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant, occiderunt.

EX LIB. LVI.

D. Iunius Brutus in Hispania ulteriore feliciter adversus Gallæcos pugnavit. Dissimili eventu M. Æmilius Lepidus procos. adversus Vaccæos rem gessit, cladenque similem Numantinæ passus est. Ad exsolvendum fœderis Numantini religione populum Mancinus, quum huius rei auctor fuisset, deditus Numantinis non est receptus. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCXVII}}$ DCCCCXXXIII. Fulvius Flaccus cos. Vardeos in Illyrico subegit. M. Cosconius prætor in Thracia cum Scordiscis prospere pugnavit. Quum bellum Numantinum vitio ducum non sine pudore publico duraret, delatus est ultro Scipioni Africano a senatu populoque Romano consulatus; quem quum illi capere ob legem, quæ vetabat quemquam iterum consulem fieri, non liceret, sicut priori consulatu legibus solutus est. Bellum servile in Sicilia ortum quum opprimi a prætoribus non potuisset, C. Fulvio cos. mandatum est. Huius belli initium fuit Eunus servus, natione Syrus, qui, contracta agrestium

servorum manu et solutis ergastulis iusti exercitus numerum implevit. Cleon quoque, alter servus, ad $\overline{\text{LXX}}$ servorum contraxit, et iunctis copiis adversus exercitum Romanum bellum sæpe gesserunt.

EX LIB. LVII.

Scipio Africanus Numantiam obsedit et corruptum licentia luxuriaque exercitum ad severissimam militiæ disciplinam revocavit. Omnia deliciarum instrumenta recidit, duo millia scortorum [a] castris eiecit, militem quotidie in opere habuit et XXX dierum frumentum ac septenos vallos ferre cogebat. Ægre propter onus incedenti dicebat: „Quum gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito"; alii, scutum parum habiliter ferenti, amplius eum scutum iusto ferre, neque id se reprehendere, quando melius scuto quam gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendisset, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, virgis cecidit. Iumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpe adversus eruptiones hostium feliciter pugnavit. Vaccæi obsessi, liberis coniugibusque trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera missa sibi ab Antiocho rege Syriæ, quum celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali [ea] accepturum se esse dixit omniaque ea quæstorem referre in publicas tabulas iussit; ex his se viris fortibus dona daturum. Quum undique Numantiam obsidione clusisset et obsessos fame videret urgeri, hostes, qui pabulatum exierant, vetuit occidi, quia diceret velocius eos absumpturos, frumenti quod haberent, si plures fuissent.

EX LIB. LVIII.

Ti. Sempronius Gracchus tr. pl. quum legem agrariam ferret adversus voluntatem senatus et equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam ↀ iugera possideret, in eum furorem exarsit, ut M. Octavio collegæ causam diversæ partis defendenti potestatem lege lata abrogaret, seque et *C.* Gracchum fratrem et App. Claudium socerum triumviros ad dividendum agrum crearet. Promulgavit et aliam legem agrariam, qua sibi latius agrum patefaceret, ut iidem triumviri iudicarent, qua publicus ager, qua privatus esset. Deinde, quum minus agri esset, quam quod dividi posset sine offensa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem amplum modum sperandi incitaverat, legem se promulgaturum ostendit, ut eis, qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ regis Attali fuisset, divideretur; heredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus graviter senatus, ante omnes T. Annius

consularis, qui *quum* in senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum delatusque plebi, rursus in eum pro rostris contionatus est. Quum iterum tr. pl. creari vellet Gracchus, auctore P. Cornelio Nasica in Capitolio ab optimatibus occisus est, ictus primum fragmentis subsellii, et inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus in flumen proiectus. Res præterea in Sicilia vario eventu adversus fugitivos gestas continet.

EX LIB. LIX.

Numantini fame coacti ipsi se per vicem [tradentes] trucidaverunt; captam urbem Scipio Africanus delevit et de ea triumphavit quarto decimo anno post Carthaginem deletam. P. Rupilius cos. in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus, Eumenis regis filius, Asiam occupavit, quum testamento Attali regis legata populo Romano libera esse deberet. Adversus eum P. Licinius Crassus cos., quum idem pontifex maximus *esset*, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus prœlio victus et occisus est. M. Perperna cos. victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius, Q. Metellus, tunc primum uterque ex plebe facti censores, lustrum condiderunt; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCXVIII}}$ DCCCXXIII præter pupillos et viduas. Q. Metellus censor censuit, ut cogerentur omnes ducere uxores liberorum creandorum causa; exstat oratio eius, quam Augustus Cæsar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam in senatu recitavit. C. Atinius Labeo tr. pl. Q. Metellum censorem, a quo *in* senatu legendo præteritus erat, de saxo deiici iussit; quod ne fieret, ceteri tribuni plebis auxilio fuerunt. Quum Carbo tr. pl. rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebi, quotiens vellet, creare liceret, rogationem eius P. Africanus gravissima oratione dissuasit, in qua dixit, Ti. Gracchum iure cæsum videri. *C.* Gracchus contra suasit rogationem, sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum Syriæ et Phraaten Parthorum regem gesta nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus, Euergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis invisus, incensa a populo regia clam Cypron profugit, et quum sorori eius Cleopatræ, quam, filia eius virgine per vim compressa atque in matrimonium ducta, repudiaverat, regnum a populo datum esset, infensus filium, quem ex illa habebat, *in* Cypro occidit caputque eius et manus et pedes matri misit. Seditiones a triumviris Fulvio Flacco et C. Graccho et C. Papirio Carbone agro dividendo creatis excitatæ. Quum P. Scipio Africanus *eis* adversaretur fortisque ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit,

tanquam ei venenum dedisset, Sempronia uxor hinc maxime, quod soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat; de morte tamen eius nulla quæstio acta. Defuncto eo acrius seditiones triumvirales exarserunt. C. Sempronius cos. adversus Iapydas primo male rem gessit, mox victoria cladem acceptam emendavit virtute D. Iunii Bruti, eius, qui Lusitaniam subegerat.

EX LIB. LX.

L. Aurelius cos. bellantes Sardos subegit. M. Fulvius Flaccus primus Transalpinos Ligures domuit bello, missus in auxilium Massiliensium adversus Salluvios Gallos, qui fines Massiliensium populabantur. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti lucustarum multitudine et deinde necatarum strage fuisse traditur. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita $\overline{\text{CCCXCIV}}$ DCCXXVI. C. Gracchus, Tiberii frater, trib. plebis, eloquentior quam frater, perniciosas aliquot leges tulit, inter quas frumentariam, ut senis *æris* et triente frumentum plebi daretur; alteram legem agrariam, quam et frater eius tulerat; tertiam, qua equestrem ordinem tunc cum senatu consentientem corrumperet, ut sexcenti ex equite in curiam sublegerentur et, quia illis temporibus CCC tantum senatores erant, DC equites CCC senatoribus admiscerentur, id est, ut equester ordo bis tantum virium in senatu haberet; et, continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur et una in solo dirutæ Carthaginis, quo ipse triumvir creatus coloniam deduxit. Præterea res a Q. Metello cos. adversus Baliares gestas continet, quos Græci Gymnesios appellant, quia æstatem nudi exigunt; Baliares a teli missu appellati vel a Balio, Herculis comite ibi relicto, quum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum et Seleucum filium, indignata, quod occiso patre eius a se iniussu suo diadema sumpsisset, interemit.

EX LIB. LXI.

C. Sextius procos. victa Salluviorum gente coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam e caldis frigidisque fontibus atque a nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius procos. adversus Allobrogas ad oppidum Vindalium feliciter pugnavit; quibus bellum inferendi causa fuit, quod Tutomotulum Salluviorum regem fugientem recepissent et omni ope iuvissent, quodque Æduorum agros, *sociorum* populi

Romani, vastavissent. C. Gracchus, seditioso tribunatu acto, quum Aventinum quoque armata multitudine occupasset, a L. Opimio cos., ex SC. vocato ad arma populo, pulsus et occisus est, et cum eo Fulvius Flaccus consularis, socius eiusdem furoris. Q. Fabius Maximus cos., Pauli nepos, adversus Allobrogas et Bituitum Arvernorum regem feliciter pugnavit; ex Bituiti exercitu occisa millia CXX; ipse quum ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Albam custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, ut Congonnetiacus filius eius comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem recepti. L. Opimius accusatus apud populum a Q. Decio trib. plebis, quod indemnatos cives in carcerem coniecisset, absolutus est.

EX LIB. LXII.

Q. Marcius cos. Stynos, gentem Alpinam, expugnavit. Micipsa Numidiæ rex mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hiempsali, Iugurthæ, fratris filio, quem adoptaverat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas subegit. Iugurtha Hiempsalem fratrem petiit bello, qui victus occiditur; Adherbalem regno expulit; is a senatu restitutus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ahenobarbus censores duos et triginta senatu moverunt. Præterea motus Syriæ regumque continet.

EX LIB. LXIII.

C. Porcius cos. in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita CCCXCIV CCCXXXVI. Æmilia, Licinia, Marcia virgines Vestales incesti damnatæ sunt, idque incestum quemadmodum et commissum et deprehensum et vindicatum sit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt; ab his Papirius Carbo cos. cum exercitu fusus est. Livius Drusus cos. adversus Scordiscos, gentem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.

EX LIB. LXIV.

Adherbal bello petitus ab Iugurtha et in oppido Cirta obsessus contra denuntiationem senatus ab eo occisus est, et ob hoc bellum Iugurthæ indictum, idque Calpurnius Bestia cos. gerere iussus pacem cum Iugurtha iniussu populi et senatus fecit. Iugurtha fide publica evocatus ad indicandos auctores consiliorum suorum, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit, et propter cædem admissam in regulum quendam nomine Massivam, qui regnum eius

populo Romano invisi adfectabat, [Romæ interfectum] quum periclitaretur causam capitis dicere, clam profugit et cedens urbe fertur dixisse: „O urbem venalem et cito perituram, si emptorem invenerit!" A. Postumius legatus infeliciter prœlio adversus Iugurtham gesto pacem quoque adiecit ignominiosam, quam non esse servandam senatus censuit.

EX LIB. LXV.

Q. Cæcilius Metellus cos. duobus prœliis Iugurtham fudit totamque Numidiam vastavit. M. Iunius Silanus cos. adversus Cimbros infeliciter pugnavit. Legatis Cimbrorum sedem et agros, in quibus considerent, postulantibus senatus negavit. M. Minucius procos. adversus Thracas prospere pugnavit. L. Cassius cos. a Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui a civitate secesserant, in finibus Nitiobrogum cum exercitu cæsus est. Milites, qui ex ea clade superaverant, obsidibus datis et dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

EX LIB. LXVI.

Iugurtha pulsus a C. Mario Numidia quum auxilio Bocchi Maurorum regis adiutus esset, cæsis prœlio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere, vinctus ab eo et Mario traditus est; in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ, quæstoris C. Marii, fuit.

EX LIB. LXVII.

M. Aurelius Scaurus legatus consulis a Cimbris, fuso exercitu, captus est, et quum in consilium ab eis advocatus deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod diceret Romanos vinci non posse, a Boiorige, feroci iuvene, occisus est. Ab iisdem hostibus Cn. Manlius cos. et Q. Servilius Cæpio procos. victi prœlio castris quoque binis exuti sunt; militum millia octoginta occisa, calonum et lixarum XL * * secundum Arausionem. Cæpionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt primi post regem Tarquinium imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filiis et in carcere necatus est. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat, eique propter metum Cimbrici belli continuatus per complures annos est consulatus. Secundo et tertio absens consul creatus, quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius pont. max. populi suffragio creatus est. Cimbri vastatis omnibus, quæ inter Rhodanum et Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi

ibique multa loca populati a Celtiberis fugati sunt, reversique in Galliam in Vellocassis se Teutonis coniunxerunt.

EX LIB. LXVIII.

M. Antonius prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius cos. summa vi oppugnata a Teutonis et Ambronibus castra defendit. Duobus deinde prœliis circa Aquas Sextias eosdem hostes delevit, in quibus cæsa traduntur hostium $\overline{CC}$, capta $\overline{XC}$. Marius absens quintum consul creatus est. Triumphum oblatum, donec et Cimbros vinceret, distulit. Cimbri quum repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsidebat flumenque Athesim *obiecerat*, *ita ut legionem*, *quæ* castellum editum insederat, relinqueret, quæ tamen virtute sua explicata fugientem procos. exercitumque consecuta est, in Italiam traiecissent, iunctis eiusdem Catuli et C. Marii exercitibus prœlio victi sunt; in quo cæsa traduntur hostium $\overline{CXL}$, capta $\overline{LX}$. Marius totius civitatis consensu exceptus pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui ei aliquamdiu ut novo homini ad tantos honores evecto inviderant, conservatam ab eo rem publicam fatebantur. Publĭcius Malleolus matre occisa primus in culleo insutus in mare præcipitatus est. Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, refertur. Bella præterea inter Syriæ reges gesta continet.

EX LIB. LXIX.

L. Apuleius Saturninus, adiuvante C. Mario et per milites occiso A. Nunnio competitore, tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit, et quum legem agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, quod in eam non iuraverat, diem dixit. Qui quum a bonis civibus defenderetur, ne causa certaminum esset, in exsilium voluntarium Rhodum profectus est, ibique audiendo et legendo magnos viros avocabatur. Profecto C. Marius, seditionis auctor, qui sextum consulatum pecunia per tribus sparsa emerat, aqua et igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus tr. pl. C. Memmium candidatum consulatus, quoniam adversarium eum actionibus suis timebat, occidit. Quibus rebus concitato senatu, in cuius causam et C. Marius, homo varii et mutabilis ingenii consiliique semper secundum fortunam, transierat, oppressus armis cum Glaucia prætore et aliis eiusdem furoris *sociis* bello quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exsilio ingenti totius civitatis favore reductus est. M'. Aquilius procos. in Sicilia bellum servile excitatum confecit.

EX LIB. LXX.

Quum M'. Aquilius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse iudices rogare noluit; M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore eius discidit, ut honestas cicatrices ostenderet, et indubitate absolutus est. Cicero eius rei solus auctor. T. Didius procos. adversus Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomen Apionis fuit, mortuus heredem populum Romanum reliquit, et eius regni civitates senatus liberas esse iussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ a L. Cornelio Sulla reductus est. Parthorum legati a rege Arsace missi venerunt ad Sullam, ut amicitiam populi Romani peterent. P. Rutilius, vir summæ innocentiæ, quoniam legatus C. Mucii procos. a publicanorum iniuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exsilium missus est. C. Sentius prætor adversus Thracas infeliciter pugnavit. Senatus quum impotentiam equestris ordinis in iudiciis exercendis ferre nollet, omni vi eniti cœpit, ut ad se iudicia transferret, sustinente causam eius M. Livio Druso tr. pl., qui, ut vires sibi acquireret, perniciosa spe largitionum plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regumque continet.

EX LIB. LXXI.

M. Livius Drusus tr. pl., quo maioribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios et Italicos populos spe civitatis Romanæ sollicitavit, eisque adiuvantibus, per vim legibus agrariis frumentariisque latis, iudiciariam quoque pertulit, ut æqua parte iudicia penes senatum et equestrem ordinem essent. Quum deinde promissa sociis civitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt. Eorum cœtus coniurationesque et orationes in consiliis principum referuntur. Propter quæ Livius Drusus invisus etiam senatui factus velut socialis belli auctor, incertum a quo, domi occisus est.

EX LIB. LXXII.

Italici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani. Initio belli a Picentibus moto, Q. Servilius procos. in oppido *Asculo* cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. Saga populus sumpsit. Ser. Galba a Lucanis comprehensus, unius feminæ opera, ad quam devertebatur, *e* captivitate receptus est. Æsernia et Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia deinde Latini nominis exterarumque gentium missa

populo Romano et expeditiones in vicem expugnationesque urbium referuntur.

EX LIB. LXXIII.

L. Iulius Cæsar cos. male adversus Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium venit cum L. Postumio prætore, qui ab eis interfectus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Quum P. Rutilius cos. parum prospere adversus Marsos pugnasset et in eo prœlio cecidisset, C. Marius, legatus eius, meliore eventu cum hostibus acie conflixit. Ser. Sulpicius Pelignos prœlio fudit. Q. Cæpio, legatus Rutilii, quum obsessus prospere in hostes erupisset, et ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus et circumventus insidiis fuso exercitu cecidit. L. Iulius Cæsar cos. feliciter adversus Samnites pugnavit. Ob eam victoriam Romæ saga posita sunt. Et ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit; sed et C. Marius prœlio Marsos fudit, Herio Asinio prætore Marrucinorum occiso. C. Cæcilius in Gallia Transalpina Salluvios rebellantes vicit.

EX LIB. LXXIV.

Cn. Pompeius Picentes prœlio fudit, * obsedit. Propter quam victoriam Romæ prætextæ et alia magistratuum insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tunc primum militare cœperunt. A. Plotius legatus Umbros, L. Porcius prætor Etruscos, quum uterque populus defecisset, prœlio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regnum reducti sunt. Cn. Pompeius cos. Marsos acie vicit. Quum ære alieno oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio prætor, quoniam secundum debitores ius dicebat, ab eis, qui fenerabant, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

EX LIB. LXXV.

A. Postumius Albinus legatus quum classi præesset, infamis crimine proditionis ab exercitu suo interfectus est. L. Cornelius Sulla legatus Samnites prœlio vicit et bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompeius Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius cos. rebus prospere gestis fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit; ea res hostibus victoriam eius prœlii dedit. Cosconius et Lucceius Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem, occiderunt, compluraque oppida in deditionem acceperunt. L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites pluribus prœliis fudit,

aliquot populos recepit, quantisque raro quisquam alius ante consulatum rebus gestis ad petitionem consulatus Romam est profectus.

EX LIB. LXXVI.

A. Gabinius legatus, rebus adversus Lucanos prospere gestis et plurimis oppidis expugnatis, in obsidione hostilium castrorum cecidit. Sulpicius legatus Marrucinos cecidit totamque eam regionem recepit. Cn. Pompeius proconsul Vestinos et Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoque a L. Cinna et Cæcilio Pio legatis aliquot prœliis fracti petere pacem cœperunt. Asculum a Cn. Pompeio captum est. Cæsi et a Mam. Æmilio legato Italici; Silo Pompædius, dux Marsorum, auctor eius rei, in prœlio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno a Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

EX LIB. LXXVII.

Quum P. Sulpicius tr. pl. auctore C. Mario perniciosas leges promulgasset, ut exsules revocarentur et novi cives libertinique *in omnes tribus* distribuerentur, et ut C. Marius adversus Mithridatem Ponti regem dux crearetur, et adversantibus consulibus Q. Pompeio et L. Sullæ vim intulisset, occiso Q. Pompeio consulis filio, genero Sullæ, L. Sulla cos. cum exercitu in urbem venit et adversus factionem Sulpicii et Marii in ipsa urbe pugnavit eamque expulit; ex qua XII a senatu hostes, inter quos C. Marius pater et filius, iudicati sunt. P. Sulpicius quum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus et occisus est. Servus, ut præmium promissum indici haberet, manumissus et ob scelus proditi domini de saxo deiectus est. C. Marius filius in Africam traiecit. C. Marius pater quum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis, èt quum missus ad occidendum eum servus natione Gallus maiestate tanti viri perterritus recessisset, impositus publice navi delatus est in Africam. L. Sulla civitatis statum ordinavit; exinde colonias deduxit. Q. Pompeius cos. ad accipiendum a Cn. Pompeio procos. exercitum profectus consilio eius occisus est. Mithridates Ponti rex, Bithynia et Cappadocia occupatis et pulso Aquilio legato, Phrygiam, provinciam populi Romani, cum ingenti exercitu intravit.

EX LIB. LXXVIII.

Mithridates Asiam occupavit, Q. Oppium procos., item *M'*. Aquilium legatum in vincula coniecit, iussuque eius, quicquid civium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. Urbem Rhodum, quæ

sola in fide P. R. manserat, oppugnavit et aliquot prœliis navalibus victus recessit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu venit, Athenas occupavit. Præterea trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum civitates suas trahentibus, continet.

EX LIB. LXXIX.

L. Cornelius Cinna cos. quum perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus urbe ab Cn. Octavio collega cum sex tribunis plebis imperioque ei abrogato, corruptum App. Claudii exercitum in potestatem suam redegit et bellum urbi intulit, arcessito C. Mario ex Africa cum aliis exsulibus; in quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt, et quum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei exstructo, ipse se supra rogum transfodit et eodem igne consumptus est. Et quum opprimi inter initia potuisset, Cn. Pompeii fraude, qui utramque partem fovendo vires Cinnæ dedit nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, et consulis segnitia confirmati Cinna et Marius quattuor exercitibus, ex quibus duo Q. Sertorio et Carboni dati sunt, urbem circumsederunt. Ostiam coloniam *Marius* expugnavit et crudeliter diripuit.

EX LIB. LXXX.

Italicis populis a senatu civitas data est. Samnites, qui soli arma recipiebant, Cinnæ et Mario se coniunxerunt; ab his Plautius legatus cum exercitu cæsus est. Cinna et Marius cum Carbone et Sertorio Ianiculum oppugnaverunt et fugati ab Octavio consule recesserunt. Marius Antium et Ariciam et Lanuvium colonias expugnavit. Quum spes nulla esset optimatibus resistendi propter segnitiam et perfidiam et ducum et militum, qui corrupti aut pugnare nolebant aut in diversas partes transibant, Cinna et Marius in urbem recepti sunt; qui velut captam eam cædibus ac rapinis vastaverunt, Cn. Octavio cos. occiso et omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio, eloquentissimo viro, et C. *et* L. Cæsare, quorum capita in rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ occisus, pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum se ipsos renuntiaverunt. Eodemque die, quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium senatorem de saxo deiici iussit, editisque plurimis sceleribus, idibus Ianuar. decessit, vir, cuius si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile

sit dictu, utrum bello melior an pace perniciosior fuerit; adeo, quam rem publicam armatus servavit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit.

EX LIB. LXXXI.

L. Sulla Athenas, quas Archelaus, præfectus Mithridatis, occupaverat, circumsedente * * et cum magno labore expugnare; urbi libertatem et quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summa virtute adversus Mithridaten defensa est. Præterea excursiones Thracum in Macedoniam continet.

EX LIB. LXXXII.

Sulla copias regis, quæ Macedonia occupata in Thessaliam venerant, prœlio vicit, cæsis hostium centum millibus et castris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterum exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum classe regia Sullæ se tradidit. L. Valerius Flaccus cos., collega Cinnæ, missus, ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo a C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est et imperium ad Fimbriam translatum. Præterea expugnatæ in Asia urbes a Mithridate et crudeliter direpta provincia incursionesque Thracum in Macedoniam referuntur.

EX LIB. LXXXIII.

Flavius Fimbria in Asia, fusis prœlio aliquot præfectis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem non multum afuit quin caperet. Urbem Ilium, quæ se potestati Sullæ reservabat, expugnavit ac delevit et magnam partem Asiæ recepit. Sulla compluribus prœliis Thracas cecidit. Quum L. Cinna et Cn. Papirius Carbo, a se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam præpararent, effectum est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, et per eos, qui concordiæ studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere et adversus Sullam proficisci, interfectus est; consulatum Carbo solus gessit. Sulla quum in Asiam traiecisset, pacem cum Mithridate fecit, ita ut his cederet provinciis, Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit impetravitque de servo suo, præbens cervicem, ut se interficeret.

EX LIB. LXXXIV.

Sulla legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate

senatus respondit, si cives, qui pulsi a Cinna ad se confugerant, restituerentur. Quæ condicio quum iusta senatui videretur, per Carbonem factionemque eius, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo quum ab omnibus Italiæ oppidis coloniisque obsides exigere vellet, ut fidem eorum contra Sullam obligaret, consensu senatus prohibitus est. Novis civibus SC. suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium secutus erat, quum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio prætore pulsus est, senatusque consultum per factionem Carbonis et Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque et triginta tribus distributi sunt. Præterea belli apparatum, quod contra Sullam excitabatur, continet.

EX LIB. LXXXV.

Sulla in Italiam cum exercitu traiecit, missisque legatis, qui de pace agerent, et ab consule C. Norbano violatis, eundem Norbanum prœlio vicit; et quum L. Scipionis, alterius cos., cum quo per omnia id egerat, ut pacem iungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis, sollicitatus per emissos a Sulla milites, signa ad Sullam transtulit; Scipio, quum occidi posset, dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. Pompeii filius, eius, qui Asculum ceperat, privatus, conscripto voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat, ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut deserta urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per totam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

EX LIB. LXXXVI.

Quum C. Marius C. Marii filius consul ante annos XX per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem et avaritiam suam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus, legatus Sullæ, Sardiniam Q. Antonio prætore pulso et occiso occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab eis velut erepturus civitatem et suffragii ius nuper datum, fœdus percussit; idemque ex fiducia iam certæ victoriæ litigatores, a quibus adibatur, vadimonia Romam deferre iussit, quum a parte diversa urbs adhuc teneretur. L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marii consulis quum senatum contraxisset, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidavit; ex cuius numero Q. Mucius Scævola pont. max. fugiens in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum a L. Murena adversus Mithridaten in Asia renovatum continet.

EX LIB. LXXXVII.

Sulla C. Marium, exercitu eius fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Præneste obsedit; urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res a legatis eius eadem ubique fortuna partium gestas continet.

EX LIB. LXXXVIII.

Sulla Carbonem, [cum] exercitu ad Clusium, ad Faventiam Fidentiamque cæso, Italia expulit, cum Samnitibus, qui soli ex Italicis populis nondum arma posuerant, iuxta urbem Romam ante portam Collinam debellavit, recuperataque re publica, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum fuit, inquinavit. VIII dediticiorum in villa publica trucidavit, tabulam proscriptionis posuit, urbem ac totam Italiam cædibus replevit, inter quas omnes Prænestinos inermes concidi iussit, Marium, senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus præsectis et effossis oculis, necavit. C. Marius Præneste obsessus a Lucretio Ofella, Sullanarum partium viro, quum per cuniculum captaret evadere sæptum exercitu, mortem conscivit [; id est, in ipso cuniculo, quum sentiret se evadere non posse, cum Telesino fugæ comite stricto utrinque gladio concurrit; quem quum occidisset, ipse saucius impetravit a servo, ut se occideret].

EX LIB. LXXXIX.

M. Brutus *a* Cn. Papirio Carbone, qui*cum* Cossuram appulerat, missus nave piscatoria Lilybæum, ut exploraret, an ibi iam Pompeius esset, et circumventus navibus, quas Pompeius miserat, in se mucroni verso ad transtrum navis obnixus corporis pondere incubuit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio a senatu missus Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla dictator factus, quod nemo unquam fecerat, cum fascibus XXIV processit. Legibus novis rei publicæ statum confirmavit; tribunorum plebis potestatem minuit et omne ius legum ferendarum ademit; pontificum augurumque collegium ampliavit, ut essent XV; senatum ex equestri ordine supplevit; proscriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit et bona eorum vendidit, ex quibus plurima [prima] rapuit; redactum est sestertium ter millies quingenties. Q. Lucretium Ofellam adversus voluntatem suam consulatum petere ausum iussit occidi in foro, et quum hoc indigne ferret populus Romanus, contione advocata se iussisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum et Hiarbam, regem Numidiæ, bellum molientes victos occidit, et quattuor et viginti annos

natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex Africa triumphavit. C. Norbanus consularis proscriptus in urbe Rhodo quum comprehenderetur, ipse se occidit. Mutilus, unus ex proscriptis, clam capite adoperto ad posticas ædes Bastiæ uxoris quum accessisset, admissus non est, quia illum proscriptum diceret; itaque ipse se transfodit et sanguine suo fores uxoris respersit. Sulla †mtam in Samnio recepit; XLVII legiones in agros captos deduxit, et eos his divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Asia, quæ sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ dirutæque sunt.

EX LIB. XC.

Sulla decessit, honosque ei a senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus quum acta Sullæ tentaret rescindere, bellum excitavit; a Q. Catulo collega Italia pulsus et in Sardinia frustra bellum molitus periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam obtinebat, a Cn. Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius procos. et L. Domitius legatus ab Hirtuleio quæstore prœlio victi sunt. Præterea res a P. Servilio procos. adversus Cilicas gestas continet.

EX LIB. XCI.

Cn. Pompeius quum adhuc eques Romanus esset, cum imperio proconsulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit plurimasque civitates in potestatem suam redegit. App. Claudius procos. Thracas pluribus prœliis vicit. Q. Metellus procos. L. Hirtuleium, quæstorem Sertorii, cum exercitu cecidit.

EX LIB. XCII.

Cn. Pompeius dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utraque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium et Perpernam cum duobus exercitibus prœlio fudit, cuius victoriæ partem cupiens ferre Pompeius parum prospere pugnavit. Obsessus deinde Cluniæ Sertorius assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit. Præterea res ab Curione procos. in Thracia gestas adversus Dardanos et Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet, qui plurimos ex amicis et secum proscriptis crimine proditionis insimulatos occidit.

EX LIB. XCIII.

P. Servilius procos. in Cilicia Isauros domuit et aliquot urbes

piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithyniæ rex, populum Romanum fecit heredem, regnumque eius in provinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus dein regiarum copiarum pedestrium navaliumque et occupata Bithynia *refertur et* M. Aurelius Cotta cos. ad Calchedona prœlio a rege victus, resque a Pompeio et Metello adversus Sertorium *gestæ*, quibus omnibus belli militiæque artibus par fuit, *ut* quos et ab obsidione Calaguris oppidi depulsos coegerit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

EX LIB. XCIV.

L. Licinius Lucullus cos. adversus Mithridaten equestribus prœliis feliciter pugnavit et aliquot expeditiones prosperas fecit poscentesque pugnam milites a seditione inhibuit. Deiotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis bellum in Phrygia moventes cecidit. Præterea res a Cn. Pompeio in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

EX LIB. XCV.

C. Curio procos. Dardanos in Thracia domuit. Quattuor et septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt et, congregata servitiorum ergastulorumque multitudine, Crixo et Spartaco ducibus bello excitato Claudium Pulchrum legatum et P. Varenum prætorem prœlio vicerunt. L. Lucullus procos. ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit, pulsumque Bithynia regem variis belli ac naufragiorum casibus fractum coegit in Pontum profugere.

EX LIB. XCVI.

Q. Arrius prætor Crixum fugitivorum ducem cum $\overline{XX}$ hominum cecidit. Cn. Lentulus cos. male adversus Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius cos. et Q. Arrius prætor acie victi sunt. Sertorius a M. Perperna et M. Antonio et aliis coniuratis in convivio interfectus est octavo ducatus sui anno; magnus dux et adversus duos imperatores Pompeium et Metellum vel frequentius victor, ad ultimum et sævus et prodigus. Imperium partium ad M. Perpernam translatum, quem Cn. Pompeius victum captumque interfecit, ac recepit Hispanias decimo fere anno, quam cœptum est bellum. C. Cassius procos. et Cn. Manlius prætor male adversus Spartacum pugnaverunt, idque bellum M. Crasso prætori mandatum est.

EX LIB. XCVII.

M. Crassus prætor primum cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit, cæsis hostium $\overline{\text{XXXV}}$ et ducibus eorum Casto et Gannico. Cum Spartaco deinde debellavit, cæsis cum ipso $\overline{\text{LX}}$. M. Antonius prætor bellum adversus Cretenses parum prospere susceptum morte sua finiit. M. Lucullus procos. Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridaten feliciter pugnavit, cæsis hostium amplius quam LX millibus. M. Crassus et Cn. Pompeius consules facti sunt, Pompeius antequam quæsturam gereret, ex equite Romano. Tribuniciam potestatem restituerunt. Iudicia quoque per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata sunt. Mithridates desperatione rerum suarum coactus ad Tigranem, Armeniæ regem, confugit.

EX LIB. XCVIII.

Machares, filius Mithridatis, Bospori rex, a L. Lucullo in amicitiam receptus est. Cn. Lentulus et L. Gellius censores asperam censuram egerunt, quattuor et sexaginta senatu motis. A quibus lustro condito censa sunt civium capita $\overline{\text{DCCCC}}$. L. Metellus prætor in Sicilia adversus piratas prospere rem gessit. Templum Iovis in Capitolio, quod incendio consumptum ac refectum erat, a Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mithridaten et Tigranen et ingentes utriusque regis copias pluribus prœliis fudit. Q. Metellus procos., bello adversus Cretenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. C. Triarius, legatus Luculli, adversus Mithridaten parum prospere pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mithridaten ac Tigranen summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi nolebant [, id est legiones Valerianæ, quæ impleta a se stipendia dicentes Lucullum reliquerunt].

EX LIB. XCIX.

Q. Metellus procos. Cnoson et Lyctum et Cydoniam et alias plurimas urbes expugnavit. L. Roscius tr. pl. legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro XIV gradus proximi assignarentur. Cn. Pompeius lege ad populum lata persequi piratas iussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit, belloque cum eis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis agros et urbes dedit. Præterea res gestas a Q. Metello adversus Cretenses continet et epistolas Metelli et Cn. Pompeii in vicem missas. Queritur Q. Metellus gloriam sibi rerum a se gestarum a Pompeio præripi, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas

urbium deditiones. Pompeius rationem reddit, hoc se facere debuisse.

EX LIB. C.

C. Manilius tr. pl. magna indignatione nobilitatis legem tulit, ut Pompeio Mithridaticum bellum mandaretur. Contio eius bona. Q. Metellus perdomitis Cretensibus liberæ in id tempus insulæ leges dedit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum adversus Mithridaten profectus cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit; equestri prœlio Mithridaten vicit. Præterea bellum inter Phraaten regem Parthorum et Tigranen Armeniorum, ac deinde inter filium Tigranen patremque gestum continet.

EX LIB. CI.

Cn. Pompeius Mithridaten nocturno prœlio victum coegit Bosporum profugere. Tigranen in deditionem accepit eique, ademptis Syria, Phœnice, Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Coniuratio eorum, qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis consulibus oppressa est. Cn. Pompeius quum Mithridaten persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit. Hiberos Albanosque, qui transitum non dabant, prœlio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos Heniochosque et res ab eo in Bosporo gestas continet.

EX LIB. CII.

Cn. Pompeius in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit. Ab eo Mithridates obsessus in regia, quum veneno sumpto parum profecisset ad mortem, a milite Gallo nomine Bitoco, a quo, ut adiuvaret se, petierat, interfectus est. Cn. Pompeius Iudæos subegit, fanum eorum Hierosolyma, inviolatum ante id tempus, cepit. L. Catilina, bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prætore et Cethego et compluribus aliis coniuravit de cæde consulum et senatus, incendiis urbis et opprimenda re publica, exercitu quoque in Etruria comparato. Ea coniuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis coniuratis supplicium sumptum est.

EX LIB. CIII.

Catilina a C. Antonio procos. cum exercitu cæsus est. P. Clodius accusatus, quod, in habitu mulieris in sacrarium, quo virum intrare nefas est, quum intrasset, uxorum maximi pontificis stuprasset, absolutus est. C. Pontinus prætor Allobrogas, qui rebellaverant, ad

Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit; eoque consulatus candidato et captante rem publicam invadere, conspiratio inter tres civitatis principes facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, C. Cæsarem. Leges agrariæ a Cæsare cos. cum magna contentione invito senatu et altero consule M. Bibulo latæ sunt. C. Antonius procos. in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero lege a P. Clodio tr. pl. lata, quod indemnatos cives necavisset, in exsilium missus *est*. Cæsar in provinciam Galliam profectus Helvetios, vagam gentem, domuit, quæ sedem quærens per provinciam Cæsaris Narbonem iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompeius de *Mithridate*, *ductis ante currum* liberis Mithridatis et Tigrane Tigranis filio, triumphavit Magnusque a tota contione consalutatus est.

EX LIB. CIV.

Prima pars libri situm Germaniæ moresque continet. C. Cæsar quum adversus Germanos, qui Ariovisto duce in Galliam transcenderant, exercitum duceret rogatus ab Æduis et Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum propter metum novorum hostium ortam allocutione exercitus inhibuit et victos prœlio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios *se* exserente et T. Annio Milone tr. pl., ingenti gaudio senatus ac totius Italiæ ab exsilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Suessionas, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum ingens multitudo erat, prœlio victos in deditionem accepit, ac deinde contra Nervios, unius ex his civitatis, cum magno discrimine pugnavit eamque gentem delevit, quæ bellum gessit, donec ex $\overline{LX}$ armatorum M supercressent, ex DC senatoribus tres tantum evaderent. Lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro et publicanda pecunia regia M. Catoni administratio eius rei mandata est. Ptolemæus Ægypti rex ob iniurias, quas patiebatur a suis, regno *profugus* Romam venit. C. Cæsar Venetos, gentem Oceano iunctam, navali prœlio vicit. Præterea res a legatis eius eadem fortuna gestas continet.

EX LIB. CV.

Quum C. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutavit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio, repulsam tulit. Idem quum legem impediret, qua provinciæ consulibus in quinquennium, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria et Parthicum bellum dabantur, a C. Trebonio tr. pl., legis auctore, in vincula

ductus est. A. Gabinius procos. Ptolemæum reduxit in regnum Ægypti, eiecto Archelao, quem sibi regem adsciverant. Victis Germanis in Gallia Cæsar Rhenum transcendit et proximam partem Germaniæ domuit, ac deinde Oceano in Brittanniam primo parum prospere tempestatibus adversis traiecit, iterum felicius, magnaque multitudine hostium cæsa, aliquam partem insulæ in potestatem redegit.

EX LIB. CVI.

Iulia Cæsaris filia, Pompeii uxor, decessit, honosque ei a populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum aliquot populi Ambiorige duce, *rege* Eburonum, defecerunt; a quibus Cotta et Titurius, legati Cæsaris, circumventi insidiis cum exercitu, cui præerant, cæsi sunt. Et quum aliarum quoque legionum castra oppugnata magno labore defensa essent, inter quæ eius, cui in Treveris præerat Q. Cicero, ab ipso Cæsare hostes prœlio fusi sunt. M. Crassus bellum Parthis illaturus Euphraten flumen transiit, victusque prœlio, in quo et filius eius cecidit, quum reliquias exercitus in collem recepisset, evocatus in colloquium ab hostibus velut de pace acturis, quorum dux erat Surenas, comprehensus et, ne quid vivus pateretur, repugnans interfectus est.

EX LIB. CVII.

C. Cæsar, Treveris in Gallia victis, iterum in Germaniam transiit, nulloque ibi hoste invento, reversus in Galliam Eburonas et alias civitates, quæ conspiraverant, vicit et Ambiorigem in fuga *frustra* persecutus est. P. Clodii a T. Annio Milone, candidato consulatus, Appia via ad Bovillas occisi corpus plebs in curia cremavit. Quum seditiones inter candidatos consulatus Hypsæum, Scipionem, Milonem essent, qui armis ac vi contendebant, ad comprimendas eas Cn. Pompeius, delato ei a senatu *consulatu*, consul tertio factus est absens et solus, quod nulli alii unquam *contigit*. Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo iudicio damnatus in exsilium actus est. Lex lata est, ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, invito et contradicente M. Catone. Præterea res gestas a C. Cæsare adversus Gallos, qui prope universi Vercingentorige Arverno duce defecerunt, et laboriosas obsidiones urbium continet, inter quas Avarici Biturigum et Gergoviæ Arvernorum.

EX LIB. CVIII.

C. Cæsar Gallos ad Alesiam vicit omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius, quæstor M. Crassi,

Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit, creatis consulibus Ser. Sulpicio, M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter consules de successore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello cos., ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, quum is lege lata in tempus consulatus provincias obtinere deberet, resque a M. Bibulo in Syria gestas continet.

EX LIB. CIX,

QUI EST CIVILIS BELLI PRIMUS.

Causæ civilium armorum et initia referuntur contentionesque de successore C. Cæsari mittendo, quum se dimissurum exercitus negaret, nisi a Pompeio dimitterentur. Et C. Curionis tr. pl. primum adversus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones continet. Quum senatus consultum factum esset, ut successor Cæsari mitteretur, M. Antonio et Q. Cassio tr. pl., quoniam intercessionibus id senatus consultum impediebant, urbe pulsis, mandatumque a senatu consulibus et Cn. Pompeio, ut viderent, ne quid res publica detrimenti caperet, C. Cæsar bello inimicos persecuturus cum exercitu in Italiam venit, Corfinium cum L. Domitio et P. Lentulo cepit eosque dimisit, Cn. Pompeium ceterosque partium eius Italia expulit.

EX LIB. CX,

QUI EST CIVILIS BELLI SECUNDUS.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas cluserat, obsedit et, relictis in obsidione urbis eius legatis C. Trebonio et D. Bruto, profectus in Hispaniam L. Afranium et M. Petreium, legatos Cn. Pompeii, cum VII legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit omnesque incolumes dimisit, Varrone quoque, legato Pompeii, cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses duobus navalibus prœliis victi post longam obsidionem potestati Cæsaris se permiserunt. C. Antonius legatus Cæsaris male adversus Pompeianos in Illyrico rebus gestis captus est; in quo bello Opitergini Transpadani, Cæsaris auxiliares, rate sua ab hostilibus navibus clusa, potius quam in potestatem hostium venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio, legatus Cæsaris in Africa, quum prospere adversus Varum, Pompeianarum partium ducem, pugnasset, a Iuba rege Mauretaniæ cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam traiecit.

EX LIB. CXI, QUI EST CIVILIS BELLI TERTIUS.

M. Cælius Rufus prætor quum seditiones in urbe concitaret, novarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu pulsus urbe Miloni exsuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se coniunxit. Uterque quum bellum molirentur, interfecti sunt. Cleopatra regina Ægypti a Ptolemæo fratre regno pulsa est. Propter Q. Cassii prætoris avaritiam crudelitatemque Cordubenses in Hispania cum duabus Var*ron*ianis legionibus a partibus Cæsaris desciverunt. Cn. Pompeius ad Dyrrachium obsessus a Cæsare et, præsidiis eius cum magna clade diversæ partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie victus est. Cicero in castris remansit, vir nihil minus quam ad bella natus. Omnibusque adversarum partium, qui se potestati victoris permiserant, Cæsar ignovit.

EX LIB. CXII, QUI EST CIVILIS BELLI QUARTUS.

Trepidatio victarum partium in diversas orbis terrarum partes et fuga refertur. Cn. Pompeius quum Ægyptum petisset, iussu Ptolemæi regis, pupilli sui, auctore Theodoto præceptore, cuius magna apud regem auctoritas erat, et Pothino occisus est ab Achilla, cui id facinus erat delegatum, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor et Sex. Pompeius filius Cypron refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, quum ei Theodotus caput Pompeii et anulum obtulisset, offensus est et illacrimavit; *nec* sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar dictator creatus Cleopatram in regnum Ægypti reduxit et inferentem bellum Ptolemæum iisdem auctoribus, quibus Pompeium interfecerat, cum magno suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa per deserta cum legionibus iter et bellum a Cn. Domitio adversus Phraaten parum prospere gestum continet.

EX LIB. CXIII, QUI EST BELLI CIVILIS QUINTUS.

Confirmatis in Africa Pompeianis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est, Catone, cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et quum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis eius in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Iuba suadente, ut dirueretur, tutela eius et custodia mandata est Catoni.

Cn. Pompeius Magni filius in Hispania contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius nec Petreius excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces Mithridatis filius, rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Quum seditiones Romæ a P. Dolabella tr. pl. legem ferente de novis tabulis excitatæ essent et ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in urbem militibus octingenti e plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit, et quum in Africam traiecisset, contra copias Iubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

EX LIB. CXIV, QUI EST BELLI CIVILIS SEXTUS.

Bellum in Syria Cæcilius Bassus eques Romanus Pompeianarum partium excitavit, relicto a legione Sex. Cæsare, quæ ad Bassum transierat, occisoque eo. Cæsar Scipionem prætorem Iubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis. Cato audita re quum se percussisset Uticæ et interveniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere exspiravit anno ætatis duodequinquagesimo. Petreius Iubam seque interfecit. P. Scipio in nave circumventus honestæ morti vocem *honestam* adiecit. Quærentibus enim imperatorem hostibus dixit: „Imperator se bene habet." Faustus et Afranius occisi; Catonis filio venia data. Brutus legatus Cæsaris in Gallia Bellovacos rebellantes prœlio vicit.

EX LIB. CXV, QUI EST CIVILIS BELLI SEPTIMUS.

Cæsar quattuor triumphos duxit, ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto et Africa; epulum et omnis generis spectacula dedit. M. Marcello consulari senatu rogante reditum concessit; quo beneficio eius Marcellus frui non potuit, a Cn. Magio cliente suo Athenis occisus. Recensum egit, quo censa sunt civium capita $\overline{\text{CL}}$. Profectusque in Hispaniam adversus Cn. Pompeium, multis utrinque expeditionibus factis et aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum magno discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompeius Sex. effugit.

EX LIB. CXVI, QUI EST CIVILIS BELLI OCTAVUS.

Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit; et quum plurimi maximique honores a senatu decreti essent, inter quos, ut parens patriæ appellaretur et sacrosanctus ac dictator in perpetuum esset, invidiæ adversus eum causam præstitere, quod senatui deferenti hos

honores, quum ante ædem Veneris Genetricis sederet, non assurrexit, et quod *a* M. Antonio consule collega suo inter lupercos currente diadema capiti suo impositum in sella reposuit, et quod Epidio Marullo et Cæsetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei tanquam regnum affectanti *moventibus*, potestas abrogata est. Ex his causis conspiratione in eum facta, cuius capita fuerunt M. Brutus et *C.* Cassius et ex Cæsaris partibus D. Brutus et C. Trebonius, in Pompeii curia occisus est XXIII vulneribus, occupatumque ab interfectoribus eius Capitolium. Oblivione deinde cædis eius a senatu decreta, obsidibus Antonii et Lepidi liberis acceptis coniurati a Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris heres ex parte dimidia institutus C. Octavius, sororis nepos, et in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus quum in campum Martium ferretur, a plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius, humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, quum apud credulam plebem seditiones moveret, necatus est.

EX LIB. CXVII.

C. Octavius Romam ex Epiro venit (eo enim illum Cæsar præmiserat bellum in Macedonia gesturus), ominibusque prosperis exceptus [et] nomen Cæsaris sumpsit. In confusione rerum ac tumultu M. Lepidus pontificatum maximum intercepit. Et M. Antonius cos. quum impotenter dominaretur legemque de permutatione provinciarum per vim tulisset et Cæsarem quoque petentem, ut sibi adversus percussores avunculi adesset, magnis iniuriis affecisset, Cæsar et sibi et rei publicæ vires adversus eum paraturus deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta et Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt; deinde et complures sævitia M. Antonii, passim in castris suis trucidantis, qui ei suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias apparatusque belli continet.

EX LIB. CXVIII.

M. Brutus in Græcia sub prætextu rei publicæ et suscepti contra M. Antónium belli exercitum, cui P. Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui privatus rei publicæ arma sumpserat, proprætoris imperium a senatu datum est cum consularibus ornamentis, adiectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit, missique ad eum a senatu legati de pace parum ad

componendam eam valuerumt. Populus Romanus saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subiecit.

EX LIB. CXIX.

C. Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est; ob id facinus Dolabella hostis a senatu iudicatus est. Quum Pansa cos. male adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius cos. cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio et Cæsare Antonius in Galliam confugit et M. Lepidum cum legionibus, quæ sub eo erant, sibi iunxit, hostisque a senatu cum omnibus, qui intra præsidia eius essent, iudicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam in ipsis hostium castris ceciderat, et C. Pansa ex vulnere, quod in adverso prœlio exceperat, defunctus in campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus ex tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit, qui D. Bruto, obsidione Mutinensi a Cæsare liberato, triumphi honore decreto, Cæsaris militumque eius mentionem non satis gratam habuit. Ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit et perculsis adventu eius eis, qui in eum iniqui erant, quum annos XIX haberet, consul creatus est.

EX LIB. CXX.

C. Cæsar cos. legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera Cæsar pater occisus esset; postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus absentes damnati sunt. Quum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio et Munatius Plancus cum exercitibus suis adiuncti ampliassent, D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus a legionibus suis profugit; sed †et cæsus iussu Antonii, in cuius potestatem venerat, a Capeno Sequano interfectus est. C. Cæsar pacem cum Antonio et Lepido fecit ita, ut III viri rei publicæ constituendæ per quinquennium essent ipse et Lepidus et Antonius, et ut suos quisque inimicos proscriberent; in qua proscriptione plurimi equites Romani, CXXX senatorum nomina fuerunt, et inter eos L. Pauli, fratris M. Lepidi, et L. Cæsaris, Antonii avunculi, et M. Ciceronis. Huius occisi a Popillio legionario milite, quum haberet annos LXIII, caput quoque cum dextra manu in rostris positum est. Præterea res a M. Bruto in Græcia gestas continet.

EX LIB. CXXI, QUI EDITUS POST EXCESSUM AUGUSTI DICITUR.

C. Cassius, cui mandatum a senatu erat, ut Dolabellam hostem iudicatum bello persequeretur, auctoritate rei publicæ adiutus Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit; Dolabellam in urbe Laudicia obsessum mori coegit. M. quoque Bruti iussu C. Antonius captus occisus est.

EX LIB. CXXII.

M. Brutus adversus Thracas [parum] prospere rem gessit, omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem eius et C. Cassii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri consilia. M. Messallæ Publicolam fratrem vinctum communi consilio condonaverunt.

EX LIB. CXXIII.

Sex. Pompeius Magni filius, collectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu sine ulla loci cuiusquam possessione prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit, occisoque Pompeio Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæsaris navali prœlio vicit. Cæsar et Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt bellum adversus Brutum et Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sextium [1]) Cassianarum partium ducem prœlio vicit.

EX LIB. CXXIV.

C. Cæsar et Antonius apud Philippos vario eventu adversus Brutum et Cassium pugnaverunt ita, ut dextra utriusque cornua vincerent et castra quoque utrinque ab eis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit, qui quum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus mortem conscivit. Altera deinde *acie* victus M. Brutus et ipse vitam finiit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret; annorum erat * * circiter XL, inter quos Q. Hortensius occisus est.

EX LIB. CXXV.

Cæsar, relicto trans mare Antonio, *cui* provinciæ ea parte imperii positæ cesserant, reversus in Italiam veteranis agros divisit. Seditiones

---

[1]) Q. Cornificium ... T. Sextius *Dio et Appianus.*

exercitus sui, quas corrupti a Fulvia, M. Antonii uxore, milites adversus imperatorem suum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius cos., M. Antonii frater, eadem Fulvia consiliante bellum Cæsari intulit, receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant, et M. Lepido, qui custodiæ urbis cum exercitu præerat, fuso, hostiliter in urbem irrupit.

EX LIB. CXXVI.

Cæsar quum esset annorum XXIII, obsessum in oppido Perusia L. Antonium conatumque aliquoties erumpere et repulsum fame coegit in deditionem venire, ipsique et omnibus militibus eius ignovit, Perusiam diruit, redactisque in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

EX LIB. CXXVII.

Parthi Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce in Syriam irruperunt victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius quum ad bellum adversus Cæsarem gerendum incitaretur *ab* uxore Fulvia * * ne concordiæ ducum obstaret, pace facta cum Cæsare, sororem eius Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum consilia nefaria adversus Cæsarem molitum indicio suo protraxit, isque damnatus mortem conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos prœlio victos Syria expulit, Labieno eorum duce occiso. Quum vicinus Italiæ hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret et commercium annonæ impediret, populo postulante cum eo pacem Cæsar et Antonius fecerunt ita, ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africæ et bella ibi gesta continet.

EX LIB. CXXVIII.

Quum Sex. Pompeius rursus latrociniis mare infestum redderet nec pacem, quam acceperat, præstaret, Cæsar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus prœliis cum dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria prœlio vicit regemque eorum occidit. Iudæi quoque a legatis Antonii subacti sunt. Præterea belli apparatum continet.

EX LIB. CXXIX.

Adversus Sex. Pompeium vario eventu navalibus prœliis pugnatum est ita, ut ex duabus Cæsaris classibus altera, cui Agrippa præerat, vinceret, altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in

terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompeius in *Asiam ex* Sicilia profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli contra Sex. Pompeium a Cæsare gerendi traiecerat, quum bellum Cæsari quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Cæsare donatus est, qui honos nulli ante eum habitus erat.

EX LIB. CXXX.

M. Antonius dum cum Cleopatra luxuriatur, tarde Mediam ingressus bellum cum legionibus XVII et $\overline{XVI}$ equitum Parthis intulit, et quum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente retro rediret, insecutis subinde Parthis, et ingenti trepidatione et magno totius exercitus periculo in Armeniam reversus est, XXI diebus CCC millia fuga emensus. Circa $\overline{VIII}$ hominum tempestatibus amisit. Tempestates quoque infestas super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est, quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

EX LIB. CXXXI.

Sex. Pompeius quum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens oppressus a legatis eius occisus est. Cæsar seditionem veteranorum cum magna pernicie motam inhibuit, Iapydas et Dalmatas et Pannonios subegit. Antonius Artavasden Armeniæ regem fide data perductum in vincula coniici iussit, regnumque Armeniæ filio suo ex Cleopatra nato dedit, quam uxoris loco iam pridem captus amore eius habere cœperat.

EX LIB. CXXXII.

Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Quum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum et Alexandrum, neque in urbem venire vellet neque finito triumviratus tempore imperium deponere bellumque moliretur, quod urbi et Italiæ inferret, ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirum cum exercitu traiecit. Pugnæ deinde navales et prœlia equestria secunda Cæsaris referuntur.

EX LIB. CXXXIII.

M. Antonius ad Actium classe victus Alexandriam profugit, obsessusque a Cæsare, in ultima desperatione rerum, præcipue occisæ

Cleopatræ falso rumore impulsus se ipse interfecit. Cæsar, Alexandria in potestatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in urbem reversus tres triumphos egit, unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra, imposito fine civilibus bellis altero et vicesimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, coniuratione adversus Cæsarem facta bellum moliens oppressus et occisus est.

EX LIB. CXXXIV.

C. Cæsar rebus compositis et omnibus provinciis in certam formam redactis * * Augustus quoque cognominatus est, et mensis Sextilis in honorem eius appellatus est. Quum ille * * conventum Narbone egit. Census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum adversus Basternas et Mœsos et alias gentes a M. Crasso *gestum* refertur.

EX LIB. CXXXV.

Bellum a M. Crasso adversus Thracas et a Cæsare adversus Hispanos gestum refertur, et Salassi, gens Alpina, perdomiti.

EX LIB. CXXXVIII.

Ræti a Tiberio Nerone et Druso, Cæsaris privignis, domiti. Agrippa Cæsaris gener mortuus. A Druso census actus est.

EX LIB. CXXXIX.

Civitates Germaniæ cis Rhenum et trans Rhenum positæ oppugnantur a Druso, et tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, componitur. Ara Cæsari ad confluentem Araris et Rhodani dedicata, sacerdote creato C. Iulio Vercondaridubno Æduo.

EX LIB. CXL.

Thraces domiti a L. Pisone, item Cherusci, Tencteri, Chauci aliæque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ a Druso referuntur. Octavia soror Augusti defuncta, ante amisso filio Marcello, cuius monumenta sunt theatrum et porticus nomini eius dicata.

EX LIB. CXLI.

Bellum adversus Thransrhenanas gentes a Druso gestum refertur; in quo inter primores pugnaverunt† C. Humstinctus et A. Vectius tribuni ex civitate Nerviorum. Dalmatas et Pannonios Nero, frater Drusi,

subegit. Pax cum Parthis facta est signis a rege eorum, quæ sub Crasso et postea sub Antonio capta erant, redditis.

EX LIB. CXLII.

Bellum adversus Germanorum trans Rhenum civitates gestum a Druso refertur. Ipse ex fractura, equo super crus eius collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus. Corpus a Nerone fratre, qui nuntio valetudinis evocatus raptim accucurrerat, Romam pervectum et in tumulo C. Iulii reconditum. Laudatus est a Cæsare Augusto vitrico, et supremis eius plures honores dati.

INDEX

RERUM VERBORUMQUE IN PRÆFATIONIBUS COMMEMORATORUM.

SCRIPTORES, DE QUORUM LOCIS IN PRÆFATIONIBUS DISPUTATUR, HI SUNT:

